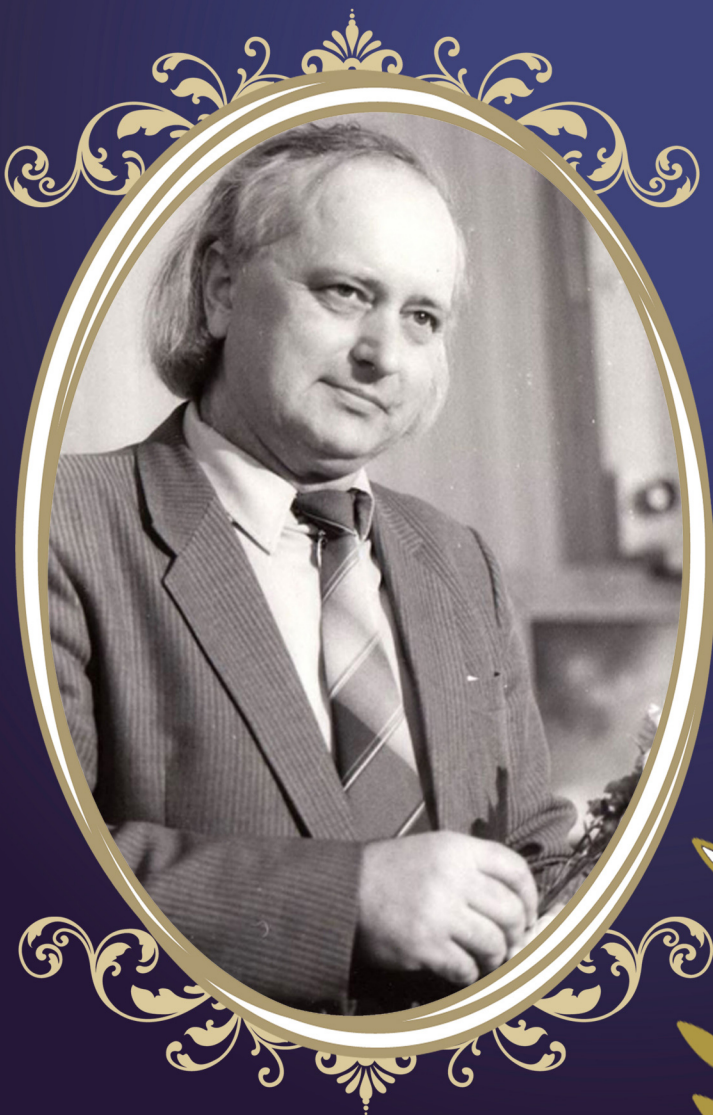

ТАЄМНИИ
БУТТА,
ВАЛЕРІЯ
БОЙЧЕНКА

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ТАЄМИНИ БУТТЯ ВАЛЕРІЯ БОЙЧЕНКА

Миколаїв - 2021

Автори-укладачі:

Шуляр Василь Іванович, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, головний редактор видання;
Креміль Тарас Дмитрович, кандидат філологічних наук, доцент, народний депутат України, Уповноважений із захисту державної мови, науковий консультант видання

Рецензенти:

Філатова Оксана Степанівна, доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Навчально-наукового гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова;
Назаренко Людмила Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України

Упорядники щиро вдячні за організаційну й технічну підтримку видання Галині Гич, Діні Діордіці, Ользі Мілейко, Аріні Антоновій, Надії Дерманській, Ганні Кінах, а також усім шанувальникам творчості Валерія Бойченка за надані матеріали.

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, протокол від 31.03.2021 року № 2.

Ювілейне історико-біографічне та методичне видання «Таємни буття Валерія Бойченка» містить матеріали про В. П. Бойченка як перекладача, дитячого письменника, публіциста, краєзнавця, пісняра, учителя, просвітника, енциклопедиста, історика літератури, шевченкознавця, громадського діяча. А ще тут і про його родину: неймовірно вродливу і розумну Лесю Дмитрівну Бойченко (1945–2011 рр.) та їхню дочку Мирославу (1975 р.), яким він присвятив свої життя і творчість. Важливу роль відіграють подані літературознавчі розвідки, а також методичні моделі занять із літературного краєзнавства за творчістю Валерія Бойченка із використанням концепції Василя Шуляра.

Видання розраховане на літературознавців, методистів, учителів української мови і літератури, школярів і студентів, шанувальників творчості Валерія Бойченка

Таємни буття Валерія Бойченка : історико-біографічне та методичне видання / упор., гол. ред. В. Шуляр; упор., наук. консул. Т. Креміль. – Миколаїв : ОІППО, 2021. – 292 с.

© Лабораторія редакційно-видавничої діяльності

© Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

2021

ЗМІСТ

Кремiнь Т. ПЕРЕДНЄ СЛОВО.....	6
Шуляр В. МОВА ПРО ЛІТЕРАТУРНИХ КРАЯН.....	7
Роздiл 1. ВАЛЕРІЙ БОЙЧЕНКО У СПОГАДАХ.....	15
1. 1. Білик О. Скромний спогад про Валерія Бойченка.....	15
1. 2. Гусейнов Г. Ми збиралися в Ольвію (спогади про Валерія Бойченка).....	17
1. 3. Береза І., Руссова В. Неповторні миті спілкування з Валерієм Бойченком.....	22
1.4. Благодатна З. Слово про земляка.....	24
1.5. Гладішев В. Про Валерія Бойченка.....	27
1.6. Демченко Ю. Спогад про Бойченка.....	30
1.7. Діденко Ю. Валерій Бойченко: «Любов до України-матері, що вища за всі вигоди».....	31
1.8. Євтушенко М. Спомин про друга-просвітянина.....	34
1.9. Зайцев Ю. Валерій Бойченко – НРУ.....	35
1.10. Качурін В. Память благодарных читателей.....	36
1.11. Лисогурська Л. На нитці пам'яті перлина.....	41
1.12. Малярів А. Поет, що залишився з нами.....	43
1.13. Марущак В. Валерій Бойченко: «життєві відлуння».....	45
1.14. Матвєєва Л. Остання зустріч.....	48
1.15. Матіюк О. Валерій Бойченко – Великий Просвітянин України та Миколаївщини.....	50
1.16. Осипов П. Пам'яті В. П. Бойченка.....	60
1.17. Островершенко Ю. Із поетом світлої глибокої душі.....	65
1.18. Різників О. Не проходи мимо мови... Спогад про Валерія Бойченка.....	66
1.19. Савченко Г. Про особисті контакти з Бойченком Валерієм Петровичем.....	69
1.20. Січко С. Слово про поета і патріота.....	71
1.21. Шпачинський О. Валерій Бойченко. Нашій боротьбі ніколи не буде кінця.....	72
Роздiл 2. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ ПРО В. БОЙЧЕНКА.....	76
2. 1. Береза І. Націотворча проблематика доробку Валерія Бойченка.....	76
2. 2. Жадько В. «Я не собі ці рядки записав».....	81
2. 3. Іщенко С. Скарб Причорномор'я: скромний геній Валерія Бойченка.....	91
2. 4. Кремiнь Т. Відомий і незнайомий Сізіф: штрихи до життєпису Валерія Бойченка.....	93

2. 5. Ржепецький Л. Земний шлях у небесному Слові, або Ті, хто плекали мову.....	103
2. 6. Ржепецький Л. І словом українського народу торкатись Неба і Землі.....	105
2. 7. Руссова В. Краєзнавча домінанта творів В. П. Бойченка.....	109
2. 8. Старовойт Л. «Ти у храмі пекучого слова робітник, що забув про спочин».....	115
2. 9. Старовойт Л. Валерій Бойченко – дослідник історії словесності Південного Прибужжя.....	121
2. 10. Тверда Т. Хрещений батько Центральної міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького м. Миколаєва.....	126
2. 11. Улицька Ф. Ваше слово, майстре, звучить в поезіях, перекладах, піснях.....	130

**Розділ 3. МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка).....**

3.1. Шуляр В. Епістемологія літературного краєзнавства: методичний контекст.....	134
3.2. Шуляр В. Технологія і методика уроку/занять літератури рідного краю.....	141
3.2.1. Купцова В. Література рідного краю. Урок за творчістю Валерія Бойченка. 10 клас. Валерій Бойченко – поет і публіцист-краєзнавець.....	151
3.2.2. Криворученко С. Життєпис Валерія Бойченка. Аромати рідної землі в поезіях «Стежки дитинства», «Рідне» письменника-краянина.....	160
3.2.3. Охневська С. Валерій Бойченко. Життєвий і творчий шлях поета-земляка. Огляд збірки «Не повториться мить».....	170
3.2.4. Ярошенко А. Інтимна лірика Валерія Бойченка. Глибоко особистісна збірка поезій «Книга Леля: лірична драма».....	178
3.2.5. Каратєєва В. «Любов – негасимий світильник поезії» (Інтимна лірика Валерія Бойченка).....	185
3.2.6. Мелашенко М. Валерій Бойченко. Поезії «Стежки дитинства», «Рідне». «До краю рідного я доторкнувся душею»..	191
3.2.7. Євдокимова С. Валерій Бойченко. Розповідь про поета. Поезії «Стежки дитинства», «Рідне». Невгасима любов ліричного героя до рідної землі, оберегів рідного краю – основні мотиви поезій. Значення художньої деталі в поезії.....	198
3.2.8. Худа Є. Валерій Бойченко. Любов до рідної землі в поезіях «Стежка дитинства», «Рідне».....	203
3.2.9. Вовченко В. Валерій Бойченко. Поезії «Над колискою», «Перші цукерки».....	209
3.2.10. Миронюк С. «Золотою рікою над синім овидом» (за поезією Валерія Бойченка).....	217

3.2.11. Ворошилова В. Валерій Бойченко. «Три зошита». Вибрані статті та поезії.....	224
---	-----

3.3. Шуляр В. Компетентнісно-діяльнісні завдання/задачі в системі читацької діяльності школярів.....231

3.3.1. Гич Г. Методичні поради до розробки компетентнісно-орієнтованих завдань до уроків за творами Валерія Бойченка.....	236
3.3.2. Лукьяненко Д. Вивчення регіональних текстів на уроці літератури шляхом імплементації компетентностей інфомедійної грамотності та практик соціально-емоційного та етичного навчання (за текстами Валерія Бойченка).....	242
3.3.3. Діордіца Д. Завдання для реалізації мовленнєвої та соціокультурної змістових ліній на уроках української мови (за творчістю В. П. Бойченка).....	246
3.3.4. Кузнєцова А. Методична мозаїка до вивчення творчості Валерія Бойченка на уроках української мови.....	253

3.4. Шуляр В. Літературно-мистецьке середовище компетентного учня-читача як єдність урочної й позакласної діяльності.....257

3.4.1. Лашко І. Усний журнал «До краю рідного я доторкнув душею». Проблеми екології у творчості Валерія Бойченка.....	269
3.4.2. Одарченко С. Чумацький шлях і борозна поета. Бібліокреатив (за творчістю Валерія Бойченка).....	276
3.4.3. Жуковець З. Спільне засідання мовно-літературного клубу «Дивосвіт» Снігурівської гімназії імені Т. Г. Шевченка та Снігурівської районної бібліотеки імені Валерія Бойченка..	279

Шуляр В. Із любов'ю до краян-літераторів і слова Валерія Бойченка.....290

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

До 80-річчя талановитого українського письменника, громадського діяча, уродженця Миколаївщини Валерія Петровича Бойченка (1941–2011), чия творчість увінчана культурологічною премією імені Миколи Аркаса, всеукраїнськими літературними преміями імені Оленксандра Олеся, Павла Тичини творчий колектив авторів цієї книги підготував низку спогадів, які увиразнять його роль і місце в мистецькому житті України у другій половині ХХ – на початку ХХ ст.

Його становлення як митця, котрий опублікував свої перші вірші в 19-річному віці на сторінках херсонських газет, припало на часи утвердження в нашій культурі шістдесятництва. Проте за своїми внутрішнім голосом, поглядами на світ, культурою письма Валерій Бойченко був наближений до умовного кола «тихої лірики» в сучасному письменстві. Він був надзвичайно працелюбним та уважним до кожного слова, а спектр його мистецької діяльності, викарбуваний півстолітньою присутністю в культурному житті країни, доволі широкий та змістовний.

Тут є матеріали про нього як перекладача, дитячого письменника, публіциста, краєзнавця, пісняра, учителя, просвітника, енциклопедиста, історика літератури, шевченкознавця, громадського діяча. А ще тут і про його родину: неймовірно вродливу і розумну Лесю Дмитрівну Бойченко (1945–2011) та їхню дочку Мирославу (1975), яким він присвятив свої життя і творчість.

Сподіваюсь, що ця дивовижно щира книга, обережно зібрана друзями та колегами Валерія Бойченка, віднайде особливе місце на книжкових полицях українських філологів, кожного, хто цікавиться історією та розвитком сучасної української літератури, громадським життям, питаннями національного відродження.

Дякую колективу Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та його директору професору Василеві Шуляру за блискуче втілення ідеї створення книги спогадів.

Нехай будуть нескінченними світлі ріки доброти та вічної пам'яті про видатних миколаївців.

*Тарас Кремінь –
упорядник видання*

МОВА ПРО ЛІТЕРАТУРНИХ КРАЯН

*Василь Шуляр, доктор педагогічних наук,
доцент, професор кафедри теорії й ме-
тодики мовно-літературної та худож-
ньо-естетичної освіти, заслужений учи-
тель України*

Не абсолютизуючи країнознавство взагалі і літературне зокре-
ма, виокремлюємо останнє в системі культури людини як рівновелику
цінність. Напрацювання про краян, дослідження й розвідки маємо роз-
глядати через впливи на смисложиттєві уявлення людини про Себе як
Я-особистість у швидкоплинному сьогоденні. Саме тому формування
ціннісних уявлень людини в контексті літературного країнознавства че-
рез вивчення спадщини персоналій надасть можливість читачам оцінити
того, хто колись був поруч, жив, творив. Сподіваємося, що такого типу ви-
дання закладуть фундамент багатовекторного розуміння означеної про-
блеми. Творячи стратегію розуміння, визначать тактику дій для суб'єктів
країнознавчої співпраці.

Власне осягнення глибинної сутності спадщини митців рідного
краю, космосу духу земляків, реалій дійсності, сприйняття й поцінуван-
ня багатовимірного набутку майстрів слова, плекання почуття гордості
творчими людьми, славними краєзнавцями, поєднуючи емоційно-естетичне
з поняттєвим, образне мислення – із логічним і метою, що ставив колек-
тив Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної
освіти 2016 року. Саме цей рік став Роком ювілеїв літераторів-краян (роз-
порядження голови Миколаївської обласної державної адміністрації від
29 січня 2016 року № 26-р «Про оголошення 2016 року на Миколаївщині
Роком ювілеїв літераторів-краян»).

Мета Року ювілеїв – популяризація творів літературного краєзнав-
ства миколаївських митців слова, вивчення творчості літераторів-юві-
лярів у закладах освіти та збереження історико-архівної літературної
спадщини. Серед таких постатей – Олесь Бердник (90 років), Валерій Бой-
ченко (75 років), Микола Вінграновський (80 років), Катерина Голубкова
(70 років), Дніпрова Чайка (155 років), Борис Мозолевський (80 років),
Спиридон Черкасенко (140 років), Еміль Январьов (85 років).

Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної
освіти спільно із бібліотеками м. Миколаєва, області та асоціацією бібліо-
текарів проведено низку заходів культурологічного спрямування.

Результатом діяльності стала Всеукраїнська науково-практична
конференція «Літературний дивосвіт краян-ювілярів» (22–23 вересня
2016 року). Підготовлено два видання Програми рідного краю для уч-
нів 5–11 класів (автори-укладачі: В. Шуляр, Д. Діордіца, В. Купцова). На
сьогодні маємо унікальні посібники: «Живлюща сила емігії» (2015 р., ав-

торський колектив: Береза І., Водяна П., Марущак В., Марцінковський І., Руссова В., Старовойт Л., Шуляр В., головний редактор – В. Шуляр, наукові консультанти: Кремінь Т., Кремінь Д.) [4], «Живлюща сила ємигії» у 3-х частинах для дошкілля, початкової школи та середньої (2019 р., укладачі: В. Шуляр, Д. Лукьяненко, головний редактор – В. Шуляр [1–3]. Окрім означеного, колектив МОІППО реалізує проєкт «Державна мова як дух, зброя та інтелект учителя Нової української школи» (2017 р., автори: Г. Гич, Д. Діордіца, Д. Лукьяненко, Л. Рускуліс, науковий консультант – В. Шуляр). Мета проєкту: формування українськомовної стійкості педагогів Миколаївщини як державомовних обов'язків громадян України, що здійснюється із використанням текстів письменників-краян, які ввійшли у вищезазначені видання [13].

У 2021 році наш колектив не полишає реалізації відзначення ювілярів-краян. Перелік імен збігається із попереднім списком. Розпочав діяти спільний із закладами культури інноваційний довготривалий проєкт «Цінуймо поета: Дмитро Кремінь у пам'яті миколаївців» (перший етап підготовки до 70-літнього ювілею поета). Мета його – збір, систематизація, збереження та поширення поетичної, наукової і методичної спадщини миколаївського поета, есеїста, перекладача, лауреата Державної премії імені Тараса Шевченка Дмитра Креміня. Ідейний натхненник – Тарас Кремінь, науковий консультант – Василь Шуляр, авторки проєкту: Г. Гич, Г. Кожушко. Окрім цього, нами вже проведено низку заходів щодо вшанування Б. Мозолевського: засідання суспільствознавчої науково-методичної студії «Історія і пам'ять» (за календарем знаменних дат) «Борис Мозолевський – науковець, поет, земляк», 24 березня 2021 року (завідувач кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів МОІППО, д.і.н., професор І. Ніколаєв).

Серед ювілярів чільне місце посідає Валерій Петрович Бойченко: поет, публіцист, есеїст, перекладач, викладач, журналіст, краєзнавець, просвітянин, патріот. Ряд його місій можна продовжувати і далі. У цьому виданні друзі, побратими, колеги додадуть до його портрета нові штрихи багатогранно-тихо-прихованої, а не показушної, діяльності.

Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти має честь гордитися земляками, які свій прихисток і творчу реалізацію в останні роки свого життя здійснювали саме в нашому закладі в різні роки. Серед них – Дмитро Дмитрович Кремінь і Валерій Петрович Бойченко. По-різному і тут складалася їх співпраця Але про це не в ювілейному виданні.

Бойченко В. П. у МОІППО обіймав різні посади, а по суті та відповідно до посадових обов'язків виконував дві функції: викладацьку й редакторсько-видавничу. Перший запис в архівній справі В. Бойченка віднайдено за 2007 рік: із 09 вересня 2007 року призначено на посаду методиста лабораторії оперативної науково-педагогічної інформації. Декілька років термін дії трудового контракту подовжувався. Звільнено Валерія Петровича вже з посади методиста лабораторії редагування та видавничої діяльності за власним бажанням (із таким записом важко погодитися, бо ми знаємо, що це зроблено під тиском колишньої адміністрації, причини

загалу невідомі, лише здогади). Звільнення відбулося 11 листопада 2010 року, а за 4 місяці Валерія Петровича не стало. Інститут, треба віддати належне, взяв активну участь у похованні, разом із І. Марцинківським, Т. Кременем, Т. Твердою та іншими небайдужими колегами-друзями-просвітянами. У період із 2007 до 2010 року Валерій Петрович обіймав і посаду старшого викладача кафедри мовно-літературної освіти (знайдено тільки запис про його звільнення з цієї посади з першого вересня 2010 року). Звичайно, ці звільнення мали відбиток на його фізичному і психічному стані: втрата роботи, втрата улюбленої справи, втрата спілкування, хвороба дружини, на лікування якої потребував чималі кошти, вимотували і відбирали сили. Слухачі курсів, учителі різних категорій із великим захопленням і зацікавленістю сприймали заняття Валерія Петровича, спілкувалися на теми розвитку як світової поезії, літератури, української, так і літературного краєзнавства. Колеги інституту донині відзначають його видавничий професіоналізм, етичну складову спілкування й редагування праць авторів, які друкувалися в наших виданнях. Домінуючим у спілкуванні з освітянами Миколаївщини були теми розвитку краєзнавства, літератури рідного краю, сучасної поезії.

Він був непомітним, але він був усюди. І все, за що брався, робив професійно, фахово, зі смаком естета.

Миколаївщина взагалі, Снігурівщина, Новий Буг та Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти на своєму рівні вшановують відомого земляка. У 2016 році вулиця Червоний орач у м. Новий Буг перейменовано на вул. Валерія Бойченка (розпорядження Миколаївської ОДА від 21 травня 2016 року за № 197-р «Про перейменування об'єктів топоніміки та демонтаж пам'ятників та пам'ятних знаків», голова ОДА – В. І. Меріков). У розпорядженні (додаток) зазначено: «Валерій Петрович Бойченко (1941– 2011 роки) – український поет, перекладач, громадський діяч. Народився на Миколаївщині» [18].

Земляки В. Бойченка зініціювали та провели громадське обговорення щодо присвоєння Снігурівській центральній районній бібліотеці імені Валерія Петровича Бойченка. У цьому заході взяли участь бібліотечні працівники району, читачі та громадськість. Пропозиції на підтримку ініціативи бібліотеки щодо присвоєння їй імені Валерія Петровича Бойченка надійшли від таких осіб: Бохонка Андрія Степановича – першого заступника голови Снігурівської РДА, Андрющенко Тетяни Григорівни – секретаря міської ради, Зайця Анатолія Володимировича, Зима Анатолія Григоровича, Тітаренка Дмитра Васильовича – директора Снігурівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 1 Снігурівської міської ради, Пасічник Світлани Олександрівни – головного спеціаліста відділу культури, молоді та спорту Снігурівської РДА, Кориновської Ірини Іванівни, Андрієвської Валентини Яківни, Деркач Людмили Федорівни – читачів бібліотеки. Пропозицію щодо присвоєння Снігурівській центральній районній бібліотеці імені Валерія Петровича Бойченка підтримано всіма учасниками обговорення. І доленосне рішення Снігурівської районної ради відбулося 25 вересня 2015 року за № 1: «Про присвоєння Центральній районній бібліотеці Снігурівської ЦБС Снігурівської районної ради

Миколаївської області імені Валерія Петровича Бойченка». Це відбулося на XXXIX позачерговій сесії шостого скликання, рішення підписано заступником голови районної ради Т. А. Мезіною [16].

22 січня на фасаді Центральної районної бібліотеки відкрита меморіальна дошка пам'яті нашого земляка, поета Валерія Бойченка. На свято завітали народні депутати Тарас Кремінь та Ігор Бриченко, заступник голови Снігурівської РДА Бохонок А. С., голова районної ради Козирєв В. Г., мер міста Ларченко О. А., миколаївські поети Дмитро Кремінь, В'ячеслав Качурін, а також депутати місцевих рад та громадськість.

Офіційне рішення освячено культурологічним дійством. «До плину років доторкнувся душею» – під такою назвою в Снігурівській районній бібліотеці відбулася презентація творчості нашого поета-земляка Валерія Бойченка. Це був справжній українець-патріот: поет, перекладач, публіцист, краєзнавець, громадський діяч, лауреат престижних літературних премій. На заході були присутні члени клубу «СТЕЖИНА» у рамках занять Університету третього покоління та користувачі бібліотеки. Бібліотекарки Зіньковська В. та Кореновська О. ознайомили гостей із творчістю та життєвим шляхом Валерія Петровича Бойченка. Звучали вірші зі збірок «Доброта», «Широкий шлях», «Книга Леля», «Три зошита» та «Правий берег». Після презентації книжкової виставки «Літературна Миколаївщина» відбулося покладання квітів до меморіальної дошки поета.

Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти системно і послідовно проводить культурологічні заходи на вшанування літераторів-краян узагалі і спадщини Валерія Бойченка зокрема. Окрім названих заходів, що розпочато відповідно до рішення голови Миколаївської ОДА Вадима Мерікова від 29 січня 2016 року за № 26-р «Про оголошення 2016 року на Миколаївщині Роком ювілеїв літераторів-краян», і донині продовжується репрезентація набутоків письменників Миколаївщини. Про деякі сказано було вище. Щодо постаті Валерія Петровича маємо додати таке.

Відповідно до статей 2, 25 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», із метою національно-патріотичного виховання дітей та молоді, вшанування пам'яті та популяризації творів літераторів-краян, ювілеї яких відзначатимуться 2016 року, Миколаївською обласною державною адміністрацією прийнято розпорядження від 29 січня 2016 року № 26-р «Про оголошення 2016 року на Миколаївщині Роком ювілеїв літераторів-краян» і затверджено план заходів.

На виконання цього розпорядження протягом 2016 року Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти спільно з закладами освіти та бібліотеками міста Миколаєва та Миколаївської області зреалізували проєкт із вшанування пам'яті літераторів через проведення циклу різноманітних заходів.

Одним із ювілярів 2016 року був і Валерій Петрович Бойченко, на честь якого за ініціативи директора Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти Василя Івановича Шуляра та завідувачки кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти Галини Миколаївни Гич була встановлена пам'ятна дошка.

Дошка виготовлена миколаївським підприємством «Товариство з обмеженою відповідальністю «Елібра» (керівник – Олег Володимирович Грипас), дизайн дошки виконав його син Володимир Грипас.

Увіковічнення пам'яті Валерія Петровича, який працював у МОІП-ПО, відбулося за спонсорської добровільної допомоги працівників інституту та вчителів української мови і літератури, організованої книжкової ярмарки-розпродажу методичних праць В. Шуляра та внесків Миколаївської обласної бібліотечної асоціації (голова МОБА – Тетяна Іванівна Роскіна).

Пам'ятна дошка встановлена й урочисто відкрита 03 травня 2016 року.

2020 рік – ювілейний для Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Нам – 80. Із нагоди святкування було зініційовано запровадити заохочувальні відзнаки:

- імені Кліма Чурюмова (напрямок: природничо-математична освіта);
- імені Дмитра Креміння (напрямок: мовно-літературна та художньо-естетична освіта);
- імені Бориса Мозолєвського (напрямок: філософія освіти, суспільно-гуманітарна освіта);
- імені Спиридона Черкасенка (напрямок: дошкільна, початкова, інклюзивна освіта);
- імені Якова Чепіги (напрямок: виховання, управління, педагогіка, психологія);
- імені Валерія Бойченка (напрямок: бібліотечна, просвітницька, видавнича діяльність);
- пам'ятна відзнака «Надійний партнер МОІППО»;
- пам'ятна відзнака «Надія МОІППО».

Розроблене Положення «Порядок нагородження заохочувальною відзнакою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти» схвалено педагогічною радою (від 27 травня 2020 року № 3) і видано відповідний наказ по інституту «Про затвердження Порядку нагородження відзнаками МОІППО» (від 21 серпня 2020 року за 213-А).

Порядок нагородження заохочувальною відзнакою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти визначає перелік пам'ятних заохочувальних відзнак, якими нагороджуються працівники інституту, громадські діячі, інші працівники як у галузі освіти, так і в інших галузях діяльності.

Нагородження заохочувальними відзнаками МОІППО проводиться за особисті трудові досягнення у професійній, службовій діяльності, бездоганну працю та особисті заслуги під час виконання службових обов'язків, пов'язаних із формуванням та забезпеченням реалізації державної політики у сфері освіти і науки, вагомих й особистих внесоків у розвиток післядипломної педагогічної освіти; із нагоди професійних свят; із нагоди ювілеїв особи; за активну громадську позицію.

Відзнакою імені Валерія Бойченка нагороджуються педагогічні, наукові, науково-педагогічні працівники, державні службовці, працівники

підприємств, установ, організацій за значні особисті внески в розвиток освіти і науки за напрямками бібліотечної та просвітницької діяльності, за високий професіоналізм та розвиток національної культури, бібліотечної освіти, плідної громадсько-просвітницької діяльності.

За результатами тривалого вивчення, обговорення, засідань і пропозицій від структурних підрозділів та профспілкового комітету по інституту видано наказ «Про відзначення працівників і партнерів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти з нагоди 80-річчя МОІППО» (від 23 жовтня 2020 року за № 314-А). Відзнакою імені Валерія Бойченка нагороджені провідні бібліотекарки МОІППО: Коваленко Людмила Михайлівна та Садовська Валентина Василівна.

Подією для Миколаївщини є унікальне видання: ЛІТЕРАТУРНА ЄМИГІЯ В ОСОБАХ (біобібліографічний покажчик). Із метою вшанування письменників-краян та популяризації їх творчого спадку Миколаївська обласна бібліотечна асоціація спільно із Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти започаткували підготовку та видання серії бібліографічних покажчиків, присвячених життю та творчості миколаївських літераторів. Біобібліографічний покажчик «Літературна ємигія в особах» є першим випуском цієї серії.

У посібнику з можливою повнотою розміщена інформація про Валерія Бабича, Олеся Бердника, Валерія Бойченка, Миколу Вінграновського, Катерину Голубкову, Дніпрову Чайку, Олександра Іванова, Бориса Мозолевського, Адріана Топорова, Анатолія Харлановича, Спиридона Черкасенка, Еміля Январьова, ювілеї яких відзначаються саме 2016 року.

У створенні посібника взяли участь: Центральна міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького (розділи про Бойченка В. П., Голубкову К. О., Іванова О. К., Январьова Е. І.), бібліотека Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського (Мозолевський Б. М.), Науково-педагогічна бібліотека м. Миколаєва (Бабич В. В., Вінграновський М. С.), Центральна бібліотека для дітей ім. Ш. Кобера та В. Хоменка (Дніпрові Чайка), Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека (Топоров А. М., Харланович А. В.), Миколаївська обласна бібліотека для юнацтва (Бердник О. П.), Миколаївська обласна бібліотека для дітей ім. В. Лягіна (Черкасенко С. Ф.). Укладач і натхненник: Гич Г. М., завідувачка кафедри Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Відкриває покажчик стаття «Від батьківщини до Батьківщини» (автор Василь Шуляр). Далі подається бібліографічна частина, що складається з дванадцяти розділів, присвячених кожному з вищезгаданих письменників. Кожна з дванадцяти персоналій складається з підрозділів, де вміщено біографічну довідку, відомості про публікації творів письменника, публікації у збірниках, альманахах, періодичних виданнях; літературу про життя і діяльність; довідкові видання, присвячені письменникові. Дехто, у залежності від творчості, має свої особливості, що відображено в структурі посібника як окремі розділи.

Зокрема, розділ «Переклади» є у Валерія Бойченка, «Методика

викладання творчості» – в Олеся Бердника, Миколи Вінграновського, Дніпрової Чайки, Спиридона Черкасенка, «Пісні» – у Валерія Бойченка, Катерини Голубкової та Еміля Январьова, «Кінофільми» – у Миколи Вінграновського. У персоналії «Адріан Топоров» подано також художні твори про нього та увічнення пам'яті.

Матеріали в розділах «Твори» та в їхніх підрозділах розташовано за хронологією публікацій, у межах років – за алфавітом авторів та назв. У розділах «Література про життя та творчість» та в їхніх підрозділах – за алфавітом авторів та назв.

Усі книжкові видання, включені до посібника та наявні в фондах бібліотек-учасниць проєкту, мають позначки (сигли) про місце знаходження. Відсутність сигл указує на відсутність книги в книгозбірнях Миколаєва.

Основними джерелами розшуку матеріалів для посібника стали фонди, каталоги та картотеки бібліотек-учасниць проєкту, електронні каталоги Національної парламентської бібліотеки України, Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Національної бібліотеки України для дітей тощо, бібліографічні покажчики.

Хронологічні рамки відбору літератури: 1907–2016 роки. Відбір матеріалів завершено у березні 2016 року [6].

Сподіваємося, що описане вище, проведена робота та запропоновані проєкти Миколаївським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, Бібліотечною асоціацією, закладами культури Миколаївщини, обласною Спілкою письменників та іншими партнерами активізують інтерес освітян до важливого аспекту літературної освіти школярів, просвітницьку діяльність серед Миколаївської громади. І кожен із нас пам'ятатиме і знатиме відомих краян, які формували культурологічне середовище області, патріотично й самозречено тримали національно-патріотичну оборону.

Вірно, що культурологічні заходи сприятимуть громадянському становленню, а розум і душі мешканців Миколаївщини долучатимуться до правічної батьківської спадщини свого краю, народу. Пізнавши витоки свого рідного, наші громадяни, учнівська і студентська молодь достойно ввійдуть у світовий простір і не загублять своє національне «Я».

Використана література:

1. Живлюща сила ємигії (для дошкільнят) : літературна антологія Миколаївщини / гол. ред. В. Шуляр; укл. В. Шуляр, Д. Лукьяненко. – Миколаїв : Іліон, 2019. – 110 с.

2. Живлюща сила ємигії (для початкової школи) : літературна антологія Миколаївщини / гол. ред. В. Шуляр; укл. В. Шуляр, Д. Лукьяненко. – Миколаїв : Іліон, 2019. – 312 с.

3. Живлюща сила ємигії (для старшокласників) : літературна антологія Миколаївщини / гол. ред. В. Шуляр; укл. В. Шуляр, Д. Лукьяненко. – Миколаїв : Іліон, 2019. – 356 с.

4. Живлюща сила ємигії : літературна антологія Миколаївщини / гол. ред. В. Шуляр; укл. І. Ю. Береза, П. М. Водяна, В. І. Марущак та ін. – Ми-

колаїв : Іліон, 2015. – 412 с.

5. Література рідного краю : посібник-хрестоматія / За ред. О. С. Кухар-Онишка, Л. В. Старовойт, А. Л. Ситченка. – Миколаїв, 1993. – 183 с.

6. Літературна ємигія в особах : біобібліографічний покажчик. Ч. 1 / упоряд. Г. М. Гич та ін., науковий консультант В. Шуляр. – Миколаїв : ОІППО, 2016. – 216 с.

7. Літературний дивосвіт краян-ювілярів» (22–23 вересня 2016 року) : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 22–23 вересня 2016 року). – Миколаїв : ОІППО, 2016. – 100 с.

8. Наказ по Миколаївському обласному інституту післядипломної педагогічної освіти (директор – Василь Шуляр) «Про затвердження Порядку нагородження відзнаками МОІППО» (від 21 серпня 2020 року за 213-А).

9. Положення «Порядок нагородження заохочувальною відзнакою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти», схвалено педагогічною радою (голова вченої ради – Василь Шуляр) (від 27 травня 2020 року № 3).

10. Програма для середньої загальноосвітньої школи. Література рідного краю. 5–10 класи / укл. В. В. Купцова – Миколаїв, 1999. – 26 с.

11. Програма для середньої загальноосвітньої школи. Література рідного краю. 5–11 класи / укл. В. І. Шуляр, В. В. Купцова – Миколаїв : ОІППО, 2019. – 128 с.

12. Програма для середньої загальноосвітньої школи. Література рідного краю. 5–11 класи. – Вид. 2-ге, переробл. і доповн. / укл. В. І. Шуляр, В. В. Купцова. – Миколаїв : ОІППО, 2020. – 156 с.

13. Проект «Державна мова як дух, зброя та інтелект учителя Нової української школи» (2017 р.), автори: Г. Гич, Д. Діордіца, Д. Лукьяненко, Л. Рускуліс, науковий консультант В. Шуляр.

14. Проект «Цінуймо поета: Дмитро Кремінь у пам'яті миколаївців» (перший етап підготовки до 70-літнього ювілею поета).

15. Рішення голови Миколаївської ОДА Вадима Мерікова від 29 січня 2016 року за № 26-р «Про оголошення 2016 року на Миколаївщині Роком ювілеїв літераторів-краян».

16. Рішення сесії Снігурівської районної ради 25 вересня 2015 року № 1 «Про присвоєння центральній районній бібліотеці Снігурівської ЦБС Снігурівської районної ради Миколаївської області імені Валерія Петровича Бойченка».

17. Розпорядження голови Миколаївської обласної державної адміністрації від 29 січня 2016 року № 26-р «Про оголошення 2016 року на Миколаївщині Роком ювілеїв літераторів-краян» (голова – В. І. Меріков).

18. Розпорядження Миколаївського ОДА від 21 травня 2016 року за № 197-р «Про перейменування об'єктів топоніміки та демонтаж пам'ятників та пам'ятних знаків», голова ОДА – В. І. Меріков.

Розділ 1.
ВАЛЕРІЙ БОЙЧЕНКО У СПОГАДАХ

Скромний спогад про Валерія Бойченка

*Олександр Білик, журналіст, краєзнавець,
публіцист, м. Миколаїв*

Про те, що Валерій Бойченко пішов з життя я дізнався у Софії, де перебував у довгостроковому відрядженні від Укрінформу. Він пішов надто передчасно і несподіванно. У Миколаїв, на прощання з ним, я ніяк не встигав...

Залишалось лише піти до церкви і запалити свічку. А вже дома рука мимоволі потяглася до книги з віршами Валерія. Майже завжди, коли сум чи ностальгія поселялися в душі, лікував її віршами своїх земляків – Еміля Январьова, Володі Пучкова, Дмитра Кремінія, Слави Качуріна. Вони не тільки повертали у дитинство, а й вели до рідного дому, до міста, де виріс і яким завжди пишаюся. Пригадую, що відкривши книгу Бойченка, ясно відчув запахи рідного південного краю, його сонця і степу, пшениці, акацій, а також лиману, які так любив поет. Знову й знову перечитував його слова:

*Ця дорога уздовж лісосмуги,
Цей запилений тихий спориш.
В цім краю осявання і туги
Ти свої оповідки облиш.
Ти забудь і незгоди й невдачі,
Із тобою мовчатиму й я.
Глянь, як в'ється за обрій тремтячий
Путівця молода течія.
Тут мені все родинне і знане.
Тут акацій цвітіння рясне.
Подорожник лікує не рани –
Від смертей захищає мене.*

На жаль, 25 березня подорожник, мабуть, не набрав ще цілющої сили і не зміг врятувати життя Валерію...

Довго намагався згадати, коли відбулася моя перша зустріч з ним, але так й не пригадав. Він був з розряду тих людей, про яких кажуть: «Знав його все життя». У пам'яті залишилося лише те, що ми з ним одразу знайшли багато спільного. Вже відомий поет починав свій трудовий шлях на суднобудівному заводі у Херсоні, а я – у Миколаєві на Чорноморському суднобудівному. Правда, він працював слюсарем, а я – столяром. Але слова «прохідна», «стапель», «док», «аврал», «ходові іспити» були нам добре знайомі. Тим більше, що Валерій очолював літературне об'єднання «Стапель», яке існувало на моєму рідному Чорноморському

суднобудівному заводі. Коли у 1971–1972 роках я працював у заводський багатотиражці «Трибуна рабочего», то не раз бачив багатьох поетів, які після робочої зміни збиралися на засідання «Стапелю», які проходили у приміщенні редакції. Вони тоді здавалися мені Богами слова. Згодом і Валерій очолив цей сонм. Він допоміг багатьом спустити зі «Стапелю» у море великої поезії і прози їхні твори. Знайшли ми з ним і спільних знайомих у херсонській молодіжці, з якими Бойченко спілкувався, коли жив у сусідньому місті. Це й не дивно – він був щирим, відкритим до спілкування, з ним можна було годинами обговорювати будь-яку тему. Переїхавши до Миколаєва, Валерій також підтримував тісні зв'язки з обласною молодіжною газетою «Ленінське плем'я». Ще перший редактор цього видання Павло Петрович Куляс заклав гарну традицію – тісно співпрацювати з миколаївськими поетами і прозаїками, підтримувати початківців. Пройти повз нової зірки, що загорілася на поетичному небосхилі Миколаївщини видання немогло. Потім цю традицію продовжили Олександр Кіндратович Глушко, який згодом став головним редактором громадсько-політичного журналу письменників України «Вітчизна», Віталій Опанасович Карпенко, який також переїхав з Миколаєва до столиці України, де згодом став головним редактором газети «Вечірній Київ». Він перетворив її у саме популярне для киян видання з тиражем майже у 600 тисяч. Газета надходила до кіосків «Союздруку» після 16.00, але з другої години біля них вже стояли черги за свіжою «Вечіркою». Коли Віталій Карпенко очолював миколаївську молодіжку, то Валерій Бойченко був частим гостем редакції, вони з Віталієм були земляками.

До речі, я почав дописувати до «Ленінського племені», коли газету редагував саме Олександр Кіндратович Глушко. Починав із спортивних заміток. Писав їх вночі після закінчення футбольних матчів «Суднобудівника». Вранці біг на завод, а батько відносив мої дописи відповідальному секретарю молодіжки Анатолію Михайловичу Колеснику, який «тримав» для них місце на полосі. Пам'ятаю й щорічні зустрічі позаштатних авторів, які проводилися у «Ленінському племені». На них з'їжджалися мої ровесники майже з усіх 19 районів області. Деякі вже працювали в районках і я із заздністю дивився на них. Що й вже говорити про журналістів молодіжки – Людмилу Костюк, Надію Чубук, Олександра Петраша, Вячеслава Сімічича, Тамару Санарову, Віктора Кравченка... Від тих молодіжних літучок у мене залишилася найкраща пам'ять на усе життя – книга з віршами Расула Гамзатова, на якій головний редактор написав свої побажання, поставив свій підпис і для більшої вагомості завірив його печаткою газети. Тоді я і мріяти не міг про роботу в обласній молодіжній газеті. Для мене великим щастям було, коли мої скромні звіти про футбольний матч з'являлися у газеті, де друкувалися Еміль Январьов, Микола Вінграновський, Степан Крижанівський, Валер'ян Юр'єв, Борис Янчук та інші знамениті земляки...

Пригадую, коли мене у 1978 році призначили редактором «Ленінського племені», то першим мене привітав саме Валерій Бойченко і пообіцяв будь-яку підтримку. Він тоді поділився думками про роботу над

новою збіркою поезій, показав кілька віршів, які згодом увійшли до його нової книги під назвою «Широти», котру у світ випустило видавництво «Маяк». Взагалі, Валерій ніколи не «проштовхув» свої вірші на сторінки газети, а навпаки, будь-яке видання вважало за честь отримати його новий вірш, краєзнавче або історичне дослідження, публіцистику. Але не пам'ятаю, щоб Валерій писав «на замовлення». Якимось він зізнався, що «червоні дні» календаря не викликають у нього особливого натхнення. Інша справа – краса рідного краю, заводські ритми і, звичайно, людські стосунки.

Саме любовна лірика червоною стрічкою проходить через усю поезію Бойченка. Його поетичну музою протягом земного життя була дружина Леся, яку він дуже любив і завжди поспішав додому. Я завжди згадую поетичний наказ Валерія у вірші «Пульс»:

*Ні жити, ані вмерти без любові
Не маєш права на оцій землі...
І його щире прохання:
Не дай, життя, померти без любові
Ані одній людині на землі.*

Життя виконало прохання поета, подарувавши йому велику любов дружини і до неї, до рідного краю, численних товаришів...

Ми збиралися в Ольвію

*Григорій Гусейнов, письменник,
журналіст, редактор літературного
часопису «Кур'єр Кривбасу», член
Національної спілки письменників України*

Із поетом Валерієм Бойченком мене познайомив миколаївський поет Дмитро Кремінь. Того разу ми з дружиною вчергове їхали з Кривого Рогу в Одесу (іншої дороги, ніж через Казанку, Новий Буг, Миколаїв, тут немає; але й вона, з цього погляду безцінна, а до всього іншого завжди катастрофічно потрощена гігантськими, багатотонними авто, що безперервно везуть в українські порти пшеницю і різне збіжжя). Ми вранці коротко спинилися в крихітному редакційному кабінеті Дмитра Дмитровича, а там на нас, крім господаря кабінету, вже чекав дуже симпатичний, усміхнений чоловік приблизно мого віку. Звичайно, я знав, що Валерій Бойченко не лише поет, перекладач, публіцист, просвітянин, а й активний громадський діяч. Він старанно відстоював, зокрема, приречені на знищення, залишки Гарду на Південному Бузі. Однак наша перша, а далі й усі інші зустрічі чомусь завжди виявлялися

дуже короткими. Так сталося і того разу: за всіма розрахунками, я вже категорично запізнювався на зустріч зі студентами Одеського державного університету, своєї альма-матер, тому ми домовилися, що неодмінно поспілкуємося в Миколаєві наступного разу. Але наступний раз виявився лише через рік, на письменницькому з'їзді в Києві, де тепер уже він (в столиці нагальні справи завжди вимагають невпинної біганини) поспішав за своїм суворим розкладом. Потім з'ясувалося, що ми так жодного разу й не мали нагоди у своє задоволення наговоритися «за кавою» й сказати один одному якісь украй важливі слова. Може через це здебільшого й обходилися листами. Він допомагав мені, зокрема, в пошуках слідів історика Ілька Борщака. Наприклад, дзвонив своїм знайомим у Березнегувате, з яким пов'язана доля Ілька Борщака, і я після цього впевнено поїхав позбавленим води бездоріжжям у крихітне, не особливо привітне степове районне містечко, де в краєзнавчому музеї не було про історика-земляка жодної згадки. На це Валерій Бойченко тут же відгукнувся листом: «Вибачте музейників. Натомість професор Миколаївського педінституту Олександр Кухар-Онишко розшукав у Москві близьку родичку Борщака. Від неї дізнався, що народився наш знаковий історик у сільці Нагартави під Березнегуватим. Та й, повірте, моє спілкування із земляками Борщака теж свого часу, на жаль, нічого-нічогісінько не дало. Я лише сфотографував саме селище та місток через річечку Добру (вона відділяє історичне Березнегувате від колишньої єврейської колонії Нагартави). Там народився Ілько Борщак. Назва села перекладається як Вранішні роси, така лірична і типова назва єврейської колонії на Херсонщині.

Як писав сам Борщак (народився він 19 липня 1892 року), батько його був шкільним інспектором. Хлопець закінчив Херсонську гімназію, навчався в Петербурзькому, Новоросійському та Київському університетах. З Одеси поїхав до Гааги, там його застала перша світова війна. Повернувшись, брав участь у творенні Української держави. У січні 1919 року ввійськовий однострій поміняв на костюм дипломата. Був у складі місії Української Народної Республіки в США. З кінця 1919 року Борщак у Парижі, на мировій конференції. Після падіння УНР залишився у Франції (як потім виявилось, уже назавжди). Там він відзначився як талановитий історик, дослідник європейсько-українських зв'язків. Уважний дослідник обстежив майже всі важливі архіви та бібліотеки Франції, Голландії, Бельгії, Лондона, Риму, Відня, Стокгольма в пошуках документів, пов'язаних з Україною; в 1926–1929-х р.р. видавав у Парижі газету «Українські вісті», рятував безцінний архів Володимира Винниченка (що потім дістався Григорію Костюку) й перебрався в Америку, опублікував понад чотириста праць, більше десятка книжок (огляд публікацій склав львів'янин Ярослав Дашкевич). Ще є й така інформація. Майя Львович з Харкова (поетеса, член Спілки письменників) писала в примітках до своїх поезій про те, що «за зв'язок з Ільком Борщакком загинули в ГУЛАГові її батько й брат Дмитро». Бачте, закінчував лист Валерій Бойченко, десь у світі про це люди знають, але землякам історик, виходить, зовсім не

цікавий...».

У свою чергу я поділився з Валерієм Бойченком уже своїм відкриттям крихітної сторінки в біографії Ілька Борщака. Мені до рук якраз тоді потрапили маловідомі паризькі розповіді Галини Кузьменко, дружини Махна: «В нашому безробітті, нужденності, що завжди пригнічували мене, був час, коли висвітлилася смужка, вузенька, завширшки в дев'ять місяців. Вузенька, але для мене світла. У 1927–1928 роках мені пощастило працювати в Спілці українських громадян у Франції (СУГУФ). Кажу «пощастило», бо для мене було щастям потрапити в чужому світі в середовище своїх людей, своєї мови. Я стала працювати з Ільком Борщаком, який очолював тоді «Українські вісті», потім після нього був Олександр Севрюк. Спочатку я виконувала доручення на громадських засадах, була експедитором газети, згодом – бібліотекарем. Організація мала пристойну бібліотеку, книжки надходили з України (Харкова). То було щастям спілкуватися за книжками із батьківщини. А за якийсь час мені доручили секретарство, до мене на цій посаді працював Орел-Орленко. При організації я створила курси української мови, вела заняття, їздила в робітничі райони Парижа з доповідями. Ці дев'ять місяців – найкращий час мого паризького життя». Валерій Бойченко пообіцяв передати знайдений мною текст комусь із зацікавлених миколаївських істориків.

А про свої безкінечні, багаторічні бідкання з козацькими залишками на Південному Бузі Валерій Бойченко так написав мені в черговому листі: «Щодо АЕС та заповідних місць, які понищені будівниками того «дива», то й зараз там продовжується свавільне нищення, адже будують «море»... Свого часу я був співголовою Миколаївського товариства «Зелений світ». Тоді наша організація навіть добилася зупинення будівництва АЕС, а «море» взагалі заборонили. Та прийшли нові часи, й тепер усе відновлюється, самої організації вже немає, апатія й байдужість перемогли. Єдине, що залишається в силі – ми добилися заборони будівництва греблі на Лимані під Очаковом. Схоже, що то вже назавжди...».

У моїх «Господніх зернах» навіч сторінки, присвячені українському поету трагічної долі Валерію Юр'єву. На моє прохання Дмитро Кремінь та Валерій Бойченко познайомили мене із вдовою поета, а разом із Тарасом Кременем ми їздили на його могилу. Тоді ж Валерій Бойченко написав мені кілька слів про дітей свого покійного колеги: «Питаєте про долю дітей Валерія Юр'єва? Я дещо розпитав у наших. Син Євген живе в Миколаєві і займається підприємницькою діяльністю (щось пов'язане з торгівлею оптом). Молодша донька Марина ще тоді, коли вчилася в Ленінграді, вийшла заміж, жила у Петербурзі, але зараз в Америці. В юності, в Миколаєві, успішно займалася художньою гімнастикою, є присвячений їй вірш батька».

Я подякував за лист і попросив написати також про самого Валерія Юр'єва. Відповідь не забарилася, а в ній були також імена інших дочасно померлих миколаївських письменників. «Наш геніальний художник Андрій Антонюк (родом з Богополя, земляк Миколи Вінграновського), –

писав Валерій Бойченко, – намалював чи не найкращий портрет поета Юр'єва. Зображений він на повний зріст, іде босоніж по землі. Враження народного живопису доповнюють виписані на портреті поетичні рядки.

Пішов Валерій Юр'єв від нас дуже рано. Мав багато задумів, бачив світ по-своєму – талантом, органічними здібностями доброго, щирого поета, вдумливого прозаїка. Його пам'ятають тутешні журналісти (він працював у «Південній правді»), актори, художники. Із ними він любляв погомоніти, а в майстернях часто народжувалися рядки, й тоді він міг записати їх просто на стіні (так було, наприклад, у майстерні Антонюка). Перед слухачами вважав за свій обов'язок з'являтися лише в найкращому костюмі, чисто поголений, стрункий (бо й сам був спортсменом!). Але іноді ніби зникав з міста, та ми знали: поринав у світ образів, зачинявся від усіх у своїй квартирі.

1970-ті були задушливі ідеологічно, особливо для української інтелігенції. Буяла русифікація й контроль з боку КДБ. Письменники постійно це відчували, хтось через політичний пресинг заглядав у чарку. Бувало, й Валерій пригощав нас чи знайомих, яких було в нього багато. Тоді він мав уже другу дружину Оксану Степанівну, досвідченого лікаря, вона підтримувала зовсім не козацьке здоров'я Валерія Юр'єва (з першою дружиною Еммою, від якої мав двох дітей, він розлучився). Рамки соцреалізму тримали нашу поезію в цупких обіймах, це позначалося й у збірках Валерія, але любив він цитувати якраз справжні вірші. За рік до його смерті (6 листопада 1980-го) пішов з життя миколаївський поет Анатолій Ластовецький (17 травня 1979 року). Йому було теж небагато – сорок один рік. Пішов з життя сам, повісився. Коли викликали міліцію, знайшли посмертну записку, але її нікому не показали, і що в ній – невідомо. Був Анатолій людиною спокійною, писав небагато й повільно. Після його смерті я впорядковував його збірку «Голосом любові», передмову написав Степан Крижанівський. Працював він санітаром на машині швидкої допомоги. Саме тоді мала йти до школи його донька. Розказував, як він, батько, зайшов до школи, російської, звісно (освіта в Миколаєві на той час була зрусифікована знизу до верху) від дитсадків до вузів. Сказав, що дочка добре підготовлена, розмовляє російською й українською, на це відповіли, що української нам не треба... А скоро ми пережили ще одну ранню смерть – Іван Григурко помер від раку 21 серпня 1982 року (йому було сорок літ). Тримався мужньо, пригадую, за якийсь тиждень до трагічного кінця я навідував Івана, сиділи ми й розмовляли на балконі на сьомому поверсі, в його квартирі, говорили про звичні побутові проблеми, Іван жартував і сміявся». Тоді ж, як його не стало, Олесь Гончар записав у щоденнику: «Помер Григурко, а перед тим двоє таких талановитих покірили самогубством... Не витримують сваволі, чи що?» Тоді, як Валерій Бойченко писав цього листа, він не здогадувався, що страшна хвороба не забариться і в його хату.

Особлива зацікавленість у Валерія Бойченка була до історії життя Миколи Аркаса. В одному з його листів читаю: «Я почав писати книжку про родину Аркасів. Хоч і проголосили ми нинішній рік на Миколаївщині

«Аркасівським роком», але поки що тиша. Щойно вийшла монографія професора Валентина Шкварця – по суті, перша наукова праця, що висвітлює цю унікальну постать. Кажуть, що у маєтках Миколи Аркаса в Богданівці та Христофорівці настільки уважно стежили за порядком на ланах та охороняли природу, що навіть своєму найближчому другові Маркові Кропивницькому, справжньому мисливцю, господар... відмовив у полюванні. А ще якось охоронці впіймали й вивезли за межі маєтку високих миколаївських урядовців-мисливців.

Звісно, історія Степу – це історія всіх подій та осіб, які тут жили. Але оцінювати їх слід з точки зору ставлення до українського народу, мови, культури, традицій, державності. Пам'ятаймо, що саме за ініціативою Потьомкіна та за його планом було знищено Запорозьку Січ. Іншим таким ударом стала поразка в Полтавській битві, все це дії Петра та Катерини. Звісно, уставленні до декабристів ми, нарешті, маємо відійти від старанно нав'язуваного десятиліттями російського колонізаторського погляду. Натомість у Миколаєві навчч меморіальні дошки декабристам, а більшість видатних українців, які тут жили й працювали, чомусь залишаються в тіні. Їхніми імена не називають вулиць, немає меморіальних дошок.

Нарешті й гарна новина: 22 грудня 2000 року в Новому Бузі відкрито меморіальну дошку на будинку родини Спиридона Черкасенка. Зробила це «Просвіта». Там є активний викладач Володимир Галущенко, який і очолює осередок. А от коли ми, гості з області, після відкриття дошки зайшли до відповідального районного працівника, щоб обговорити питання присвоєння педагогічному коледжу імені Спиридона Черкасенка, то він раптом став клеїти дурня, мовляв, не розуміє, про що взагалі йдеться. То кому ж дбати про пам'ять Черкасенка, як не майбутнім учителям? А може, той районний телепень нікого й не вдавав із себе, а справді був звичайним невігласом!? Якщо у Вас трапиться нагода знову побувати в Новому Бузі, то не оминіть меморіальної дошки, адже Спиридон Черкасенко – це й Ваш герой «Господніх зерен».

Звичайно, шкода, що наше спілкування роками залишалося здебільшого на відстані, листовним. Але воно було, і я любив отримувати листи від цієї неординарної людини. Його листи мене багато чому навчили. Валерій Бойченко навіть збирався якось улітку повезти мене до себе на дачу, вона була в унікальному місці півдня України – Ольвії (Парутиному). А крім того, в моїх сюжетах про історика Михайла Слабченка є маловідома драматична історія, пов'язана якраз із цим місцем, куди одесит Слабченко привозив своїх студентів, а ось тепер і я зміг би побачити цей неповторний і легендарний краєць південно-української землі, відчутти й зрозуміти тодішній стан знаменитого одеського вченого. Я навіть уже став збиратися, гортав довідники, адже Валерій Бойченко погоджувався бути моїм екскурсоводом цією, може, найважливішою грецькою колонією в Нижньому Побужжі, дельті Гіпаніса (Південного Бугу) та Борисфена (Дніпра), але в нас знову не склалося...

Неповторні миті спілкування

*Інна Береза, кандидат філологічних наук,
доцент, літературознавиця;*

*Владлена Руссова, кандидат філологічних наук,
доцент Чорноморського національного університету ім. Петра Могили*

Сакраментальне «велике бачиться здалеку» ще раз оприявнилось, коли ми з В. М. Руссовою взяли за спогади про наші зустрічі і співпрацю з Валерієм Бойченком. За десять останніх років, коли він не з нами, немало фактів та відчуттів стерлося з пам'яті, але окремі неповторні миті спілкування виявляються завдяки збіркам, подарованих поетом. Так, у нашій сімейній бібліотеці зберігаються з дарчими написами збірки «Птахи над полум'ям» (1989 р.), «Не повториться мить» (2001 р.), «Книга Леля» (2006 р.) та «Хай вам засяє любов» (2010 р.). Ідеться також і про навчальний посібник «З історії словесності південного Прибужжя» (2005 р.), який не раз ставав у пригоді під час викладання курсу «Літературне краєзнавство» та написання наукових статей. Відразу зазначимо, що ми організували презентації книжок спочатку в Миколаївському державному університеті, а пізніше у ЧНУ імені Петра Могили. Остання зустріч була незадовго до смерті Валерія Петровича, він уже слабував, але не міг відмовити студентам-філологам. У лютому 2011 р. його вітали читанням віршів зі збірки «Хай вам засяє любов», а в березні серце автора не витримало, коли любов його життя Леся згасала в нього на очах від невиліковної тяжкої хвороби.

Яскравою сторінкою спогадів про В. П. Бойченка є його краєзнавча діяльність. Ми, почергово викладаючи на філологічних факультетах курс «Літературне краєзнавство», неодноразово зверталися до публікацій письменника про того чи іншого земляка, діяча, який жив і працював певний час на Миколаївщині. Значною підмогою в цьому був упорядкований ним двотомник «Миколаївщина в історії України» (2009 р.), в якому 28 статей належать перу упорядника. Будучи головою відновленої у 1989 році «Просвіти», Бойченко значну увагу приділяв дослідженню і популяризації фактів про життя й творчість засновника миколаївської «Просвіти» М. М. Аркасу та його нащадкам. До речі, саме під час підготовки до вшанування 140-річниці від дня народження М. М. Аркаса у 1992 р. І. Ю. Береза більше познайомилася з Валерієм Петровичем як знавцем Аркасової спадщини й артефактами, що стосувалися життя і творчості автора «Історії України-Русі», адже обоє входили до обласної комісії з організації ювілею. Власне саме Валерій Бойченко був організатором покладання квітів до стели Миколі Аркасу 07 січня 2003 р. (фото). Була сніжна, холодна зима, зібралося 9 осіб, але єднання просвітян і письменників на перший день Різдва запам'яталось

надовго. Пізніше просвітяни на Різдво у 2019 р. знову зібралися на акцію «Запали свічку Аркасу», після якої засновано первинний міжрайонний міський осередок «Просвіти» імені М. Аркаса.

В. М. Руссова, коли вже не стало Валерія Петровича, скористалася «підказкою» письменника щодо пошуків літературної спадщини Миколи Аркаса-третього (1898–1983 рр.) і написала декілька статей про Аркаса-молодшого та його книги, які були видані в Торонто та Лондоні. Власне пам'яті першого миколаївського просвітянина присвячена і газета «Аркасівська вулиця», яку редагував і опікувався вибиванням коштів на неї впродовж 10 років Бойченко. Спонукав і нас писати дописи до цієї газети, але каємося, не дуже активно реалізовували цю можливість. Так само і в редагованому письменником журналі «Вересень» встигла лише І. Ю. Береза надрукувати статтю «Наш земляк Ю. Бойко-Блохин як шевченкознавець», бо № 1–2 за 2011 р. побачив світ уже після смерті В. П. Бойченка.

Пригадується, як умів Валерій Петрович на різних зустрічах із письменниками бути ніби в затінку, але коли брав слово, то завжди у своєму виступі міг коротко і влучно привернути увагу до кращих здобутків колеги. Таким він, знавець англійської мови, запам'ятався на зустрічі 2004 р. з письменником із діаспори Юрієм Тарнавським. Емоційно і цікаво ділився спогадами про спілкування з Миколою Вінграновським під час Всеукраїнської конференції, присвяченої 70-річчю нашого земляка (2006 р.).

Ділився письменник з нами і матеріалами-статтями з газет та часописів про життя і творчість Яра Славутича (Г. М. Жученка), Миколу Гулака, Олександра Навроцького, Іллю Борщака та Олексу Полішкаррова. Щедрим і доброзичливим був щодо краєзнавчих студій і сприяння їх публікацій. За що йому щиро вдячні.

У нас серед паперів з літературного краєзнавства Миколаївщини зберігається папка зі статтями про Валерія Бойченка. Назви їх віддзеркалюють найтепліші спомини. Наприклад, «Усе поезія, все диво...» (В. Жадько), «Рапсод української Еллади» (Д. Кремінь), «Неугомонний пан Валерій» (А. Маляров), «Доторк до серця» (М. Братан), «Миколаївський слід в історії» (Л. Шумакова), «Незнищенна мить відкриття» (Л. Старовойт).

Уже після його смерті у «Наукових працях» ЧДУ ім. Петра Могили опубліковано статтю, яку І. Ю. Береза почала писати до 70-річчя письменника «Незалежність України у творчості Валерія Бойченка». У статті розповідається про потужний унесок письменника у багатьох діяннях Миколаївщини для ствердження української державності.

Таким він залишається в нашій пам'яті навечно.

Слово про земляка

Зоя Благодатна, член Національної спілки журналістів України

*Буду радий, якщо деякі з моїх поезій торкнуться й твого серця,
вельмишановний Читальнику
Валерій Бойченко*

03 травня 2021 року виповнюється 80 років від дня народження поета-земляка Валерія Петровича Бойченка. На жаль, він не дожив до цього дня, відійшовши за межу вічності 10 років тому.

Це був справжній українець-патріот: поет, перекладач, публіцист, краєзнавець, громадський діяч, лауреат престижних літературних премій. У його творчому доробку – бібліотека оригінальних творів, переклади відомих поетичних і прозових шедеврів світу, багато газетних і журнальних публікацій, краєзнавчих відкриттів.

Біографія Валерія Бойченка багата подіями, людьми, датами. Горді тим, що земний шлях Валерія Петровича почався саме на Снігурівщині. Поет ніколи не забував своєї родової землі, сивого Інгульця, безкраїх ланів та славних хліборобів. Ось якими словами згадує він рідні місця:

*Тут мені все родинне і знане,
Тут акацій цвітіння рясне.
Й подорожник лікує не рани –
Він на світі тримає мене.
Дорога польова курить на Снігурівку...
У Снігурівці знов хлопчиськом
Стою на березі крутім...
Мені шумить шовками Інгулець...*

Снігурівщина – це мала батьківщина, що привела Валерія Бойченка у великий світ літератури. Тому поетові болить збереження всього живого, всього трепетного, суцього в житті. Згадуючи Михайлівку, де пройшли дитячі роки, Валерій Петрович пише:

*Мій Інгулець таки ще є:
Він, прохімічений, стомився,
Але зозулька ще кує,
Ще камінь до води схилився...
Він ще тече, він ще тече
Наш Інгулець, наш терпеливий.*

Географічні параметри поета – це Дніпро, Буг, Інгулець, рідні Миколаївщина й Херсонщина, родова земля Снігурівщини. Ще з юних років

юнак захоплювався історією рідного краю. У подальшому краєзнавчі дослідження Валерія Бойченка висвітлюватимуть невідомі сторінки культури півдня України. Він є автором понад ста краєзнавчих і публіцистичних статей, навчального посібника «З історії словесності Південного Прибужжя», упорядником та одним з авторів хрестоматії «Миколаївщина в історії України».

Святими поняттями «рідна земля, рідний народ, рідна мати, рідна мова, рідна хата» починається стаття «Рідна хата» із збірки «Три зошити», котра нікого не залишає байдужим. У ній йдеться про увічнення пам'яті відомих діячів культури, які народилися або творили на Миколаївщині, були істинними патріотами України, діяльними поборниками української національної ідеї, активними діячами нашого національного відродження.

Валерій Бойченко є автором 12-ти поетичних збірок, лейтмотивами яких є морально-етичні теми, проблеми екології, патріотизм. Своєрідним заповітом для українців є вірш «Заповідь», що закликає берегти природу:

*Не убий комашки на стежині...
Не убий джмеля на конюшині...
Не убий бездомної зозулі,
Не стопчи барвінку на межі...
Річечку від смерті вбережи.
А найголовніше:
Не убий чуттів своїх глибинних –
Суму щастя й радості журби.
Зрослої у віковім борінні,
Власної душі не погуби.*

Наш талановитий земляк переклав дві збірки англійських та американських поезій для дітей, повість відомого письменника Р. Стівенсона «Корабельна катастрофа» та повість Віля Джемса «Димок». У його інтерпретації представлена довершена високохудожня поезія американського поета Роберта Фроста.

А яка неповторна й щемлива інтимна поезія Валерія Бойченка! Жінка, дружина для нього завжди були символом кохання, символом натхнення. «Книгу Леля», присвячену дружині Лесі Дмитрівні, автор проспівав своїм серцем:

*Любов – неначе вулик золотий.
До нього ми з тобою, наче бджоли,
Приносимо по краплі мед густий,
Облітуючи пагорби та доли.*

Світлій пам'яті пари земних лебедів – подружжя Бойченків, їхній любові і вірності, відома поетеса Людмила Чижова присвятила свою «Лебедину казку».

Добре знана в наших краях і по всій Україні дієва громадянська позиція Валерія Бойченка. Він очолював Миколаївську організацію спілки письменників України, був співголовою товариства «Зелений світ», першим головою Миколаївської «Просвіти», редагував часопис «Аркасівська вулиця», вів на телебаченні програму «Основи». Лауреат культурологічної премії імені Миколи Аркаса, літературних премій імені Павла Тичини та Олександра Олеся.

Перше моє знайомство з відомим земляком відбулося ще у кінці 70-х років. Саме тоді нам, студентам українського відділення філологічного факультету Миколаївського педагогічного інституту, представили викладача англійської мови Валерія Петровича Бойченка. Молодий, енергійний, завзятий, він відразу заповнив наші серця. Разом із Валерієм Петровичем ми не лише вивчали англійську мову, а й знайомилися з новими творами українських письменників, слухали поезії в майстерному авторському виконанні. Я пишалася тим, що Валерій Бойченко родом зі Снігурівки, а значить – мій земляк.

Мою педагогічну діяльність завжди супроводжували твори Валерія Петровича. На уроках української літератури знайомила своїх вихованців із творчістю поета-земляка, демонструючи збірки з його автографами. І завжди з нетерпінням чекала виходу нових публікацій поета.

Співпраця з Валерієм Бойченком продовжилася, коли я стала працювати на посаді методиста Снігурівського райметодкабінету. Разом ми планували творчі зустрічі в навчальних закладах району, де поет був частим гостем. Дуже привітний, комунікабельний, толерантний Валерій Петрович умів заволодіти слухацькою аудиторією. Ми, його земляки, гаряче обговорювали збірки «Доброта», «Птахи над полум'ям», «Правий берег», «Не повториться мить», «Книга Леля», «Хай вам засяє любов». Збірка вибраних статей та поезій «Три зошита», на жаль, виявилася останньою.

Багато років Валерій Бойченко віддав роботі в Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, у стінах якого ми часто спілкувалися. Пам'ятаю нашу останню зустріч. Уже будучи хворим, Валерій Петрович цікавився новинами рідного району. Я відповіла, що земляки чекають нової зустрічі з ним. Вона і планувалася, але 25 березня 2011 р. Валерій Петрович Бойченко відійшов у вічність. У його особі Миколаївщина втратила поета, перекладача, громадського діяча. Але справжні поети живуть і після смерті. Як і раніше, твори Валерія Петровича популярні серед його шанувальників і земляків. Творчий доробок поета вивчається на уроках літератури рідного краю. І досі викликають інтерес його краєзнавчі дослідження, що складають енциклопедію області.

Снігурівчани завжди пам'ятатимуть видатного земляка. Свідченням великої пошани є меморіальна дошка на фасаді Публічної бібліотеки Снігурівської міської ради, що носить ім'я Валерія Петровича. Увіковічена пам'ять земляка і в назві однієї з вулиць його дитинства.

Валерій Бойченко прагнув донести до читачів свої відчуття, торкнутися щирим поетичним словом серця кожного. Тож читаймо, відчуваймо,

розуміймо світ, побачений добрим серцем великого українського поета, нашого земляка Валерія Петровича Бойченка. А його слова: «Хай вам за-сяє любов – любов до України-матері, що вища за всі вигоди», – стануть для нас своєрідним заповітом.

Про Валерія Бойченка

Володимир Гладішев, професор МОІППО

Для мене Валерій Петрович Бойченко назавжди залишиться «вишуканою» людиною. Що мається на увазі?

По-перше, його зовнішність та поведінка.

Він виглядав як Поет, сприймався як Поет та, нарешті, був Поетом. Але не таким собі поетом-розбишакою (дуже поширений у 70-ті – 80-ті роки образ).

Назвав би його поетом-аристократом.

Одяг – дуже модний, стильний на той час. Наприклад, новий шкіряний піджак, дивна річ, що привертала увагу вже фактом свого існування в нашому житті.

Гарний капелюх, який помітно відрізнявся від «типових» для нашого міста головних уборів, робив його більш високим та струнким.

Краватку ідеально підбирав до сорочки та костюма.

Довге волосся, акуратне та чисте, нагадувало зовнішність мушкетерів із французьких кінофільмів.

Із-поміж інших миколаївських письменників Валерій Петрович вирізнявся не лише одягом, а й поведінкою. Декілька разів зустрічав його на заходах спілки письменників. Запам'ятався він мовчазною людиною, навіть мовчуним, але з дуже доброзичливим та уважним поглядом. Іноді на його обличчі з'являлася ледь помітна посмішка. Іронічна, та все ж таки доброзичлива.

Утім, коли Бойченко брав слово, слухати його було надзвичайно цікаво: блискуча українська мова, парадоксальне мислення, оригінальні спостереження та порівняння, вдале та дотепне звернення до широкого кола творів літератури та мистецтва – від українських до античних.

По-друге, мається на увазі вплив постаті Валерія Бойченка на оточуючих. Навіть незнайомі люди одразу сприймали його як людину, до слів якої варто прислухатися, тому що просто так ця людина нічого не каже, кожне її слово є вагомим та цікавим. Так воно й було.

Коли я був студентом, невеликі за обсягом, але надзвичайно глибокі промови Валерія Петровича справляли на мене велике враження. Згодом нічого не змінилося: слухати його було цікаво, корисно, стежити за його думкою – справжня інтелектуальна насолода.

Зрозуміло, велике значення має те, що поет Валерій Бойченко здобув блискучу освіту, бездоганно володів іноземними мовами. Варто, мабуть, визнати, що в його житті заповіт Тараса Шевченка щодо «свого» та

«чужого» був реалізований майже ідеально.

Тому Бойченка вважали одним із найкращих українських перекладачів з англійської мови, який, на жаль, через те, що був «провінціалом» та не міг інтригувати, штовхатися ліктями, так і не реалізував свій творчий потенціал саме як перекладач. Але, як відомо, він перекладав з англійської вірші для дітей, а переклади дитячої літератури серед професіоналів вважаються вершиною перекладацької майстерності.

По-третє, загально визнано, що Валерій Бойченко заслужив пошану своєю невтомною громадською діяльністю. Він був справжнім просвітителем другої половини 20-го століття – початку 21-го століття, який сумлінно служив українському Слову. Безумовно, це не може не викликати повагу до людини, яка завжди обстоювала гідність українського Слова, була його справжнім лицарем.

Ось чому я вважав та вважаю Валерія Бойченка «вишуканою» людиною: єдність дару Слова та громадянської позиції, високі моральні якості робили поета-перекладача непересічною особистістю, яка завжди привертала увагу.

Згадую дві зустрічі з Валерієм Бойченком та свої враження.

Перша відбулася більше сорока років тому в Будинку політпросвіти на розі Адміральської та Московської вулиць. Захід, схоже, мав назву «Збори молодих письменників Миколаївщини». Або якимось так...

Нас, студентів педагогічного інституту, привів на цей захід незабутній Дмитро Дмитрович Кремінь, молодий викладач кафедри української мови і літератури, засновник літературної студії «Джерела». Сам він лише переїхав до Миколаєва, складалося враження, що почувався він серед визнаних миколаївських літераторів не зовсім упевнено. Коли ми його запитали, чи будемо ми читати вірші, відповідь була досить ухильною...

До речі, так і сталося, вірші ми не читали, тому що під час роботи секції відбувся невеличкий скандал...

На початку двоє худорлявих хлопців із довгим волоссям про щось таємниче домовлялися, підштовхували один одного, поводитися «конспіративно». Коли один із них отримав слово, він прочитав вірш, кульмінацією якого був такий рядок:

Я целую жінчину в живот!

Нагадаю, це був кінець 70-х років...

Хлопець переможно дивився на всіх, мабуть, він почував себе справжнім героєм, який «усіх зробив».

Керівники секції, відомі миколаївські поети, відреагували швидко, почалося обговорення, протягом якого присутнім намагалися довести, що, звичайно, твоє право – цілувати жінку туди, куди ти її хочеш цілувати, але ж навіщо про це розповідати у віршах?

Обговорення відбувалося жваво, потім – ще більш жваво, потім почалися звинувачення... Як тепер я розумію, керівникам потрібно було так «реагувати», тому що відповідні установи ретельно стежили за проведенням заходу і не можна виключати, що «людина у штатському» присутня на засіданні «секції»...

Спостерігати за цим обговоренням – надзвичайно цікаво. Але мені

було цікавіше дивитися на Валерія Бойченка, який не сказав жодного слова, але мімікою реагував на все, що відбувалося.

Я знав просто ім'я – Валерій Бойченко, а тоді побачив живу людину, яка не ховалася за словами, мовчання якої набагато красномовніше, аніж палкі промови інших поетів. І пізніше, коли ми обговорювали між собою те, що відбулося на «секції», багато хто згадував саме Бойченка – його реакцію та почитані чудові вірші. Там кожен із «дорослих» поетів читав молоді те, що вважав за доцільне прочитати...

Друга зустріч із Валерієм Бойченком, що запам'яталася, відбулася в Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, де ми разом працювали – він у штаті, я – сумісником. Зустрічалися ми дуже рідко, звичайно, віталися, але не розмовляли: я вважав, що не варто відволікати людину, яка справляла враження дуже зосередженої, зануреної в себе, завжди щось читала.

Але одного разу склалася ситуація, коли ми опинилися разом у кабінеті, більше нікого не було. Валерій Петрович поклав книгу на стіл, по-сміхнувся, подивився на мене та розпочав розмову.

У той час суспільство бурхливо обговорювало чергові «досягнення» у галузі української мови, якими відзначився видатний «професор», і саме про це з вишуканим гумором говорив Валерій Петрович. Він згадав роман Оруелла «1984», навів цікаві приклади. Ми розмовляли про цей твір, англійську літературу, сьогодення та майбутнє...

Виявилось, що багато в чому наші думки збігаються. Щось ми бачили по-різному, але суперечки не було, оскільки Валерій Петрович з великою повагою поставився до моїх поглядів.

Спілкування було нетривалим, з'явилися колеги – і Валерій Петрович знову занурився в книгу. Але назавжди запам'яталися його неповторне почуття гумору, тактовне ставлення до співрозмовника, ерудиція та вміння довести свою думку.

Після цієї розмови ми зовсім по-іншому переглядалися з Валерієм Петровичем, але, на превеликий жаль, так і не залишалися більше разом – а розмовляти «серед колег» не було бажання. Не тому, що з колегами щось не так... просто не склалося...

А... ось що ще згадалося! Колись на Миколаївщині проводили «Дні літератури». Приїхали письменники з багатьох регіонів колишнього Радянського Союзу, дуже велика була делегація. У «Смольному», як ми звали нинішній Обласний палац культури, проводилося велике свято. Гості та миколаївські письменники разом були на сцені, читали вірші, невеличкі оповідання.

Тоді всіх вразив вишуканий вигляд Валерія Бойченка та його не менш вишукані вірші. Він був справжньою «зіркою», хоча, імовірно, і хвилювався. Проте був на висоті!

...Мабуть, Валерій Бойченко назавжди залишиться для мене «вишуканою» людиною.

І в житті, і в літературі.

Спогад про Бойченка

*Юрій Демченко, журналіст, публіцист,
головний редактор газети «Споживчий
ринок»*

ГРІШ ЦІНА ТОМУ ПОЕТУ, ХТО ПИШЕ ТУТ, А НЕ В ГАЗЕТУ

До здобуття Україною незалежності в Миколаєві обласна партійно-«радянська» газета «Південна правда» виходила українською мовою, а частина її накладу дублювалася російською.

Щоранку, крім понеділкового, у світ випускалося 14 тисяч примірників власне «Південної правди», а також до 220 тисяч «дубльованої» «Южної правди». Насправді з «національним брендом» усе виходило навпаки: майже всі журналісти писали (тоді ручками, а дехто друкував на машинці) мовою «межнаціональнава абценія», кілька перекладачок та ціле машбюро ті тексти переробляли задля нечисленного українського читача. Коли ж під кінець епохи перебудови редакції довелося переходити на ринкові відносини, тримати стількох людей і витратити дефіцитний папір заради лицемірної «мудрої національної політики партії» стало не вигідно. З іншого боку, припинивши випуск україномовного варіанта, редакція втратила б авторитет серед патріотично налаштованих земляків і осуд їхніх громадських організацій, які впевнено набирали сили і політичної ваги.

Вихід підказав журналістам якраз один з тодішніх провідників відродження українства на Миколаївщині поет Валерій Бойченко. А треба знати, що ми з ним тісно співробітничали й дружили з часів ще доперевбудовних «на базі» обласної молодіжної газети. Коли утворилася обласна організація Спілки письменників України і до Миколаєва приїхали молоді її члени Григурко та Бойченко – колишні журналісти херсонської молодіжки, звісно, вони прилучилися до справ молодіжки тутешньої, де постійно друкували свої твори. Валерій став мені допомагати і тоді, коли я перебрався до «дорослої» «Південної правди» завідувачем відділом профспілок і таким собі тіншовим секретарем щойно утвореного під егідою Спілки журналістів тижневика «Родной причал», в якому поет вів постійну рубрику «Поспілкуймося українською». Ось тоді-то в наших перманентних розмовах про мову й виникла думка: а чому б український варіант «Южної правди» не випускати у вигляді тижневика-дайджесту, друкуючи в ньому «вибрані твори» з неї? Керівництво з льоту вловило сутність пропозиції та явні економічні та політичні вигоди, а щоб не були такі розумні, реалізацію проєкту поклато цілком на нас двох, наставивши куратором від редакторату знову ж таки поета В. Ю. Пучкова.

Робота полягала в тому, щоби відбрати найліпші матеріали, надруковані в п'ятьох числах газети минулого тижня, а також які готуються до публікації в наступних випусках, перекладати їх і розміщувати в черговому числі газети під назвою «Південна правда – Щотижня» обсягом одного випуску «Южної». Ключовим словом ідеї було «найліпші». Ось

тут коняка і закульгала. Дуже скоро виявилось, що з п'яти попередніх та п'яти майбутніх чисел «органу» набирається «людського» матеріалу хіба що на дві з восьми наших сторінок. Окремі обов'язкові публікації, що в оригіналі займали пів великої сторінки, після нашого редагування, тобто вижимання з них «води», зіщулювалися на чверть нашої малої. А весь зміст багатьох інших зводився до заголовка. Тоді ми втямили, що засади, на які спирався «не лише колективний агітатор і пропагандист, але й колективний організатор», його світогляд, риторика і стиль, саме існування ніяк не узгоджуються з українством. Якщо не брехати. Оскільки керівництво цілком влаштував економічний бік справи (над випуском тепер працювали не 20 штатних працівників, а двоє, як би зі сторони і не за тверду зарплатню, а за сякий-такий гонорар), – воно не звертало особливої уваги на зміст. І Валерій Петрович почав зводити його до своєї патріотичної тямки.

Одна справа піти до секретаріату й понагрібати з тамтешніх авгієвих куп готових «заміток», аби забити ними чергове число. Інша – підготувати матеріал оригінальний, перевірений на правдивість, відповідний до запитів україномовного, а значить і специфічно вимогливого «україносвідомого» читача. Та ще тоді не було ніяких інтернетів, і часом заради підтвердження того чи іншого факту доводилося годинами сидіти в бібліотеці. А ще ж треба написати статтю так, щоб уникнути цензорських зачіпок. Ця робота й лягла здебільшого на Бойченка, з під пера якого вийшов ряд цікавих українознавчих публікацій. Невдовзі «Щотижня» стало цілком своєрідним виданням і втратило першу частину своєї назви. Але воно й нині виходить як прикладне до «Южної правди». А ми з Валерієм і портативною друкарською машинкою без «і», «ї» та «є» перебралися до іншої редакції.

Валерій Бойченко: «Любов до України-матері, що вища за всі вигоди»

*Юрій Діденко, кандидат історичних наук,
голова обласної організації Народного Руху
України, президент Миколаївського фонду
«Дітям України»*

Становлення поета-патріота відбувалось разом із рідною мовою після невдалих спроб писати російською. Український дух Валерія Бойченка взяв верх над потужною русифікаторською машиною радянської імперії, що творила «советську» людину. Це був виклик системі цінностей, що не бачила українців. Валерій Бойченко поринув у історію рідного краю своєї країни, що задихалась в імперських «братніх» обіймах. Він раптом усвідомив себе невід'ємною частиною свого Причорноморського степу, він зрозумів своє призначення як громадянина, як сина свого славного і великого народу, який стільки років був принижений й і упо-

сліджений всякими зайдами. Він зрозумів, що хоч у Херсоні батьківська хата з городом та левадою була крайньою, але його хата ніколи не буде «крайньою», інакше він ніколи не буде Бойченком.

Валерій Бойченко є відомим в Україні ліриком, поетом, перекладачем, поетом-патріотом. Він очолював Миколаївську спілку письменників України, керував літературним об'єднанням «Стапель». Цілком закономірно він став першим головою відновленого після Миколи Аркаса товариства «Просвіта», редагував газету «Просвіти» – «Аркасівська вулиця». Він був рушієм українських справ у місті суднобудівників у часи становлення нашої державності на початку 90-х. Брав активну участь у заходах щодо її відродження, зустрічався з інтелігенцією краю, переконував підтримати «Акт про державну незалежність України», винесений Верховною Радою на референдум. Він проводив десятки зустрічей у школах, вузах, на підприємствах, де власним прикладом та авторитетом доводив необхідність підтримки державної незалежності України. Справжні бійцівські якості українського державника він проявляв під час гарячих суперечок з прихильниками «єдиного і неділимого союзу». Його позиція була непохитна і цілісна у побудові власної української держави. Будучи редактором та натхненником «Аркасівської вулиці», сам розшукував кошти на її фінансування, щоб донести українське слово та позицію «Просвіти» до миколаївців. У 90-ті роки Миколаїв – це місто, де в багатьох владних кабінетах очікували повернення в лоно Росії, і українське для багатьох мешканців було чужим. Зрусифікований край, де в ті роки у місті не було жодної української школи і чого тільки вартувала боротьба Валерія Бойченка із соратниками за відродження українських класів, а потім і шкіл у Миколаєві. Як голова Всеукраїнського товариства «Просвіта», він завжди залишався на передньому рубезі українізації на Миколаївщині. Він не тільки ділом, а й словом рушив імперські російські мури. Його гостре поетичне слово часто звучало на шпальтах газети «Український південь» – крайової організації Народного Руху. Під час формування першого номера газети він приніс не власні поезії, а замітку, де агітував російськомовних краян передплачувати українські газети: «Народну газету», «Шлях перемоги», «Слово Просвіти» та журнали: «Старожитності», «Соняшник», «Сучасність», «Розбудова держави» та інші. Завершив замітку словами: «Думайте, читайте, як закликав нас батько Тарас». Валерій Бойченко був частим гостем в тижневику «Український південь» і завжди його слово звучало пророче, прорізаючи, як лезо, своєю прозорливістю десятиліття. Так у вірші «Коментар до Переяславської ради» є рядки, що дуже добре характеризують московітів і є актуальними в час російсько-української війни, до якої Валерій Бойченко не дожив три роки:

*І оселедець той козацький,
Який життя і честь беріг,
За шию «брат» закинув хвацько,
Як сплетений в Москві батіг.*

Найкраща характеристика постаті Валерія Бойченка – це вірш «Мо-

нолог Олега Ольжича перед очима юних українців кінця ХХ століття», надрукований в газеті «Український південь» у березні 1996 року:

Я – Ольжич. Так мусило статись: назвався я князем сином,
Бо змалку ще не бажав я, щоб мене називали бидлом.

Я – камінь з Божої праці, й мене немає зупину.

Ставайте поруч – хто вільний, рабство кому остогидло.

В цих всіх рядках живе справжній Валерій Бойченко – поет, громадянин, патріот, українець. Він горів сам і запалював інших, які йшли за ним і вірили, що Україна обов'язково перемаже і українська мова, і українська гідність запанує на її теренах. Він вірив у майбутнє України і в те, що Москва уже не зможе ніколи закувати українців у свої імперські кайдани. Валерій Бойченко випереджав час і своїм українством був незручним у багатьох чиновницьких кабінетах, власники яких ще довго заглядали на кремлівські зірки в очікуванні вказівного перста.

Валерій Бойченко як власний біль переживав кожную травму, завдану нашій рідній природі. Він, як єдиний романтик 90-х, кинувся на боротьбу проти могутньої машини нищення природи – будівництва під Очаковом Дніпро-Бузької греблі. Поет без сумніву і страху став на захист своєї рідної землі, бо не міг інакше, і незчувся, коли виявив поряд із собою тисячі і тисячі соратників. Так з'явилася неформальна екологічна організація «Зелений світ», що стала однією з найпотужніших в Україні. Вони зупинили не лише будівництво Очаківської греблі а й четвертого і наступних атомних блоків Південно-Української АЕС, будівництво Ташлицької ГАЕС з Костянтинівським та Олександрівським водосховищами, Березівського хімкомбінату та інших.

Валерій Бойченко був одним із носіїв ідеї і натхненником створення крайової організації Народного Руху України і першим оголосив про її створення в Миколаєві на екологічному мітингу, на якому були присутні тисячі мешканців міста. Доклався він і до створення перших національних культурних товариств, Конгресу української інтелігенції. Бойченко був автором і ведучим культурологічної телепередачі «Основи», членом правління Миколаївського обласного фонду культури.

Запальні промови Валерія Бойченка надихали, як багатотисячні мітинги, так і малочисельні аудиторії. Його уважно слухали студенти та учні, його поезія кликала на нові звершення. По-новому зазвучало його поетичне патріотичне слово після організації Фондом «Дітям України» та Народним Рухом України конкурсу української патріотичної поезії імені Валерія Бойченка. Перший конкурс імені Валерія Бойченка зібрав близько ста учасників із Миколаєва та області, які представили широку палітру поетичних творів. Звучали твори зі збірок: «Іскра», «Сонячні кола», «Багряні колони», «Широти», «Правий берег», «Не повториться мить» та інших. Потім до проведення конкурсів долучилися інші організації: обласне управління освіти та науки, міське управління освіти, обласне об'єднання «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка та обласна організація спілки письменників України. Проведення конкурсів читців української патріотичної поезії ім. Валерія Бойченка серед дітей та юнацтва є поповненням армії, яка сприяє національному відродженню України. Щороку школярі

з Миколаївщини виявляють бажання позмагатися у вираженні патріотизму, і це не є сюрпризом, бо всі конкурси збирають багато талановитих виконавців. Валерій Бойченко за життя робив усе, щоб українські цінності запанували у нашому краї, а конкурс покликаний привернути увагу не тільки до його поезій, а й показати все багатство українського патріотичного слова. Конкурс багато років оцінює авторитетне журі: Леонід Дудюк – кандидат фіологічних наук, Катерина Рижова – виконавчий директор фонду, Сергій Гололобов – культуролог, аспірант ОРІДУ НАДУ при Президентові України, заслужений працівник культури України, Ірина Бабич – поетеса, Віра Марущак – голова обласної організації спілки письменників, Ігор Черпіта – поет, читець та інші. До складу журі довгий час входив побратим Валерія Бойченка по перу – Дмитро Кремінь.

Слово і сьогодні продовжує бути зброєю, сприяє здійсненню мрії нашого земляка, українського поета Валерія Бойченка, який прикладав усі зусилля для національного відродження.

Спомин про друга-просвітянина

Микола Євтушенко, актор, просвітянин

Валерія Петровича Бойченка я знав ще з Херсонського літоб'єднання, яке збиралося щосередини в далекі 70-ті роки минулого століття. В обласній газеті Херсонщини тоді були надруковані мої і його поезії. А вже на Миколаївщині, через роки, наша зустріч відбулася в селі Воскресенське на Шевченківські дні. Валерій Петрович був запрошений як знаний поет і голова СПУ Миколаївщини, я ж працював у Будинку культури Воскресенського режисером драмколективу. На вечорі він читав свою поезію, присвячену Кобзареві, а я – вірші Т. Г. Шевченка. Після завершення свята голова артїлі виділив транспорт і ми їхали разом до Миколаєва. От Валерій Петрович мені й каже: «А в мене є твій сценарій і його треба буде донести до глядача». Ішлося про Шевченківське свято, що я проводив з учнями ПТУ, а також зі студентами Миколаївського музичного училища, директор якого В. В. Кучеровський і дав В. П. Бойченку сценарій. До цього сценарію ми повернулися у 1989 р., коли в Миколаєві було засновано Товариство української мови, а Валерія Петровича обрано його головою. Я тоді обіймав посаду заступника голови з культури, тож сценарій був реалізований у постановці свята до 175-річчя від дня народження Кобзаря силами просвітян заводу «Океан» (голова осередку «Просвіти» – В. І. Спиця). Згодом ми разом із В. П. Бойченком виступали перед школярами, студентством та селянами, у військових частинах, несучи державотворчі ідеї, Шевченкове слово.

Гадаю, мало хто знає, що Валерій Петрович був козаком Буго-Чорноморського незалежного козацтва та мав звання полковника українського козацтва. Пригадую, як у липні 2009 р. на Кінбурнській косі на могилі

славного отамана Сидора Білого козаками встановлений хрест. Ушановуючи пам'ять Сидора Білого, учасники дійства слухали поезії про козацтво Валерія Петровича, виступ народного хору під керівництвом Омеляна Шпачинського, спостерігали як демонстрували козаки театральні бої на шаблях. Добре пам'ятаю і що говорив мені під час вечірньої прогулянки над морем Бойченко, натхнений дійством козацьким: «Це козацька коса, як і по цей бік моря – там Широкий лиман. Що тут відбулося знає добре оця чарівна смуга землі Кінбурнської коси».

Мені завжди імпонувала скромність у цій людині, іноді навіть прагнення стояти десь збоку, хоча справи робив вагомими для громади. Тож, наприклад, коли ми з козацтвом фотографувалися на згадку про свято, він не став із нами, аргументуючи це тим, що не мав козацького строю.

Валерій Бойченко – Народний Рух України

Юрій Зайцев, голова Миколаївського осередку всеукраїнського товариства «Меморіал»

5 березня 1989 року у київському Будинку кіно відкрилися Установчі Збори історико-просвітницького товариства «Меморіал». Були присутні делегації від усіх областей України. Їх комплектували обкоми партії – це був період горбачовської перебудови. Від Миколаївщини була делегація десь із 8–9 чоловік, на чолі з директором партархіву Михайлом Івановичем. Від ініціаторів «Меморіалу» були інженери Володимир Ніколаєв і Юрій Зайцев, представники ЕВЦ і телестудії. Від письменників був Валерій Бойченко. Ввечері до нас у номер зайшов Валерій Петрович і каже:

– Хлопці, ви чули про організацію Народного Руху України за перебудову?

– Чули!

– Тож пропоную взавтра подати у президію записку, що миколаївська делегація підтримує становлення НРУ. Але я не можу підписуватися (він був тоді членом бюро обкому партії). Ми погодилися. Назавтра був другий день Зборів. Людей був повний зал, ще й на вулиці стояли. Дуже багато було колишніх в'язнів, які пройшли сталінські табори, тюрми і заслання. Головуючий Іван Драч зачитав нашу записку. Всі делегати схвальними оплесками і вигуками підтримали наше звернення. А ж тут підскакує голова нашої делегації і кричить:

– Ні! Ми таке не писали! А Драч показує записку і каже:

– Може й не всі підписали, але ж підписи є!

На цьому все нібито закінчилося. Нам за те нічого не було – обставини мінялися, хоча боротьба проти КПРС продовжувалася. Утиски на роботі тривали ще й до 1998 року, до рухівців ставилися насторожено і з побоюванням.

Память благодарных читателей

Вячеслав Качурин, поэт

С Валерием Бойченко я познакомился задолго до его переезда из Херсона в Николаев. До 1974 года в Николаеве не было своего отделения Союза писателей Украины, и четверо наших писателей-земляков

М. Божаткин, Б. Слободянюк, Л. Воронин и В. Подольский входили в состав Херсонской писательской организации. На все собрания и литературные мероприятия в Херсоне наши земляки брали с собой в соседнюю область молодых начинающих авторов.

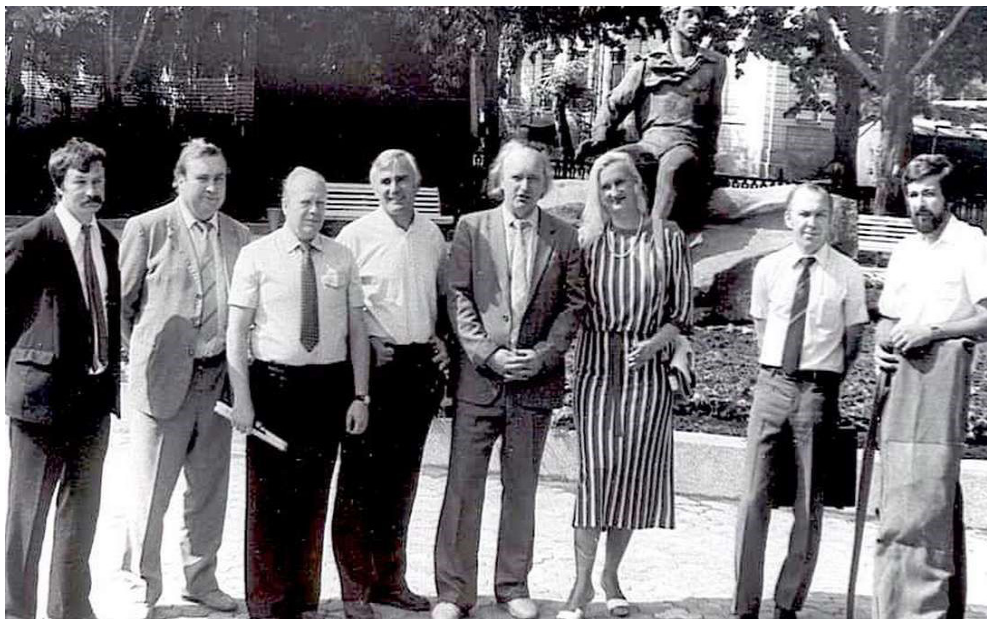

Э. Январёв, В. Качурин, В. Бойченко, беседуют с Э. Гайсинским – работником областной библиотеки имени Алексея Гмырёва.

Так на одной из литературных встреч в 1963 году я и познакомился с молодым херсонским поэтом Валерием Бойченко. А через некоторое время мы с ним стали участниками всеукраинской акции «Молодость обличает империализм», организованной Союзом писателей Украины. В одной творческой группе молодых поэтов, художников, музыкантов и участников художественной самодеятельности мы были направлены в Крым выступать перед трудящимися полуострова с произведениями, обличающими «агрессивную политику Америки по отношению к Вьетнаму». У меня в активе было тогда несколько антивоенных стихотворений, и мне было проще выступать с ними перед крымской публикой. А вот Валерий Бойченко, который принципиально писал только лирические стихи, как то не вписывался в общий хор патриотически настроенных

участников акции. Тем не менее, его слушали с огромным вниманием, и успех его глубокой и искренней лирики намного превосходил наши псевдопатриотические выступления.

Вплоть до 1974 года мы с Валерием периодически общались на совместных литературных мероприятиях. А в 1974 году в Николаеве была создана своя писательская организация. Для этого в наш город была приглашена группа писателей из других городов. Приехал в Николаев и Валерий Бойченко с красавицей женой Алесей и маленькой дочкой Мирославой. Все приезжие были обеспечены благоустроенными квартирами и работой по основной специальности.

Валерий и Алесь Бойченко (в центре) среди николаевских писателей.

Писатели: В. Бойченко, В. Качурин, И. Григурко и А. Зима перед поездкой на дни литературы в Вознесенский район.

Э. Январёв, Ю. Демченко, Д. Креминь, А. Морговский и В. Бойченко у памятника Кобзарю читают стихи Тараса Григорьевича.

Писательская организация на бульваре Макарова. В. Бойченко второй справа. На переднем плане В. Качурин и Е. Голубкова.

Несколько лет В. Бойченко преподавал английский язык в Николаевском педагогическом институте. В 1972 году вышла его первая книга стихов «Искри», в 1975 году – сборник стихотворений «Сонячні кола». В Союз писателей Украины Бойченко приняли в 1976 году. Одной из трёх рекомендаций, необходимых для вступления в СП, была и моя.

С этого времени В. Бойченко принимает активное участие в жизни писательской организации, выступает на предприятиях и в учебных заведениях Николаева, постоянно выезжает с группами писателей на дни литературы в районы области. Одна за другой выходят его книги: «Поліття» (1977), «Багрянні колони» (1978), «Широти» (1981), «Світлі ріки» (1984).

Писатели на областной телестудии: Д. Креминь, Э. Январёв, М. Божаткин, В. Бойченко, Е. Голубкова и В. Качурин.

В 1986 году Валерий Петрович был избран ответственным секретарём Николаевской организации Союза писателей Украины. С этого времени творческая жизнь организации заметно активизировалась, особенно по линии отдела пропаганды художественной литературы при Союзе писателей Украины. Писатели выступали не только в Николаеве, но и в других областях Украины по путёвкам Союза писателей, что заметно способствовало улучшению их материального положения.

В 1987 году вышел сборник стихотворений Валерия Бойченко «Доброта», а в последующие годы – ещё несколько книг. Надо отметить, что Валерий Петрович много внимания уделял переводам английской литературы на украинский язык, писал прозу и произведения для детей, активно занимался краеведением, редактировал газету «Аркасівська вулиця», принимал участие в создании хрестоматии «Миколаївщина в історії України». После развала Советского Союза Валерий Бойченко совместно с другими патриотами Украины создаёт в Николаеве областную организацию «Просвіта», председателем которой он являлся несколько лет. Особое место в творчестве Валерия Бойченко занимает книга «Хай вам засяє любов», в которой наиболее полно раскрылся талант Бойченко, как замечательного украинского поэта и переводчика.

*Вячеслав Качурин и Валерий Бойченко
в мечтах о будущей творческой жизни.*

Личная жизнь поэта сложилась трагически. Жена Алеся в последнее время тяжело болела и была прикована к постели. Врачи не давали никаких надежд на её выздоровление. Вся тяжесть семейных забот легла на плечи Валерия Петровича. Он глубоко переживал по поводу болезни любимого человека. И в конце концов, его сердце не выдержало. 25 марта 2011 года он внезапно умер в своей квартире, и Алеся не могла даже никого позвать на помощь. А через две недели не стало и её.

Поэт Валерий Бойченко – лауреат многих областных и Всеукраинских литературных премий, почётный член «Просвіти». Сегодня в Николаеве его именем назван престижный ежегодный литературный конкурс чтецов. На стихи Валерия Бойченко написано большое количество песен, в том числе и композиторами А. Сычёвым, Н. Крумиленко и некоторыми другими.

Валерий Бойченко на творческой встрече

Творчество замечательного украинского поэта Валерия Бойченко продолжает жить в его книгах, прекрасной лирике, в мелодичных песнях, а главное – в памяти его благодарных читателей.

На нитці пам'яті перлина

Лоріна Лисогурська, поетеса, краєзнавець, м. Первомайськ

Як боляче і несправедливо, згадуючи кілька коротких зустрічей із Валерієм Бойченком, уживати дієслова в минулому часі: говорив, сміявся, уболівав... Найперше і, мабуть, найточніше враження – світла людина. Та його світлість складалася зі світлих сіро-блакитних очей, безхитрісної усмішки, світлого русявого, незвично довгого як на чоловіка, волосся. А ще полонила щира доброта у спілкуванні, його постійна готовність не лише самому бачити світлішу сторону життя, а й передати це відчуття співбесіднику. Знаю, адже досить добре знайома з творчість Валерія Петровича, що був він і стурбованим, був і безкомпромісно гнівним. Бо боліло йому серце за долю народу, рідну природу та й «небезбромну» історію України не оминав своєю увагою.

Десь на початку 80-х обком комсомолу провів зліт молодих літераторів Миколаївщини. Первомайська делегація складалася з людей явно не комсомольського віку, але ще досить молодих, якщо не роками, то душею напевно. Тож мали кожен по кілька публікацій у міськрайонній газеті і дивилися дещо зверхньо на школярів-комсомольців з інших районів області. Та не варто нас за це осуджувати, бо самі також побоювалися оцінки з боку авторитетного журі, до якого, окрім комсомольських працівників, входили миколаївські письменники: Божаткін, Январьов, Малярів і ще хтось. Та мені найбільше запам'ятався Валерій Бойченко. Не можу запевняти, що він був членом журі чи одним із організаторів заходу, але саме він підійшов до первомайських авторів і для кожного знайшов підбадьорююче слово. Та не лише, бо на той час ми вже виступили зі своїми віршами, тому Валерій дуже тактовно і доброзичливо охарактеризував доробок кожного. Мені наприклад, порадив не роздвоюватися, удосконалюватися у використанні рідної мови, адже мої російськомовні вірші звучать книжно, як старанний переклад з української. Я дослухалася до поради і, здається, його слова впали у добрий ґрунт.

Через кілька років по тому була я у відрядженні в Миколаєві. Пам'ятаю, був сонячний літній день, на вулицях багато гарно одягнених людей, затишний сквер, гомінлива вулиця. Проти провінційного містечка життя обласного центру здавалося святковим, небуденним і водночас – чужим. Справді, жодного знайомого обличчя, ніхто до тебе не привітається та й ти ні до кого не заговориш. Словом, самотність серед натовпу.

І раптом назустріч він – Валерій Бойченко з кількома букетами квітів у руках. Відразу впізнав мене, зупинився, почав розпитувати про роботу, чи пишеться, чи друкується, порадив не обмежуватися «Прибузьким комунаркомом», а звернутися до обласних газет та й в одеське видавництво пора вже надіслати збірку віршів. Прощаючись, вручив мені один із букетів, подарованих йому учасниками зустрічі читачів із поетом. Це, сказав, аванс до тих квітів, що обов'язково одержуватимеш від своїх прихильників. Тому тепер, одержуючи на зустрічах із читачами букети чи квітучі вазони, завжди згадую ту розмову і щоразу подумки дякую Валерію Петровичу за підтримку і дружні поради.

Згадується ще одна зустріч і розмова. Цього разу вже у нас на Первомайщині. Відомо, що Валерій Бойченко дуже турбувався долею історичних місць понад Південним Бугом. Була небезпека, що будівництво Южноукраїнської АЕС призведе до затоплення території унікальної флори і фауни, а також історичних пам'яток періоду гайдамаччини і козаччини. До цього списку входять скелі й річкові пороги побіля села Мигія. Тоді ж у місцевому сільгосптехнікумі відбулася зустріч студентів із Валерієм Бойченком. Мабуть, педагогічна освіта таки далася взнаки, бо вмів поет розмовляти з молоддю, володіти увагою, доступною мовою, дотепним жартом створив таку атмосферу дружнього спілкування, що його довго не випускали з аудиторії. І це вчорашні школярі, здебільшого хлопці, які вивчали вірші лише заради оцінки! Після закінчення заходу ми стояли на зупинці, очікуючи автобуса до Первомайська. Тоді й розповів Валерій про кумедний випадок, що трапився, коли він із дружиною побував у котрійсь із європейських країн. Чи було насправді, чи авторська фантазія – не мені судить. Але запам'яталося, тож за кілька днів зателефонувала до Бойченка і запитала, чи можна використати цей сюжет. Він здивувався: звичайно, чого б то ні! Проте з умовою, що прочитаю написане. Так народився гумористичний вірш «Жіноча логіка». Зателефонувала, прочитала, оцінив: все правильно, так воно все й було, каже. Оскільки я з гумором не дружу, то позитивна оцінка такого авторитетного поета мене порадувала.

Минали роки, у Миколаєві бувала вже не так часто, як раніше. Але у 2006 році знайома вчителька, яка навчалася тоді в Миколаївському інституті післядипломної педагогічної освіти, передала мені від Валерія Бойченка екземпляр його нової збірки «Книга Леля». Прочитала на одному диханні. Враження – увесь світ складається із сонця, радості й любові! А ще легеньке почуття заздрості: чому мені й мільйонам інших жінок не пишуть таких пронизаних ніжністю віршів... Перебуваючи під цим враженням, заходила про них писати авторові листа. Думалось, коротко, а вийшло на кілька сторінок із роздумами, підтвердженими цитатами з цієї збірки. Листа надіслала і сподівалася лише на дзвінок із подякою за увагу. Аж ні. Валерій запитав, чи можна надіслати мій матеріал до котрогось із солідних журналів, оскільки це не просто дружній лист, а повноцінне літературознавче дослідження. Звичайно, ввічливе перебільшення, насправді, я вважаю, трохи розширена рецензія на твір. Так у 2007 році в

журналі «Київ» опублікована стаття «Триєдина любов сучасного Леля», котру Валерій Бойченко у 2010 році використав у своїй новій збірці «Хай вам засяє любов». На жаль, ця книга стала останньою піснею його великої любові до дружини Лесі, та й урешті до всього стражденного і все ж прекрасного світу.

Поет, що залишився з нами

*Анатолій Малярів, письменник, прозаїк,
драматург*

Міцний, рухливий старикан, який ніколи не хворів, а за шістдесят з лишком років життя все ще виглядав на сорок, цей інтелігентний і чуйний поет доглядав безнадійно хвору дружину. Більше нікому. Донька, творіння незвичайної степової краси, мов у ясир, була забрана заміж за межі землі, що її породила. До сусідів Валерій Петрович не звертався за давньою звичкою: не вони йому допомагали, а завше – він їм.

То ж часом поночі сидів біля вікна, радий, що з вулиці нічого не видно, читав на шибці власні вірші. Ті самі, що писав понад сорок років тому, коли вперше прогулювався з Лесею далеко за містом.

*Ми йдемо по вузенькій стежині,
Тісно нам на безлюдді удвох.
Кожен душу хова в самотині.
М'яко стелиться вицвілий мох.
Впав листочок на воду імлисту,
У повільну її течію.
Страшно правду тобі розповісти.
Ще страшніше почути твою...*

– Ти не спиш? – кволе запитання з-за спини.

– Сплю, – відповідь у звичайному жартівливому тоні, до якого звикли приятелі, однодумці і сама Леся Дмитрівна – колись діяльна культуртрегерка, бібліотекарка, організаторка художніх вернісажів, лагідна, і в той же час, бойовита діячка. А тепер безпомічна жінка, що розуміла свій стан.

Найгірше, що його розумів і цей красивий козак, що довгі-довгі роки по-справжньому кохав дружину.

– Коли спиш, то йди лягай... Послухався козак, тільки б дружина заспокоїлась. Ліг на ліжко, що стояло впритул. Вранці вона простогнала:

– Валеро, мені б води... у відповідь – мовчання. Простягла руку. Холодний.

Так несподівано нас полишив найбільш діяльний, всюдисущий, гучний і уважний друг, багаторічний голова Миколаївської спілки письмен-

ників, красень до останнього дня на сім світі – Валерій Петрович Бойченко.

Він любив життя не лише у своїх віршах. Пам'ятаю, як навесні, коли ще до думки не приходило босою ногою щупати воду в лимані, він збігав з кручі, ледь встигаючи зривати з себе одєжину – і кидався в плин. Як у березі випрошував у дідуса косу і змітав-змітав пирій, та в такі гарні покоси клав, що художник позаздрить, як держав на долоні снігура в немирівськiм парку, а той скльовував зернята і подавав голос. Я питаю:

– Петрович, він що, твій знайомиць?

Відповідь в душі Валерія:

– Я ж бо зі Снігурівки!

Він був патріотом. Навіть в дрібницях не допускав принижень рідної мови. Якось в пасажирському купе наш місцевий «руський» почав «дражнити хахла». Я був третім в компанії, мені здалось, що репліки схожі на жарт. Але Валерій схопився, виклав цілу промову про гідність українця. Спричинилась суперечка. Треба сказати, що ми багато пива випили. Ледь не зчинилась бійка. Збоку смішно було дивитись, коли я, досить сухий і кволий мужичок, тримав на витягнутих руках цих двох дебелих чоловіків і удавано сміявся, аби лайку перевести в жарт.

Він був справжнім поетом. Якось на вечорі поезії два актори читали його вірші. Потім виступив сам Валерій Петрович. І, знаєте, мені, досвідченому режисерові, видно було, що куди точніше, глибше, дохідливіше читав свої твори поет, аніж професіональні виконавці.

А ще був випадок на заводі. До нас завітав земляк, давній киянин і вже широко визнаний поет Микола Вінграновський. Як колишній актор, Микола мав красивий голос і вмів тримати публіку. Але треба було чути, як аплодували корабели, що не лише сиділи, але натовпом стояли в «червоному куточку» при цеху. Аплодували більше «своєму» – Валерію Бойченку.

Додам, що я і тут був третім, мав читати свій гумор. Та не став. Тихо принишк і слухав двох справжніх красномовців і патріотів.

Пристрасть Бойченка зашкалювала. Під гарячу дискусію з душі поета виривався пекучий експромт:

*Та які ж бо голосні у слові,
спорожнілі душі-кураї,
що давно забули рідну мову,
наче зроду й не було її.
І живуть без зайвої мороки,
І вважають за найтяжчий гріх,
Що у цей не тихий світ широкий
Рідна мати народила їх!*

Валерій Петрович повторював:

– Ти стільки разів людина, скільки ти знаєш мов.

Бойченко володів російською досконально. Англійську мову він ви-

кладав навіть у вищих навчальних закладах, він переклав вірші англomовні, повість В. Джеймса «Димок», великий роман Роберта Льюїса Стівенсона «Потерпілі корабельну аварію». Але думав, мріяв, боровся і жив лише українською мовою. Валерій Бойченко з тих майстрів рідного слова, з тих миколаївців, що залишаться з нами назавжди.

Валерій Бойченко: «життєві відлуння»

Віра Марущак, голова Миколаївської обласної організації Національної спілки письменників України

Проникливі рядки поезії Валерія Бойченка. Вони є духовним світом, з особливою енергетикою, неповторною образністю нашого земляка. Через його поезію ми познайомилися і довгий час мали приємність спілкуватися на професійному, дружньому та побутовому рівнях.

Його поетичні книжки супроводжують мене і зараз. Власне, оці «відлуння» як неперервна і незаперечна енергетика художньої творчості дають мені можливість подекуди оцінити неоціненне і збагнути незбагненне. Поезія – першооснова будь-якого виду літературної творчості.

Отож, випрацьовуючи свої рядки казкової прози, поезії чи есеїстики, я ніби співставляю їх прямою морально-етичною лінією знаного письменника. Звіряю свій художній пульс із його досконалими та вивіреними поетичними рядками. Так хочеться збагнути секрети творення краси, надихнутися нею на нові книжки та моральні вчинки.

Розумію, що в цьому збірнику буде чимало інших авторів, та не наполягаю на аж так бібліобіографічних моментах. Однак, найбільш промовисті речі все ж наче самочинно лягають на папір.

Саме з його вуст я почула певні відомості про дитинство. Народжений у 1941 році хлопець не міг пам'ятати батька, який пішов на злощасну Другу світову війну і повернувся додому, коли Валерію було майже п'ять років. Власне, тоді й почалося знайомство двох рідних людей – батька Петра та сина Валерія. А пам'ять поета зберегла величезне враження від батька, якого побачив уперше в житті, і скуштованих цукерок.

*Кололись вуса таткові густі.
Поцілувавши маму чорноброву,
Він вийняв з речмішка й поклав на стіл
Таке щось – кругле, різнокольорове...
В моїх очах питання зацвіло.
Дивуючись, яке яскраве кожне,
Я, нетямущий, все прийняв було
За крем'яхи, в які погратись можна.
Я притуливсь щогою до руки.*

*А тато щось казав, і голос рвався сухо.
Так ось які цукерки!.. Он які –
Солодші найсолодшої макухи.*

Не раз доводилось спостерігати, з яким пієтетом і повагою ставились спілчанські колеги до нього як особистості та до його творчості. Уважно прислухалися, вдивлялися в поетичний світ. Авторитетним було на спілчанських вечорах і його критичне слово. Нерідко «приправлене» добрим відкритим гумором.

Член Спілки письменників із 1976 р. двічі обирався головою Миколаївської обласної організації Національної спілки письменників України. Очолював літературне об'єднання «Стапель» при Чорноморському суднобудівному заводі. Саме тоді я працювала на цьому ж підприємстві. Допомогала в організації творчих засідань.

До моєї книжки малої прози «Цезар, Галка і Новий рік» Валерій написав передмову, в якій є такі рядки: «Твори Віри Марущак потрібні учням наших шкіл, адже вони духовно збагачують наших дітей».

Валерій рекомендував мене до Національної спілки письменників України. І щиро вітав, коли з Києва надійшла звістка про те, що я вже прилучилася до спілчанського життя.

Якось мені сказав, що моє залучення до жанру казки це надовго. Як у воду дивився. Казкова творчість супроводжує мене все життя. Тим паче, що Бойченко – беззаперечний авторитет для мене. Сам перекладав популярних письменників. Тут йому допомагала блискуча університетська освіта (Львівський Національний університет ім. Івана Франка – іноземна філологія). Не можу не згадати його дві перекладені збірки англійської та північно-американської поезії для дітей: «У мене курочка була» та «Зроду ще такого я не бачив!». Вони дозволяють побачити світ у калейдоскопічних кольорах, що наче самочинно укладаються в казкові пазли.

Валерій мав добре серце і відкриту душу, низький поріг чутливості... це засвідчують хоча б ось ці поетичні рядки:

*Не убий бездомної зозулі.
Не стопчи барвінку на межі.
Оленятко вбережи від кулі.
Річку від смерті вбережи.
Не убий чуттів своїх глибинних –
Суму щастя й радості журби.
Зрослої у віковім борінні,
Власної душі не погуби.*

Не пам'ятаю, щоб Валерій колись говорив російською мовою. Завжди чув від мене українську. І тому не дивно, що залучав до роботи в Миколаївській крайовій організації Всеукраїнського товариства «Просвіта», керівником якої був 10 років.

Учасник всеукраїнських конференцій багатьох організацій. Делегат

Всесвітнього конгресу українців. Був учасником кількох всесоюзних та міжнародних Шевченківських свят, міжнародного Шевченківського форуму «Від серця Європи – до серця України» на теплоході «Маршал Рибалко».

Великий прихильник творчості та життєвої позиції Миколи Аркаса, був головою редколегії просвітницької газети «Аркасівська вулиця». Часто з його рук це видання потрапляло до мене. Дивувалася широкій обізнаності свого колеги, бо на сторінках часопису не знаходила пересічних матеріалів, лише дописи, нариси та аналітичні матеріали, заглиблені в історію та культуру рідного краю. Не дивно, бо Бойченко є автором понад 100 краєзнавчих статей і публіцистичних нарисів. Він – упорядник книги «З історії словесності Південного Прибужжя», упорядник та один з авторів хрестоматії у 2-х частинах «Миколаївщина в історії України».

Автор сценарію фільму «Думи мої». Він був ініціатором і співавтором унікального видання «Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини». За його ініціативою в Миколаєві встановлено меморіальну дошку Тарасу Шевченку.

Поетичний доробок Валерія Бойченка чималий: він є автором збірок поезій «Іскри», «Сонячні кола», «Поліття», «Багряні колони», «Широти», «Світлі ріки», «Доброта», «Птахи над полум'ям», «Правий берег», «Не повториться мить».

У його перекладі видано також повість американського письменника В. Джеймса «Димок» та роман англійського письменника Р. Л. Стівенсона «Корабельна катастрофа». За літературну діяльність нагороджений Почесною відзнакою НСПУ.

Як лауреати обласної премії імені М. Аркаса зустрічалися на творчих вечорах, присвячених видатному землякові. Письменник проводив зустрічі з учнями Першої української гімназії ім. М. Аркаса, які дуже люблять гімн, що написав для них Валерій Бойченко, із задоволенням та впродовж років виконують його.

Валерій Петрович нагороджений літературною премією імені Павла Тичини, Всеукраїнською літературною премією ім. Олександра Олеся за поетичну збірку «Книга Леля».

На цю збірку звертаємо особливу увагу. Вона присвячена коханій дружині Лесі. Спостерігаючи за цією парою, можу засвідчити, що це була лебедина любов. Подружжя переживало нелегкі часи – Лесья мала найстрашнішу хворобу, з лап якої намагався її вирвати люблячий чоловік. Після чергової операції народжується збірник «Книга Леля». На його презентацію Валерій запросив і мене. Я спостерігала за реакцією пані Лесі і розуміла – любов продовжить її життя. Так воно і було, кілька років життя даровано любов'ю.

*Тиша спить, оправлена в грозу,
Повіва розквітлою лозою.
Вип'ю, поки ніч, твою сльозу –
Хай не наливається грозою.*

Вони пішли в засвіти з різницею в кілька днів. Тепер приходжу на позначене пам'ятником місце поховання. Разом із друзями-письменниками вклоняємося їх пам'яті, читаємо поезії, ділимося спогадами, покладаємо квіти та прибираємо маленький клаптик землі.

Сьогодні виповнилось 80 років від дня народження Бойченка. Тішить те, що його ім'я не забуто. У містах Новий Буг та Снігурівка існують вулиці Валерія Бойченка. Є така вулиця і в Миколаєві. На фасадах Центральної районної бібліотеки у м. Снігурівка та Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти встановлено меморіальні дошки.

За ініціативи Миколаївської обласної організації Народного Руху України проводиться щорічний конкурс сучасної української патріотичної поезії імені Валерія Бойченка. Це уже спільна справа двох громадських організацій – МОО НРУ та Миколаївської спілки письменників.

Життєве відлуння Валерія Бойченка живе в моїм серці. Сподіваюся, що у вашому також...

Остання зустріч

Лариса Матвєєва, поет, член Національної спілки письменників України

Із Валерієм Петровичем Бойченком я познайомилася на початку далеких дев'яностих, коли він одного разу завітав на чергове заняття літературного об'єднання «Борвій», яким керував Дмитро Кремінь. Точніше сказати, тоді я вперше побачила і почула цього талановитого поета і перекладача, хоча особисто того разу ми так і не встигли поспілкуватися. Зараз вже неможливо згадати, які саме вірші він читав тоді... Пам'ятаю тільки, що вразили мене його переклади з англійської поезії. На питання когось із студійців, де автор бере, так звані, «подстрочники» для перекладів, Валерій Петрович просто і без пафосу відповів, що читає англомовних авторів в оригіналі. У ті часи в нашому місті бачити людину, яка знає іноземну мову настільки досконало, що перекладає вірші, було великою і приємною несподіванкою, принаймні для мене.

Потім ще були зустрічі на засіданнях «Борвія» і пізніше в приміщенні Спілки письменників, і на різноманітних творчих заходах... На превеликий жаль, спілкувалися ми з Валерієм Петровичем Бойченком зовсім небагато...

Але наша остання зустріч урізалася в пам'ять на все життя. Це було десь наприкінці 2010 року на якомусь засіданні нашого обласного відділення Спілки письменників України... Незадовго до цього, у видавництві «Можливості Кіммерії», була надрукована його книга «Хай вам засяє любов»... Як виявилось – остання в його житті... Валерій Петрович приніс

із собою один примірник, щоб показати колегам. Скромно та стримано приймав привітання, але було помітно, що йому приємно почути добрі слова і високу оцінку його творчості не тільки від читачів, а і від майстрів поетичного слова.

А потім, коли всі вже почали збиратися додому, він несподівано підійшов до мене. Зараз я, звісно, не можу дослівно згадати нашу розмову, але була вона приблизно такою:

– Ларисо, у мене з собою тільки одна книжка і я хочу подарувати її саме Вам.

– Спаси́бо, Валерий Петрович! Это очень дорогой и приятный подарок... Но, почему именно мне?!

– Я читав Ваші вірші про любов і вони мені сподобались... Дуже сподобались! А ця книга – теж про любов. Думаю, Вам буде цікаво... А, можливо, коли-небудь, Ви щось із моїх віршів перекладете російською...

– К сожалению, я не занимаюсь переводами! Даже не знаю, как это делается!

– А Ви спробуйте! Навіть не маю сумніву, що зможете! Повірте, це дуже захоплює! Пишіть, перекладайте... І хай Вам засяє любов!

Якби я могла знати, що це наша остання зустріч... Що його слова тоді прозвучали як напуття...

Повернувшись додому, я почала читати подаровану мені книгу... І несподівано відкрила для себе Поета (так-так, саме з великої літери!) Валерія Бойченка! Чуттєвого, романтичного, навіть ніжного... Того, який уміє любити до нестями і кохану жінку, і отчий край, і рідну мову... Талановитого, ліричного та ранимого!

І дійсно, мені раптом захотілося спробувати перекласти його поезію... Він мав рацію, – це дуже захоплює!

На жаль, поет так і не встиг побачити ці переклади... Дуже сподіваюся, що вони б йому сподобалися! Відтоді з його легкої руки, я переклала чимало віршів як самого Валерія Бойченка, так й інших авторів... А на моїй книжковій полиці стоїть книга, що він мені подарував... І я її перечитую... Часто!

Валерій Бойченко (переклад Лариси Матвєєвої)

***

*Светлеет даль широкого Лимана.
На горизонте таят корабли.
Каких просторов мыслями достану?
Где тень твоя, в каком краю земли?
Проходят годы мерной чередою,
Неспешно солнце вёслами гребёт.
Неужто разминулись мы с тобою?
В каком теперь столетье встреча ждёт?*

***

*Когда я углядел тебя в саду,
Где музыка зависла в пышных кронах,*

*Как трепетанье наших тайных дум,
Как фонарей сиянье на колоннах,
Когда меж нами искрою зажглось
Незримое, неведомое что-то,
Что разумом и сердцем ни на йоту
Ни одному постичь не удалось,
Наверное, в тот миг, в дерев тени,
Произошло меж нами это чудо,
Которому во все века покуда
Огонь, должно быть, только лишь сродни;
Ведь так тогда нам души обожгло –
Обоим до сих пор не отлегло.*

* * *

*В лучах рассвета нежились мгновенья.
Я отворил в притихший сад окно –
И взор пронзило золотом осенним,
Пронзило душу, улеглось на дно...*

*Полыни горечь, не владей душою.
Безмолвно я в прозрачный сад войду:
Не лист пожухлый тлеет желтизною –
А золото плодов горит в саду.*

* * *

*Всю жизнь по капле собираем мёд,
Хлеб – по зерну и по крупице – соль.
Несём в себе родных полей юдоль
И неба мудрого святую синь высот.*

*Судьбу арканам, ловим каждый час, –
То вверх, то вниз летят шальные кони.
В объятьях держат, согревая нас,
Земля и небо, словно две ладони.*

**Валерій Бойченко – Великий Просвітянин
України та Миколаївщини**

Олег Матіюк, інженер

03 травня 2021 р. Миколаївщина має відзначати 80 років із дня народження Валерія Петровича Бойченка. Звертаюсь до своїх записів за 2010–2011 рр. Валерій Петрович Бойченко... Сімдесятилітній ювілей,

підготовка до травневого відзначення... Та не гадала українська громадськість Миколаївщини, що 25 березня 2011 р. перестане битися серце голови «Просвіти» області, поета, перекладача, відомого краєзнавця, колишнього керівника обласної письменницької спільноти, скромної, інтелігентної людини з чіткою громадянською позицією. Через місяць відійшла у вічність його дружина Леся, якій присвятив багато ліричних рядків:

*«...І раптом тихо йменням Леся
Пришло й схилилось на плече.»*

На моєму столі лежать книги поета. Перша «Птахи над полум'ям» (1989 р.), помережена олівцем доньки Оксани, яка ще шестикласницею вишукувала метафори, порівняння у віршах. На сторінці останньої збірки вибраних творів «Хай Вам засяє любов» (Можливості Кіммерії, Миколаїв, 2010 р.) автор залишив автограф: «...дружному сімейству бажаю щастя і вічності роду. В. Бойченко, 05.12.2010 р.».

Саме в неділю, 05 грудня, відбулася зустріч із видатною особистістю півдня України у філіалі № 18 Миколаївської обласної бібліотеки імені М. Кропивницького, організованої Вітовським Українським Товариством за безпосереднього сприяння невтомної Ольги Іванівни Ясько, завідувачої філіалом, відданої справі українського відродження. На згадку про зустріч залишились книги та безцінні світлини. Так сталося, що вони останні, прижиттєві, як і останній публічний виступ Великого Українця і поета...

На загальному знімку: в центрі – Валерій Бойченко; праворуч: Микола Матвій – пенсіонер, колишній інженер-конструктор заводу «Океан», нині активний учасник хору Миколаївського Будинку вчителя, відомий виноградар Корабельного району, театрал; Левко Олешук, 1937 р.н., волинянин із села Нові Кошари Ковельського району, репресований, восьмирічним у 1945 р. разом із дідом, бабусею, прадідом, дядьком, без батьків, які знаходились у той час в іншому селі (де їх також забрали, подальша їхня доля невідома), після 20-ти хвилинних зборів, наданих НКВД, вивезений у Молотовську область (Урал); доїхали до місця заслання лише троє, по приїзді двоє дорослих померли і залишився один Левко Костянтинович, проживає в Миколаєві в доньки; ліворуч: Олег Матіюк, інженер-конструктор; Олександр Стахорський, пенсіонер, за фахом інженер-судноводій; стоять зліва-направо: Юрій Олійников, журналіст; Віктор Мних, майстер із ремонту радіоапаратури, просвітянин, нині – голова Вітовського українського Товариства; Тамара Бойко, пенсіонерка, за фахом учитель української мови та літератури; Георгій Савченко, тодішній голова Вітовського Українського Товариства, за фахом інженер-механік, тривалий час працював провідним інженером-економістом заводу «Океан»; подружжя: Лідія Матіюк, учитель біології Миколаївської загальноосвітньої школи № 1 ім. Олега Ольжича, Микола Матіюк, директор Миколаївської загальноосвітньої школи № 1 ім. Олега Ольжича; Людмила Забіяка, пенсіонерка, активістка церковної громади Київського Патріархату; Ігор

Марцінковський, тодішній голова Миколаївського обласного об'єднання «Просвіта», лікар-кардіолог, кандидат медичних наук, викладач, доцент Миколаївського національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова; Ольга Ясько, завідувача філіалом №18 Миколаївської бібліотеки імені М. Кропивницького; Сергій Шевченко, культпрацівник.

На іншому: Валерій Петрович поряд зі столом, на якому розміщені гончарні вироби відомого народного майстра Сергія Глушка з села Лупареве, поблизу міста. Народився на Полтавщині в Глобинському районі, феноменальність якого в тому, що звідси вийшла найбільша в нашій країні плеяда визначних українських композиторів: Лисенко, Білаш, брати Майбороди, народна улюблениця Чураївна... Сергій Володимирович самотужки освоював ремесло, відкрив таємницю основ античного лаку для покриття гончарних виробів (про гончара є стаття в «Енциклопедії сучасної України»).

На початку 2010 р., під час однієї із зустрічей із Валерієм Петровичем, знаючи про його роботу над «Шевченкіаною Миколаївщини», запропонував унести в книгу майже неймовірну історію про свого директора І. Н. Шведа та його вчительку Віру Тимофіївну, правнучку Т. Г. Шевченка, яка за те, що в голодні 30-ті роки підгодовувала учнів на уроках вареною картоплею, потрапила до сталінських таборів. Дякуючи пораді Бойченка та враховуючи, що подія не пов'язана з Миколаївщиною, виник задум видати окрему книжечку*.

Літературно-публіцистичному дійству в останньому місяці 2010 р. передували протягом літа та осені декілька моїх зустрічей із Валерієм Петровичем. Він, згодившись**, розповів, що проходить курс лікування хвора дружина, яку доглядає, кожен день супроводжує та зустрічає після хіміотерапевтичних процедур. Говорив, що обговорювали разом з нею ювілейну дату в травні, але вирішили не планувати її відзначення. На прохання Валерія Петровича передав копії статей Оксани Пахльовської з газети «День», що його зацікавили. Ще почав збирати для нього публікації «Дня» з історичної тематики. Він, як краєзнавець, говорив, що пригодяться для подальшої роботи. Не встиг передати..., як і книги «Екстракт-200» бібліотеки газети, які Бойченко хотів прочитати. Із болем та гіркотою засуджував, як і більшість думаючих українців, куцу позицію політиків, що породили совкових голосуючих – «противсіхів», згадуючи минулі вибори. Така недалекоглядність вилілась сьогодні в цілу низку проблем, що, гадалось, зняті і забуті, а ні... Совковий підхід цупко тримається за минуле, не знаючи, що з ним робити сьогодні і в майбутньому. То школи одеські робить двомовні, але з акцентом – без української, то в мерії та радах вихолощує державну мову, то канали телебачення перетворює на суцільні, однаково примітивні шоу, то історію запроваджує без історії народу тут суцього, то видає непродумані постанови в царині економіки, то гоніння на Києво-Могилянку вчиняє, то ставить недолугі експерименти на багатостраждальній шкільній та вищій освіті, то, прикриваючись благородними цілями, провокаційно узаконює серпасто-молоткасте протистояння...

*Живі шевченківські слова:
«...Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя.
А то залізете на небо:
«І ми не ми, і я не я...»*

Розповів йому про підготовку відзначення ювілейного дня народження Лесі Українки, просто по домашньому, щоб збереглося в пам'яті свято, не штамповано-офіційне, притишене... Телефонем зв'язався в серпні з директором музею Лесі Українки в Колодяжному, шановною Вірою Михайлівною Комзюк, яка відгукнулася на прохання і надіслала сценарій проведення свята до 140-річного ювілею великої поетеси, розроблений Любов'ю Олексіївною Мержвинською – провідним науковим співробітником музею. Цінність у тому, що він із батьківщини Лесі Українки і несе особливий, незборимий український дух, «що не вмирає». Дещо здивувало те, що сценарій написаний ручкою. Тамара Федорівна Бойко з Вітовського Українського Товариства рознесла і передала його школам Корабельного району міста. Ольга Іванівна Ясько на високому рівні провела ювілей Лесі Українки в бібліотеці разом з місцевою поетесою Галиною Король. Пригощала чаєм із тістечками учнів третього класу 29-ї школи міста і в знак поваги та вдячності подарувала книжку вчительці, Топорковій Аллі Іванівні, за урочистості в їх школі. Подячні грамоти та книги від Вітовського Українського Товариства передав його голова, Георгій Борисович Савченко, учителям школи № 48 Олені Бухаревій, Світлані Швець, Ірині Воронько, Любові Кирилюк, Світлані Савичан, шестикласникам Олександрі Барановій та Євгену Гадамачуку. Савченко Г. Б. разом із Бойко Т. Ф. у Миколаївському економічному ліцеї № 1 подарували книжки старшокласникам, організатору свята, заміснику директора з виховної роботи Світлані Афоніній. Також передали книги для кращих організаторів та виконавців в першу школу. Усе за власні кошти, «Просвіта» допомогла книжками.

Те, що сценарій був написаний від руки, дістало несподіване продовження. Міська школа № 1 імені Олега Ольжича, справедливо вважаючи, що відомому на весь світ музею треба відповідати сучасності і, порадившись, на добровільні пожертви вчителів, батьків та спонсорів придбала сучасний персональний комп'ютер, який у день ювілею, 25 лютого 2011 р., передали музею Колодяжного. Почесну місію виконала учениця 9-В класу, президент Ольжичевої республіки Влада Іваненко в присутності членів Миколаївської делегації: вчителя української мови та літератури Шполенко Антоніни і представника шкільної батьківської громади Петричнович Наталії, яка прочитала свій вірш. Комзюк В. М. нещодавно повідомила школу, що музей під'єднується до мережі «Інтернет» і поштовхом для спонсорів став комп'ютер.

А вперше познайомився з Бойченком у невеликому залі обласної спілки письменників, де збирались представники української громади міста, небайдужі жителі, члени міського та обласного Товариств україн-

ської мови імені Т. Г. Шевченка (згодом «Просвіти»). Із відомих причин ретельними відвідувачами зібрань у той час були компартійні обкомівські працівники. Пізніше «Просвіта» перебралась до ще меншого приміщення на вул. Адміральській. На те, що низенька кімната з трьома дерев'яними лавками, столом із двома стільцями, одним вікном, ніхто не звертав уваги, головне – про що буде аргументовано, неголосно говорити та пропонувати до обговорення Валерій Петрович. А втім, проблема навіть із таким приміщенням для «Просвіти», що до проголошення незалежності, що і сьогодні залишилась.

Валерій Петрович був тоді та й залишився назавжди, якщо можна так ви-словитись, просвітянським високоінтелектуальним центром, творчою насагою в складній роботі з відродження української державності нашої історії, культури, поверненню із забуття відомих людей, репресованих чи свідомо замовчуваних. Поряд із ним стояла велична постать ще одного із засновників Миколаївської Просвіти, Сліпця Василя Павловича, інженера підприємства «Зоря-Машпроект». Вони доповнювали один одного. Василь Павлович допомагав ще й організаторською роботою. Надійною опорою в просвітянській роботі Валерію Петровичу були: невтомний актор від Бога Микола Євтушенко (мороз по спині від декламації поеми «Гайдамаки»), Юрій Зайцев із «Меморіалу», подружжя Кіперів, Раїса Шпак, Борис Мороз, Віктор Андрієвський, Віктор Спиця, голова просвітянського осередку заводу «Океан», Микола Завгородній, Надія Огренич та багато інших. Біля витоків усіх громадських організацій Бойченко був як незаперечний авторитет. Для більшості місцевих краєзнавців став добрим упорядником їх книг.

Його присутність відчувалась скрізь, можливо, підсвідомо деколи, наприклад, у звичайний день – 23 лютого 1992 р. На вулиці Адміральській, навпроти пам'ятника героям Ольшанського десанту, в Миколаєві урочисто проходила церемонія прийняття присяги на вірність українському народу. Мені, колишньому сержанту строкової служби, у минулому випускнику військово-морської кафедри кораблебудівного інституту та дружині Ірині, лікарю за фахом, як офіцерам запасу дозволили стати в стрій кадрових військових і присягнути на вірність Україні. Поряд із нами стояли Анатолій Іванюченко, Спиця Віктор та інші миколаївці, всі уже не пригадаєш. Першими були, таке не забувається. Мріялось тоді, що буде мобільне, першокласне військо з сучасними військовими та прикордонними кораблями. Військове суднобудування перш за все стратегічна для країни галузь, яка дає гігантський поштовх розвитку економіки всієї країни: нові технології та техніка, нові розробки, задіяні потужності суднобудівних заводів, де одне робоче місце дає працю до 15-ти робочих місць іншим підприємств країни, а для Миколаєва – тисячі таких місць. І навпаки, затримка з реалізацією проєктів нових суден чи кораблів на навіть на півроку-рік-півтора вимагає нових коштів та зусиль, щоб безнадійно не відстати, бо в такі терміни прогресуюча сучасна техніка модернізується, замінюється. Ось Туреччина, наприклад. Успішно розвиває військово-морське та цивільне суднобудування. Навколо Стамбула близько

4-х десятків судноскладальних заводів, що випускають судна валовою місткістю від 1 000 до 30 000 т. Можливості України значно більші, але де їх потенціальна віддача? Чому через недолугу приватизацію та перепродаж, організацію виробництва не завантажені миколаївські флагмани суднобудування? Хочеться гукати щоб достукатись: «Агов! Де ви, наші народні обранці та міністерські мужі??? Ви що, не знаєте нічого?» Наші висококваліфіковані інженери, конструктори та робітники трудяться в тій же Туреччині, країнах Балтії, Західної Європи, ОАЕ, Китаї, Ірані, Польщі, Росії... Миколаївські інженери-конструктори за рахунок високих зарплат та інших пільг замовника допомогли закласти в Китаї складну галузь машинобудування – виробництво турбін для газової промисловості, військово-морських та інших потреб.

Пригадую, що в кінці 80-х на початку 90-х років минулого століття зустрів Бойченка В. П. зі студентами тодішнього Миколаївського філіалу Київського інституту культури. Зокрема, розповідав про київського поета Леоніда Кисельова, росіянина за походженням, який пішов із життя молодим, двадцятидворічним. У притихлому залі цитував Валерій Петрович рядки поета-побратима про вдячне ставлення до української землі, мови народу, який тут споконвіку:

*«...Я постою у края бездны
И вдруг пойму, сломясь в тоске,
Что все на свете – только песня
На украинском языке.»*

Можливо, декого з тої жменьки, що так ревно з усіх трибун та екранів зверхньо повчає чи кричить про міфічне ущемлення російської мови, примусять такі рядки стихити, припинити антиукраїнський шал. Замість цього взяти й вивчити українську мову на знак поваги до народу, хліб якого їдять, називають братнім. Тоді й відпаде необхідність у штучному «педалюванні» другої державної мови, різними заходами акцентувати увагу на ній, водночас нехтуючи своєю. У сучасних умовах люди вас не розуміють, проте знають, що є одна державна мова України. Подивіться на розбиті міські дороги, на великі екологічні проблеми, пов'язані з перевезеннями – перевантаженнями мінеральної сировини та сірки (що буває хмарами пилу розноситься вітром Корабельним районом Миколаєва), кілометровими марсіанськими ставками-звалищами відходів російського глиноземного хімічного виробництва на місці розритого скіфського кургану та знищених залишків шанців, відступаючих шведських військ, та козацьких загонів Івана Мазепи. А куди ж вивезли рештки степових предків нашої країни із древніх могил? Схаменіться, не витрачайте бюджетні кошти на надумане, не живіть із головою, повернутою у вчорашній день.

Не сприймав Валерій Петрович у діях партноменклатури, комуністичної і сучасної, владної, прихованих або явних, підходів, направлених на приниження, нівелювання, витіснення української мови. У другій половині 80-х років, за декілька років до проголошення незалежності

України, в будинку культури суднобудівного заводу «Океан» практично закінчилась заводська партконференція і раптом, ніби між іншим, секретар парткому українець Кирпенко Микола Іванович надає слово Бозію Борису Григоровичу, єврею за походженням, заміснику головного конструктора заводу, пізніше референту Кінаха А. К., голови Миколаївської обласної держадміністрації. У повідомленні Борис Григорович сказав, що так сталось, що на заводі «Океан» багатотиражна газета під однойменною назвою до сьогодні видається українською мовою, хоча вже всі обласні заводські газети давно перейшли на російську, тільки наше підприємство затрималося. Тут секретар парткому, ніби про щось незначуще, повідомляє, що вже завезено необхідне обладнання, шрифти і наступний номер газети вийде російською. І з таким «інтернаціоналізмом в дійстві» борюся словом і ділом Бойченко, про що промовисто говорить у вірші «Русифікація»:

*«В небі хор – світів колоратура!
Соловецький ніж стирчить в мені.
О моя розстріляна культуро,
Як же ти не вмерла при стіні?
Ось і знов моя душа завила,
Розпачем душа залита вщерть.
На плечі лежить ведмежа сила –
Керівна, спрямовуюча в смерть.»*

Про наступну історію він, скоріш за все, поважно сказав би: «Та то ж у них. Там конституція, закони діють, влада демократична сприяє розвитку власної держави, мови, традицій народу». Наприкінці 80-х років емігрувала до Ізраїлю родина старшого майстра механоскладального цеху суднобудівного заводу «Океан» В'ячеслава Гінчера. За рік-два, десь у перші роки нашої незалежності, відвідав Миколаїв і розповів, що працює на заводі робітником, знімає невеликі деталі, що поступають підвісним конвеєром, закладає їх в піч і, після термообробки, знову навішує їх на гачки рухомого технологічного пристрою. Через деякий час його запросило на бесіду керівництво підприємства і повело розмову про те, що якщо хоче підійматись службовою драбиною, стати бригадиром, майстром, ввійти до складу керівництва компанії, то повинен знати іврит. Якщо ж його задовольняє проста робота, що виконує зараз, то так і залишиться до пенсії на тій самій зарплаті, біля тої самої пічки, без всякого посадового росту. В'ячеслав розповідав, що найкраще і досить швидко та якісно опанувала державну мову Ізраїлю його невістка, росіянка за походженням, їй відразу дозволили обслуговувати відвідувачів, видавати ліки, замість роботи аптекарською прибиральницею. Простий і зрозумілий захист своєї мови, що тут скажеш.

Валерій Петрович у книзі для читання з краєзнавства «Миколаївщина в історії України» (частина I, Миколаїв, 2009 р.) пише: «...Містечко й аеропорт Орлі під Парижем бережуть пам'ять про родину Орликів (коли син Пилипа Орлика, генерал французької армії Григір Орлик, отримав

після шлюбу з графіною її замок, той став зватися за його прізвищем у французькій вимові – Орлі). Але ж то в Парижі! А у нас інакше... Історична назва найдревнішого козацького поселення Орлик при злитті Бугу й Синюхи задушена тоталітарною російською назвою Первомайськ. Комуністична влада, яка давала назви нашим містам, селам, вулицям, знала, що робила: вона викорінювала нашу пам'ять – пам'ять українського народу про боротьбу за свободу. Вільні люди ніколи не увічнюють на своїй землі осіб, які виявили ворожість до них. І навпаки – пишаються своїми земляками й увічнюють саме тих, чиї імена записані на вічних скрижалях свободи, думки, духовності.» Протестом проти надання одній із вулиць Миколаєва прізвища російського князя за планом якого «...у 1775 році імперія знищила Запорозьку Січ – останню твердиню української державності» звучать рядки вірша «Вулиця Потьомкінська»:

*«Радійте, лицарів-січовиків потомки!
Імперському орлу кричить «Віват!»
Іде по Миколаєву Потьомкін –
Припудрений і двоєдушний кат.
Тут він козацтво гнав у гречкосії,
Під тінню двоголового орла
Прирощував імперію російську –
«Где я ступил, там русская земля».
Віват Потьомкіну! Земляцтво голосніше!
Це ж він імення ваше затоптав.
І «вашу» ж вам історію він пише
Й сьогодні, малороський гуртоправ...»*

Риторично запитував про те, яке відношення до центрального проспекту Миколаєва має комуністичний вождь, іменем якого вона названа. Та хіба тільки Миколаєва? А скільки їх, тих вулиць з іменами зайд по всій Україні?

Бойченко з гордістю називав Миколаївщину батьківщиною українського театру. Розповідав у поетичному творі «Село Кам'янокостувате» про те, що «тут народилися Панас Саксаганський та Микола Садовський – корифеї українського театру». Нагадує у вірші «Вулиця Саксаганського, якої немає»:

«Геніальний український актор і режисер почав і закінчив свою діяльність у Миколаєві.

*Це він Європі дасть мистецькі норми –
Цей юнкер, що прибув упорожні.
Чинівництво, облиште борзі пера –
Не вам йому вишукувать управ.
Не вам відчутти з крісла браконьєра
Біль мудреця, який усе сказав».*

Учитуючись у його рядки, пригадую Михайла Івановича Курінного, режисера, просвітянина, оптиміста, стрункого, високого чоловіка. У

свій час працював режисером Луганського обласного українського музично-драматичного театру, Волинського обласного українського музично-драматичного театру, де у 60-ті роки вів також і студентський театральний гурток місцевого педагогічного інституту, Закарпатського обласного українського музично-драматичного театру, Хмельницького театру. У Миколаєві працював із 1976 р. до 1979 р., оселився в місті після виходу на пенсію. Залишив у спадок невеликий цикл гуморесок у рукописі, невиданих. Співпрацював зі школами Корабельного району міста, ведучи театральні гуртки. Починав із загальноосвітньої школи № 33, куди допоміг йому влаштуватись, у школі № 40, для якої написав гімн, до останніх днів вів драматичний гурток в школі № 1 імені О. Ольжича з яскравими неповторними виставами. Мріяв відзначати ювілей у школі, так як відзначав його Бойченко В. П., та не встиг... У школі № 54 м. Миколаєва проводив репетиції радіоспектаклю (змістом про суд Божий над зловісними, нелюдськими постатями Сталіна, Берії, їх церберів, виконавцями голодоморів, кривавими продовжувачами справи «вождя всех времен и народов» відносно України та її незалежності) самодіяльного театального колективу, куди входили інженери та робітники суднобудівного заводу «Океан», учителі. Прізвище режисера є тільки на сайті одного, Закарпатського, театру. Згадки, портрета його не побачите і в місцевому театрі. Можливо, провина його в тому, що більше любив Україну, ніж вимагалось чи вимагається. Життєвий шлях Курінного М. І., описаний у невеличкому зошиті його дружиною, знаходиться в архівах, залишених Бойченком, і чекає свого часу.

Велику дослідницьку роботу проводив Валерій Петрович із теми «Шевченко та Миколаївщина». Збирав спогади просвітян, жителів міста, області про все, що пов'язане з іменем Кобзаря. У своєму виступі в бібліотеці говорив про піднятий та оброблений величезний пласт матеріалу, а попереду – багато роботи з його систематизації. Зокрема, мав деякі дані про одностороннє перебування Кобзаря в одному із сіл області на весіллі у родича. Нещодавно у видавництві Національного університету кораблебудування (НУК) ім. адмірала Макарова під редакцією Бойченка В. П. видано оригінальне дослідження «Суднобудівні, судноплавні та корабельні терміни у творчій спадщині Т. Шевченка». Автор дослідження – Ігор Марцінковський. Він й завершував Шевченкіану Миколаївщини**, бо тривалий час працював спільно з Валерієм Петровичем. За обставин, що склалися (хвора дружина, донька за кордоном), організував Ігор Богданович його поховання. Усе пройшло скромно, панахиду провели священники церкви Кашперівської Божої Матері, Київського Патріархату, що на вулиці Садовій. Проводжали Велику Людину небайдужі, близькі люди, родичі. Воно й краще, що без чиновників, у них свої проблеми та турботи.

Після Миколи Миколайовича Аркаса – засновника Миколаївської «Просвіти», історика, композитора вважаю, що не було більш знакової, величної постаті не тільки півдня, а й усієї нашої країни. В одному з останніх віршів заповітом – зверненням устами Ольжича звучать його рядки:

*«Рідні мої українці, мій непереможний народі !
Мене розтерзала ненависть, хай вам засяє любов –
Любов до України-матері, що вище за всі вигоди,
Що рівна лише свободі – волі без передмов.»*

Примітки.

* До 200-ліття Кобзаря, в 2013 р., вдалось упорядкувати та видати власним коштом книжечку «Миколаївський Кобзарик» Івана Шведа у друкарні Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Дещо про історія створення книжечки. Мій директор школи, Швед Іван Никифорович (1923–2017 рр.), родом із Вінницької області, надіслав на початку 2013 р. із Волині, де жив та працював, давно написаний віршований твір про правнучку Тараса Шевченка Віру Тимофіївну Шевченко, яка в 1932–1933 рр. була вчителькою в Івана Никифоровича тоді третьокласника. Правдива, незвичайна, неймовірна історія про те, як молода вчителька, за те, що в рік Голоду й Мору підгодовувала дітей на уроках вареною бульбою, була заарештована НКВД та відправлена в ГУЛАГ (Карлаг) на 10 років. Після закінчення закінченні Корсунь-Шевченківської операції частина, де служив Швед І. Н., була відведена на добовий відпочинок у с. Моринці. Там вдруге зустрілися Вчителька та Учень. Іван Никифорович згадував: «В Моринцях я зустрів цю вчительку. Ця зустріч – краще б її не було. Переді мною був ще живий труп: тільки шкіра тримала нещасної кості». Вона після 10-річного ув'язнення, він щойно мобілізований на фронт. Віра Тимофіївна, плачучи, розповіла все про сталінські табори, обмила йому рани, попрохала бути названим сином, бо після пережитого жахіття не могла мати дітей. І він не міг не згодитися... Після її благословення Іван Швед жодної подряпини не отримав на фронті, аж до закінчення війни в Празі, 1945 р. У тому ж році не стало Віри Тимофіївни Шевченко.

** Для Бойченка В. П. цінним була назва «Вітовське Українське Товариство». Село Вітовка – колишня назва Корабельного району міста від часів Великого князя Литовського Вітовта (1350–1430 рр.), що заснував на місці існуючого поселення, укріплена залогу, митницю, був навіть монастир. У Великому князівстві Литовському давня українська мова, культура, закони (Руська правда) та звичаї були панівними. При королівському дворі мали за честь розмовляти тогочасною українською мовою. За Потьомкіна село було перейменоване в Богоявленське, за радянських часів у м. Жовтневе, потім в Октябрське, далі Корабельний район міста. На сьогодні залишилась назва Вітовтів Брід біля Первомайська (за переказом, тут князь Вітовт, переслідуючи монголо-татарське військо, перейшов р. Бог вбрід), народний хор «Вітовчани» і Товариство.

*** Починав роботу над пошуком матеріалів до «Шевченкіани Миколаївщини» Валерій Петрович Бойченко (1941–2011 рр.). Потім до праці над книгою долучився Марцінковський Ігор Богданович, кандидат медичних наук, викладач Національного Університету Кораблебудування, на той час голова «Громадської Організації «Українське товариство

«Просвіта» Миколаївщини». Він, після відходу у вічність Бойченка В. П., значно доповнив, із труднощами зміг досягнути до архіву Валерія Петровича, систематизував накопичені матеріали, після місяців роботи з документальними даними в архівах, продовжив та закінчив роботу, підібрав редакційну колегію з викладачів миколаївських вищих навчальних закладів. Підготовлена книга «Шевченківський енциклопедичного словника Миколаївщини» за кошти родини Марцінковських була надрукована видавництвом Кораблебудівного вищого навчального закладу. На жаль, коштів у владних на той час регіональних структурах, громадських організаціях, власників приватних підприємств на непересічне видання не знайшлося.

У 2015–2016 рр. книга експонувалась у Національній бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Стаття про «Словник..» в електронному вигляді передана автором у 2017 р. організаторам щорічної Київської міжнародної конференції про регіональні енциклопедичні видання. Після виходу в світ «Словника...» автор отримав величезний пласт нового матеріалу, що дає можливість перевидати книгу вже в двох томах. Чекають свого часу нові знахідки, підтвердження, відкриття ще невідомого у пошуковців на шевченківських стежках.

А проблеми з фінансуванням як були, так і залишаються на сьогодні не вирішеними: чи через чиновницьку байдужість, чи просто байдужість, через низьку культуру, антиукраїнську позицію можновладців, чи, як висловився один із місцевих музейних чиновників, через «значну українськість» видання. А якою, власне, має бути книга, пов'язана з Шевченком в Україні?

Пам'яті В. П. Бойченка

Петро Осипов, професор кафедри германської філології та перекладу, заслужений працівник освіти України

*Тому що він був наш! Цих гордих слів акорд
Біль гострий допоможе нам здолати!..*

Цими словами починалася промова геніального Й. Гете на церемонії вшанування пам'яті великого німецького поета Ф. Шиллера. Ці слова певною мірою можна віднести і до Валерія Бойченка, коли повертаєшся думкою до постаті цієї незвичайної людини, яка своєю творчістю, усім своїм життям кидає промінь світла на наш час і слугує помітним дороговказом для нинішнього і прийдешніх поколінь.

Ми були знайомі з Валерієм ще від студентських часів, маючи спільну alma-mater – Львівський національний університет імені Івана Франка й навчалися на факультеті іноземних мов. Валерій був на два курси стар-

ший. Пам'ятаю, вже студентом першого курсу я звернув увагу на стрункого третьокурсника з особливою харизмою, швидкого в рухах і діях, біля якого, зазвичай, тиснулися товариші по навчанню. З-поміж друзів, пригадую, постійно знаходився його товариш по академгрупі Вовка Ковальчук, який у моїй уяві асоціював з образом Санчо Панси, що віддано прислужував своєму шляхетному рицарю. А ще Вовка вирізнявся тим, що мав звичку діставати ногою стелі, чим неабияк потішав присутніх. Проте це не було проявом легковажності – у ньому (як і у Валерія) говорила молодість, радість від життя та нестримна енергія.

Спогади повертають нас у буремні шістдесяті роки – час так званої постсталінської «відлиги», хрущовської кукурудзоманії та «літературної творчості» Л. Брежнєва. Водночас цей період характеризується ростом громадянської свідомості, культурно-політичною активністю та визначенням життєвої позиції значної кількості громадян колишнього Союзу. На весь світ пролунали голоси дисидентів Андрія Сахарова, Олександра Солженіцина, Петра Григоренка та ін. А на Україні це були Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл, брати Горині та багато інших. Певним дисонансом із політикою уряду були окремі поезії Євгена Євтушенка, Андрія Вознесенського, Белли Ахмадуліної та інших представників творчої інтелігенції.

Помітні зрушення в національно-культурному житті відбувалися також на Україні. Голоси так званих шістдесятників дзвінко лунали практично у всіх жанрах вітчизняної літератури. У поезії це були Л. Костенко, І. Драч, В. Коротич, М. Вінграновський; в літературній критиці – І. Дзюба,

І. Світличний, Є. Сверстюк; новий період творчості відчутний у поета Д. Павличка, письменників О. Гончара, Л. Первомайського, Р. Іваничука, Ю. Мушкетика, П. Загребельного та ін. Звичайно, усе літературно-просвітницьке й культурно-політичне життя проходило під «пильним оком» КДБ та держорганів з питань ідеології. Стосовно одних авторів (В. Коротич, І. Драч, І. Дзюба, Д. Павличко) діяв так званий партійний контроль, інші були репресовані (І. Світличний, Є. Сверстюк, В. Симоненко, Г. Тютюнник, В. Стус та ін.).

Ми – студенти, звичайно, не все розуміли, що відбувалося в політичному й, особливо, літературно-ідеологічному житті як Союзу, так і України. Пропаганда радянського способу життя працювала на всю потужність і часто було зовсім не просто розібратися в його тонкощах, адже нам показували лише «парадну» сторону й приховували те, що не працювало на авторитет радянської влади. Ретроспективно відслідковуючи події того часу, все більше розумію позицію Валерія. Звичайно, він краще від нас, його друзів, знав і розумів те, що залишалося «за кадром». Він із певною обережністю вступав у наші літературні дискусії і відчувалося, що знає набагато більше, ніж говорить, а відтак говорив зважено, аргументовано, прагнув не переступати «червону» лінію, проте виражаючи імпліцитно своє реальне ставлення до літературних творів і «навкололітературних» подій. Він унікав гучних радянських свят, мені важко пригадати його серед учасників жовтневої і першотравневої демонстрацій. Упевнений, що

серцем і душею він відчував надуманість, безперспективність таких заходів, як, власне, і самої держави. Переконаний, вони суттєво додавали до формування його політичного світогляду й активної життєвої позиції, що згодом повною мірою знайшло віддзеркалення у його поезіях.

Студентські роки – це завжди особлива пора для кожного, хто хоча б коли-небудь переступав поріг вищого навчального закладу. Для Валерія Бойченка це була пора накопичення знань, становлення світогляду, подальшого занурення у світ поезії, адже ще до навчання в університеті він почав ставати на «літературне крило» й друкувати свої перші поезії у видавництвах рідної Херсонщини.

Часом у студентському гуртожитку на вул. Пасічній ми влаштовували щось на зразок вечорів поезії, де інший коммлітон Валерія – Володимир Челишев (вічна пам'ять!) грав на гітарі, а ми наспівували й декламували вірші. Звичайно, у центрі цього дійства був Валерій, який читав не лише свої вірші, але й що-небудь із англійської поетичної класики, адже його захоплювала ідея перекладу творів класиків англійської поезії – середньовічного Джефрі Чосера, геніального Уільяма Шекспіра та інших. Особливим літературним авторитетом для Валерія вже на той час, і особливо в наступні роки, був Віталій Коротич, український представник мас-медіа, відомий, зокрема, збірками своїх поезій («Золоті руки», «Вулиця волошок» та ін.), цикл оповідань («Така лиха пам'ять», «Лице ненависті», «Трава біля порога та ін.). Як головний редактор часопису «Всесвіт», Коротич доклав чимало зусиль для популяризації іноземної (зокрема – англійської) літератури в Україні, що, безумовно, вплинуло на подальшу творчу та перекладацьку діяльність Валерія Бойченка.

Пам'ять знову і знову повертає в ті давні часи. хвилюванням пригадую наше студентське життя-буття. Насамперед зазначу, що серед друзів-коммлітонів не було так званих «крутих». Це діти простих робітників і селян. Жили бідно, але приязно і весело. Основу бюджету становила стипендія. На першому курсі (не забуду ніколи!) вона сягала 22 карбованців. Із кожним курсом додавалися ще 2 карбованці. Підвищена стипендія дорівнювала 28 карбованців. До цього часу пам'ятаю меню і свої денні витрати, що не мали перевищувати 1 карбованця (схожа ситуація була й у Валерія). Харчувалися в університетській їдальні. Сніданок: котлета – 17 коп., чай – 2 коп., отже всього 19 коп. (хліб був безкоштовним і лежав на столах); обід: половина порції супу чи борщу (уся порція – «то вже занадто»), знову котлета, а із напоїв – компот. Вартість обіду становила приблизно

55 копійок. Решту, що залишалася від карбованця, проїдали ввечері, коли «скидалися» (хто скільки мав) і відряджали провинників до магазину. Основною їжею були бички у томаті, картоплю спонсорували, зазвичай, місцеві хлопці.

Своєрідна фінансова скрута спонукала до пошуків додаткового прибутку. І ми його знаходили. В основному підзаробляли на залізниці, але були й інші «джерела прибутку». Пам'ятаю, ми з Валерієм та іншими хлопцями працювали на складі медичного устаткування, де за- і розван-

тажували медичні шафи: двох- і трьохстулчасті. «Командиром» і відповідальним за цей процес був єврей із промовистим прізвищем Шнель (від нім. schnell – швидко), що давало нам підстави для різного роду жартів і спотворювань. Цей пан зустрічав нас завжди одним запитанням: «Ну що там чути?» Зараз важко сказати, що він мав на увазі, та добре пам'ятаю, як у черговий раз Валерій сказав йому у відповідь щось дуже жартівливе і дотепне (проте – не образливе). Більше пан Шнель цього питання не задавав.

Наші шляхи з Валерієм знову перетнулися через приблизно десять років на нашій рідній (тепер уже і для нього!) Миколаївщині. Часом ми зустрічалися в стінах Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (на той час – Інститут удосконалення кваліфікації вчителів), де кожний із нас читав лекції за своїм напрямом. Добре пам'ятаю зворушливі слова подяки від учителів, слухачів лекцій Валерія. І це було істотним і логічним, адже, окрім його ґрунтовних загальноосвітніх знань, у нього говорила душа філолога і літератора. Він мав неабиякий хист до аналізу того, що вже відбулося, і безпомилково вбачав перспективу майбутнього розвитку.

Наші зустрічі й контакти з Валерієм продовжувалися. На жаль, вони не мали системного характеру й були здебільшого оказіональними, проте ми постійно тримали один одного у полі зору. Перегортаючи в думках сторінки спогадів, знову поринаю в ті часи, і невимовна тепла хвиля прокочується в душі, а серце защемить, схвильовано затріпоче, що буває зазвичай, коли йдеться про щось значне і суттєве і що доточно втрачене.

Популярність Валерія з часом зростала. Він невтомно і багато пише; виходять збірки його поезій. Став членом Спілки письменників України, а також обирався двічі головою Миколаївської обласної організації Спілки. Очолював літературне об'єднання «Стапель» при Чорноморському суднобудівному заводі, Миколаївську екологічну організацію «Зелений світ», а також Миколаївське міське товариство української мови. Водночас Валерій Петрович веде плідну громадську роботу, керує, зокрема, Миколаївською крайовою організацією Всеукраїнського товариства «Просвіта», читає лекції в навчально-освітніх установах, а також для мешканців рідного міста.

Добре пам'ятаю, як Валерій відгукнувся на моє прохання (тоді – декана факультету іноземної філології МНУ імені В. О. Сухомлинського) провести літературний вечір зі студентами факультету. То було дійсно свято поезії. Валерій читав багато своїх віршів, окрім того знайомив із творами відомих англійських поетів – в оригіналі і власному перекладі. Питанням, здавалося, не було кінця... Упевнений, що для багатьох студентів то був промінь світла в щось чарівне і таємниче (пригадаймо слова класика: «...поэзия та же поездка в неизвестное...»), а для декого – і певний вектор у майбутній творчій роботі.

Пам'ять знову повертає нас у минуле. Із подій того часу вартий уваги також епізод нашої співпраці в університеті. Сталося так, що на зламі 1992–1993 рр. я був запрошений до наукового стажування в Німеччині

(м. Гейдельберг). Постало питання заміни. Потрібен викладач для роботи у двох академічних групах. На мою пропозицію щодо цього Валерій Петрович люб'язно погодився. І треба було бачити і чути, з якою теплою і вдячністю студенти розповідали мені після повернення про свої заняття з новим викладачем, як високо вони цінували його ерудицію, такт і педагогічну майстерність, а також людяність і повагу до студентів.

На моєму робочому столі декілька поетичних збірок Валерія Бойченка. Перегортаю одну з них – «Доброта». Вражають не лише ритм і літературний розмір, вражає глибина й ерудиція поета: лексика, образність, влучність порівнянь, фразеологічні звороти тощо.

«По літі вже й поліття припливло.

Легенько впала на поля задума»

Невимовний ліризм, доброта, щирість, громадянська позиція і палка любов до всього земного: матері, мови, природи, простої людини і до найдорожчої його серцю рідної України. Власне, читач сам має змогу переконатись:

*Закрижаніло небо тонко,
Дерева льодом узялись,
Немов у свіжу ополонку
Світ необачно провалився*

(«Раптова зима»)

*Моєї мови рідної кришталь
Мені дзвенить од віщого Бояна.
У кожнім слові – сила нездоланна,
У кожнім звуці – лагідність і сталь.*

(«Сила»)

І ще один вірш.

*Літак піднімається круто.
Хмарини легкі, мов перо.
Душа молодіє розкуто,
Готова на ласку й добро.*

*Рокочуть могутні турбіни
В колісках під білим крилом.
Повільно пливе Україна,
Одвічний наш аеродром.*

*Ми, діти її невдержимі,
Спокійні в польоті своїм,
Бо знаємо: де б не були ми,
Чекає нас материн дім.*

Ну що тут додати? – Краще не скажеш...

Із поетом світлої глибокої душі

*Юрій Островершенко, поет, співробітник
Первомайського краєзнавчого музею*

Недарма японська мудрість каже – «Глибокі ріки течуть...нечутно...»
Таке враження в мене склалось про поета Валерія Бойченка. Бачились ми з ним не часто, переважно на творчих заходах: у Первомайську на ювілеї Миколи Вінграновського (тоді нас познайомив Дмитро Кремінь), у Миколаєві на виставках Андрія Антонюка чи на наукових конференціях в університеті, в Одесі на Конгресі українців. Проте особливо близько знайомі не були... він жив у Миколаєві, я – в Одесі.

Але запам'яталася остання символічна зустріч...

До Миколаєва я приїхав з Одеси вранці, поки був час до початку конференції, пробігся центром міста, зазирнувши в книгарні... В одній натрапив на збірку лірики Валерія Бойченка «Світлі ріки», видану в Києві видавництвом «Радянський письменник» у 1984 р. О! Раритет подумалось... Тим паче жодної збірки Бойченка в своїй бібліотечці я не мав, окрім віршів у колективних виданнях. Як зараз пам'ятаю, розгорнувши, натрапив на оцей вірш:

ЯБЛУКО

*Дитинства променисті роси!
У листопад пливли дерева...
У яблуневій кроні – осінь,
Немов ліхтарик кришталевий.*

*Я видобувся в кулю крони.
О, скільки світла! Як ясніє!
І раптом – яблуко при скроні
Дарунком долі медвяніє!...*

*Гарячим сяєвом налите,
Світилось яблуко правічне.
Було воно таке велике,
Як сонце, що сідає в річку.*

Більше я книжок не вибирав... Вийшов і думав, який філософ глибокий – «старий японський мудрагель», чому його поезія не так «розкручена», як інших?.. Проходячи повз Музей суднобудування і флоту, я підняв очі і зустрівся з поетом Валерієм Бойченком, який ішов навпроти!.. Ми без слів обнялися, привітались, неначе найдавніші друзі, обидва були раді зустрічі, обмінялись якимись жартами. Валерій Петрович був напрочуд веселий, якийсь натхненний, напевно, він ішов з університету... Розповів я йому про знахідку й купівлю збірки «Світлі ріки» і попросив

про автограф. Як кажуть «на коліні» підписав! Уже в автобусі дорогою до Одеси я розгорнув збірку і на першій сторінці прочитав: «Шановному Юрію Михайловичу – на все добре! Щиро автор В. Бойченко». Насправді я Анатолійович, ну звідки йому було знати, що я не Михайлович? Міг би просто підписати Юркові... Але ж тактовність!.. Це був листопад як у вірші, здається, 2010 року...

Не проходи мимо мови...

Олекса Різників, поет, публіцист, журналіст, м. Одеса

Валерій Бойченко – унікальна людина для півдня України. Народився у Снігурівці. А навчання у Львові пробудило і збурило в юнака українську свідомість. Імперія таких людей намагалася прибирати з України. Йому дають направлення до Душанбе, в школу-інтернат. Але серце рветься до України. І він повертається.

Я, після повернення з табору № 36, де відбував строк п'ять з половиною років по суті за те, що українець, природньо шукав співзвучні душі. Тож коли ми у Первомайську почали створювати ТУМ, Козацтво, Рух, наші шляхи з Валерієм перетнулися. Кожний мій приїзд до Миколаєва починався і закінчувався спілкуванням з найукраїнськішими людьми – Валерієм Юр'євим, Дмитром Кременем, Валерієм Бойченком, Андрієм Антонюком. Часто і ночував у когось із них.

А у розпал перебудови, коли мене почали друкувати наша міська газета «Прибузький комунар» та обласні газети, а потім у «Радянській Україні» видано мою добірку віршів, у журналі «Україна» надруковано у двох числах мої спогади про ув'язнення саме у дні міжнародного свята поезії «Золотий гомін», учасником якого я мав честь бути – тоді наше спілкування переросло у дружбу!

Я вдячний і Валерію Бойченку, і Дмитру Кременю за колосальну підтримку мене у ті роки!

Ось переді мною **«ПРОТОКОЛ засідання секції поезії і кабінету молодого автора від 27 квітня 1988 р.»** із **Порядком денним**: Обговорення нового рукопису віршів-сонетів Олекси Різниківіва «Двострунне грало».

Ось декілька витягів.

Валерій БОЙЧЕНКО, відповідальний секретар письменницької організації:

Творчість Олекси Різниківіва ми всі знаємо давно, ми до нього звикли, але сьогодні ми, по суті, відкриваємо його заново, бо у запропонованому ним рукописі автор виступає несподівано новим, уже зрілим, сформова-

ним поетом, так, саме поетом, без перебільшень. Йому уже не треба видавати аванси, його не треба заохочувати до роботи, він дуже працьовитий, наполегливий поет, і я певен, що саме ця працьовитість, вкупі з поетичною іскрою, й вивела його на якісно новий виток у творчій роботі.

І що цікаво – його слово співзвучне нашому часові перебудови, часові мислення і натхнення. Він прагне слова єдино можливого, чесного, відвертого, саме такого, яке потрібне нашій поезії, аби повернути їй довір'я читача, те довір'я, яке останнім часом так підупало. Певен, що уважне ставлення видавців дасть нам цікаву книжку, народить нам нове ім'я, на яке можна покласти надії.

Дуже добре й те, що автор добре володіє рідною мовою, що він любить її, і ця любов сама просвічує у його рядках, без патетики й крику, без запевнень. Це живе слово, автор уміє його пересипати в думках, голубити його. У віршах відчувається великий душевний досвід, володіння формою, і взагалі своя, знайдена вже поетом стежка у море поезії. Вважаю, що автора треба всіляко підтримати, що треба рекомендувати видавцям цей рукопис, вагомий здобуток.

Дмитро КРЕМІНЬ, завідувачий відділом обласної комсомольської газети:

Дебют у поезії – справа небуденна, а надто ж тепер, коли з'явилося немало дуже цікавих імен. І молодих, і недуже. Наш автор не поспішав до читача, але читачеві байдуже, в якому віці поет приходить до нього, бо головне – поезія!

Рукопис свідчить: в особі Різниківіа маємо цікавого, сформованого вже поета, зокрема, тут цілком сформований, довершений за ідейно-художніми параметрами сонетарій. У ньому, по суті, нічого правити. Підтримую сказане товаришами про перші, дидактичного плану вірші, їх варто вилучити, бо вони дуже дисонують, та й художня цінність їх невелика, від традиції «паротягів» наша поезія нарешті вже відмовилася, і видавці теж. Треба посприяти авторові у виданні цієї збірки, навернути автора до лав активних літераторів. Тим паче, що великі його творчі спромоги засвідчили і його переклади, зокрема, епічних поем видатного литовського поета Юстинаса Марцінкявічуса. Додам, що автор взагалі дуже ерудований, має наукові дослідження з історії мови, добре знає наш край, літературу, багато сил віддає вихованню учнів, має вагомий життєвий досвід. Рукописа треба видавати обов'язково.

Їх підтримали і Катерина Голубкова, і Еміль Январьов, і Вячеслав Качурін...

Це з їхнього благословення 1990 р. вийшла перша моя книжечка ОЗОН в одеському «Маяку», за яку чи з якою того ж року мене прийняли до Спілки письменників України! Приймали ж, як відомо, спочатку в Миколаєві (до речі, одноголосно!) А оскільки тоді ще була вамперія-вамперія, як ми її називали з Валерієм, то отже я став членом Спілки всього Совецького Союзу! Я, двічі репресований Совецького Союзу! Дивні мета-

морфози відбувалися тоді...

Та ще й завдяки двом чудовим письменникам Валерію і Дмитрові!!!

Потім вони часто друкували мої твори в Миколаївських часописах. Приїздили до Первомайська – і ми виступали у школах та бібліотеках. Валерій показав мені, як він підшиває вирізки із газет у папках, яких у нього було кілька сотень. – Де вони зараз?

Валерієва любов до мови мені дуже припала до серця, бо ж я ще з таборових часів почав укладати кореневий словник, тому занурився з головою в море слів. Я вже тоді, у тих дев'яностих, починав розуміти, що наша мова є матір'ю всіх слов'янських мов, бо ж вона лишалася на споконвічній прабатьківщині і тому краще зберігала свої прабагатства, які сусідні мови, переселившись на нові терени, загублювали, спрощували. Такий закон природи, так спрощувалася латина у Франції, Іспанії, Румунії. А італійська зберегла більше багатств латини, бо лишилася на своїй пратериторії.

Я почав збирати багатинки нашої мови. І у книзі прози «З Людей» (Дрогобич, «Відродження», 2000 р, 380 с.) опублікував кілька їх – середній рід, кличний відмінок, двоїна тощо. Валерій Бойченко гаряче мене підтримав, схвалював мої пошуки. У четвертому виданні книги «Спадщина тисячоліть. Чому наша мова багатша за інші?» (Київ, «Український пріоритет», 2017 р., 200 с.) я вже віднайшов і розмістив 33 багатинки!

Валерій Бойченко написав багато чудових творів. Багато зробив для утвердження українськості в Миколаєві і в Україні. Серце моє сповнене поваги і любові до цієї прекрасної людини. Він мені підказав тему для цього вірша, який я присвятив йому.

*РІДНА МОВА
(Валерію Бойченку)*

*Не прохось мимо мови,
Мов не знаєш її!
Мов до неї хоч слово,
Але слово – її.
В неї лихо і скрута –
І твоя в тім вина,
Що недужа й забута
Дотліває вона.
Так, бува, породілля
Немовлятко своє
З переляку, з безділля
В дім малятки здає.
Покидає назавше,
Не бажуючи знать,
Півсерденька утявши.
Але пам'ять не втять!
Буде лишенько мати*

На життєвiм шляху,
В нiй пробуджена мати
Зойкне «проби» в страху.
А позбавлене ласки –
Що те бiдне дитя?
Все життя, як поразка,
Все життя – без пуття...
Чи не так ти своєї
Мови зрiкся здавна?
Тож, зустрiвшись iз нею,
Не проходи, не минай.
Йй на скроню долоню
Поклади, сиротi.
Мов йй лагiдно: «доню»,
«мамо» – нiби святiй,
Прокляни свої смiшки,
Слово ласки скажи.
I до шапоньки нiжки
Шанобливо зложи.

Одеса, 1989

Про особисті контакти з Бойченком Валерієм Петровичем

*Георгій Савченко, голова ГО «Символи
Миколаєва»*

У Миколаївській ЗОШ I–III ступенів №1 імені Олега Ольжича у 2010 році

У цей день в Миколаївській ЗОШ I–III ступенів №1 імені Олега Ольжича відбувся масштабний захід – запровадження відзнаки Олега Ольжича. На свято було запрошено багато гостей, серед яких – Миколаївський міський голова Володимир Чайка, депутати міської ради, поет Валерій Бойченко, представники національно-патріотичних партій і громадських організацій. Також була група представників від ГО «Вітовське українське товариство». На шкільному подвір'ї для гостей заходу була представлена велика концертна програма. Далі гостей запросили до приміщення школи, де вони могли ознайомитися з виставкою та відвідати шкільний музей. Директор школи Матіюк Микола запросив організаторів і гостей заходу до Світлиці на каву. Там і було зроблено колективне фото з Валерієм Петровичем.

На краєзнавчій конференції істориків Миколаївської області у 2010 році.

Чим далі я занурююся у спогади, тим важче мені пригадати, де і при

яких обставинах я вперше зустрівся з Бойченком Валерієм Петровичем. Схоже, що таки на науково-практичній конференції істориків і краєзнавців Миколаївської області у 2010 році, на яку я пішов у якості голови ГО «Вітовське українське товариство» з метою установити контакти з істориками і краєзнавцями для долучення їх до пропаганди знань про історію Вітовського краю через нашу організацію. Ідею підказав (на той час голова «Просвіти») Марцінковський Ігор Богданович, який і познайомив мене з Валерієм Петровичем.

Валерій Петрович представив мене заступнику директора Миколаївського краєзнавчого музею по науковій роботі, яка подарувала мені три збірки статей і доповідей з цієї та двох попередніх конференцій.

Зустріч у бібліотеці №18 05 грудня 2010 року

Планом заходів ГО «Вітовське українське товариство» на 2010 рік передбачалися зустрічі з цікавими людьми, зокрема і з миколаївським поетом Валерієм Петровичем Бойченком. Зустріч відбулася 5 грудня 2010 року. Організаторами зустрічі були Марцінковський Ігор і Матіюк Микола. Вестибюль бібліотеки №18 (філії бібліотеки для дорослих імені Марка Кропивницького) був оформлений на честь гостя. В експозиції виставки були представлені портрет, фото та авторські книги поета Бойченка. На жаль, на зустріч прийшло небагато людей незважаючи на потужну роботу по анонсу зустрічі: У типографії було надруковано 300 листівок-запрошень, що були розклеєні фірмою «Стенгазета» біля дверей під'їздів багатоквартирних будинків. Зібралось трохи більше 10 людей серед яких був українофоб, який увесь час перебивав нашого гостя і заважав йому говорити, вимагав говорити російською і не приймав жодних аргументів. Довелося людину просто силою випроводити із заходу.

Доля розпорядилася так, що це був останній публічний виступ Валерія Петровича Бойченка.

Спогади товаришів про громадську і політичну діяльність Валерія Петровича Бойченка:

Юрій Зайцев розповів мені, що на Установчих Зборах Народного Руху України делегатом був і Валерій Бойченко. Він запропонував підготувати заяву (брав участь у підготовці тексту, особисто підписував) від імені миколаївської делегації про підтримку створення організації Народний Рух України і схвалення її Програми. Справа в тім, що миколаївська делегація формувалася під контролем обкому КПУ і Миколаївського управління КДБ. І лише в останній момент була сформована незалежна група з патріотично налаштованих людей, які добралися на з'їзд самотужки і встигли зареєструватися. Вони й підготували заяву, підписали і передали в президію з'їзду. Дмитро Павличко з трибуни оголосив зміст заяви. Хтось із «офіційної» делегації почав протестувати, але Павличко показав текст із підписами і не допустив інциденту. А заява миколаївської делегації попала в офіційний протокол з'їзду РУХу.

Ігор Марцінковський розповів, як Валерій Петрович переймався

долею організації «Просвіта», обурювався пасивністю керівництва організації і врешті-решт таки умовив його (Ігоря Марцінковського) погодитись на посаду голови миколаївської «Просвіти». Марцінковський довгий час виконував обов'язки голови миколаївської «Просвіти» з почуття обов'язку не тільки перед миколаївською громадою, а й перед Бойченком особисто. Крім того, Марцінковського і Бойченка пов'язувала краєзнавча діяльність. Остання їх зустріч відбулася у переддень смерті Валерія Петровича. Вони працювали вдома у Валерія Петровича допізна. А на ранок Ігор Богданович дізнався, що Валерій Петрович пішов у вічність.

Микола Матіюк розповідав про тісну співпрацю школи з Валерієм Петровичем. Він часто брав участь у публічних заходах в ЗОШ №1, створив текст гімну школи, допоміг організувати газету «Шкільні литаври».

Октябрина Ковальова розповідала, що Валерій Петрович був її натхненником у краєзнавчій роботі, часто допомагав у підготовці краєзнавчих видань (а їх в Октябрини Федорівна кілька сотень – від невеликих нарисів до великих книг). При підготовці до видання «Бугогардівської паланки» – комплексного дослідження історії козацтва на Півдні України, Валерій Петрович взяв на себе клопіт допомогти у редагуванні матеріалів.

Слово про поета і патріота

*Сергій Січко, Народний учитель України,
директор ММК ім. В.Д. Чайки*

Валерій Петрович Бойченко в моїй уяві, а також у пам'яті багатьох миколаївців, залишився і великим українським поетом, і вірним сином української землі. Мабуть, головне, що було притаманне Валерію Петровичу, – це уболівання за рідним українським словом на південних теренах України. Скрізь і всюди, на численних зустрічах зі студентами вищих навчальних закладів, в учнівських, педагогічних колективах Бойченко пропагував літературну українську мову, та наводив, як приклади поезії Івана Франка, Тараса Шевченка, Лесі України, сучасних майстрів української літератури.

Він багато років підтримував тісні зв'язки з нашим колегіумом як одним із відомих в Україні загальноосвітніх закладів – школою нового типу. До речі, наша школа першою в Миколаєві (в 1993 р.) перейшла на викладання всіх загальноосвітніх предметів державною українською мовою.

За моїм особистим запрошенням у 1999 р. Валерій Петрович зустрічався із учителями української філології. Запам'ятався його запальний, патріотичний виступ як особиста позиція громадянина Української Держави, який мріяв про «Українську Україну», Україну, словами Т. Шевченка «без пана і без хама».

На початку Нашої Незалежності далеко не просто було в Миколаєві впроваджувати і підтримувати «український сегмент» в освіті, культурі. Прикладом для багатьох був Валерій Петрович.

В. Бойченко – активний просвітянин, не байдужий до суспільно-політичних проблем тогочасного життя.

Відзначався рішучістю і наполегливістю в досягненні цілей, що служили інтересам українського народу.

22 березня 2002 р. В. П. Бойченко презентував свою нову книгу «Не повториться мить», що дуже вразила на вчителів та учнів.

Звучали слова-заклики поета любити рідну українську мову, пишати величною історією українського народу, дорожити пам'яттю про подвиги наших предків, цінувати саме життя і прагнути зробити все від нас залежне в ім'я Матері України. Валерій Бойченко як поет був тонким ліриком, людиною, яка рядками власних поезій торкалася найпотаємніших струн людської душі.

Його аргументовані думки завжди брали до уваги освітяни Миколаєва. Авторитет Бойченка ґрунтувався на високій культурі, особистому прикладі, відданості справі, якій він служив протягом свого життя, – бути чесним перед собою, перед Україною.

Пам'ять про В. П. Бойченка буде жити вічно.

Валерій Бойченко. Нашій боротьбі ніколи не буде кінця

Омелян Шпачинський, професор Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв

Прошли роки, а переді мною з небуття виринає усміхнене, з гуморком, відкрите і світле обличчя з високим чолом, прикритим пасмами світлого поріділого волосся, що обгортало вже сивіючі залисина. Отаким залишився у пам'яті Валерій Петрович Бойченко – видатна особистість літературного, просвітницького і громадського життя нашого Причорномор'я. Мабуть у самому його прізвищі закладений ген бійця: бійця за Людину, людину-українця, людину-трудолюбця і оборонця, з його честю і гідністю, підступництвом і зрадою, волелюбством і стражданням, звитягою і трагізмом.

І таким він був: поет, перекладач, просвітянин, що не мислив себе без рідної України, без її болів і страждань.

«...Боли ж моє серце, допоки живе,
Допоки тебе ще до правдоньки рве.»

Це було його життєвим кредо. Воно «рвало» його до активних і рішучих вчинків і дій. Спершу, за рідну мову (був головою миколаївського Товариства української мови), потім у 1989 році відроджував Аркасівську

«Просвіту», створивши Миколаївську крайову організацію Всеукраїнського Товариства «Просвіта», потім багато інших громадських організацій, фондів тощо, що наближали день вільної Держави.

Моє знайомство з В. П. Бойченком відбулося наприкінці 1977 року. Ми зустрілися на сходах старого приміщення (педагогічний інститут 1913 року) Миколаївського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Белінського. Привіталися. У руці він тримав маленьку збірочку:

– Ось, ще свіженька...– показував книжечку, що ще пахла друкарською фарбою.

– Дозвольте глянуть, – попросив я.

То була збірка поезій «Поліття». Нашвидко пробігся по написаному і зрозумів, що тут глибинна, просякнута українським духом поезія. (Через деякий час я придбав цю збірку).

Познайомившись зрозуміли, що ми працюємо в одному вузі: він викладачем англійської мови на філологічному факультеті, я на музично-педагогічному. Але приятельських стосунків у нас не було. І лише, коли організувався Миколаївський крайовий осередок Всеукраїнського Товариства «Просвіта» (1989 рік), Валерій Петрович запропонував бути її членом і допомагати в культурно-мистецькій роботі організації. Із тернівським народним аматорським хором, згодом і зі студентським хором Миколаївської філії КНУКІМ забезпечували виступи на всіх громадсько-політичних заходах: на день Соборності України (22 січня), на роковини від дня народження

Т. Г. Шевченка і на день його перепоховання (біля пам'ятника Кобзареві), щорічні концерти хорів у концертних залах міста, на день Незалежності; колядки і щедрівки, різні тематичні програми до дня козацтва, пісні рідного краю «Причорномор'я – козацький наш край», до 2000-річчя християнства та інші.

У 1991 році Україна святкувала 500-річчя Запорізького козацтва. Програмою свята було передбачено також конкурс козацької пісні, з обов'язковим виконанням (окрім інших творів) сучасної козацької пісні. Зрозуміло, що я звернувся до Валерія Петровича з проханням написати текст пісні і через декілька днів отримав написані рядки, а протягом доби мною вже була написана музика. Пісня називається «Будемо стоять!» Ось повний її текст:

*Де ходили предки з шаблями при боці,
Й мова наша квітла в книгах і серцях.
Відгартуймо душі, гляньмо правді в очі,
Відродімо волю на рвучких вітрах.*

Приспів:

*Над козацьким Бугом, над козацьким морем,
Над Дніпром козацьким подвигів луна.
Не вмирає слава, слава України,
Не вмирає пам'ять і не вмере вона.*

Приспів:

*Не сатрапи й хани, не царі й султани –
Нам козацька воля прапори дала
Об'єднаймо душі у державнім стані,
У державі нашій, щоб цвіла вона.*

Приспів:

*На шляхах до волі будьмо витривалі,
Як Богун незламний, як козацька рать.
Супроти імперій ми завжди стояли,
Супроти наруги будемо стоять.*

Приспів:

Ця пісня була визнана кращою, а керований мною Тернівський народний хор Миколаївщини, серед 48-ми колективів-учасників, здобув I місце і став лауреатом конкурсу козацької пісні, присвяченого 500-річчю козацтва. (Пісня ніде не публікувалась, за винятком хіба що у збірці хороших творів О. Шпачинського «Причорномор'я – козацький наш край» (Видавництво «Кольоровий цвіт», Миколаїв, 2011 р.).

У цьому ж році у видавництві «Дніпро» (м.Київ) вийшла лірична збірка поезій В. П. Бойченка «Правий берег», яку він подарував мені з присвятою «Омеляну Шпачинському – на вічність народу нашого, в рік проголошення Незалежної Української держави і твого 50-річчя!» Як на-тхненно, і поетично-образно звучать перші її рядки:

*Коли з правого берега дивишся в далин
Зориш у глиб не померлих століть:
Там, вся задивлена у будучину,
Наша прадавня земля стоїть.*

Деякі поезії з цієї збірки В. П. Бойченко читав нам, делегатам I Всесвітнього форуму українців, у дорозі до Києва. (Форум проходив

21–24 серпня 1992 року). Особливо поет наголошував на стані рідної мови у зрусифікованій тогочасній Україні і нашому краї:

*Воно в мені пече, аж ріже,
Це слово, вічно молоде.
Чому ж змовкає Запоріжжя,
В Прибужжі сохне жито-збіжжя,
Лиманом забуття бредє?...*

Болісно сприймав В. Бойченко наругу над нашою історичною пам'яттю – козацькою святинею Бузьким Гардом, де розпочалось будівництво Південно-Української атомної електростанції.

*А на вустах – легенди, біль, слова...
Пішло із димом, що горить могло,
Згоріла школа із каламарями,
Та не згоріло слово і зело,
Та пам'ять пророста з землі тернами...*

Або ось фрагмент вірша, який характеризує його як Людину-творця, Людину, яка покликана творити добро на землі:

*Людиною не був лиш той,
Кого ти обійшла, любове,
Нехай з тобою і згорю,
Нехай зотлію із тобою.
Бо скільки не топтати ряст,
Людина я до тої миті,
Допоки сяє у мені
Хоч цятка ніжної блакиті.*

Якось Валерій, працюючи над краєзнавчою книгою «Миколаївщина в історії України», звернувся до мене:

– Омеляне, чому б тобі не написати якусь, пісню чи там щось на місцеву історичну тематику. І взагалі, щось історичне, на чому б вчилася наша молодь. Ось переді мною величезне видання «Історичні пісні і думи» і в ньому історична оповідь про оборону Гарду від ординців. Я зробив запит в інститут фольклору і етнографії і там відповіли, що є лише текстові варіанти, музику ніхто не записував. Може візьмешся? Я дав згоду і розпочав роботу над твором. В оригіналі збірки подано декілька варіантів Я вибрав один:

*Ой над Бугом, над рікою,
На турецькій границі
Там стояли пікінери,
З ними компанійці...*

Так народилась героїчна поема для баса, хору і оркестру «Ой над Бугом, над рікою». А згодом були написані ще декілька творів: «За байраком байрак» на вірші Т. Г. Шевченка для баса і хору та історична балада «Татарський полон» для баса, сопрано, меццо-сопрано і хору «Ой згадаймо, браття, браття-чорноморці», «Причорномор'я – козацький наш край» на власний текст, зроблена хорова обробка козацької пісні про взяття Очакова «Із-за гори чорна хмара». Всі пісні постійно виконувалися студентським народним хором Миколаївської філії КНУКІМ та тернівським козачим народним хором. Валерій також наголошував на важливості пошукової фольклорно-етнографічної роботи. Тут ми були одностайними, бо вже до цієї розмови мною був зібраний неоціненний народно-пісенний матеріал, серед якого і пісні чорноморських козаків: «Чорноморець іде» (у двох варіантах), «Козаки – не простаки», «Ой поля, ви поля», «Ой сяду я край віконця виглядати чорноморця», «Із-за моря, та ще й за лиману» та інші.

Валерій Петрович рано пішов із життя, але передав нам, як естафету, свої думки, свої незламні переконання, свої нездійснені мрії, любов до рідної землі, рідної мови, історії, екології. У ньому жив великий дух Українця. І ми завжди повинні пам'ятати його слова: «Нашій боротьбі ніколи не буде кінця...».

Розділ 2.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ ПРО ВАЛЕРІЯ БОЙЧЕНКА

Націотворча проблематика доробку В. Бойченка

*Інна Береза, кандидат філологічних наук,
доцент, літературознавиця*

Прошло вже десятиліття як з нами немає Валерія Петровича Бойченка (1941–2011 рр.), але він оживає для нас через твори, публіцистичні статті, у спогадах однодумців.

Про письменника можуть свідчити не лише його видані книжки, але й ті премії, яких він удостоєний. Миколаївський письменник В. П. Бойченко, був членом Національної спілки письменників, лауреатом Миколаївської обласної премії ім. Миколи Аркаса (1997 р.), Всеукраїнської літературної премії ім. Павла Тичини (2005 р.), Всеукраїнської літературної премії ім. Олександра Олеся (2008 р.). Уся його творчість – посвята Україні та її людям. Це поезії і краєзнавчі, публіцистичні статті та есеї, присвячені складній історії України і, зокрема, Миколаївщини. Він одним із перших наприкінці 80 – на початку 90-х років ХХ століття звернувся до згуртування національно свідомої інтелігенції Миколаєва й області щодо питань створення і розбудови української держави і відродження української культури. Поет став головою відродженого Миколаївського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, брав участь у заснуванні Народного Руху, товариства «Меморіал», Конгресу української інтелігенції, на з'їзді якого разом із Валерієм Петровичем пощастило бути і авторці цієї статті.

Творчість Валерія Бойченка на поетичній ниві хоч і привертає увагу дослідників українського письменства [5; 8; 9], але водночас має ще немало потенційних тем для дослідження. Зокрема, не проаналізована націотворча проблематика його поетичних збірок, есеїв та нарисів.

Спробуємо цю тему наголосити на матеріалі творчості письменника останніх років, хоч і є розуміння справедливо відзначеного лауреатом Національної премії імені Тараса Шевченка Дмитром Кременем, що «потрібен цілий літературно-біографічний збірник, аби розписати по роках його болючі, його ґрунтовні, його непроминуші громадянські апеляції до мислячої України, в ім'я якої жив і живе» [7, с. 7]. І радує, що до 80-ліття письменника готуються матеріали.

Державність України – визначальна тема для поета. Напочатку 80-х років ідею державної самостійності України він «ховав» у ставленні до Т. Шевченка. Так, поезія «Зустріч з поетом» завершується рядками: «Зоря Вітчизни в серце впала. / І в землю й небо проросла» [2, с. 223]. Любов до України підкреслює автор у вірші, де кожен катрен акцентує гордість за генія Шевченка: «Ти народився в Україні» [2, с. 224].

Мотиви національної ідентифікації простежуються у Бойченківських поезіях 80-х років. Це й історична пам'ять української нації, і рідна українська мова, фольклор та відбудова держави. Промовисті назви цих поезій: «Крик трави», «Храм», «Плач слова», «На конференції товариства «Меморіал».

Збірка «Не повториться мить» (2001 р.) у розділі «Схилом угору» репрезентує поезії громадянського звучання, серед яких особливе місце належить краєзнавчій проблематиці та темам і мотивам націотворчого характеру.

Осмислення шляху утвердження незалежності країни озвучується мотивами спонукання до дії, адже за державну ідею колись віддавали життя. Тож і сьогоднішня безкровна перемога, одним із символів якої є державний прапор, мусить сподвигати громадян до висновків: «Бо то не прапор, що за нього / Ніхто життя не віддає» («Якщо в нас душі ще зелені»). Тема активного відстоювання життєвої позиції розкривається в поезіях «Азбука життя», «Закрита брама», «Апологія меча», «Слово Олега Ольжича до юних українців на межі тисячоліть». В останнім вірші заклик до дії в ім'я України автор вкладає в уста відомого національного героя:

*«Вкраїну прикриймо собою – будьмо готові до бою!
Свободу для України, свободу усім народам
Імперії не дарують. Гартуймо ж силу і зброю» [3, с. 159].*

Лейтмотив усвідомлення імперської загрози для української державності пронизує всю громадянську лірику Валерія Бойченка. Йому, як і Олегу Ольжичу, болить, що українці, які мають славу історію боротьби за свободу, можуть залишитися «рабами у центрі Європи».

Проблема державної мови так само є однією з актуалізованих у цій збірці. До неї поет звертається у вірші «Русифікація», пов'язуючи історію Розстріляного Відродження і загрози сьогодення. А в поезії «Вулиця Потьомкінська» із сарказмом поет нагадує миколаївцям-українцям, що свого часу Григорій Потьомкін від імені Російської імперії відбирав у них рідну мову. Із гіркотою звучать рядки: «Багато ж ви надбали!» – тільки волю / Та ймення й мову, й душу молоду / Він відібрав, козацькі внуки голі» («Вулиця Потьомкінська»). Але, на жаль, не згадуються земляками імена тих діячів, які на Миколаївщині не давали забути про рідну мову та історичне минуле краю. Йдеться в поезіях збірки і про знищений будинок Аркаса, Запорізький Гард, відсутність у Миколаєві вулиці Панаса Саксаганського, на нашому безпам'ятстві акцентує увагу поет у вірші «Вулиця Саксаганського, якої немає» [3, с. 133]. І винні в тому не лише «спорожнілі душі – кураї / Що давно забули рідну мову» [3, с. 155]. Мотив провини перед рідною землею, історією, народом відчуває ліричний герой, що уособлює українського інтелігента, який у поезії «Відчай» наголошує: «Нема ні слів / Ні крику вже нема, / Мої блаженні кровні яничари, / Бо вже і в мене голосу катма – / Ми, як воли, / Вже тягнем пута в парі...» [3, с. 161].

Валерій Бойченко, продовжуючи традиції Зінаїди Тулуб, серед людоловів свободи України називає не лише бусурман, але й єдиновірців,

яким спочатку повірив Богдан Хмельницький, ступивши на шлях довіри і єднання.

У поезії «Коментар до Переяславської ради» автор нагадує історичні реалії XVII століття із сьогоднішніми наслідками залежності, напівсвободи:

*«Московські лиси – лицеміри!
Ви слід взяли немов хорти,
Бо вам з руки й людську довіру
В мотуззя ката заплести» [3, с. 153].*

Своїми «коментарями», есеями, громадською роботою поет робив усе, щоб над Україною «не висло страхотливо з-над Москви імперське помело». Це рядки з оптимістичної поезії «Проминуть століття і стомуки...», в якій письменник по-шевченківськи пророкує онукам у новому столітті вільне і щасливе майбутття [3, с. 156].

Символікою України наповнені поезії «Синє небо і пшеничне поле біля готелю», «Сам собі поклянуся...», «Запорозький Гард», «Крик трави», «Шевченко над Бугом», «В Очакові», «Храм», «На мінливих шляхах Чорномор'я». Наприклад, у присвяченій уродженцю Миколаївщини Миколі Вінграновському поезії «В Очакові» Валерій Бойченко згадує непересічних осіб нашої історії, які майстерно виписані в поезії та прозі товариша по перу. Йдеться про українських героїчних ватажків Сірка і Наливайка, ім'я яких, на жаль, не закарбовані в матеріальній культурі Очакова. Безпам'ятством, байдужістю стираємо ми сліди своєї героїчної історії, про що говорить поет у поезії «Село Кам'янокостувате» за назвою місця, де народилися талановиті брати Микола Садовський і Панас Саксаганський, які уславили рідну землю на увесь світ «Театром корифеїв» [8, с. 145].

Автор книги для читання з краєзнавства подає і такі цікаві, насичені пошануванням майстра українського слова, есеї про письменників, які працювали в наших краях – про Дніпрову Чайку, Марка Кропивницького, Спиридона Черкасенка, Іллю Борщака [1].

Щемливо звучать рядки заклику поета до історичної пам'яті: «Озовітеся до мене, озовіться / Предківські затоптані сліди», адже без знання про минуле, без збереження матеріальних свідчень духовної спадщини не побудувати майбутнього. І у поезії «Храм», говорячи про складні шляхи державотворення України, автор наголошує:

*«Не лиш молитись нам за Україну –
Тяжким трудом вставати із руїн.
До слова слово, як до муки мука,
До думки думка, як до раті рать,
Збираймо ці криваві каменюки –
Таки без мурів
Храми не стоять» [3, с. 147].*

На антитезі побудовано образ України в її багатовіковій залежності

від Російської імперії в поезії «На мінливих шляхах Чорномор'я...». У ній «воляння бандур» про сторінки національної історії протистоїть «холодній північній Аврорі», а «затягій душі козака» є ворожим закликане Авророю «кочовисько бур». Південь України з його містами Одесою, Херсоном та Миколаєвом асоціюється з прадавньою історією вільних степів, українським козацтвом. Один із символів козацької слави – бандура уособлює ту історичну українську реалію, яка стоїть «наспроти північних зірок» [8, с. 179].

Не обходить увагою муза поета і таких ворогів незалежності України, як рабська покірність, безоглядна довірливість, відсутність сконсолідованості. І перед нами постає неприваблива картина наслідків нашого пристосуванства і байдужості в поезії з босхівськими алюзіями «За костюром», де автор застерігає: «А ми – чи ж зрячими єсмо, / Коли за костюром незрячим / Овечим натовпом йдемо?» [3, с. 141].

Попередження сучасним українцям звучать у «Баладі про дядька в сірому плащі». Досить актуальною є ця тема сьогодні, хоч сталінські часи вже минули, та рудименти тоталітаризму, ностальгії за репресивними порядками ще живуть не лише у спогадах ветеранів, але й у діях неокомуністичних лідерів, на кшталт споруджувальників монументів у Запоріжжі та Одесі. На жаль, вони ще при силі, бо чим пояснити, що судді подібного плану сьогодні судять Стерненка?! Тривожно звучить слово поета-громадянина Валерія Бойченка, що «Вже гудуть у завулках покірливим їм бетеери / І вусаті у кітелях ставлять людей до стіни...» [3, с. 140].

Дружба народів колишнього СРСР у спотвореному імперському розумінні може стати удавкою для тих, хто довго носив у собі яничарство. Мотив рівноправ'я в єдності близьких народів – сусідів є протиставленням манкурству та яничарству про що наголошує поет у поезіях «До питання про єдність», «Відчай», «Історичний пейзаж з АЕС».

Життя і діяння Тараса Шевченка постають для Валерія Бойченка за маркер вільної України, символ боротьби за її незалежність. До 200-річчя від дня народження Кобзаря письменник видав книгу есеїв, статей і поезій «Сторінки шевченкіани Миколаївщини» (2010 р.). Націотворчій проблематиці в цій збірці особливо послуговуються такі твори, як «Іван Мазепа у творчості Тараса Шевченка й на Миколаївщині», «Шевченкова оцінка антиукраїнської політики Катерини II та Потьомкіна», «Батько нації та батько театру (Шевченко і Кропивницький)», «Безсмертя Шевченка і Аркаса», «Твори Шевченка на повсталому броненосці «Потьомкін».

Зауважимо, що до теми історичного ворога звертаються останнім часом в українському поетичному розмаїтті майже всі письменники. Це, зокрема, озвучено у віршах В. Герасимюка «Ми на камінь поклали мечі», Д. Кременя «Басаврюк», П. Гірника «На те і воля» [6, с. 151–156].

У першому з названих нарисів В. Бойченко зупиняється не лише на політичній, військовій та будівничій діяльності Івана Мазепи, але й акцентує державотворчі помисли гетьмана в його поезії «Дума». Прикметним для цього нарису є інтерпретація історичної ролі Івана Мазепи в творчості Тараса Шевченка, яка відзвучує народну мудрість: «Від Богдана

до Івана – не було гетьмана» [5, с. 77].

У нарисі «Шевченківська оцінка антиукраїнської політики Катерини II та Потьомкіна» В. Бойченко розвиває теми, озвучені в його поезії «Вулиця Потьомкінська». Нагадує автор «як Січ руйнували» і як «московські «християни» грабували й руйнували запорозьку християнську церкву, а «Потьомкін частину награбованих речей згодом віддав миколаївському Адміралтейському собору» [5, с. 110].

Віддаючи шану героям-потьомкінцям, «повсталим» у буремному 1905 році, Валерій Бойченко не оминає і ганебного факту для сучасної незалежної України, коли антиукраїнські сили з Одеської мерії демонтували пам'ятник героям, щоб установити символ московського імперіалізму – пам'ятник сумнозвісній цариці Катерини II, яка зіграла зловісну роль у знищенні української державності та Запорозьких вольностей [5, с. 173].

Отже, поет-громадянин Валерій Бойченко своїми творами примножив скарбницю української державотворчої літератури, вкарбувавши в поетичне слово віру в народ, його здатність зрозуміти свій шлях, свої права й обов'язки перед державою Україною. Ліричний струмінь його громадянських поезій випромінює розмаїття почуттів сьогоденного українця – від гордості і віри, до болю і відчаю. Перемагає віра, що була в Миколи Аркаса, Олександра Олеся, Павла Тичини і в Тараса Шевченка. Ці знакові особи в українській культурі не лише знайшли в поеті Валерії Бойченку свого пісняра, але й продовжувача їхніх традицій.

Сподіваємось, що творчість Валерія Бойченка постане в усій її багатогранності предметом скрупульозного наукового монографічного дослідження. Йдеться не лише про оригінальні поезії, але й переклади та дитячі книги.

Використана література:

1. Бойченко В. З історії словесності Південного Прибужжя. Навчальний посібник для студентів та учнів. / В. Бойченко. – Миколаїв : ТОВ Від, 2005. – 72 с.
2. Бойченко В. Сторінки шевченкіани Миколаївщини: есе, статті, поезії. / В. Бойченко. – Миколаїв : МОІППО, 2010. – 228 с.
3. Бойченко В. Не повториться мить. Поезії і переклади. / В. Бойченко. – Миколаїв : Вид-во Мф НауКМА, 2001. – 207 с.
4. Бойченко В. Творець першої української Конституції на Миколаївщині / В. Бойченко // Радянське Прибужжя. – 22 серпня 1992. – С. 3.
5. Братан М. «У храмі пекучого слова...» / М. Братан // Бойченко В. Хай Вам засяє любов. Поезія та переклади. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2010. – С. 3–18.
6. Даниленко В. Лісоруб у пустелі. Письменник і літературний процес. / В. Даниленко. – К. : Академвидав, 2008. – 352 с.
7. Кремінь Д. Золота ріка над синім овидом... (Роздуми над літами і новою книгою відомого поета) / Д. Кремінь // Бойченко В. Не повторить-

ся мить. – Миколаїв : Вид-во МФНаУКМА, 2001. – С. 4–7.

8. Сизоненко О. «Не повториться мить» Валерія Бойченка. Не вбиваймо своїх Пророків. Книга Талантів / О. Сазоненко // Дніпро. – 2002. – № 7–8. – С. 24–27.

9. Старовойт Л. В. Незнищена мить відкриття (слово про збірку Валерія Бойченка «Не повториться мить») / Л. В. Старовойт // Освітнянські вітрила. Гуманітарний альманах. – Миколаїв : Вид-во Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського, 2006. – С. 34–37.

10. Шкварець В. П. Поет з душею історика / В. П. Шкварець // Бойченко В. З історії словесності Південного Прибужжя. – Миколаїв : ТОВ Від, 2005. – С. 3–5.

«Я не собі ці рядки записав»

Віктор Жадько, письменник, доктор філософських наук, професор, лауреат премії імені Миколи Аркаса

Валерій Петрович Бойченко, поет, перекладач, публіцист, педагог, громадський діяч, прийшов у цей світ на передодні Великої Вітчизняної війни – 3 травня 1941 р. – у селі Снігурівка, що на Миколаївщині. Середню школу закінчив у Херсоні. Працював слюсарем на комбайновому та суднобудівному заводах. У 1965 р. закінчив факультет іноземних мов Львівського університету імені І. Франка. Викладав англійську мову в закладах освіти Душанбе (Таджикистан), у ВНЗ Херсона, Миколаївському державному педагогічному інституті імені В. Белінського, Миколаївському державному гуманітарному університеті імені П. Могилы. В останні роки працював у Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. В 1976 р. коли Валерія Петровича прийняли до Національної Спілки письменників України, двічі обирався головою Миколаївської письменницької організації, був членом ради республіканської Спілки, керував літоб'єднанням «Стапель».

До речі, прізвище «Бойченко» має коріння з підгір'я Карпат – хтось із давніх предків у Середньовіччі чи пізніше оселився в Надчорномор'ї і залишив нащадкам назву етнічного походження – бойків. На відміну від хвалькуватих гуцулів, бойки не звикли величати себе. Їхній бог – це свобода, їхня філософія – самодостатність. Їхня зброя – правда, їхнє життя – взаємоповага. А за всім цим випромінюється виважена любов і гармонія. Можливо, тому так важко описати їх. Якщо гуцула можна визначити, коли танцює, лемка – коли до вас заговорить русинською говіркою, то бойка – коли мовчить, за його філософською врівноваженістю брів. Такою мовчазною була Шевченкова ненька, таким усім запам'ятався і Валерій Бойченко.

Було щось у родоводі Валерія й від козаків. Бо як можна розцінити

випадки «дивацтва» у Валерія Петровича, про які мені розповів Ігор Марцинковський: під час поїздки до Очакова з поетом Миколою Вінграновським, коли той збирав матеріал для «Северина Наливайка». Побратими довго бродили узбережжям Чорного моря на місці колишньої турецької фортеці Ачі-Кале, зруйнованої так, що де-не-де ще можна розгледіти залишки валів. Увечері в номері готелю почали обоє змагання – хто кого осилить, як і треба в дискусійних ситуаціях – за чаркою. Валерій Петрович зізнавався: «Я таки вистояв, перемігши пляшку...до дна». На 500-ліття козацтва Валерій Петрович їздив до Запоріжжя. На одній із світлин він у вишиванці в колоні крокував містом, а поруч – марширувала донька, Мирослава.

Активною громадською діяльністю зарекомендував себе Валерій і в товаристві «Меморіал», у складі Києво-Могилянського братства, в екологічній організації «Зелений світ», Українському фонді культури. Миколаївці пам'ятатимуть його і як сподвижника В'ячеслава Чорновола, засновника обласної організації Руху.

Як поет, Валерій дебютував у журналі «Дніпро» у вересневому номері 1970 року. Першу збірку, що називалася «Іскра», видав у

1972 р. Далі були: «Сонячні кола» (1975 р.), «Поліття» (1977 р.), «Багрянні колони» (1978 р.), «Широти» (1981 р.), «Світлі ріки» (1984 р.), «Доброта» (1987 р.), «Птахи над полум'ям» (1989 р.); збірка віршів для дітей; «Який широкий світ!» (1989 р.), потім - «Правий берег» (1991 р.), «Не повториться мить: поезія та переклади» (2001 р.), «Книга Леля: лірична драма» (2006 р.), «Хай вам засяє любов: поезії та переклади» (2010 р.), «Три зошита: вибрані статті та поезії» (2011 р.).

Із Валерієм познайомився восени 1975 р. – письменник Іван Григурко звів нас, і звідтоді Бойченкове життя постійно перетиналося з моїм. Я частим був гостем в квартирі № 10 на вулиці Парковій, 1, а він із Лесею в мене, у столиці. Ще вперше зустрівшись, із задоволенням відзначив його допитливість та неспокійну вдачу. Тоді мене – студента педагогічного інституту, підхвалявав за написані краєзнавчі статті, етюди та оповідання, що друкував пізніше в республіканських журналах; пропонував шукати спілкування зі старожилами міста корабелів; радив відвідувати обласну наукову бібліотеку, ознайомитися з архівами, добувати відомості про минуле Миколаєва та краю, робити виписки...

Удячний Валерію за знайомство з найстарішим літератором міста Адріаном Митрофановичем Топоровим, який подарував своє унікальне видання «Селяни про письменників» та з живим джерелом історичних знань і духовності, краєзнавцем Віктором Романовичем Ліфановим. Пригадується, у редакції обласного радіо, що була в старому приміщенні на вулиці Адміральській, стояв старий витертий шкіряний диван, на якому звично зустрічалися всі, хто причетний до літературної когорти, у той «творчий закапелок» ми часто навідувалися також – тут довго точилися розмови про поезію, проблеми міста та його історію... Полюбляли ми зустрічатися й у приміщенні Миколаївської організації Спілки письменників України, у будинку, в якому тоді діяв кінотеатр імені Ілліча, куди

приносили свої відкриття, зацікавлення чи нові публікації письменники та з якими мене знайомив Валерій – Леонід Куліченко, Іван Григурко, Валер'ян Юр'єв, Михайло Божаткін, Кирило Курашкевич, Еміль Январьов, В'ячеслав Качурін, Катерина Голубкова, Валерій Гончаренко, Борис Янчук, Антон Морговський... Потім – і з Дмитром Кременем, який перекочував із Казанки.

На перетині Соборної і Херсонської вулиць, позаду сірої споруди трамвайної підстанції, на широких лавках, у затінку високих тополь юрмилися колись шахісти-любители. Сюди полюбляв приходити Іван Григурко, грати в шахи й слухати розмови, уловлювати характери та настрої. Я тоді найбільше, завдяки Валерію та його «протекції», дружив саме з Іваном, набираючись від нього таємниць прози, уміння вводити місто та його історію в канву сучасного оповідання та роману.

То були пікові роки так званого «періоду застою», коли тоталітарна система ніби й створювала для творчих особистостей умови для розвитку у вузькому коридорі, але окресленому чіткими кордонами комуністичної ідеології. У цьому проході, здавалося – «повна свобода»! Навіть певна можливість заробити засоби для існування, як і досить пристойні умови у Будинках творчості, хоч втрапити туди, провінціалам, було нелегко... Кожен бився в тому коридорі, як умів, а дехто знаходив навіть несподівані можливості для висловлення власних думок. Мабуть, класичним прикладом отих пошуків може бути написана дещо раніше праця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Виявляється, використовуючи лише праці Леніна та постанови компартз'їздів, можна було створити публіцистичний твір про шовіністичну імперську політику Москви тих часів! Щоправда, саме за такий талант Івана Дзюбу тоді ж і переслідували.

Поети йшли своїми шляхами, змушені витончено користуватися так званою «езопівською мовою» – мовою підтекстів, узагальнень, натяків, хоч це давалося нелегко. Пригадую, навіть така невинна назва Валерійової книжки поезій, як «Чисті ріки» перетворилася у видавництві на «Світлі ріки», – бо тоді починався у нас економічний рух-люди були стурбовані, аби лишити нащадкам чисті ріки й передати чисті наші душі й помисли..

Скажімо, в Миколаєві обмежений був кожен, хто намагався написати до газети статтю чи замітку щодо пам'ятних дат, пов'язаних із життям та творчістю просвітянина Миколи Аркаса. Про нього можна було друкувати лише як про композитора, та й то без пієтету, бо тінь міцно склепана «українського буржуазного націоналіста» постійно маячила за благословенною постаттю цієї безкорисливої людини-патріота. Але вже тоді Бойченко, серед багатьох інших особистостей з історії Миколаєва, як і я, зацікавився діяльністю Миколи Миколайовича. Валерій повсюди: в архівах та бібліотеках, збирав матеріали про життя і творчість історика, краєзнавця Аркаса, продумував статті, започаткував газету «Аркасівська вулиця», куди запрошував друкуватися і мене. Тоді з'явилися статті, зокрема: «Подбаймо про земляків Миколи Аркаса», Збагатимо бібліотеку Миколаївської «Просвіти» та інші. Отже, ще коли ім'я Аркаса було під за-

бороною, поет і «аркасофіл» Валерій Бойченко не побоявся «засвітитися».

Згадую, як під час візитів до бібліотеки Гмирьова Валерій побачив на підлозі книжки на списання, серед них – партитуру Аркасової «Катерини». Це вже було не за УРСР, а після 1991 р., коли з іменем Миколи Аркаса почали чиновники носитися як з писаною торбою (до речі, меморіальний знак на Адміральській, там де був будинок Аркасів, зроблений із дерева і кованої міді як тимчасовий). «Катерину» тоді прибрали зі списків списання. Цю історію підтвердили деякі працівники бібліотеки, а партитура таки пропала – певне, таки списали. Який біль звучав у тоді в словах поета й краєзнавця про варварське ставлення до національних святинь!

Чи не з цих Аркасових левів, що були на вулиці Радянській, перед входом до парку, і починалося в поета Валерія Бойченка зацікавлення культурною історією Миколаєва? До речі, довелось мені бачити прикрі наслідки згадуваної автором події, коли знахабнілі п'яні молодики (вони називали себе «десантниками») поскидали й побили Аркасових левів. Валялися скульптури на тротуарі, а коли їх знову встановили на місце, залишилися там шматки відбитого мармуру – один із них підібрав Валерій і зберігав.

Не раз мені переповідав Валерій слова письменника-земляка, Олександра Сизоненка: «Пам'ять – це наша розкіш і мука, це наш верховний суддя, адвокат і прокурор, вона живе за своїми законами, непідвладними нашій волі, нашій уяві чи бажанням». Добре, що у витоків Миколаївської «Просвіти» стояв Бойченко, яка діяла саме тому, що Валерій віддавав їй свою творчу та життєву енергію та авторитет і власні кошти. Не забуваймо цього!

Неймовірно кохав дружину: Лесю, Лель, Олександрю Дмитрівну Машенко, з якою, як з погордою розповідав, «найкращою дівчиною в Херсоні та кращою в Європі» познайомився в 1973 р., а через рік побачила світ донечка Мирослава. Олександра закінчила середню школу із золотою медаллю і, попри сподівання рідних, пішла вчитися на бібліотекаря. Їх обох й об'єднувала любов та праця з книгами. До речі, у сучасній міфології Лель (Полель) трактується як Бог кохання та шлюбу. Саме Лель ушановувався нашими пращурами разом із сестрою Лелею, богинею весни і небесної краси, як пробуджувач почуття закоханості, радості, доброти.

Подружжя Бойченків були гостинними господарями – про це підтверджує і їх товариш Ігор Марцинковський. «Не пам'ятаю випадку, – споминає Ігор, – коли б Леся Дмитрівна, попри нашу зайнятість й на відмовку про брак часу, великий обсяг роботи, не пригощала хоча б чаєм із тістечками, варенням. Столик сервірувався з чашками з блюдцями, мехіровими ложечками і тацею з печивом, а якщо дуже вже засиджувалися, то й вечеряли разом. Дуже раділи, коли і їх пригощали, наприклад, після поїздки на Кінбурнську косу привіз відро ожини і поділився 2-літровою банкою соку з них, а взамін, бо інакше не можна було, поніс додому домашнє виноградне вино. Чи, наприклад, на Великдень після церкви забіг на хвильку до них із паскою і крашанками, так мусив сісти за стіл, де

пригощали наїдками та вином, яке передав Іван Баклицький – поет, агроном, лікар-фітотерапевт із села Полігон, що поблизу Миколаєва, з яким Валерій Петрович співпрацював. Мене мої чекають, маємо їхати до куми, а гостинні господарі все припрошують, раді, що й про них не забули».

Лірична драма «Книга Леля» (2006 р.), як зауважив Бойченко, складена в основному із віршів, написаних в 70-80-х роках минулого століття. У передмові до книги Валерій написав: «Здається, у сучасному нашому загрозливому й жорстокому світі саме це високе й непереможне почуття Любові – єдина творча сила, здатна врятувати людство і всесвіт, сплавивши своєю животворною снагою й кохання між людьми, й материнсько-батьківське почуття, й священну любов до Вітчизни». Це переконання, що лише животворяща сила Любові рятує всіх у стихії життя, поет прагне донести до свого читача. «Книга Леля» побудована на основі циклу «Тільки про себе» із попередньої збірки. Але кількісно ввібрала в себе в чотири рази більше творів ніж згаданий цикл. Цікаво, що всі поезії циклу «Тільки про тебе» були піддані певному переформатуванню: багато з того, що містилося на початку циклу чи всередині, переміщене в його кінець. Відчувається, які вірші для поета є основоположними, знаковими. В усіх трьох розділах виразно відчувається гуманістична нота. Поет відзначає в передмові до збірки, що саме власний почуттєвий досвід водив його пером, коли рядки, що склали «Книгу Леля», лягали на папір.

Образ коханої жінки, створений у ліричній драмі, мінливий і багатобарвний: вона для ліричного героя залишається вічною загадкою. Вона – то «спокійна і тиха», в якій «неповторна хода», «дві криниці очей», «погляд незгасний», її окраса – золоте волосся, яке то «дихає теплом», то «дощем золотиться». Але буває «у своїй принадності нещадна», і може «груди поглядом, як лезом, розчахнути», «ужалити сміхом, наче кропива», «серце вийняти з грудей». Але, зізнається ліричний герой, «Твоєї нестерпучої поваби // Я не збору». І ставить перед собою запитання: «Ти свавілля,

чи ти – порятунок?», на яке відповідає невизначено: «Не скажу. Не збагну». Однак, підкреслює: «Назавжди ти. // Як світло. // Як вода».

Її логічним продовженням стала видана у 2006 р. «Книга Леля: Лірична драма». У передмові до неї Валерій зазначив: «Кожна історія кохання – обов'язково драма двох сердець, своєрідна вистава життєвого театру... Тож вирішено було назвати це видання «Книгою Леля», викликавши з глибини тисячоліть (і з багатьох років самого почуття закоханості та любові) згадку про нашого прадавньоукраїнського міфічного бога Леля). «Зустріч із Вашою книгою, – листовно зізнається авторові Шевченківський лауреат, письменник Олександр Сизоненко, – свято для мене. Уявляю, що вона значить для Вас, мій терпеливий і скромний друже, і для Вашої чарівної Лесі, якій Ви цю книгу присвятили... Вона здається підсумковою на рубіконі зрілості, надії, розчарувань і страждань, що випали нам усім за це напружене й суперечливе десятиліття».

Лірична драма «Тільки про тебе», як відзначив лауреат Шевченківської премії Дмитро Кремінь, одразу ж «причаровує читача свіжістю

почуттів, одвертістю і щирістю їх висловлення. Розділ вміщує 43 поезії. Авторська дефініція жанру даного циклу не викликає заперечень: поетові вдалося відтворити складну діалектику страждань і насолоди, свою концепцію буття і любові».

У контексті дослідження багатопланової творчості В. Бойченка важко оминати сторінки його художньої біографії, зокрема, захоплення професійним перекладом окремих ліричних та епічних творів зарубіжних письменників. Він одним із перших в українській перекладній літературі запропонував читачеві лірику американського поета, Нобелівського лауреата Р. Фроста, а також був першим, хто переклав українською повість В. Джемса «Димок» (1980 р.), і, до того ж, авантюрний роман Р.-Л. Стівенсона «Корабельна катастрофа» (1984 р.). Твори, окраса англійської та англослов'янської літератури, становлять інтерес для повнішого розуміння новітньої української перекладної літератури і для дітей. Крім іншого, тексти немовби продовжують творчу діяльність В. Бойченка на шляху до художньої концептуалізації світу, його деталізації відповідно до манери самопізнання, властивого філософії Григорія Сковороди.

Варто відзначити, що 1970-ті р. – у період становлення В. Бойченка як професійного письменника для дітей – твори активно друкують в українських дитячих часописах. 1972 р. на сторінках журналу «Дніпро» з'явилися успішні переклади «З англійської народної дитячої поезії». У 1973 р. побачила світ дебютна дитяча книга «У мене курочка була» – збірка, що містить поетичні переклади з англійських народних дитячих пісенок різних дитячих авторів. Набули неабиякої популярності такі твори: «Кіт-розбійник», «Три кішечки-сестриці», «Зайчатко з ведмедем», «У гостях», «Кошеня», «Сімейка», «Чудеса», в яких представлені традиційні для поетичної творчості народів світу зооморфічні образи та засоби їхнього творення.

Важливу роль у повнішому сприйнятті збірки В. Бойченка становлять вірші, де провідними виступають характерні для англійської культури та народного епосу образи короля, ліліпутів («Король ліліпутів», «Робін-Бобін»), а також ті, де розповідається про неймовірні пригоди юних англійських хлопчиків та дівчаток («Джекова свинка», «Розмова», «Томмі і Бессі»). Книжка перекладів з англійських дитячих пісенок характеризується тематичним розмаїттям, наявністю оригінальних зразків поетичного мовлення, різнобарв'ям стилістичних прийомів, а цікаві зразки дитячої пареміографії українською мовою, зокрема, лічилки та скоромовки, складають жанрове розмаїття дебютної книжки В. Бойченка для дітей. Згодом побачила світ книга віршів-небилиць «Зроду ще такого я не бачив!» (1975 р.) з перекладами англійського фольклору, творів Люїса Керролла, Едварда Ліра, Еміля Ріу, Елізабет Флемінг, Джеймса Рівса, Джона Беннетта, Алана Олександра Мілна.

Осмилення шляху утвердження незалежності України, на переконання патріота Валерія Бойченка, озвучується мотивами спонукання до дії, адже за державну ідею колись віддавали життя. Тож і сьогоднішня безкровна перемога, одним із символів якої є державний прапор, мусить

сподвигати громадян до висновків: «Бо то не прапор, що за нього // Ніхто життя не віддає» – це рядки із вірша «Якщо в нас душі ще зелені». Тема активного відстоювання життєвої позиції розкривається в поезіях «Азбука життя», «Закрита брама», «Апологія меча», «Слово Олега Ольжича до юних українців на межі тисячоліть» та звучить заклик до дії в ім'я України, який автор вкладає в уста відомого національного героя: «Україну прикриймо собою // будьмо готові до бою! // Свободу для України, свободу усім народам // Імперії не дарують. // Гартуймо ж силу і зброю».

В. Бойченко не боявся торкатися національних ран, шукаючи їх причини не лише в зовнішніх проявах, а у внутрішньому житті нації. Державність України була і є для поета визначальною темою. На початку 80-х років ідею державної самостійності України він «ховав» у ставленні до Шевченка. Так, поезія «Зустріч з поетом» завершується рядками: «Зоря Вітчизни в серце впала. // І в землю й небо проросла». Любов до України підкреслює автор у вірші, де кожен катрен акцентує гордість за генія Шевченка: «Ти народився на Україні».

Проблема державної мови, пише у статті «Незалежність України у творчості Валерія Бойченка» кандидат філологічних наук Інна Береза, «...так само є однією з актуалізованих». До неї поет звертається у вірші «Русифікація», пов'язуючи історію Розстріляного Відродження і загрози сьогодення. Із сарказмом Бойченко нагадує окремим миколаївцям-українцям, що свого часу Григорій Потьомкін від імені Російської імперії «відбирав у них рідну мову». Із гіркотою звучать рядки: «Багато ж ви надбали!» – тільки волю // Та ймення й мову, й душу молоду // Він відібрав, козацькі внуки голі». Але, на жаль, не згадуються земляками імена тих діячів, що на Миколаївщині не давали забути про рідну мову та історичне минуле краю. Ідеться про знищений будинок історика та самобутнього композитора Миколи Аркаса, автора єдиної в Україні опери «Катерина»; про Запорізький Гард, про відсутність у Миколаєві вулиці Панаса Саксаганського... І винні в тому не лише «спорожнілі душі-кураї // Що давно забули рідну мову». Мотив провини перед рідною землею, історією, народом відчуває ліричний герой, що уособлює українського інтелігента, який у поезії «Відчай» наголошує: «Нема ні слів // Ні крику вже нема, // Мої блаженні кровні яничари, // Бо вже і в мене голосу катма - // Ми, як воли, // Вже тягнем пута в парі».

Щемливо звучать рядки заклику поета Бойченка до історичної пам'яті: «Озовіться до мене, озовіться // Предківські затоптані сліди», адже без знання про минуле, без збереження матеріальних свідчень духовної спадщини не побудувати майбутнього. І в поезії «Храм», говорячи про складні шляхи державотворення України, автор наголошує: «Не лиш молитись нам за Україну -// Тяжким трудом вставати із руїн. // До слова слово, як до муки мука, // До думки думка, як до раті рать, // Збираймо ці криваві каменюки - // Таки без мурів // Храми не стоять». Мотиви національної ідентифікації сповна простежуються в Бойченківських поезіях 80-х років. Це й історична пам'ять української нації, і рідна українська мова, фольклор та відбудова держави. Промовисті назви цих поезій:

«Крик землі», «Плач слова», «На конференції товариства «Меморіал».

У деформованому просторі зміщених понять і значень, здевальвованих цінностей В. Бойченко насамперед обстоює почуття гідності людини: «Собі самому поклянуся», «Із затишку вийдемо враз», «Відчай». Особливого філософського змісту набувають вірші: «Аж дзвенить утрамбований шлях», «Закрита брама», «Доля», лейтмотивом яких є відстоювання активної життєвої позиції, потреба і вміння захищати свої ідейні переконання, скільки би брам не довелось відчиняти «хоч би й лобом», і як би не насміхалися над твоїми діями натовпи «доброзичливців». Бо саме їх байдужість, відсутність сконсолідованої, національно свідомої, патріотичної сили, яка б могла відстояти духовно-культурні вимоги українського народу, приводить до того, що «овечим натовпом» за «незрячими» проводирями йде країна поки що дорогою в нікуди. А тих, кому «в душу, скорчену від страху, не вп'ялося рабство, мов лишай», поки що замало в суспільстві, більшість пошвидше «нарощують рабського хвоста, аби ним лащитися до влади».

Особливу увагу шанувальників поетичного слова привернула книга поезій і перекладів Бойченка «Не повториться мить» (2001 р.), що була відзначена літературною премією імені Павла Тичини у 2003 р. Під час укладення цієї збірки, поет не дотримувався хронологічного принципу. У першому розділі автор зібрав твори інтимної лірики, у завершальному – сконцентрована громадянська лірика, другий же розділ складають переклади та переспіви. Валеріїн земляк, письменник Олександр Сизоненко у статті «Нехай повториться мить» пише про Бойченкове видання: «Особливо вражають «Запорозький Гард», «Експурсія по місту», «Вулиця Потьомкінська». Щодо цього поетичного твору – так і знайте, Валерію: це Ваше відкриття на всю поезію України! Так у нас давно не писали! Звісно, після Шевченка. І далі чується його могутній гнів і сарказм у Вашому блискучому вірші: «Віват Потьомкіну!» – Земляцтво, голосніше!// Це ж він імення ваше затоптав // І «вашу» ж вам історію він пише // Й сьогодні, малороський гуртоправ». // Багато ж Ви надбали! – тільки волю // Та ймення й мову, й душу молоду // Він відібрав, козацькі внуки голі, –// Зате ж як ви співаєте в саду!».

Не залишають байдужими і глибиною почуттів та роздумів мініатюри, уміщенні у цій збірці: «Доля», «Жаль», «Злякано в нірку», «Відцвітає під леготом», «Сніжок легкий», «Осіння елегія», «Південь» – усе це степове! Задумливе і сумне. Замислене й ніжне. Мудре й затаєне: «Жив із тобою тисячу літ. // Буду з тобою жити безлітно. // Річка клекоче – козацький хід.// Тепло сивіють скелі гранітні. // Хай обсіпаються прахом віки –// Не перейняти їх навіть душею. // Скотиться день мій з долоні в піски, // В річку впаде, попливе з течією.// Так і пребудемо тисячу літ, // Через літа перейдем, через Лету. // ..Світ озира кам'яний світовид: // Від київських брам по сибірський лід // Дивляться вгроблені очі поетів».

Той із шанувальників творчості В. Бойченка, хто бажає пізнати, де витoki Південного Бугу, найсвятіший початок ріки й духовності народів південного краю, мусить насамперед прочитати не лише численні краєз-

навчі статті Валерія Петровича, а і навчальний посібник «З історії словесності Південного Прибужжя» (2005 р.), а ще з-під його пера вийшли тематичні книги «Миколаївщина в історії України» (у 2-х томах), статті до видань «Література рідного краю: Письменники Миколаївщини», «Словесність Прибужжя крізь століття» – це перша, піонерська спроба такого формату, адже до

В. Бойченка ніхто не пробував підняти цю тему. А тим часом вона вже давно на часі – освітяни й науковці, широка громадськість давно чекали розробки такого стибу. Мабуть, не варто доводити актуальність і потребу такої науково-краєзнавчої праці. Та ще й як навчального посібника для учнів та студентів, зокрема, для філологів, істориків, політологів, узагалі гуманітаріїв, краєзнавців, для кожного залюбленого в літературу, історію рідного краю. Отже, пізнавальне і виховне значення даної праці, що слугує посібником-порадником для молоді та її наставників, цілком очевидне.

Заради справедливості відзначу, що «З історії словесності Південного Прибужжя» – зовсім не спонтанна, не емоційна, а давно виношена і продумана, зріла праця митця-науковця. Адже ще у 2001 році Валерій Петрович у передмові до біобібліографічного покажчика «Літературна Миколаївщина в особах» подав короткий, фрагментарний огляд словесності південного краю, що й став першою пробою пера в такому ракурсі. Це узагальнююча, цілісна, системна і комплексна, завершена праця, в якій історія літературного процесу на Миколаївщині розглядається, що вкрай важливо, не схоластично чи вузькопрофесійно, а в історичному контексті, через оригінальну призму історичного минулого Південного Прибужжя, Північного Причорномор'я та історію України.

Рукопис 3-томного видання «Тарас Шевченко і Миколаївщина» – книги з унікальними фактами життя і творчості Кобзаря, великою кількістю портретів діячів культури та мистецтва, літературознавчими, краєзнавчими дослідженнями, що висвітлюють невідомі сторінки української культури. Життя і творче діяння Тараса Григоровича постають для Валерія Бойченка як маркер вільної України, символ боротьби за її Незалежність і тому благословив у світ книгу есеїв, статей і поезій «Сторінки шевченкіани Миколаївщини» (2010 р.). Націотворчій проблематиці в збірці послуговуються такі матеріали, як «Іван Мазепа у творчості Тараса Шевченка й на Миколаївщині», «Шевченкова оцінка антиукраїнської політики Катерини II та Потьомкіна», «Батько нації та батько театру (Шевченко і Кропивницький)», «Безсмертя Шевченка і Аркаса», «Твори Шевченка на повсталому броненосці «Потьомкін». У першому з названих нарисів В. Бойченко зупиняється не лише на політичній, військовій та будівничій діяльності гетьмана, але й акцентує його державотворчі помисли в поезії «Дума». Прикметним для цього нарису є інтерпретація історичної ролі Івана Мазепи у творчості Тараса Шевченка, яка відзвучує народну мудрість: «Від Богдана до Івана – не було гетьмана».

У нарисі «Шевченківська оцінка антиукраїнської політики Катерини II та Потьомкіна» поет-публіцист Бойченко розвиває теми, що були

озвучені в його поезії раніше. Нагадує автор «як Січ руйнували» і як «московські «християни» грабували й руйнували запорозьку християнську церкву, а «Потьомкін частину награбованих речей згодом віддав миколаївському Адміралтейському собору».

Поетичний світ Валерія Бойченка щільно насичений реаліями півдня України. В його віршах перш за все вивищується Храм долі української – правічний Степ. «Предківські затоптані сліди» поет невтомно шукає, зокрема, у селі Кам'янокостуватому, яке подарувало світові корифеїв українського театру: Миколу Садовського і Панаса Саксаганського, в Очакові, що зберігає дух Сірка і Наливайка. За автором прямуємо вулицями Миколаєва («Екскурсія по місту»), завдяки йому – перекладачеві, краєзнавцеві, публіцисту – на Миколаївщині починають згадувати, що Южноукраїнськ разом із АЕС усе-таки на місці колишньої Буго-Гардівської козацької паланки. Дедалі частіше думаємо і про скелю козака Пугача, а марш Січі Запорозької пульсує в наших жилах і нині. Із кров'ю. Пролитою і живою. Тому неспроста окрасою сучасної української поезії, все ще збіднілої на мотиви патріотизму, стали його вірші «В Очакові», «Храм»: «О Степе український, давній храме. // Просторий і високий – аж замру, // Коли твоя летюча діорама // Возносить мовчки вікову журу».

Застосовуючи характерні для степового краю концепти, Валерій Петрович використовує «образи на позначення міста корабелів» – Миколаєва, а саме: портових кранів, кораблів, лиману, моряка, морського вітру. Така тенденція наближає уявлення читача про духовний досвід попередніх поколінь, на плечах яких будувалися велич та окраса нинішньої Південної України. І тут є гармонійно застосований засіб історіософської циклізації світу, де провідним стає мотив повернення не тільки кораблів у рідну гавань, але й людини до самої себе: «Тож вертають кораблі // Всі до рідної землі // Сил набратися нових, // Для важких доріг морських».

Поетичний світ Валерія Бойченка чи не найповніше представлений у книзі «Світлі ріки» – степове безмежжя Миколаївщини для поета не просто географічна відміна світу, великий безлісий, укритий трав'яною рослинністю, рівнинний простір, який зорить реальних творців світу – від легендарних козацьких «маяків» та засновників Миколаєва – до зодчих південноукраїнського Атомограда. Це не випадкова паралель і ненадумане зіставлення, вчитаймося: «Сьогодні далина // Поглибшала в віки: // Ген перси щит у щит // Підходять до лиману...// По сей бік бистрий скіф // Зорить із-під руни, // І грає кінь під ним, // й чорніє тінь кургану. // ...Сьогодні далина // Хлюпнула в зір мені. // Залізні траки рвуть // Легку червневу тишу.// Стоїть солдат: йому // Померти тут в огні, // І прізвище його // Народ в курган запише».

Доля ніколи не балувала Валерія Петровича: з повоєнного дитинства пригадавав, як додому з війни повернувся батько і приніс синові гостинець – справжні цукерки, непізнане диво для сільського хлопця з напівзруйнованого та напівголодного повоєнного українського села. Упродовж життя Бойченко утверджувався як поет, публіцист, редактор газети, просвітянин, рухівець, пошуковець і краєзнавець тільки з гро-

мадянською позицією, сміливо виступав в пресі, радіо і телебаченні. Скромний від природи, байдужий до шикарного життя і різних премій та звань Валерій Бойченко так і не удостоївся від місцевого чиновництва за титанічну просвітницьку, краєзнавчу та літературну діяльність звання «заслужений». Нехай це буде на совісті бездуховної влади! А в часи владарювання місцевих князків від партії регіонів призначена ними директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти серед навчального року звільнила В. П. Бойченка. Валерій планував попрацювати, піти на пенсію й виїздити з дружиною на літо в Парутине, а до Миколаєва повертатися аж узимку. Не судилося...

Написане впродовж творчого життя Валерієм Бойченком, не тільки на моє переконання, є сповіддю, що обралася поетом як домінуючий жанр у випадку, коли в образі персонажа закладена філософія опору, спротиву абсурдності світу: «не важливо, як облаштований Світ, а важливо, яким Я буде в ньому»: «Не убий бездомної зозулі. // Не стопчи барвінку на межі. // Оленятко вбережи від кулі. // Річечку від смерті вбережи. // Не убий чуттів своїх глибинних — // Суму щастя й радості журби. // Зрослої у віковім борінні, // Власної душі не погуби».

...Миколаїв став для Валерія Петровича Бойченка містом життя, творчості, відданості й останнім подихом, град, якому не зрадив, бо залишився й лишається душею навіть після того, як поплинув у далекі світи. І миколаївці поета не забули, і віддали та віддають все належно його таланту, синівській любові до історії міста на узберегах Божої ріки – назвою вулиці, меморіальними дошками в Миколаєві та Снігурівці, творчими конкурсами...

Будемо зачаровуватися всією творчістю Валерія Петровича Бойченка, вдумуватися в поетичні слова вірша із збірки «Правий берег», що можна вважати як заповіт, бо є і такі, філософсько-пророчі: «Я не собі рядки ці написав».

Скарб Причорномор'я: скромний геній Валерія Бойченка

Світлана Іщенко, поетеса, художник, краєзнавець, м. Миколаїв

Після одного з поетичних читань, в яких брали участь наприкінці 90-х років поети Миколаєва дуже часто, я помітила незвичний на ті часи талант – ні, не чекайте, що я буду розповідати про вигартовану, високохудожню й чуттєву лірику Валерія Петровича – ні, я хочу розпочати не з цього. Про інший талант цього поета, скоріше пару талантів, якими він не хизувався, і якими я оволоділа тільки десять років тому, живучі в еміграції – іноземна мова і літературний переклад. Якийсь чоловік підійшов до

нашої групи поетів і спитав щось англійською – усіх заціпило – і молодих, і бувалих, і багатослівних: слів не знаходилося. Дмитро Дмитрович Кремінь підізвав Бойченка – «Він знає!», і Валерій Петрович дуже поважно і лагідно відповів незнайомцю. Мене вразило тоді, як він вільно говорив англійською мовою! Той чоловік аж розцвів у посмішці, а Бойченко ще й побесідував із ним із чверть години! І звідки той незнайомиць узявся, і про що питав, і куди пішов після, і про що розмовляв – зрозумів тільки один Валерій Петрович!

А про досконалі й оригінальні переклади українською з англійської Валерія Бойченка генія американської поезії Роберта Фроста я довідалася тільки тоді, коли оселилася в Канаді і прочитала вірші цього письменника в оригіналах англійською. Яким було моє задоволення, читаючи переклади Бойченка, гордість за нашого земляка, який зміг донести ліричні думки і точні поетичні ритми американського поета-генія минулого століття, єдиного в світі, хто отримав Pulitzer Prize в поезії чотири рази! Недарма Валерій Петрович обрав Фроста для перекладів, бо, справді – і поет, і його перекладач мали щось суцільно рідне й водночас оригінально-неперевершне: музику кожного рядка, точний ритм, уміння донести емоції через прості деталі пейзажу чи діалогу людей, що їх розмова буде впадати влучно у ритм вірша, і також завуальований під ординарністю геній висловлення думки поезією, наче вони обидва бачать очима і говорять вустами звичайної людини. Навіть у компанії поетів Валерій Петрович поводив себе просто, не хизуючись, не виставляючи свої знання, здібності, заслуги і премії – майже ординарно, як скромний художник. Справжній художник, що не піарив, а творив. Художник, в якого душа і розум, сповнені ніжності і любові до співучого українського слова, злиті разом в амфору його особистості, яка під променем сонця, під хвилиною Дніпро-Бугського лиману чи Евксинського Понту занурена у всіх на виду, але її треба знайти, як знаходять несподівано скарб – заговори з ним чи то українською, чи то англійською, чи просто тихенько помовчи поруч – і саме світло відкупорить амфору, знайде твоє серце, ненав'язливо, ненавмисно, і відкриє тонкий поетовий світ.

Навертаються сльози, коли читаю його лірику, бо так чутливо через опис змін у природі, через призму детального краєвиду нашого південного Причорномор'я, нестримно виливається з тіла, форми і ритму вірша вся емоційна душа поета, наче тануть сніги, що ховали її, і вона цвіте з весною, з травнем, народжується і перенароджується знову в кожному, хто торкається його поетичного слова сьогодні, хто п'є з амфори любові до рідного краю.

Поза межами смерті
(поету Валерію Бойченку)

*У цьому південному просторі
Незвичні поети живуть –
В їх мозку здіймається ртуть,*

*Йдучи порожнечою в отворі
Стопи двоскладової, гострої,
Вони Емпірею сягнуть,
Болючу лишаючи суть
У вірша чуттєвому остові.
Комасі вклонявся, листочку,
Осінньому полю, струмочку,
Туману над Бугом рожевому,
Калині в снігу, горобцю,
Любові вклонявся, творцю –
Душа ще горить, а не жевріє!*

*(31 березня 2021 р.,
Північний Ванкувер, Канада)*

Відомий і незнайомий Сізіф: штрихи до життєпису Валерія Бойченка

Тарас Кремінь, кандидат філологічних наук, доцент. Народний депутат України, Уповноважений із захисту державної мови, м. Миколаїв

Озираючись у недалекі десятиліття проминулого та схід уже нового, третього тисячоліття, з абсолютним переконанням констатую: наш Валерій Бойченко, якого найбільше знають в Україні та за кордоном як поета, перекладача, дитячого письменника, публіциста, краєзнавця, пісняра, учителя, просвітника, енциклопедиста, історика літератури, шевченкознавця, громадського діяча, – серед найбільших інтелектуалів новочасної України, а його творчість, що досі не стала основою реальних наукових досліджень, – «золотий фонд» національної культури.

Попри наявні матеріали про нього, які використовували у своїх розвідках знані вчені, у його біографії достатньо «білих плям», розібратися з якими – серед завдань моїх скромних спогадів із відповідними історико-біографічними елементами. Можливо, цей матеріал – серед перших спроб всеохопно зазирнути, поринути в маловідомі світи нашого сучасника.

Валерій Петрович Бойченко народився 03 травня 1941 воєнного року в селі Снігурівка (нині – місто) Снігурівського району Миколаївської області в багатодітній родині Петра Ісайовича (1906–1966 рр.) та Домініки Степанівни (1908 – ?) Бойченків. Він мав двох старших сестер. Як він зазначав у своїй автобіографії: старша Надія Петрівна Лелеко була співробітницею відділу охорони Центрального району м. Миколаєва (1928 р.), середня Марія Петрівна Жосан – бухгалтером Херсонської кондитер-

ської фабрики (1930 р.) [6].

У повоєнний час родина ймовірно виїхала з малої Батьківщини – рідного села. Саме тому Валерій Бойченко пішов до першого класу школи в с. Михайлівка (1948–1952 рр.), а з 1952 до 1958 року, проявивши здібності, навчався в Херсонській середній школі № 7. Невдовзі випускник десятирічки, опанувавши професію слюсаря, працював на Херсонському суднобудівному заводі, а з наступного, 1959-го – ще рік на Херсонському комбайновому заводі імені Г. Петровського. На останньому в ті часи вже відмовилися збирати донедавна популярні локомотиви та вітряні двигуни, а взяли за унікальні на тоді кукурудзозбиральні комбайни «Херсонець». Трохи пізніше завод виробляв техніку для меліорації і зрошувального землеробства, що досі актуально для засушливого півдня.

Із 1960 року Валерій Бойченко друкувався на сторінках херсонських обласних газет «Наддніпрянська правда», «Ленінський прапор» (вірші). Тоді ж він, надзвичайно обдарований поет, із першого разу вступив на факультет іноземних мов Львівського державного університету імені І. Франка за спеціальністю «англійська мова та література», який закінчив 1965 року, отримавши кваліфікацію «Філолог. Учитель англійської мови» (очевидно, що саме у Львові він закінчив військову кафедру та отримав офіцерське звання лейтенанта запасу, офіцерський склад – командний, адже жодної інформації про його службу в лавах Збройних сил не знайдено). Не знаю, чим було викликано саме такий вибір навчального закладу, але те, що його рівень володіння англійською був високим попри навчання в провінційній школі та нелегкі роки на заводі, говорять про його працелюбність, системність і творчу впертість.

1960-ті – особливий період як у житті Валерія Бойченка, так і долі країни в період «хрущовської відлиги». Саме там йому пощастило відкрити для себе незнані раніше світи сучасної літератури, донедавна забороненого «розстріляного Відродження», зарубіжну класику, творчість міжвоєнного покоління. Звісно, його підкорював авторитет Богдана-Ігоря Антонича, вражала «Історія української літератури» Михайла Возняка, гнівали жахи тоталітарної системи, особливо щодо «культу особи». Починаючи з 1961 року, на сторінках «Літературної газети» (далі – «Літературна Україна») друкували твори Миколи Вінграновського («З книги першої, ще не виданої»), Івана Драча («Ніж у сонці»), Віталія Коротича, Ліни Костенко, Євгена Гуцала. Тоді країна дізналася про Василя Симоненка, Григора Тютюнника, Бориса Олійника. Із львів'ян тоді дебютували Роман Федорів, Роман Іваничук, Роман Лубківський, Ігор та Ірина Калинці. Творче покоління 1960-х підходило до літературного процесу з критеріями підвищеної вимогливості, протистояло вульгарному соціологізмові. Нагадав би про епіцентри тогочасного мистецького життя: у Києві це був Клуб творчої молоді «Сучасник» (голова – Лесь Танюк), у Львові – «Пролісок» (на чолі з Михайлом Косовим).

Вагомим імпульсом до утвердження львівського середовища став творчий візит до галицької столиці Івана Дзюби, Миколи Вінграновського та Івана Драча 1962 року. Тут збиралися, щоб обговорити мистецькі й

громадські питання, послухати гарну поезію й музику. «Пролісок» організовував творчі вечори, вистави, виставки. Лунали гострі думки і «заборонені» слова: «Україна», «нація» (замість «УРСР», «радянський народ»), поширювалася «не рекомендована» чи й просто «крамольна» література, зароджувався «самвидав». Очевидно, бував там і Валерій Бойченко. На зустрічі зі львівським творчим бомондом – об'єднанням «Скриня» (Олег Лишега, Микола Рябчук, Віктор Морозов, Грицько Чубай) бував, починаючи з 1972 року, і Дмитро Кремень.

Після закінчення Львівського університету Валерій Бойченко був учителем англійської мови у І-ій Республіканській комплексній школі-інтернаті імені В. Леніна в м. Душанбе (Таджикистан). Очевидно, що на цю важку 4781-кілометрову від України відстань його навмисно «відправили за розподілом» як можливого неблагонадійного, інакше я не помічаю зв'язків між перспективним філологом і засушливою країною. Потім він, виснажений творчою задухою і тривіальною неможливістю пробитися на літературні шпальти протягом цих двох, обов'язкових для відпрацювання років, із новими творчими планами повернеться з того заслання додому, де йому не давали, як Шевченкові, писати і малювати. Тож протягом 1967–1971 рр. Валерій Бойченко – викладач англійської мови Херсонського морехідного училища імені лейтенанта Шмідта Міністерства морського флоту (нині – Херсонська державна морська академія), яке у своєму листі до брата Варфоломія згадував Тарас Шевченко у 1859 р. Пізніше (1971–1975 рр.) Валерій Бойченко перейшов на посаду викладача англійської мови Херсонської філії Одеського технологічного інституту імені М. Ломоносова (нині – Херсонський національний технологічний університет), потім, із переїздом до Миколаєва (1975 р.) – викладачем англійської мови Миколаївського педагогічного інституту імені В. Г. Белінського з погодинною оплатою праці (нині – МНУ імені В. О. Сухомлинського). До речі, першим миколаївським помешканням поета була квартира № 41 по вул. Робітничій, 1. Туди він ненадовго переїхав із молодою дружиною Лесею Дмитрівною Бойченко (1945–2011 рр.) та маленькою Мирославою (1975 р.).

Із 1969 року Валерій Бойченко друкувався і в республіканській пресі. 1970 року він дебютував добіркою на сторінках популярного молодіжного альманаху «Вітрила. 70/71» (видавництво «Молодь») своєю «Баладою про пісню» та іншими творами разом із закарпатцем Дмитром Кременем – тодішнім першокурсником Ужгородського державного університету. Пізніше були публікації на сторінках відомих газет «Молодь України» (1971 р.), «Вісті з України» (1971 р.), журналів «Дніпро», «Жовтень», «Ранок», «Вітчизна», «Донбас», «Всесвіт», «Прапор», «Барвінок», де, крім поетичних творів, вийшли його переклади з американського поета, лауреата Нобелівської премії Роберта Фроста, англійського фольклору, інші поетичні твори для дітей. 1974 року дебютував уже як знаний в Україні перекладач: його тексти добірною українською увійшли до 2-томної «Антології «Білоруська радянська поезія» (1971 р.), антології «Теплі скарби» (вірші поетів Карачаєво-Черкесії, 1972 р.), «Березова кри-

ниця» (молода поезія РРФСР) (1972), 2-томної «Антології болгарської поезії» (1974). Твори Валерія Бойченка були й на сторінках популярних на початку 1970-х альманахів і збірників: «Поезія – 72» (1972), «Вічний вогонь» (1975), «Мій комсомол» (1975), «Молодежный календарь» (1974). У своїй автобіографії, що подавав до справи для СПУ, він зазначав, що вільно володіє, крім української, російської, англійської, ще й білоруською [7]. Гадаю, що в його арсеналі як випускника романо-германської філології, неодмінно могли бути латина, німецька, французька, давньогрецька. Принаймні цей обов'язковий набір впливає з його перекладацьких творів, наукових статей і публіцистики. Наскільки відомо, спектр зарубіжних авторів, яких йому вдалося перекласти, був набагато ширшим. Із бібліографії впливає, що завдяки Валерієві Бойченку українські читачі познайомилися і з китайською, в'єтнамською, арабською, перською, корейською, шотландською, японською, карачаївською, осетинською, єврейською молдавською, турецькою класикою.

Найголовніше для письменника в ті роки, що давало підстави вступу до лав Спілки письменників України, – окремо видані поетичні книги. Першими з таких були: «Іскра» (Київ : «Молодь», 1972), «Сонячні кола» (Симферополь: «Таврія», 1975), а для дітей – «У мене курочка була» (Київ : «Веселка», 1973), а також «Зроду я такого ще не бачив» (переклади англійської та американської поезії; Київ : «Веселка», 1975). Тоді українською заговорили персонажі не тільки англійського фольклору, але й Люїса Керролла, Едварда Ліра, Еміля Ріу, Елізабет Флемінг, Джеймса Рівса, Джона Беннетта, Алана Олександра Мілна. Книги перекладів з англійських дитячих пісеньок та відомих світових письменників характеризуються тематичним розмаїттям, наявністю оригінальних зразків поетичного мовлення, різнобарв'ям стилістичних прийомів, а оригінальні зразки дитячої пареміографії українською мовою, зокрема, лічилки, скоромовки складають жанрове розмаїття дебютної книги Валерія Бойченка для дітей.

Цікаво, що наш краєнин був учасником семінару молодих авторів в Ірпінському будинку творчості, учасником 5-го Всесоюзного фестивалю молодих поетів братських республік у Єревані (1971). Творче і професійне самовдосконалення, як це помітно з біографії, – серед його пріоритетів. Ось чому він навчався на факультеті підвищення кваліфікації при Київському інституті іноземних мов (нині – Київський національний лінгвістичний університет), де поглиблював свої знання з англійської.

На момент прийняття Валерія Бойченка до Спілки письменників України (1976), рекомендації до якої 1975 року йому дали Іван Григурко, Микола Братан, Микола Нагнибіда, у нього було 34 публікації (книги, збірники, антології, альманахи). До лав письменницької родини його приймала не Херсонська, а Миколаївська обласна організація, яка 16 грудня 1975 року розглянула кандидатуру письменника. На тому засіданні були присутніми знані миколаївські літератори: Михайло Божаткін, Леонід Воронін, Іван Григурко, Олександр Зима, Леонід Куліченко, Кирило Курашкевич, Іван Луценко, Борис Слободянюк, Віктор Тимчук, Валер'ян

Юр'єв, Еміль Январьов, Борис Янчук. Першим мав слово перший в історії створеної 1974 року обласної організації відповідальний секретар Леонід Куліченко, який дав загальну творчу характеристику номінанту [1], [7].

Професор МДПІ імені В. Белінського Іван Луценко, який зробив чимало для молодого покоління літераторів попри свій специфічний характер, нагадував, що саме він допоміг письменникові із переїздом з Херсона до Миколаєва, влаштував на роботу на кафедру іноземних мов філологічного факультету інституту, сприяв становленню як педагога, а також «цілком сучасного поета». Науковець підкреслював, що поезія Валерія Бойченка «часто насичена філософсько заглибленими думками, за формою проста, дохідлива, поет має багато опублікованих в періодиці як оригінальних віршів, так само й майстерних перекладів з англійської поезії». Цікаво знати, що Іван Луценко наводив ще одну цікаву характеристику: кандидат у члени СПУ користувався неабияким авторитетом серед студентів, керував літературною студією, а вжитті був досить скромним і працьовитим. До сказано додавав і Михайло Божаткін, який пригадав часи, коли миколаївські письменники тривалий час перебували в одній організації з херсонськими літераторами. На той час Валерій Бойченко ще мешкав у Херсоні, відвідував обласне літературне об'єднання. Кирило Курашкевич підкреслював, що уродженець Снігурівки з числа тих, хто в оригіналі читає англійських поетів.

Еміль Январьов, радіючи з того, що миколаївська організація поповнюється ліриками, зауважив, що Валерій Бойченко – «поет високої культури». Додаючи, доповідач вказував, що в його поезії «відчувається дисципліна мислення, знання життя», а серед його пристрастей – «прогресивний поет Америки Роберт Фрост». Не менш важливо і те, що Еміль Январьов називав Валерія Бойченка «сином барвистої Миколаївщини», адже відчувався його прямий зв'язок з рідною землею – Миколаївщиною. Борис Слободянюк називав юного колегу сформованим поетом, самобутнім перекладачем, талановитим дитячим письменником, додаючи таке: «Література тільки збагатиться, якщо Бойченко сяде з усіма за стіл письменницький».

Окремої уваги заслугоували офіційні рекомендації до вступу в лави СПУ. Першим тримав слово Іван Григурко. Він нагадав, що познайомився з тодішнім викладачем «тюльки», як тоді називали морехідку, Валерієм Бойченком 1967 року на засіданні Херсонського літературного об'єднання імені Євгена Фоміна (нині має назву «Кулішева криниця») при Херсонському відділенні Спілки письменників України, утвореної за сприяння Олеся Гончара. Він додавав, що в поезіях автора – «степовий південь, трудова велич хліборобів, красивий духовний світ сучасників», а його твори – зрілі. Поет Микола Братан, характеризуючи творчість колеги, зосередився як на його поетичній самобутності, так і перекладацькій роботі. Микола Нагнибіда вказував, що знав Валерія Бойченка як обдарованого і працьовитого літератора, з яким йому добре працювалося над перекладами поезій білоруса Петра Глебкі, росіянина Миколи Луконіна,

інших сучасних авторів.

Голова Херсонського обласного літературного об'єднання Леонід Куліш, який, судячи з усього, відіграв чималу роль у становленні нашого земляка, наголосив, що зростання Валерія Бойченка відбувалося на творчих засіданнях, на яких він «ріс як поет, тому змужніло його творче й громадянське обличчя». Він додавав, що поет брав активну участь в обговоренні творів молодих авторів, часто друкувався як поет і рецензент нових книг місцевих авторів, а також фільмів та вистав обласного театру. Крім того, з бригадами літераторів виступав перед трудящими області, представляв літоб'єднання на Шостому всесоюзному фестивалі молоді поезії. Додаючи, очільник обласної організації зауважив, що за активну участь у фестивальному місячнику «Молодь викриває імперіалізм» поет був нагороджений Почесною грамотою ЦК ЛКСМУ. Характеристику на Валерія Бойченка надав і МДПІ імені В.Белінського за підписами ректора М. Буряка, секретаря парткому С. Шавронського, голову міськкому І. Марковського [6].

У своєму завершальному слові Валерій Бойченко, що частково відображено в його документах, досить скромно і щиро зауважував: «Працюю над новими книжками: підготував два рукописи віршів, рукопис перекладів із американського поета-демократа Роберта Фроста, а також рукопис віршів для дітей молодшого шкільного віку. Працюю над новими віршами про нашого сучасника, над перекладами творів братніх літератур, англійських дитячих поетів». Звісно, ми знаємо, що то за книжки вийдуть найближчим часом.

Чому ж Миколаївська, а не Херсонська обласна організація Спілки письменників України розглядала справу Валерія Бойченка? Наскільки мені відомо, миколаївці були значно потужнішими в забезпеченні письменників, що були на обліку в нашій організації, житлом. Саме так до Миколаєва з Херсона переїхав славетний Іван Григурко, так вирвався з Казанки до обласного центру Дмитро Кремень. І я вже не кажу за Леоніда Куліченка, Бориса Слободянюка, Антона Морговського, Валер'яна Юр'єва, Олександра Зиму, котрі, не роздумуючи, поспішали до міста корабелів. У такий спосіб десятки інших митців склали основу інших творчих спілок Миколаївщини. Скажімо, завдяки цьому основу обласної організації Спілки художників України, утвореної 1970 року, склали Микола Бережний (переїхав з Омська), Іван Булавицький (Тбілісі), Інна та Юрій Макушини (Ленінград), Володимир Ольшанський (Вінниця), Серафима Сенкевич (Кишинів), Михайло Озерний (Косів), Андрій Антонюк (Одеса). Напевно, тільки в Миколаєві є Будинок художника з помешканнями та майстернями для наших митців.

Валерій Бойченко умів товаришувати. І тут моє слово про стосунки з татом Дмитром Кременем [5]. Вони були знайомі напевно, десь із 1975 року, хоча заочно зналися з 1970 року: тоді на сторінках альманаху молодих «Вітрила – 70» надрукували скромні, проте знакові для творчої біографії добірки закарпатців Дмитра Кременя, Івана Петровця та нашого земляка. Звісно, не тільки творчо працювали, але й наблизилися ро-

динами: фактично були сусідами. Скажімо, Бойченки мешкали по вулиці Парковій, 1, ми – у будинку по вул. Південній, 54/1, що за декілька кварталів від них униз до морпорту. У наших квартирах мене захоплювали письменницькі робочі кабінети батьків, заставлені з усіх боків книжковими полицями, рукописами, друкарськими машинками, що поперемінно мандрували письмовими столами. Нас із Мирославою до тих кімнат у дитинстві не допускали.

Місцем знайомства поетів могла стати й обласна організація СПУ. Тоді Валерій Бойченко готував документи до вступу в СП СРСР, а тато – учитель Казанківської середньої школи № 2 і дописувач районки – тільки-но ставав на облік у кабінеті молодого автора, хоча за його плечима були десятки публікацій, рукопис першої книги віршів та поем-симфоній «Тан блукаючого вогню» (1974). Дружба була справжньою, тому вже 1976 року Дмитро Кремінь, започаткувавши в казанківській газеті «Червоний прапор» літературну сторінку, активно друкував свої та поетичні твори колег по цеху. Так вийшов його «Вечірній вірш: Валерію Бойченкові» (12 черв.), невдовзі – окремі розділи резонансної поеми-симфонії «Меморандум Герштейна»: «Табірний концерт», «Аве, Марія!», «Меланхолійний вальс», (1 лип.). Треба віддати належне головному редактору районної газети Юрію Хілю, який підтримав творчі ініціативи Дмитра Кременя. Крім лірики, там друкували Валерія Бойченка, Емілія Январьова, Валер'яна Юр'єва, Анатолія Ластовецького, Олександра Зиму. Тоді батько познайомився з іншими літераторами, художниками, журналістами, телевізійниками, радійниками краю: Володимиром Пучковим, Іваном Григурком, Григорієм Бичковим, Емілем Январьовим, В'ячеславом Качуріним, Михайлом Божаткіним, Леонідом Куліченком, Андрієм Антонюком, Анатолієм Завгороднім, Михайлом Озерним, Михайлом Бережним, Іваном Луценком, Юрієм Скибою, Віктором Завізіоном, Олександром Топчім.

Валерій Бойченко підтримав батьків похід і до лав СПУ. Так, в особовій справі Дмитра Кременя, яка зберігається в НСПУ, вдалося знайти протокол зборів від 12 січня 1979 року. Головував В'ячеслав Качурін, секретарем був Валерій Бойченко. Відповідальний секретар Миколаївської організації СПУ Михайло Божаткін, який забезпечив присутність 14 письменників – членів СПУ, який так багато зробив для творчої молоді краю, мав незабутнє слово також. Так само батько підставив плече другові, коли 1981 року оновлювали склад кореспондентського пункту журналу «Ранок» по Миколаївській області. Серед членів корпункту значилися: Іван Григурко, Володимир Дідан, Валерій Малина, Дмитро Ласкін, Всеволод Ільїн. У перспективному плані на 1981–1982 рр. у жанрі публіцистики та художнього нарису значилися: стаття Івана Григурка про екологічні проблеми південного узбережжя Чорного моря, Олександра Білика – про санаторії та здравиці Миколаївщини, Дмитра Кременя – про центр естетичного виховання в Єланецькому районі, Всеволода Ільїна – про непросту долю чорноморських рибалок у період путини, Валерія Малини – про старовинні споруди з вапняка в області, Дмитра Ласкіна – фотокорреспондентів. У жанрах поезії та прози тоді планувалися публікації Валерія

Бойченка, Івана Григурка, Валентина Коллара, Дмитра Кременя, Галини Могильницької.

Разом вони працювали і з творчою молоддю краю. Так, скажімо, Дмитро Кремінь очолював обласну молодіжну літературну студію «Джерела», Валерій Бойченко був керівником кабінету молодого автора при обласній організації СПУ, невдовзі очолив і «Стапель» при ЧСЗ. Тільки 1983 року молоді літфункціонери рекомендували Одеському республіканському видавництву «Маяк» близько десяти рукописів, серед яких – збірки поезій Григорія Бичкова, Галини Могильницької, Івана Баклицького, прозові твори Валентина Коллара. І це тільки дешиця з того, що робилося для духовного пробудження і мистецького розвитку краю.

Цікаво, що 18–19 листопада 1983 року в Миколаєві у приміщенні обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів (нині – Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти) відбулася обласна нарада молодих літераторів. Справді, захід був безпрецедентним. На ній Валерій Бойченко, як і більшість митців краю – учасників велелюдного заходу, звертаючись до молодих авторів із різних куточків області, відзначав, що кожен письменник має бути особистістю, людиною широкої освіти й глибокої натури. «Він – продовжувач вікових духовних традицій рідного народу, він має берегти й збагачувати найдорожчу скарбницю свого народу – рідну мову, з глибин якої численні покоління п'ють і питимуть снагу й красу життя і творчості», – так писала обласна молодіжка. Цей мистецький захід згадують і нині. Зокрема, професор Володимир Гладишев, який тоді робив перші кроки в літературу.

Пізніше Валерій Бойченко порине в літературу з головою. Це називалося «творчими хлібами». Одна за другою виходили його книжки, а за світлинами з газет чи журналів можна було побачити його творчі мандри: то на фоні краєвидів БАМу, то на Лермонтовських днях у Пятигорську або, скажімо, він десь на Цейлоні. Про свою поїздку до республіки Шрі Ланка він зробив кілька розлогих мандрівних історій для місцевої преси навесні 1987 року, що сприймалося як щось із Жуль Верна, Данієля Дефо чи Роберта Льюїса Стівенсона, яких він знав в оригіналі. Згадаймо його публіцистичні нариси і про культурне життя в області («Вітчизна», 1987), про значення і необхідність вивчення української мови («Південна правда», 1987), про місце письменника у час перебудови. Справді, його творчій, організаційній, управлінській активності, втіленій в багатьох іпостасях, можна тільки позаздрити.

На руїнах тоталітарної епохи та в роки відновлення української Незалежності Валерій Бойченко (останній відповідальний секретар обласної організації СП УРСР – СРСР – перший голова обласної організації СПУ незалежної України (1989–1992 рр.)) та Дмитро Кремінь були в епіцентрі духовного життя краю. Так, скажімо, в їхньому колі створювалися незалежні медіа, потужні неурядові організації: товариство «Зелений світ», Миколаївське товариство української мови (згодом – ВУТ «Просвіта» імені Т.Г. Шевченка), Миколаївська крайова організація Народного Руху «За перебудову», товариство «Меморіал», Конгрес української інтеліген-

ції, які ставали націєтворчим фундаментом. А ще були авторські проекти Валерія Бойченка: газета «Аркасівська вулиця», телепрограма «Основи», численні виступи на радіо, серед освітян, студентів краю. Не забудьмо, що 1985 року в Миколаєві спорудили новий пам'ятник Тарасу Шевченку (скульптор – Ганна Ковальчук), на відкритті якого був поет і публіцист, лауреат Шевченківської премії Віталій Коротич. Саме тут, у Шевченковому сквері, закладені традиції вшанування національних героїв і державних свят, котрі збереглися і нині. Із дитинства я ходив із татом на такі заходи, а тепер і зі своєю дочкою.

Письменники стояли у витоках проведення на Миколаївщині щорічного (восьмого) міжнародного Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій» (20–22 травня 1994 р.). До речі, в ньому взяли участь представники українських громад із багатьох країн світу, творчі колективи, українські письменники, зокрема, з-за кордону. На його відкритті виступав Міністр культури України Іван Дзюба, голова НСПУ Юрій Мушкетик. Від миколаївських літераторів тримали слово, в першу чергу, Валерій Бойченко, Дмитро Кремінь, від художників – Андрій Антонюк. Із діаспори тоді приїхали знані письменники: Богдан Бойчук, Марія Ревакович, Володимир Біляїв (США), Олаф Мюнцберг (Німеччина), Степан Семенюк (Польща). На закритті свята побували Президент України Леонід Кравчук, голова Українського фонду культури Борис Олійник.

Тоді ж, на початку 1990-х, активно тривала декомунізація: відновлювалися старі назви миколаївських вулиць та провулків, міській бібліотеці присвоєно ім'я Марка Кропивницького, зусиллями скульптора Василя Федорука встановили тимчасовий меморіальний знак Миколі Аркасу на місці колишнього палацу Аркасів. Так з'явилася меморіальна дошка Тарасові Шевченку на військкоматі Центрального району м. Миколаєва по вул. Шевченка, Панасу Саксаганському - на хаті на вул. Інженерній, де він мешкав. Середній школі № 1, що в Корабельному районі, тоді ж присвоїли ім'я Олега Ольжича. До речі, слова на вивісці закладу «Рідна школа» першому директору школи Миколі Матіюку запропонував саме Валерій Бойченко. На жаль, на інших закладах краю таких назв і не зустрінеш. Хоча це один із важливих показників, якою має бути конкурентоспроможна освіта. Пригадаймо і промовисті назви публіцистичних нарисів Валерія Бойченка: «Що стоїть за скасуванням графі «національність», «Пробудження раба (до 125-річчя з дня народження Лесі Українки)», «Меч і слово – в обороні освіти», «Апофеоз краси», «перегук здружених сердець». Його стаття «Бенефіс на Голготі» як одна із численних рецензій на «Пектораль» Дмитра Кременя – серед хрестоматійних.

Безперечно, Валерій Бойченко був подвижником духовності та культури на півдні України. Він мав тонке почуття гумору, енциклопедичний, мов у Миколи Бажана, склад мислення, широку ерудицію, блискуче володіння історії та літератури, водночас – надзвичайну чуйність та повагу до ближнього, яка надзвичайно вирізняла чи не всю трійцю Бойченків. У родині книгарів на передньому плані завжди тремтіло Слово. Саме йому присвячено десятки віршів і поем автора, з якими він йшов на прою зі сво-

єю непростою долею.

Із дитинства пригадую його робочий кабінет, потрапити до якого – мов до музею. Згори донизу він був закладений уважно упорядкованими книжками. Не аби як, а за абеткою та галузями знань, і до цього був окремий покажчик. Він любив писати вірші лежачи, як Ірина Вільде, а передруковувати на портативній машинці за невеличким журнальним столиком. Письмовий стіл був біля вікна з виглядом на морпорт, і на ньому завжди був порядок. Саме тут він написав нариси з історії словесності рідного краю, готував антології та збірки поезій земляків, а потім упорядкував «Три зошити : вибрані статті та поезії», 3-томник краєзнавчих матеріалів. У нашій родинній бібліотеці є майже всі книги Валерія Бойченка, включаючи його переклади. З особливою приємністю беру в руки томик Роберта Льюїса Стівенсона «Корабельна катастрофа», на форзаці якої каліграфічно виведено: «Англійський письменник Р. Л. Стівенсон вітає Тараса Кременя і його батьків нашою рідною мовою, якої його навчив у Миколаєві Валерій Бойченко. 19.7.84 р.».

Так сталося, що 2007 року я був запрошений на Міжнародну науково-практичну конференцію «Література. Діти. Час» до Львівського університету імені І. Франка, в рамках якого відбувся і міжнародний симпозиум із питань розвитку дитячої літератури. Натхненницею такої вельми важливої ініціативи була доцентка Уляна Баран, яка з того часу очолює Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва. Там я виступив із доповіддю «Концептуальна своєрідність сучасної української дитячої літератури (на матеріалі творчості Валерія Бойченка)», яку схвалив наш земляк [3]. Згадую і спільну роботу з Валерієм Бойченком та потужним колективом науковців (Людмила Старовойт, Інна Береза, Ігор Марцінковський) над «Шевченківським енциклопедичним словником Миколаївщини», організацію міжнародної наукової конференції до 70-ліття Миколи Вінграновського (2006). І це в ті роки, коли невиліковно хворіла Леся Дмитрівна, а єдина дочка Мирослава шукала кращої долі за кордоном.

Останнім часом Валерій Бойченко не міг працювати, хоча тимчасові заробітки роботою і не назвеш. Він доглядав свою кохану Лесю, якій присвятив своє життя. Увінчана всеукраїнської премією імені Павла Тичини книга вибраного «Не повториться мить» – серед кращих зразків сучасної любовної лірики. Книги, якою завершено творчий та, на жаль, земний шлях Бойченків. Смерть забрала Валерія і Лесю Бойченків майже одночасно у страшних пекельних муках.

...Ідея вшанування пам'яті Валерія Бойченка на Миколаївщині не нова. Завдячуючи декомунізації, тепер у нас є кілька вулиць його імені (Новий Буг та Снігурівка), дві дошки на фасадах ЦРБ м. Снігурівка та Миколаївського ОІППО, де працював наш земляк, а також обласний конкурс сучасної української патріотичної поезії імені Валерія Бойченка, що проводиться з ініціативи Юрія Діденка. Добре, що і ця книга спогадів побачило світ. Це справді безцінно [2], [4].

У чому ж секрет Сізіфової праці Валерія Бойченка? У нетлінності духовної борні, де він – Полель української культури – один із найкращих її

подвижників.

Використані джерела

1. Выступления М. И. Божаткина на собраниях, совещаниях, встречах членов Союза писателей Украины. 16 ноября 1978–22 ноября 1985 р. / М. І. Божаткін // Державний архів Миколаївської області. – Ф. № Р-2874. – Оп. 1. – Т. 1. – 191 с.
2. Кремінь Т. Валерій Бойченко : віднині і назавжди / Т. Кремінь // Вісті Снігурівщини. – 2011.
3. Кремінь Т. Концептуальна своєрідність сучасної української дитячої літератури (на матеріалі творчості Валерія Бойченка) / Т. Кремінь // Іноземна філологія. – 2007. – Вип. 119 (10). – С. 152–157; Краєзнавчий альманах. – 2007. – № 1. – С. 18–23.
4. Кремінь Т. Полель української культури / Т. Кремінь // Соборна вулиця. – 2012. – № 1. – С. 57.
5. Кремінь Т., Старовойт Л. Українська Атлантида Дмитра Кременя : дискурс творчості / Т. Кремінь, Л. Старовойт. – Миколаїв : Іліон, 2020. – 328 с.
6. Особова справа Бойченка В. П. // Архів МНУ імені В. О. Сухомлинського. – 10 с.
7. Особова справа Бойченка В. П. // Архів Національної спілки письменників України. – 23 с.

Земний шлях у небесному Слові, або Ті, хто плекали мову

*Леонід Ржепецький, педагог, поет, друг
В. П. Бойченка*

Є люди, життя яких становить дивовижний калейдоскоп загадок: чому саме так відбувалося і чому це саме з ними?

Їхні біографії, як правило, наповнені багатьма знаковими подіями, датами, людьми.

І їхні долі теж стають знаковими для інших людей. Я веду мову про Валерія Петровича Бойченка, який для багатьох із нас постає в пам'яті полум'яним оратором, поетом, публіцистом з яскраво вираженою громадянською позицією патріота України у всіх проявах і виявах. Він мав особливий характер: бути першим «на лінії вогню» (посилаюсь на його власні слова), бути серед тих, хто словом і ділом стояв біля витоків нашої української державності. Короткі біографічні дані В. П. Бойченка засвідчують: він був першопрохідцем у відкритті краси і сили поетичного українського Слова, яким володів досконало, професійно, авторитетно. Завжди мав власну думку щодо будь-яких суспільно-політичних проце-

сів, що відбувалися в Україні на зламі 80 –90-х років минулого століття.

Народився В. П. Бойченко 03 травня 1941 р. у місті Снігурівка на Миколаївщині. Закінчив школу в Херсоні. У 1965 році отримав диплом учителя на факультеті іноземних мов Львівського університету ім. І. Франка. Він часто згадував древній Львів, який зробив із нього «щирого українця». Ще з тих, студентських років, перейнявся «українським духом» і почав писати вірші українською мовою. Потім деякий час жив і працював у Середній Азії, а повернувшись до Херсона підготував і видав свою першу поетичну збірку «Іскри» (1972 р.). Після виходу в світ другої книжки «Сонячні кола» (1975 р.), прийнятий до Національної Спілки письменників України (1976 р.).

Після переїзду до Миколаєва розпочинається нова сторінка літературно-поетичної творчості, активна громадянська діяльність Валерія Бойченка: двічі обирається головою Миколаївської обласної письменницької організації, членом правління Українського Фонду культури, співголовою товариства «Зелений світ», першим головою відродженого в Миколаєві обласного відділення Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка, товариства «Меморіал», керував літературним об'єднанням «Стапель», брав участь у заснуванні Народного Руху України, Конгресу української інтелігенції. Два роки вів на обласному телебаченні авторську культурологічну програму «Основи», став одним із засновників та головою редколегії просвітницької газети «Аркасівська вулиця».

Упродовж трьох десятиріч видавав поетичні книжки: «Поліття» (1977 р.), «Багряні колони» (1978 р.), «Широти» (1981 р.), «Світлі ріки» (1984 р.), «Доброта» (1987 р.), «Птахи над полум'ям» (1989 р.), «Правий берег» (1991 р.), «Який широкий світ!» (збірка поезій для дітей, 1989 р.), «Книга Леля» (2006 р.).

Переклав дві збірки англійської та американської поезії для дітей «У мене курочка була» (1973 р.) та «Зроду ще такого я не бачив» (1975 р.). Опубліковані переклади американського поета Роберта Фроста, повість американського письменника Віля Джемса «Димок» (1980 р.), та роман англійського класика

Р.-Л. Стівенсона «Корабельна катастрофа» (1984р., друге видання – 1996 р.). Валерій Бойченко відомий численними публікаціями з історичного та літературного краєзнавства. Його навчальний посібник «З історії словесності Південного Прибужжя» (2005 р., 2006 р.) став незамінним для вчителів-філологів, студентів, учнівської молоді. Він багато працював в архівах, тож відкривав для широкого читацького загалу маловідомі чи невідомі сторінки історії, культури, освіти України. А ще численні виступи на радіо, зустрічі з читачами в бібліотеках, у школах, в університетських аудиторіях. Про свого старшого побратима Д. Д. Кремінь написав: «Валерій Бойченко саме з тієї когорти, котра першою йшла на прю, боліла чужими болями, відкидаючи посполиту «свою хату скраю». А ще він Поет справжній, змістовний, запалюючий.

І як Поет справжній Валерій Петрович допомагав початківцям. Від себе додаю, що мою першу книгу «На джерело дивлюсь» редагував

В. П. Бойченко. Його дружні, професійні поради стали орієнтиром у великому світі поетичного Слова, і це в моїй пам'яті назавжди...

Валерій Петрович був надзвичайно тонким ліриком, що засвідчує його «Книга Леля» – лірична драма, що побачила світ у миколаївському видавництві «Іліон» у 2006 році. Ця книга сповідальна і натхненна, присвячена дружині поета Лесі Дмитрівні Бойченко. У передмові автор зізнається: «...Здається, у сучасному нашому загрозливому й жорсткому світі саме це високе й непереможне почуття Любові – єдина творча сила, здатна врятувати людство і всесвіт, сплавивши своєю животворною снагою й кохання між людьми, й материнсько-батьківське почуття, й священну любов до Вітчизни... Тож у цій книзі двоєдиний мотив любові до прекрасної жінки й матері-України...

Тепер я певен, що лише животворяща Любов – ніщо інше не захищає й не рятує нас у стихії життя».

Ці одвічні почуття, що були притаманні людям із давніх-давен, від заснування Божого світу, стали суттю і змістом земного шляху В. П. Бойченка.

І, як заповіт поета для нащадків звучать його полум'яні рядки:

*Якщо в нас душі ще земні,
Ще віра є в мету свою,
Виносьмо наперед знамена,
Пробиті кулями в бою.
Бо то неправда, що спромоги
Не додає в єство твоє.
Бо то не прапор, що за нього
Ніхто життя не віддає.*

P. S. В одному із своїх численних інтерв'ю В. П. Бойченко сказав: «Берегти рідне слово, плекати рідну українську мову – означає берегти людські душі в Україні вічній».

І словом українського народу торкатись Неба і Землі (Пам'яті В. П. Бойченка)

*Леонід Ржсепецький, педагог, поет, друг
В. П. Бойченка*

Винесені на читацький загальний нотатки-візії про поетичну творчість Валерія Петровича Бойченка писались досить довгий час. Щось забувалось і згадувалось, запам'ятовувалось і знов зникало. Щось заново осмислювалося і набувало більш яскравих ознак і контурів...

Валерій Бойченко – людина з легенди. Мені пощастило років з трид-

цять особисто знати його і як громадського діяча, і як літератора-публіциста, як педагога і наставника, і як поета. Хочу бути самим собою, тобто об'єктивно-суб'єктивним. Давно помітив і переконався: людина, яка знає і цінує світ поетичного слова (а це вершина літератури!), стає мені близькою і зрозумілою вже з першого знайомства, з перших слів. Вона, як правило, інтелігентна і добра душею, з почуттям сердечної теплоти, совісності і людяності. Таким на все життя запам'ятався (переконаний не лише мені одному) В. П. Бойченко. Уважний до людей, активний, дієвий, беручий до роботи, патріотичний, завжди ініціативний, творчий і безмежно талановитий – ось, як на мене, головні риси людини і громадянина із поетичною душею, що притаманні Валерію Петровичу.

Акцентую на цьому передусім із тим, аби курсивом виділити постать Особистості, належним чином дотепер не оціненого, не пошанованого, не відзначеного, якщо не на рівні української держави, то хоча б на рівні місцевої влади і громадського самоуправління. Отже, доки топчемо ряс, треба повизбирувати по зернині все, що стосується життя і творчості нашого славетного краянина. Повністю підтримую ініціативу дієвого Тараса Дмитровича Кременя у створенні книги спогадів про В. П. Бойченка, як аналог «Сто слів про Андрія Антоноюка» (упорядкування, вступна стаття, примітки Т. Д. Кременя, Миколаїв, Іліон, 2020).

В. П. Бойченко завжди йшов супроти вітру, проти бурі – так небезпідставно стверджував його літературно-поетичний побратим Д. Д. Кремень. Це, на мою думку, найбільш влучна характеристика поета із «характером Прометейя» (теж за Д. Кременем). Так було в часи перебудови 80-х, коли створювалися громадські організації «Зелений світ» і Український Фонд культури, де голосом Валерія Бойченка заговорив український південь – Миколаївщина. На численних зборах і зібраннях, серед патріотів-інтелігентів, знаковою постаттю став В. П. Бойченко. Він мав свою партитуру: фахова ерудиція, підкріплена добрим смаком, поєднана з щирістю і високою емоційною культурою – ось що вирізняло поета-трибуна з-поміж справжніх і прихованих ура-патріотів, яких завжди вистачало, як у давні, так і новітні часи. Він не мав поверхових суджень і безапеляційних діагнозів, а як людина високої освіти та культури не схилявся до полегшених варіантів, до сумнівних компромісів. Інакше кажучи він мав свій Кодекс честі і гідності, дотримувався його протягом всього свого життя. Його слово, усне чи письмове, ішло від душі і до душі, з глибини до глибини. Він дбав про ієрархію вартостей або шкалу цінностей: любов до рідної української мови, до рідного Прибузького краю, до землі і до людей, до Матері-України. Це рідкісний дар людини – водночас яскраво виявити свої різнобічні таланти, а найперше – вірити у своє призначення на землі.

В. П. Бойченко залишився на віки вічні яскравим поетом-ліриком зі змістовною, громадянського звучання поезією, що і через роки-десятиліття матиме і своїх читачів, і свою аудиторію. На рясному і строкатому полі української поезії кінця 60-х років староминулого ХХ століття і до другого десятиліття віку нового, ХХІ, поезія В. Бойченка займає осібне і значуще місце. Поет завжди вів розмову з Україною і про Україну, про її

долю і недолю, про її героїв і про її зрадників, про минуле, сучасне і майбутнє. Саме така поезія залишається у Вічності, а Поети у вічній людській пам'яті. У поетичній манері В. П. Бойченка пов'язано три часові площини: минуле – сучасне – майбутнє. І це логічно, адже ріка людського життя безконечна, допоки людина має честь, совість, гідність, власну самосвідомість і усвідомлює високість своєї душі і свого духу (звідси духовність людини). Поет мав «українську групу крові» (за І. Драчем), мав «український характер і українську душу» (за Д. Д. Кремінем) бо жив Україною і творив в ім'я України.

Звісно вільної, демократичної, незалежної, європейської, духовно багатой і заможної. Тож і його численні публікації, як в місцевій та всеукраїнській періодиці, його авторські передачі і виступи, його книжки слід розглядати як духовний заповіт нащадкам. Оскільки рідне українське Слово і є наша національна криниця із живою водою, що живить душу, гоїть рани і надихає на чисті думки та помисли, на шляхетні вчинки. Читаю-перечитую вірш «Вулиця Потьомкінська» із книги «Не повториться мить» і на пам'ять приходять і рядки Великого Кобзаря Тараса Шевченка про Запорозьку Січ і про козаків, як «святих людей на святій землі» і полум'яні візії геніального Дмитра Креміня, де історія минулого українського народу нагадує сучасникам, кожному із нас, про вірність і про зраду в назвах вулиць і скверів, площ і проспектів моєї, твоєї, нашої України, бо і сьогодні топоніміка минулої епохи тримає у своїх міцних обіймах малоросійську свідомість. Тож читаю у В. Бойченка:

*Радійте, лицарів-січовиків потомки!
Імперському орлу кричіть «Віват!»
Іде по Миколаєву Потьомкін –
Припудрений і двоєдушний кат.
Тут він козацтво гнав у гречкосії.
Під тінню двоголового орла
Прирощував імперію російську –
«Где я ступил, там русская земля»...*

Ніде правди діти: виростили і виховувалися нові покоління українських дітей без власної історії, без рідної мови, без історії традицій та власних духовних надбань. Поколіннями виростили зі скаліченими душами...

Читаю-перечитую поезії «Шевченко над Бугом», «В Очакові», «Запорозький Гард», «О вічні поля України» з книги «Не повториться мить» і стверджую: така Поезія і є найвищої проби, де поєднується гармонія високого змісту й прекрасної, вишуканої форми. Прочитай, сивочолий і юний читачу, поезії «Карусель у сквері Сталіна², або «Коментар до Переяславської ради», або «Русифікація» із книги В. Бойченка «Хай вам засяє любов» і ви зрозумієте, чому плакала чайка-небога при битій дорозі гетьмана Івана Мазепи. Певен, ви дещо зрозумієте.

У поезії зрілого Майстра мов би прихована таємнича стихія вну-

трішньої первозданності, закодована українська шляхетність душі, що, явно, є генною спадкоємністю авторового роду-родоводу. Кожен рядок випромінює енергію і ти стаєш співтворцем поетової думки:

*Проминуть століття і стомуки
З болем і навиліт, мов стріла.
Вживуть мій Степ, Хотин, Прилуки,
Колосок, струмок і ковила.
По стежині від Дніпра до Бугу
Побіжить маленьке дитинча,
Буду я, затисши в серці тугу,
Підставлять йому свого плеча.
Щоб воно, безпечне й пустотливе,
У нові століття перейшло,
Де б над ним не висло страхітливо
З-над Москви імперське помело.*

Із книги «Три зошита».

Як майстровита вишивальниця філігранно розводить кольори ниток на полотні, так і поетова думка полишає на чистім листку тривку печать за давненого історією болю за сплюндроване проминуле рідного краю, нинішні моральні потоки і землетруси совісті та честі, невідворотні вогненно-руйнаторські катастрофи і трагедії, коли українці стали забувати, що вони є українці і їхня мова, як рідна матінка, одна єдина, найкраща, найчарівніша, наймиліша в цілім світі.

Поет нагадує нам усім такими рядками:

*Та які ж бо голосні у слові
Спорожнілі душі-кураї,
Що давно забули рідну мову,
Наче зроду й не було її.
І живуть без зайвої мороки,
І вважать за найтяжчий гріх,
Що у цей нетихий світ широкий
Рідна мати породила їх*

Із книги «Три зошита».

Саме на цім слові зупиняюсь, бо чую мужній клич незабутнього Олесь Гончара: «Бережімо рідну мову, вона – душа України».

Поезія, як вічна сучасниця й супутниця людини, що дивиться на людей душею» (за Т. Шевченком) і здатна стати над буднями. Поезія – то щось поза щоденністю і буденністю. Акцентую на цьому передусім для того, аби виділити головне: поет, який пише «осердчено» (за Г. Сковородою), пише від чутливого серця до чутливих сердець і душ.

Інтимна лірика Валерія Петровича Бойченка посідає особливе місце в літературній спадщині нашого краянину. Одну з найцікавіших і най-

змістовніших книг, із промовистою назвою «Книга Леля» Валерій Петрович присвятив своїй вірній порадиці, красуні-дружині Лесі Дмитрівні Бойченко.

За кожним рядком прослідковується її Величність Любов, яка робить людину щасливою:

*Людиною не був лиш той,
Кого ти обійшла, любове...
І, як вічне, як незнищенне, земне і небесне:
Це життя, неймовірний дарунок,
То цілую в уста, то клену.
Ти – свавілля, ти – порятунок?
Не сприйму. Не скажу. Не збагну.*

Поет стверджує, що: «Коли обірветься моє серцебиття, то думкою я житиму з тобою» і в цьому самий зміст життя людини із талантом Поета, із серцем Поета, із душею Поета...

Ось тут і спіткнулося моє перо. Як жили і трималися за руки удвох на Землі, так і полетіли до вирію Вічності обійнявшись крильми:

*Сльоза скотилась. В серці туга,
Краса довкруг уже не та,
Коли прощаємось із другом
Приходить справжня пустота.
Ведеться здавна і донині
Дорослі знають і малі,
Що бути Поетом в Україні
Це вічно жити на Землі.*

Краєзнавча домінанта творів В. П. Бойченка

Владлена Руссова, кандидат філологічних наук, доцент Чорноморського національного університету ім. Петра Могили

Відома річ, що про значення кожного письменника в житті громади говорять його книги. У В. П. Бойченка їх немало залишено у спадок миколаївцям, а серед усіх його збірок, посібників, статей особливе місце належить краєзнавчій спадщині відомого просвітянина, лауреата різних літературних премій, а також премії імені М. М. Аркаса. Два терміни Валерій Петрович очолював миколаївську «Просвіту». За цей період не лише оприявнив себе як організатор, духовний натхненник просвітян, але й як відомий краєзнавець – автор багатьох статей, посібників та поезій з істо-

рії рідного краю.

Так, уже у збірці «Птахи над полум'ям» (1989 р.) до краєзнавчої проблематики він звертається у поезії «Запорозький Гард», «Козацька хата», «Скеля Пугач», «Археологія», «Бойовище», «Мертвовод». Зокрема, у поезії «Запорозький Гард» автор акцентує увагу на темі козацької слави, історичної пам'яті народу про далекі події захисту нашої землі від східних ворогів. Ідеться і про відповідальність перед нащадками у збереженні пам'яті про артефакти козацької слави у вірші «Скеля Пугач». Як застереження про моральні втрати, що матимемо через бездумне руйнування пам'яток історії, звучить у рядках поезії:

*«Сміявся з людства хитрий Мефістофель.
Сміятиметься з кого Пугач наш?
Іде прогрес машинною ходю,
Та що в залізнім гуркоті гряде?
Хай він іде нарівні із добою,
А ще – на рівні наших душ іде» [2, с. 12].*

Цій же темі присвячено і вірш «Археологія», в якому поет висвітлює в ті роки ще призабуте ім'я Миколи Аркаса, який опікувався вивченням історії рідного Побужжя, Причорноморських степів і всієї України. Ідилічної трохі постає картина археологічних діянь Аркаса на березі лиману:

*«... Неолітичні тьмяні черепки.
Із них складе Микола-археолог
Правічний горщик – диво викопне,
І враз мені кожнісінький осколок
Невистиглою кашею дихне...» [2, с. 30].*

А ліричний герой поезії «Мертвовод» постає перед читачем як застереження в такій природній біді, як утрата річок на рідній землі. Вірш побудовано на протиставленні двох гідронімів Мертвоводу. Так, для козацького народу це була непокірлива річка, «в якій звідав дно не один лиходій», а для теперішніх часів ця назва асоціюється з умиранням річки – «В давній назві – вже зміст новий» [2, с. 95].

Немало поезій, присвячених Миколаївщині, і у збірці «Не повториться мить» (2001 р.). До вже опублікованого вірша «Запорозький Гард» додаються і такі поезії, наснажені піклуванням автора про історію і культуру рідного краю: «Експерсія по місту», «Вулиця Потьомкінська», «Вулиця Саксаганського, якої немає», «Крик трави», «Шевченко над Бугом», «В Очакові», «Село Кам'янокостувате», «На мінливих шляхах Чорномор'я», «Південь». Л. В. Старовойт у своєму слові про цю збірку справедливо наголошує, що «духовне єднання автора з рідною землею, її сучасністю і минувиною, виливається у щирі, пронизані щедрими асоціаціями сповідь ліричного героя» [6, с. 36].

Експерсія ліричного героя вулицями, якими ходили відомі микола-

івці – символи національної культури, але яких нащадки не увіковічили в назвах, скульптурах, це байдужий світ, і з болем поет ділиться своїм відчуттям: «Як важко по місту ходити, / Коли ще не вмерла душа» [3, с. 132].

Особливу увагу дослідників і читачів привертає у цій збірці «Вулиця Потьомкінська» [1, с. 16; 6, с. 36]. Цікаво, що вулицю в часи незалежності перейменували з Плеханівської, бо ж бачте Потьомкін таки не марксист, а пов'язаний з історією Миколаєва. Отож, «не вмер, так здох»... Із сарказмом автор співає «славу» цьому російському князю, який зруйнував Запорозьку Січ – останню твердиню української державності:

*«Віват Потьомкіну! Земляцтво, голосніше!
 Це ж він імення ваше затоптав
 І «вашу» ж вам історію він пише
 Й сьогодні, малоруський гуртоправ» [3, с. 133].*

До речі, наш земляк, лауреат премії ім.Т. Шевченка В. Сизоненко цей твір оцінював дуже високо: «...так і знайте, Валерію: це Ваше відкриття на всю поезію України! Так у нас давно не писали» [4, с. 371]. Гіркою іронією просякнуті рядки звернення до сучасних миколаївців, адже багато міщан не бачили нічого поганого в тім, щоб вулицями йшов актор, який грав Потьомкіна на сцені місцевого театру, і це в той час, як діяння князя привели «під тінню двоголового орла» до нищення мови, культури і козацтва. Автору болить, що «землячки» граються з історичною минувиною, перетворивши на оперетку історичну пам'ять. Десь перегукується мотив шевченківської поезії, а «онукам, їм байдуже...»:

*«Багато ж ви надбали! – тільки волю
 Та ймення й мову, й душу молоду
 Він відібрав, козацькі внуки голі,
 Зате ж як ви співаєте в саду!» [3, с. 133].*

Загалом, мав таки рацію його товариш по перу, лауреат премії імені Т. Шевченка Дмитро Кремінь, який назвав громадянську лірику Валерія Петровича «непроминущими апеляціями до мислячої України» [3, с. 7].

Саме до тієї мислячої української інтелігенції Валерій Бойченко звертався, аби відновити в її пам'яті не лише славні, або й болючі сторінки історії України, борців за її державність, але й нагадати про відомих діячів, пов'язаних із Миколаївщиною. Він особливо опікувався історичною справедливістю щодо назв вулиць Миколаєва іменами Миколи Аркаса, Панаса Саксаганського, Миколи Садовського. Цим особистостям він присвячував краєзнавчі статті, виступи на річницях театру корифеїв та поезії. Зокрема, в «Історії словесності південного Прибужжя» є окремий розділок «Прес русифікації та український театр корифеїв». У нім він підсумовує: «Український театр корифеїв, батьківщиною якого стали нижнє Прибужжя та Приінгулля, є культурним явищем світового значення» [5, с. 41]. І саме діячів цього театру він возвеличує у віршах «Вулиця Сакса-

ганського, якої немає», «Село Кам'янокостувате». Епіграфами до поезій служать нагадування читачам-миколаївцям, Саксаганський – «геніальний український актор і режисер починав і закінчував свою діяльність у Миколаєві». Що в с. Кам'янокостувате «народилися Панас Саксаганський та Микола Садовський – корифеї українського театру» [3, с. 134, 145].

Перша з названих поезій – це ода актору і режисеру Панасу Саксаганському, який, скинувши регалії військового, славу обійняв на сцені театру: «Він буде на коні, на коні! / Це він Європі дасть мистецькі норми...» [3, с. 134]. Згадаймо, що Саксаганський не лише почав у 1883 році свою театральну діяльність, але і пізніше 14 разів був у Миколаєві на тривалих гастролях. Одна з відомих адрес, де він жив – це вулиця Інженерна, 2. Тож і болить душа поета В. Бойченка, що такого знаменитого земляка місто забуло уславити [5, с. 39].

Миколі Садовському Валерій Петрович присвятив статтю «Час творення (Чи усвідомлюємо ми його?)». Посилаючись на високі оцінки його діяльності, автор статті наголошує на світовій величчї плеяди майстрів української сцени і, зокрема, Миколи Садовського. Водночас висловлює свій розпач із того, що ці постаті в Миколаєві не відзначені: «Досі ми не можемо досягнути розумом і душею, досі не маємо їх у матеріальному втіленні – у книжках, музеях, картинах, скульптурі, виставах, фільмах, бесідах чи хоча б у назвах вулиць, врешті-решт...» [9, с. 76]. І на додаток В. Бойченко подає для читання вірш «Три брати: Іванові, Миколі та Панасу Тобілевичам» Миколи Чернявського, датований 1900 роком.

Зауважу, що миколаївська «Просвіта» ще 2020 р. зверталася до колективу Російського академічного драматичного театру із пропозицією, щоб театру, де гастролювали з 80-х років XIX століття і до початку XX століття трупи театру корифеїв, було присвоєно ім'я братів Тобілевичів, але підтримки не мали. Уже після смерті Валерія Бойченка, коли створювався «Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини» (2014 р.), статті Бойченка про діячів театру корифеїв з невеличкими доповненнями головного редактора видання І. Марцінковського були також вміщені до цієї книги.

А ось поезія «Дух і честь» акцентує пам'ять роду Аркасів-Богдановичів. Як перший голова миколаївської відновленої 1989 р. «Просвіти» Валерій Петрович упродовж усього творчого життя систематично звертався до образу Миколи Аркаса та його родини, зокрема синів і онука. Про них писав у редагованій ним просвітянській газеті «Аркасівська вулиця», у навчальних посібниках, де наголошував на фольклористичній діяльності Миколи Аркаса-старшого та в книзі для читань із краєзнавства, де окреслював духовні здобутки роду Аркасів [9, с. 87–92].

Історичних особистостей Сірка, Наливайка, Головатого нагадує нам присвячена Миколі Вінграновському поезія «В Очакові». Ліричного героя бентежить, доводить до стану розгубленості байдужість влади, населення щодо артикулювання історичної пам'яті, закріплення відомих істо-

ричних подій, видатних козаків-захисників нашої землі в географічних назвах, матеріальних пам'ятках: «Ми бредемо по вуличках завмерлих – / Хоча б слідок... Все вигризла, все стерла / Байдужості бульдозерна хода» [4, с. 317].

Валерій Бойченко неодноразово впродовж років незалежності України звертався до теми заснування Миколаєва в краєзнавчих статтях. А ось у збірці «Хай вам засяє любов» він опублікував поезію «Миколаїв (До питання про заснування міста)». У ній генеральною лінією проведено ідею споконвічного існування на цій землі поселень трударів, з яких виросло місто: «І сіллю поту Буг-Лиман пропах –/ Не пудрою перук ясновельможних, / Спочатку бидло, тяглові воли / В ярмі до крові стерли душу й в'язи, / Ну а тоді вже й... князі прийшли / Із пишномовно писаним указом» [4, с. 261].

До історичних постатей, пов'язаних із Миколаївщиною, належить і гетьман Іван Мазепа. Образ його не вияскравлюється в поезії В. Бойченка. Винятком є вірш «Жаль», епіграфом до якого є слова з думи Івана Семеновича «Ой горе тій чайці» [3, с. 187]. Але в книзі для читання з краєзнавства письменник умістив статтю «Шлях Івана Мазепи», опубліковану в газеті «Радянське Прибужжя» у 1996 р. Домінуючою темою в цій публікації став шлях Мазепи з переможеними козаками і шведами в Молдову в липні 1709 р. Письменник окреслює цей перехід по межиріччю Інгульця й Інгула через Казанківщину, Новобузький район, Баштану, Піски і аж у Спаське урочище, з якого прямували вздовж Лиману через Вітовку (сучасне Галіцинове), через Святотроїцьке (сучасне Лимани) до Руської коси. А далі на Волоськ й через Очаків до фортеці Бендери. У тексті про труднощі відступу гетьмана за межі України чітко проступає емпатія автора-лірика, який з почуттям болю за втраченою можливістю для України, описує загибель частини запорожців та шведів у зіткненні з російськими драгунами. Так само із сумом зазначає, що «знесилений гетьман» помер, доправившись у Бендери, та похований був спочатку в селищі Варниці, «а потім в місті Галаці...» [8, с. 188–189].

Крім цієї теми, В. Бойченко наголошує в інших частинах свого есе про Мазепу високу європейську освіченість, меценатство українського гетьмана, його талант до красивого слова. Про це так само пише краєзнавець і в посібнику «З історії словесності Південного Прибужжя» [5, с. 28]. Змальовуючи жахну картину розорення російськими імперцями Батурина, письменник болісно зауважує, що більшість архіву Мазепи згоріла і лише «чудом збереглися чотири поезії та цикл листів. Зокрема йдеться про «Пісню про чайку» та «Думу». Пильний краєзнавець В. Бойченко влучно подає цитати з «Думи», акцентуючи докори гетьмана нашому народові за розбрат: «Жалься, Боже, України, що не в купі має сини» [5, с. 28].

Окремою сторінкою краєзнавчих публікацій є миколаївська Шевченкіана. Але це окрема тема, до того ж В. Бойченко розвинув її на тих засадах, що Тарас Шевченко «мріяв побудувати в південно-українських

містах...», чому і присвятив поезію «Шевченко над Бугом» [4, с. 266–367]. Значна частина його шевченкіани подана у книзі «Сторінки Шевченкіани Миколаївщини», що на жаль, вийшла дуже малим тиражем. Та, на щастя, значна частина фактажу з цього видання стала складовою «Шевченківського енциклопедичного словника Миколаївщини» [10].

Отже, розглянувши краєзнавчу спадщину відомого миколаївського письменника, краєзнавця і просвітника Валерія Петровича Бойченка, можемо констатувати його ґрунтовність у розгляді будь-якого історичного факту, значення відомих і забутих артефактів, мистецьких явищ для розвитку української культури та утвердження європейськості української держави, її самобутності.

Використані джерела:

1. Береза І. Ю. Незалежність України у творчості Валерія Бойченка / І. Ю. Береза // Наукові праці. Науково-методичний журнал. – Т. 166. Вип. 154. Філологія. Літературознавство. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – С. 15–18.
2. Бойченко В. Птахи над полум'ям. / В. Бойченко. – Київ : РП, 1989. – 108 с.
3. Бойченко В. Не повториться мить : поезії і переклади. / В. Бойченко. – Миколаїв : Вид-во Мф НауКМА, 2001. – 207 с.
4. Бойченко В. Хай вам засяє любов : поезії і переклади. / В. Бойченко. – Миколаїв : Можливості Кимерії, 2010. – 388 с.
5. Бойченко В. З історії словесності Південного Прибужжя. Навчальний посібник для студентів та учнів. / В. Бойченко. – Миколаїв : ТОВ Від, 2005. – 72 с.
6. Старовойт Л. В. Незнищена мить відкриття . Слово про збірку Валерія Бойченка «Не повториться мить» / Л. В. Старовойт // Освітнянські вітрила. Гуманітарний альманах. – Миколаїв : Вид-во Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського, 2006. – С. 34–37.
7. Шкварець В. П. Поет з душею історика / В. П. Шкварець // Бойченко В. З історії словесності Південного Прибужжя. – Миколаїв : ТОВ Від, 2005. – С. 3–5.
8. Миколаївщина в історії України (Книга для читання з краєзнавства). Частина 1. Миколаїв : ОІППО, 2009. – 256 с.
9. Миколаївщина в історії України (Книга для читання з краєзнавства). Частина 2. Миколаїв : ОІППО, 2009. – 270 с.
10. Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини. – Миколаїв : НУК, 2014. – 564 с.

**«Ти у храмі пекучого слова робітник,
що забув про спочин»**

Людмила Старовойт, український вечний, педагог, громадський діяч, кандидат філологічних наук, доцент краєзнавства Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Ці слова Валерія Петровича Бойченка адресовані його побратимові Володимирі Забаштанському. Але в них дуже влучно передано сутність особистості автора. І хоч відомий він країнам насамперед своїми різнобарвними поетичними творами, перекладами, публіцистичними виступами як автор декількох навчальних посібників, значного ряду наукових статей, все ж мою душу найсильніше ятрить його громадянська лірика.

Вірші громадянської лірики входили майже в усі збірки – від першої «Іскри» і до останніх – «Не повториться мить», «Хай вам засяє любов». Духовне єднання автора з рідною землею, її сучасністю і минувшиною виливається в щирі, пронизані щедрими асоціаціями сповідь ліричного героя. Вірші пронизані почуттям відповідальності за історичну і психологічну істинність слова, за долю краю і країни.

Ліричний герой переконує читача в тому, що людина мусить діяти, щоб побороти зло – у цьому її покликання, що треба реалізувати в межах відведеного долею часу. Оцінюючи своє життя і діяння інших, В. Бойченко головним критерієм для себе обирає людську совість. Це засіб морального очищення і покаяння. На терезах совісті він ніби зважує поведінку власну і свого покоління у період розбудови незалежної української держави.

*До плину років доторкнуся душею.
Болить, наче солі на рану сипнув,
Учора лише починав одіссею,
Сьогодні – вже берег, і круча, і зсув...
Жовтіє при березі глина підтала.
Усі ви мої – і шляхи, й манівці.
І слово з душі облітає, облітає,
І там, де боліло, – рубці та рубці.*

В. Бойченко не боїться торкатися наших національних ран, шукаючи їх причини не лише в зовнішніх проявах, а й у внутрішньому житті нації. У деформованому просторі зміщених понять і значень, здевальвованих цінностей він насамперед обстоює почуття гідності людини («Собі самому поклянуся», «Із затишку вийдемо враз», «Відчай»). Особливо го філософського змісту набувають вірші «Аж дзвенить утрамбований шлях», «Закрита брама», «Доля», лейтмотивом яких є відстоювання активної життєвої позиції, потреба і вміння захищати свої ідейні переконання.

нання, скільки би брам не довелося відчиняти «хоч би й лобом», і як би не насміхалися над твоїми діями натовпи «доброзичливців». Бо саме їх байдужість, відсутність сконсолідованої, національно свідомої, патріотичної сили, яка б могла відстояти духовно-культурні вимоги українського народу, приводить до того, що «овечим натовпом» за «незрячими» проводирями йде країна поки що дорогою в нікуди. А тих, кому «в душу, скорчену від страху, не вп'ялося рабство, мов лишай», поки що замало в суспільстві, більшість по швидше «нарошують рабського хвоста, аби ним лащитися до влади».

Поетичний світ Валерія Бойченка щільно насичений реаліями півдня України. У його віршах перш за все вивищується Храм долі української – правічний Степ. «Предківські затоптані сліди» поет невтомно шукає в селі Кам'янокостуватому, що подарувало світові корифеїв українського театру Миколу Садовського і Панаса Саксаганського, в Очакові, що ще зберігає дух Сірка і Наливайка, але, на жаль, невловимий і нечутний для більшості сучасників. За поетом ми, читачі, ніби йдемо вулицями Миколаєва («Експурсія по місту»). І нам так же болить, як і поетові, те, що про реалії української історії, український високий дух мало що нагадує сучасним жителям міста. Гнів і нещадний сарказм звучить у вірші «Вулиця Потьомкінська»:

*Віват Потьомкіну! Земляцтво,
голосніше!
Це ж він імення ваше затоптав
І «вашу» ж вам історію він пише
Й сьогодні, малороський гуртоправ.
Багато ж Ви надбали! – тільки волю
Та ймення й мову, й душу молоду
Він відібрав, козацькі внуки голі, –
Зате ж як ви співаєте в саду!*

Валерій Бойченко задовго до прийнятого Верховною Радою закону про декомунізацію відстоював її потребу в багатьох своїх виступах. І його переконлива позиція допомогла таки з'явитися на мапі Миколаєва іменам знакових борців за українську державність. Але й тут апологети малоросійщини відступали дуже повільно. Наприклад, лише за розпорядженням не органу місцевого самоврядування, а голови Миколаївської ОДА В. Мерікова після настійних звернень патріотичних громадських організацій 21 травня 2016 року з'явилося 26 перейменованих об'єктів топоніміки, які, як правило, стосувалися імен українських патріотів. Хоч, правда, вулиці Ю. Бойка-Блохина, І. Борщака, З. Чепіги, Д. Яворницького, П. Саранчука з'явилися на віддалених, мало впорядкованих околицях Миколаєва, але то на сьогодні певною мірою демонструє рівень нашого розуміння ролі цих великих достойників у формуванні нації. Але боротьба В. Бойченка за увічнення українських героїв у топоніміці Миколаєва все ж увінчалася успіхом. До речі, в місті з'явилася і вулиця його імені (ко-

лишня «25 жовтня»).

Валерій Бойченко робив усе, щоб «пам'ять проросла з землі тернами», щоб над Україною «не висло страхітливо з-над Москви імперське помело». Саме тому він був серед фундаторів перших неформальних організацій патріотичного спрямування на Миколаївщині часів перебудови, довгий час – першим головою та співголовою товариства української мови, потім Миколаївського об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, брав участь у заснуванні Народного Руху України, товариства «Меморіал», Конгресу української інтелігенції, Миколаївського відділення Всеукраїнської асоціації «Зелений світ» та інших організацій періоду боротьби за незалежність України.

Проблемі історичної пам'яті народу, формуванню системи національних цінностей, духовному оновленню суспільства присвячені його багаточисленні публіцистичні виступи, статті в періодиці, як місцевій, так і центральній. Упродовж двох років він вів на обласному телебаченні авторську культурологічну програму «Основи», що користувалася увагою і любов'ю земляків.

«То не біда, що час іде...» – промовляв В. Бойченко в одному зі своїх віршів. Не повторюється жодна його мить. Головне, щоб «спорожнілі душі-кураї», які «живуть без зайвої мороки», хоч зрідка задумувалися над тим, що «із хвилин, із днів, з летючих літ так непомітно складається життя», а марнування його є найтяжчим гріхом – і перед Богом, і перед людьми. Тому вся життєтворчість В. Бойченка скерована на те, щоб пробудити в українців почуття власної гідності, усвідомлення себе дійовим суб'єктом історії.

У владних кабінетах дуже не любили гострого, пекучого слова Валерія Бойченка. Бо завжди було не лише слово, а й діло. Очільники партійних структур всіяко намагалися перешкодити його діяльності, організовували різні провокативні дії щодо його особи. Добре пам'ятаю час кінця 80-х років, коли мене, декана філологічного факультету Миколаївського державного педагогічного інституту імені В. Г. Белінського, не один раз відвідував представник КДБ, який виконував обов'язки куратора інституту, відповідав за ідеологічну атмосферу в його підрозділах. Він не соромився відкрито вербувати мене в «донощики», декілька разів пропонував прислухатися до розмов, які веде Валерій Петрович серед студентів. Бойченко тоді працював на кафедрі іноземних мов, студенти його поважали, юнаки мали з ним особливо довірливі, щирі стосунки. У мої завдання мало входити повідомляти куратора про всі висловлювання «буржуазно-націоналістичного» характеру», які я почую від Валерія Бойченка. Я почала переконливо доводити, що мої викладацькі стежки-доріжки з Бойченком зовсім не пересікаються, бо він не працює на філологічному факультеті, і від студентів свого факультету я нічого не можу дізнатися про його настрої. А мені все-таки настійно пропонували подумати над пропозицією. Я вдома попередила чоловіка, що, можливо, буду незабаром шукати нову роботу. Але... мене лишили в спокої. Мабуть, був знайдений інший виконавець задуманого. Та про мене не за-

були... Під кінець жовтня 1989 р. мене було запрошено в ідеологічний відділ обкому КПРС, де переді мною, як «свідомою громадянкою», було поставлено іншу задачу.

У 1988–1989 рр. Валерій Бойченко очолював Миколаївське відділення Всеукраїнської асоціації «Зелений світ». Спільно з Народним Рухом України, Товариством української мови імені Т. Шевченка ця організація запланувала проведення Всеукраїнського екологічного походу, який мав відбутися з 28 жовтня по 03 листопада 1989 р. Необхідно було прорвати інформаційну блокаду приводу щодо аварії на ЧАЕС, розповсюдити матеріали патріотичних видань із Програмою і Статутом Руху. Планувався збір підписів під зверненням до Президента СРСР М. С. Горбачова з вимогою припинити будівництво атомних електростанцій в Україні, український народ через референдум мав вирішувати питання щодо будівництва та експлуатації АЕС.

Голова Всеукраїнської асоціації «Зелений світ» Юрій Щербак подбав про те, щоб анкети для збору підписів були розіслані в місцеві відділення «Зеленого світу» заздалегідь. І підписи вже збиралися. В один із жовтневих вечорів у Будинку культури будівельників мало відбутися обласне зібрання асоціації «Зелений світ», щоб довершити цю справу.

Мені, як членові Товариства української мови, обком КПРС доручав на цьому зібранні не просто побувати, а виступити з розвінчанням всіх «хибних» постулатів щодо політичної, екологічної, мовної ситуації, що відстоював як представник патріотичних сил Валерій Бойченко. Мені навіть вручили два аркуші, на одному з яких – витяги з виступів В. Бойченка, а на іншому – аргументи щодо їх розвінчання. Слід визнати, що були вони надто недолугими... У мене не вистачило сили духу відмовитися від виконання доручення, я взяла ті аркуші з собою...

...Пізніше я прочитаю характеристику цієї епохи, дану Дмитром Кременем. Він назве її такою, «де на попіл – і душі, і плоть».

*Мов нічних мотилів у гербарій,
безтілесна збирала рука
потаємних
страшних канцелярій,
всіх, од старчика до юнака.
Цебеніла там кров із аорти,
шили юдам нові кунтуші...
І топталась, мов римські когорти,
по душі,
по душі,
по душі!*

Так, з «розтерзаною» душею прожила я ті два чи три дні, що залишалися до зібрання. І для себе прийняла рішення: обвинувальний виступ скасувати, за потреби замінити його на підтримуючий. «Юдою» мені ставати не хотілося. Хоча я добре розуміла, які можуть бути наслідки такої

зміни.

...І ось вечірнє зібрання. Звучать патріотичні виступи Рухівців, представників «Зеленого світу», емоції сягають апогею. Анкети з підписами вже майже заповнені. Нарешті до трибуни дісталися оратори іншого ґатунку, які виступають «за вказівкою партії» – «заслані» козачки. Скільки їх було, дізнатися не вдалося. Якщо першого з цих розвінчувачів патріотичних ідей ще якось дослухали, то другому говорити не дали. У залі піднявся шум і свист. Я уявила, як би себе на трибуні почувала я... з заготовленими у владному кабінеті тезами виступу.

Ситуація вирішилася неочікувано. У Будинку культури погасло світло. Свічок заготовлено не було. Зібрання довелося закрити, не завершивши. Що було причиною вимкнення електроенергії, для мене так і залишилося загадкою. Звернення до Президента СРСР М. С. Горбачова з підписами громадян України учасниками акції «Всеукраїнський екологічний похід» через депутатів Ю. Щербака та В. Яворівського було передано йому в середині грудня. Але епоха Горбачова наближалася до завершення, ніяких рішень, звісно, по цьому зверненню прийнято не було.

Більше мені, звичайно, запам'яталася іншого ґатунку співпраця з письменником. Валерій Петрович упродовж багатьох років підтримував дружні стосунки з колективом філологічного факультету, хоча в інституті уже й не працював. Він залюбки відгукувався на прохання виступити перед студентами. Читав свої вірші. Особливо часто лунала любовна лірика із «Книги Леля», а також патріотичні вірші: «Храм», «Вулиця Потьомкінська», «Закрита брама», «Крик трави», «Запорозький гард», «Слово Олега Ольжича до юних українців на межі тисячоліть» та інші.

Валерій Петрович майже завжди брав участь у зустрічах із письменниками, яких у різні роки запрошували на філологічний факультет, зокрема з відомим літературознавцем та істориком діаспори Ю. Бойко-Блохиним, Президентом України в екзилі М. Плав'юком, головою Всеукраїнського об'єднання «Просвіта» П. Мовчаном, головою Українського ПЕН-клубу Є. Сверстюком, лауреатом Шевченківської премії І. Драчем та іншими.

На зустрічі з колишнім студентом Миколаївського інституту народної освіти (таку назву носив у 1920-30 роках педагогічний інститут) Ю. Г. Бойко-Блохиним хочеться зупинитися трохи детальніше.

У Радянському Союзі ім'я відомого літературознавця, культуролога, політолога, громадського й політичного діяча, члена Проводу й голови Сенату ОУН, Дійсного члена Української Вільної Академії Наук і Наукового товариства імені Т. Шевченка, як і його праці, знаходилися під забороною. Він емігрував до Німеччини в 1944 р. Як тільки Україна здобула незалежність, учений надіслав свої праці для ознайомлення співробітникам Академії наук України. Уперше його було запрошено на рідну землю. Майже через півстоліття Ю. Бойко-Блохин прилетів на Україну. Це сталося у вересні 1992 р. Він побував у Києві, зустрічався з письменниками та науковцями. Не обминув і місто свого дитинства та юності – Миколаїв. Для мене ця зустріч була особливо пам'ятною. Я в той час працювала де-

каном філологічного факультету. Коли нам зателефонував із Києва співробітник Інституту літератури АН УРСР В. О. Мельник і повідомив про те, що наш факультет дуже хоче відвідати колишній студент Миколаївського інституту народної освіти Ю. Бойко-Блохин, у нас не виникло сумнівів, потрібна для нас ця зустріч чи ні. Залишилося домовитися з ректором, щоб гостя було прийнято на достойному рівні. І тут почалися складнощі. Замовити готель іноземному гостеві інститут, як завіряли мене розпорядники коштів, не має ніякісінького права. Навіть виділити ректорську машину для його зустрічі і супроводу в поїздках виявилось неможливим. Ректор В. Ф. Байдак повідомив, що він сам на роботу ходить пішки (а він мешкав за два квартали від інституту), шофер у відпустці, а машина – в ремонті. Довелося мені йти від ректора ні з чим. Одне, що він пообіцяв – це не стояти на заваді тому, щоб факультет з усім упорався самотужки. Та факультету вдалося справитися не з усім. Машину ми, звичайно, знайшли. А от оплатити готель для іноземця нам було не під силу. «Позичивши в Сірка очей», повідомили про це В. О. Мельнику. Звістка його не надто засмутила. Він сказав, що гість за своє проживання у готелі заплатить сам.

Приїзд закордонного гостя випав на 16–17 вересня. На факультеті йому організували зустріч зі студентами й викладачами. Був на цій зустрічі і Валерій Бойченко. Юрій Гаврилович цікаво розповідав про свої юнацькі роки, про «Гарт юнаків», про тих письменників та діячів діаспори, з якими зводила його доля. Із глибокою повагою він говорив про Олега Ольжича. Особливо теплою і зворушливою була розповідь про багатолітнього супутника, товариша, надійного друга – дружину Олександру Сулиму-Блохин, яка тоді недавно відійшла в засвіти. Вона пройшла через усі випробування, що випали на шляху чоловіка, й сама була активною громадською діячкою, доктором наук, професором, головою об'єднання українських жінок Німеччини, писала вірші, прозові твори під псевдонімом Іванна Чорнобривець. Її життєвим кредо було: «Готова до жертви, повна любові, віддана Батьківщині».

Питань було дуже багато і від викладачів, і від студентів. Але, запам'яталося, настільки виваженим і обережним було кожне слово гостя. На запитання про те, якою він бачить майбутню долю України, не давав ніяких прогнозів. Пояснив, оскільки не є громадянином цієї держави, то його висловлювання можуть бути розцінені як втручання в її внутрішню політику. Дуже запам'яталася його рафінована мова. Законсервована на рівні 30–40-х років, вона значно відрізнялася від загальноновживаної. Він подарував для бібліотеки декілька своїх книжок. Пожертвував факультету 200 дойчмарок. Дуже довго умовляв нас прийняти цю пожертву, переконував, що за кордоном це звична справа, коли випускник виступає спонсором для своєї alma-mater. (Ці гроші нам дуже прислужилися при виданні спільної кафедральної праці – посібника-хрестоматії «Література рідного краю»).

Не знаю, чи вплинула на студентів інституту ця доленосна зустріч із Ю. Бойко-Блохином, чи це просто співпало в часі. Але наша миколаївська філія Української Студентської Спілки значно активізувала свою роботу.

Її очільник Вахтанг Кіпіані, студент історичного факультету, та його заступник Іван Гайванович, філолог, організували проведення Першої Всеукраїнської студентської наукової конференції «Аркасівські читання», видали тези наукових доповідей, серед яких була й праця І. Гайвановича про літературознавчу діяльність Ю. Бойка-Блохина.

Майже не пропустив нагоди В. Бойченко долучитися до наукових конференцій, що проводилися в різний час кафедрою української літератури. Цікавими були його виступи на наукових форумах із нагоди ювілеїв М. Аркаса, І. Григурка. Зокрема, в 2006 році на Всеукраїнській науково-практичній конференції з нагоди 70-річчя Миколи Вінграновського він виголосив доповідь «Микола Вінграновський над Великим лиманом», де вперше було оприятнено ряд цікавих фактів про перебування М. Вінграновського на Миколаївщині, зокрема про його подорож із Валерієм Бойченком до Очакова під час написання роману «Северин Наливайко».

Отже, Валерій Бойченко в моїй душі залишився назавжди ЛЮДИНОЮ, яка словом і ділом боролася за українську Україну, яка жила за правилом: «Не обійду чужої муки!» і з заповітом: «Хай вам засяє ЛЮБОВ».

Валерій Бойченко – дослідник історії словесності Південного Прибужжя

Людмила Старовойт, український вчений, педагог, громадський діяч, кандидат філологічних наук, доцент краєзнавства Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

У багатогранному творчому доробку відомого поета, перекладача, публіциста, громадського діяча Валерія Петровича Бойченка важливе місце займають дослідження з літературного краєзнавства. Це насамперед значна кількість історико-краєзнавчих розвідок, опублікованих у різноманітних періодичних виданнях. Він є автором передмов до багатьох літературно-краєзнавчих праць, зокрема книг професора В. Шкварця про Іллю Борщака та Бориса Мозолевського, його перу належать ряд рецензій та відзивів на історико-краєзнавчі видання. Одними з найважливіших серед названих праць є, безперечно, навчальний посібник, що витримав декілька видань, «3 історії словесності Південного Прибужжя» (2005, 2006), «Сторінки Шевченкіани Миколаївщини» (2010), «Три зошита» (2011) та Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини (2014), створений у співавторстві.

Кожне з цих видань має непересічне значення. Так, навчальний посібник «3 історії словесності Південного Прибужжя» є першою узагаль-

ноючою, системною працею, в якій історія літературного процесу на Миколаївщині розглядається в історичному контексті, через призму історичного минулого Північного Причорномор'я.

Автор прагнув осмислити факти літературного краєзнавства з погляду сучасних наукових концепцій. Він звернувся до публікацій істориків, археологів, вітчизняних і зарубіжних науковців, але відкинувши нав'язуваний упродовж століть стереотип «москвоцентризму». Розглядав явища літературного процесу з україноцентристських позицій, з точки зору власного національного «Я».

Особливо цікавими в дослідженні є розділи, де представлені творчі пошуки наших предків у найдавніші часи – трипільської культури, орійських племен, кіммерійців та скіфів. Осібно подаються відомості про творців словесності Ольвії – найбільшого античного полісу Північного Причорномор'я.

Знайшлося місце і для дослідження українського фольклору, зокрема, проаналізовані явища календарно-обрядової поезії. Але особливої уваги автор надає дослідженню фольклору козацької доби. У посібнику стисло розглянуто легенди, історичні пісні та думи, створені на теренах Південного Прибужжя. Не обійшов увагою автор і заслуг у творенні поетичного слова гетьманів Івана Мазепи та Пилипа Орлика. Та найретельніше дослідник підійшов до вивчення та узагальнення творчості письменників, що творили у 18–20 століттях.

В. Бойченко справедливо визнав відставання Миколаєва в культурному розвитку від міст-сусідів Херсона та Одеси, оскільки місто створене як військово-морська база для російського флоту. І перші письменники (С. Бобров, П. Захар'їн), звісно, творили зразки російської літератури. Але автор ретельно аналізує й ті факти, що свідчать про роль миколаївців в українському національному відродженні. А це й друк першої книжки української прози в Миколаєві (повість «Микола Коваль» М. Венгера в 1832 році), і україномовна поетична творчість Антона Головатого, що розвинулася на десятиліття раніше від «Енеїди» І. Котляревського, і україномовна проза Козака Луганського (псевдонім відомого лексикографа Володимира Даля).

Окремий розділ у посібнику присвячено українському театру корифеїв та його ролі в подоланні пресу русифікації, причому В. Бойченко пише не лише про гроно найвидатніших діячів, а й висвітлює роль акторів другого плану.

Одним із перших краєзнавців він дослідив роль українських фольклористів у збереженні та дослідженні пісенного масиву, створеного на теренах Прибужжя та Приінгулля. Заслугою В. Бойченка є створення творчого портрета трьох Микол Миколайовичів Аркасів – батька, сина і онука. Він першим ввів у науковий обіг чимало біографічних фактів із життя і боротьби полковника армії УНР Миколи Аркаса – сина.

Досліджуючи літературний процес на Миколаївщині у ХХ столітті, В. Бойченко розкрив діяльність як українських, так і російських письменників в основному першої його половини. Якщо матеріали про зв'язки з

Південним Прибужжям Ю. Яновського, І. Микитенка, С. Крижанівського, П. Ходченка в радянські часи публікувалися в різних виданнях, то була значна частина письменників та культурних діячів, творчість яких або замовчувалася зовсім, або розглядалася лише у викривальному плані. Це С. Черкасенко, І. Борщак, Ю. Бойко-Блохин, М. Куліш, А. Копштейн, Д. Надіїн. Валерій Бойченко подав огляд їхньої творчості, визначивши їхню роль у розвитку української культури. Він також одним із перших оприлюднив матеріали про творчість письменників – представників підпільної Організації українських націоналістів, яка діяла під час фашистської окупації Миколаєва – Ореста Масикевича, Василя Баранецького, ознайомив читачів з їхніми долями.

На жаль, немає в посібнику системної цілісної характеристики літературного процесу на Миколаївщині в другій половині ХХ століття. Автор обмежився стислими біографічними довідками членів Спілки письменників України, що живуть і пишуть на Миколаївщині. Поясненням цього факту, на нашу думку, є те, що про більшість із своїх побратимів по перу він уже публікував не одну статтю в місцевій або столичній періодиці. Не зважаючи на таку певну прогалину в доборі матеріалу, навчальний посібник «Історія словесності Південного Прибужжя» корисний і студентам та школярам, і викладачам та вчителям, усім, кого цікавить роль письменників Миколаївщини у розбудові національної культури.

Як дослідник історії словесності Південного Прибужжя В. Бойченко вражає своєю працьовитістю та цілеспрямованістю. Коло його наукових пошуків надзвичайно широке. Починаючи від скіфа Анахарсіса, який жив у VI столітті до Різдва Христового, і до своїх сучасників – Дмитра Кременя, Віктора Жадька, Володимира Пучкова та інших, він намагався визначити роль кожного в розбудові культури України. Його пильну увагу привертали «стежки і зустрічі» в нашій країні С. Тобілевич і М. Садовської-Барілотті, І. Карпенка-Карого та І. Нечуя-Левицького, М. Коцюбинського і Лесі Українки. Цей перелік особистостей, чий зв'язок з Південним Прибужжям досліджував В. Бойченко, зовсім не обмежується іменами письменників та театральних діячів. Є у нього розлогі нариси і про видатних земляків-представників інших професій – всесвітньо відомого вченого-біолога О. Янату, який був репресованим і загинув у Магадані в 1938 році, першого історика Війська Запорозького А. Скальковського та багатьох інших.

Мета цих публікацій – пробудження історичної пам'яті українців, формування системи національних цінностей, духовне оновлення суспільства. Чи то розкриваючи трагічну долю академіка – історика М. Слабченка і його родини, чи оповідаючи карколомні життєві історії австрійського принца Вільгельма фон Габсбурга, який став українським воїном-патріотом, поетом Василем Вишиваним, В. Бойченко завжди мислить про одне: достукатися до тих українців, що мають «спорожнілі душі-кураї», що «живуть без зайвої мороки», щоб пробудити у них почуття власної гідності, усвідомлення себе дійовим суб'єктом історії.

Та найбільше уваги В. Бойченко приділив вивченню зв'язків із Південним Прибужжям Т. Г. Шевченка. Це питання упродовж довгого часу

висвітлювалося в літературознавчій науці лише принагідно. Біографи Шевченка не виявили офіційних документальних підтверджень його перебування на теренах Південного Прибужжя. Одна із версій спогадів про перебування Шевченка в селі Голоскове на Кривоозерщині в 1859 році, опублікована М. Яшовським у 1917 році у львівських «Записках Наукового товариства імені Шевченка», більшістю дослідників творчості Шевченка була визнана непідтвердженою.

Однак протягом багатьох років деякі краєзнавці Миколаївщини, зокрема В. Орел, розглядали це як дійсний факт. У місцевій пресі було декілька публікацій щодо цього.

Проте кандидат медичних наук, доцент Гуманітарного інституту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова І. Б. Марцінковський багато років працював над вивченням цієї проблеми. Спочатку, як лікар, він проводив історико-медичне дослідження стану здоров'я та причин смерті Т. Шевченка. Але збирав і ті матеріали, що свідчили про опосередковані зв'язки Т. Шевченка з Миколаївщиною. Він опрацьовував архівні джерела, періодичну пресу. І коли зрозумів, що матеріалів про зв'язки Шевченка з Миколаївщиною набирається значна кількість, звернувся за підтримкою до фахівця-філолога, письменника Валерія Петровича Бойченка. Їхня спільна робота з вивчення цієї проблеми і впорядкування матеріалів продовжувалася майже десять років.

Зібрано було всі твори Т. Шевченка, в яких згадується наш південний край, прозові, поетичні, публіцистичні твори місцевих авторів про нього, праці науковців Миколаївщини, статті і замітки в періодичних виданнях Миколаєва з 80-х років XIX ст. до 30-х років XX століття. Шевченкіана Миколаївщини могла б бути виданою в декількох томах. Але державної фінансової підтримки ініціатива не одержала. Тоді дослідники пішли іншим шляхом. Науково-публіцистичні статті, пов'язані з творчістю та біографією Т. Шевченка, що вони підготували, видали кожен самотужки. Так, у 2010 році з'явилося на світ дослідження В. Бойченка «Сторінки Шевченкіани Миколаївщини», видане за сприяння Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, співробітником якого він був на той час.

І. Марцінковський у 2013 році в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова видав книгу «Дешифрація до Шевченкіани Миколаївщини», куди ввійшло понад тридцять статей, присвячених близьким соратникам, знайомим Шевченка, які були пов'язані з Миколаївщиною. Тут же в 2014 році вийшла і його монографія «Історико-медичне дослідження стану здоров'я та причин смерті Т. Шевченка у контексті розвитку медичної науки XIX–XXI століть».

З ініціативи дослідників було вирішено систематизувати весь матеріал та укласти Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини. До названих авторів додалися й інші, зокрема Інна Береза, Тетяна Березовська, Юлія Біднюк, Світлана Бойчук, Юрій Вишневський, Поліна Водяна, Юрій Діденко, Леонід Дудюк, Микола Євтушенко, Юрій Зайцев, Тарас Кремінь, Микола Матіюк, Олег Матіюк, Оксана Матіюк, Людмила

Старовойт, Омелян Шпачинський, Василь Шуляр, які написали статті, що були заплановані раніше. Але основний обсяг, звичайно, виконаний І. Марцінковським та В. Бойченком.

Під час підготовки видання до друку створено редакційну колегію у складі І. Марцінковського (голова), Л. Дудюка та Л. Старовойт (заступники голови), І. Берези, Т. Березовської, В. Руссової (члени редколегії).

Редакційна колегія подавала матеріали на розгляд у рамках обласної «Програми підтримки вітчизняного книговидання, книгорозповсюдження та популяризації української книги на 2011–2015 роки», але державної фінансової підтримки не знайшлося і для цього видання. Воно було видане в Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова коштом родини Марцінковських у 2014 році, коли В. Бойченка вже не було в живих. Ця книга є свідченням не лише тієї величезної кропіткої роботи, що виконали ініціатори ідеї І. Марцінковський та В. Бойченко, а й їхнього патріотизму та відданості національній ідеї.

ШЕСМ – це універсальне науково-довідкове видання, в якому висвітлено широке коло питань, щодо зв'язків Т. Шевченка з Миколаївщиною. Словник уміщує відомості про всі його твори (поетичні, прозові, драматичні, малярські), мотиви яких пов'язані з Південним Прибужжям.

Окремі статті вміщують біографічні довідки учених, письменників, журналістів, діячів культури Миколаївщини, які присвятили Шевченкові свої наукові дослідження, публіцистичні статті, нариси, спогади, літературні твори. Словник розкриває також і специфіку образотворчої Шевченкіани митців-миколаївців, простежує образ Шевченка в музиці. Уміщено цілий ряд статей про митців Миколаївщини (акторів, режисерів, художників, скульпторів, композиторів), чия творчість пов'язана з Шевченком. Охарактеризовано діяльність мистецьких колективів Миколаївщини, в яких широко представлена шевченківська тематика. Проаналізовано й матеріали преси Миколаївщини, присвячені Шевченку.

Багато статей словника розглядають питання ушанування пам'яті Шевченка на Миколаївщині. Подається також матеріал про діячів, пов'язаних із Шевченком та Миколаївщиною опосередковано.

Цінним є те, що до кожної словникової статті подано бібліографію. Проте через брак системного акумулювання інформації з україніки краю протягом століть частина матеріалів не потрапила до словника або їх висвітлення не розкрито в усій своїй глибині. Однак авторам вдалося виявити чимало досі невідомих матеріалів, розширити інформацію про маловідомі, про які читач дізнається зі статей словника.

Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини – багато ілюстроване видання. У ньому зібрано ряд унікальних фотодокументів, значна частина яких публікуються вперше. Серед ілюстрацій – твори миколаївських митців, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Для цього укладачі опрацювали матеріали архівів, музеїв Т. Шевченка, залучили й надбання колекцій та архівів місцевих краєзнавців.

Ця книга за всебічністю розкриття проблеми є одним із найпотужніших краєзнавчих проєктів. Вона стала корисною не лише для широкого

кола шанувальників Шевченка, а й для дослідників української культури та літератури.

Отже, з вищесказаного видно, яку значну роботу виконав В. П. Бойченко щодо дослідження історії словесності Південного Прибужжя. Його праці, написані в часи болючих соціальних і соціокультурних катаклізмів, приваблюють читача тематичним розмаїттям, злободенністю порушених проблем, чесною й неупередженою позицією автора, вільного від тоталітарних догматів.

Хрещений батько Центральної міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького м. Миколаєва

*Тетяна Тверда, заслужений працівник
культури України, директор Центральної
міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького
м. Миколаєва*

Валерій Петрович Бойченко переїхав до Миколаєва з Херсона в 1975 році. Він прибув у місто разом із молодою дружиною Лесею – Олександрою Дмитрівною Бойченко і маленькою донькою Мирославою. Вони отримали від міста квартиру в новобудові по вулиці Парковій. Олександра Дмитрівна влаштувалась на роботу в бібліотеку № 1. Уже через три роки бібліотека стала називатись Центральною міською, а згодом отримала ім'я на честь Марка Лукича Кропивницького. Волею долі саме Валерій Бойченко зіграв головну роль у цій важливій для нашої бібліотеки події, про що також піде далі мова.

Леся Дмитрівна відразу привернула до себе увагу – гарна, висока, статна, яскрава, розумна, інтелігентна. Вона мала вищу спеціальну освіту, закінчила Харківський інститут культури – один із кращих у країні, мала досвід роботи у великих бібліотеках Херсона. У Центральній міській бібліотеці Олександра Дмитрівна пропрацювала майже 15 років, більшість з яких – на посаді заступника директора. Ми познайомились із нею під час практики на третьому курсі Інституту культури. Згодом стали колегами. Мені пощастило працювати пліч о пліч з Олександрою Дмитрівною більше 10 років. Це була дивовижна жінка. Крім неземної краси, а київське письменство називало її «найгарнішою жінкою Європи», вона відрізнялась із поміж інших високим професіоналізмом, обізнаністю в питаннях культури, літератури, історії країни, багатою образністю мови. Леся Дмитрівна з великою повагою ставилась до колег будь-якого віку, зверталась до оточуючих тільки на «ви». У професійному плані була бездоганна: аналітичний склад розуму, вміння мислити системно в поєднанні з надзвичайною жіночою мудрістю робили її особливою і помітною в бібліотечній спільноті та будь-якому колі спілкування.

Валерій Петрович був частим гостем бібліотеки. Зовні стриманий у прояві почуттів він обожнював свою Лесю... На одному з примірників поетичної збірки «Сонячні кола», що зберігається в бібліотеці, поет залишив напис: «Моїй дорогій Лесі, з якою писалася ця книжка, – на щастя у нашому домі». Він зроблений у Херсоні в червні 1975 року, саме перед переїздом родини до Миколаєва. Трішки дивно було нам тоді в російськомовному місті чути спілкування в сімействі Бойченків винятково українською мовою. Родина була дуже гармонійна, високо культурна. Сама Олександра Дмитрівна була першим слухачем, а інколи й критиком поезії Валерія Петровича. Інша поетична збірка «Не повториться мить», видана в 2001 р., починається з епіграфа-присвяти дружині: «...єдиному співавторові моїх здійснених і нездійснених надій – дорогій дружині Лесі Дмитрівні Бойченко».

Відновити події минулих років допомагають матеріали аматорського Літературного музею, створеного в бібліотеці. Невелика колекція розповідає про Валерія Петровича як письменника, громадського діяча, та й зрештою, звичайну людину: люблячого чоловіка і батька, надійного товариша. Серед експонатів кілька вітальних листівок, чорно-білих світлих, посвідчення про членство в Головній раді Товариства української мови та півтора десятка листів, люб'язно подарованих бібліотеці письменником Віктором Жадьком. У листах до колеги по перу Валерій Петрович постає, перш за все, українцем, людиною, яка безмежно любить свою Батьківщину, на словах і на ділі відстоює українську ідею, прагнення писати і говорити українською.

Це саме він звернув увагу на імена Анахарсіса, Шевченка, Лесі Українки, Дніпрової Чайки, Миколи Аркаса та інших в історії нашого краю. В. П. Бойченко став ініціатором відновлення в Миколаєві Шевченківських днів. З його листа, датованого 15 березнем 1986 р., дізнаємося, що вперше після майже 70-річної перерви (від 1917 р.), біля пам'ятника Т. Шевченку відбувся концерт і Миколаїв приєднався до Всесоюзного Шевченківського свята. Вражає його обурення тими, хто зігнував захід. «... Організував я сам, допомагав Кремінь, прийшов ще Божаткін. Але нічого кращого я й не чекав. Що їм Шевченко, «какой-то малороссийский кобзарь?!», – відверто пише поет в одному з листів.

Валерій Петрович проводив ґрунтовні наукові дослідження в області літературознавства і краєзнавства. Із листів дізнаємося, що він збирав матеріали і готував довідки про діячів культури, чие життя і творчість, або лише творчість, були пов'язані з Миколаєвом, і чіими іменами пропонували назвати вулиці та встановити пам'ятні дошки. Зокрема, «дошки В. Далю, Ю. Яновському, П. Саксаганському, І. Микитенку пропонували встановити на вулицях, названих їх іменами. Д. Надіїну – на будинку педінституту. Маяковському – на будинку театру Чкалова. Аркасу – на тому місці, де стояв його будинок. Пушкіну – на вулиці Пушкінській».

Саме Валерій Бойченко ініціював присвоєння Центральній міській бібліотеці м. Миколаєва імені М. Л. Кропивницького, про що мова йде у його двох листах, адресованих науковцю В. Жадьку. Ще в середині 80-х

років минулого століття, коли зрушилось з «мертвої точки» будівництво нового приміщення бібліотеки, поет уже писав своєму другу і однодумцеві таке: «...цій бібліотеці треба надати ім'я видатного письменника, чий життя і творчість пов'язані з нашим краєм. Обласна бібліотека носить ім'я російського письменника, то було б нормально і справедливо, якби центральна міська носила ім'я українського класика». Не всім була зрозуміла ця пропозиція, на вустах були інші герої, але саме це ім'я визначило подальшу щасливу долю бібліотеки, відрізнило її, зробило пізнаванною серед бібліотек України. Отак, з легкої руки Валерія Бойченка, який у той час очолював обласну організацію НСПУ та обласне об'єднання товариства «Просвіта», з 1990 року бібліотека почала носити ім'я Марка Кропивницького – письменника, театрального діяча, композитора, дитинство якого пройшло в нашому краї і який часто приїздив до міста на гастролі (Постанова Ради міністрів Української РСР від 23 січня 1990 р. № 13).

Серед експонатів Літературного музею є доволі цінні для розуміння розвитку української думки. Валерій Петрович був фундатором перших неформальних організацій на Миколаївщині. Він відстоював ідеї і прагнення відродження української мови через участь у Товаристві української мови ім. Тараса Шевченка (ТУМ). Був головою його міського осередку та членом Головної ради. Про участь Бойченка в цій всеукраїнській громадській спілці розповідає посвідчення за підписом її голови поета Дмитра Павличка. Посвідчення подаровано музею краєзнавцем Ігорем Марцінковським з архіву МОО ВУ «Просвіта». правонаступницею ТУМ стало Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Валерій Бойченко став першим головою, а потім співголовою її відродженого миколаївського відділення.

Як просвітянин і письменник він брав активну участь у літературно-мужитті краю: був серед засновників просвітянської газети «Аркасівська вулиця», працював відповідальним секретарем Миколаївської обласної організації СПУ (нині НСПУ), організовував літературні свята і зустрічі з читачами. Про літературну діяльність розповідають його статті, книги і кілька світлин, на яких В. Бойченко в оточенні колег по письменницькому цеху. Одна із світлин зроблена біля ЧСЗ і датована 1979 р. Серед сфотографованих Е. Январьов, М. Божаткін, В. Юр'єв та інші.

Особливої уваги для поціновувачів творчості поета та вивчення його життя заслуговують пам'ятні написи на книгах, що зберігаються в бібліотеці. В оцифрованій колекції автографів, крім адресованих дружині Лесі Дмитрівні, є написи, зроблені В. П. Бойченком для друзів, однодумців, колег, читачів. Збірки з написами прожили ціле життя в приватних бібліотеках відомих і не дуже відомих людей, наразі низка з них доступна для ознайомлення всім охочим. Зокрема, маємо книги В. Бойченка з написами миколаївському поету Валеріану Юр'єву з його приватної бібліотеки, що була люб'язно передана нам у 2015 р. вдовою Оксаною Курбою-Юр'євою з ініціативи Дмитра Кременя. Маємо книги з написами миколаївському журналісту Олександрю Петрашу з його приватної бібліотеки, подарованої нам у 2018 р. сином Ігорем. Є збірка Валерія Бойченка

«Правий берег» (Київ, 1991 р.) з автографом для відомого діяча української діаспори в Канаді, доктора Євгена Рослицького. У цієї книги дивовижна доля. Вона була подарована автором під час приїзду доктора в Миколаїв у 1999 р., про це свідчить напис на книзі: «Вельмишановному пану Євгену Рослицькому на вічність народу нашого на обох півкулях Світу. Щиро автор, м. Миколаїв, 2.09.1999». У 2009 р., після уходу з життя Є. Рослицького, його нащадки за заповітом ученого подарували колекцію книг публічним бібліотекам різних країн. Книга Валерія Петровича, обійшовши земну кулю, повернулася до рідного міста поета разом із невеликою добіркою інших видань, в т.ч. цінних краєзнавчих книг.

Творчий доробок, який зберігається в Центральній міській бібліотеці ім. М. Л. Кропивницького, ще чекає на дослідників життєдіяльності поета, публіциста, перекладача, громадського діяча Валерія Петровича Бойченка. Для ознайомлення та прочитання доступні майже всі твори, за винятком першої книги поета «Іскри» (Київ, 1972 р.) та дитячої книжки перекладів з англійської мови «З роду ще такого я не бачив: вірші-небилиці» (Київ, 1973 р.). Окрім поетичного спадку, дуже важливим і знаковим є літературознавчий, краєзнавчий доробок діяча, зокрема підручник «З історії словесності Південного Прибужжя» (Миколаїв, 2005 р.) свого часу був дуже затребуваним в культурних колах та серед студентської молоді, адже збагатив історичне та літературне краєзнавство новими особистостями, подіями, фактами.

Останній раз наш хрещений батько В. П. Бойченко завітав до бібліотеки 21 травня 2010 року на вечір-есе «Марко Кропивницький – наш славетний земляк», присвячений 170-річчю з дня народження театрального діяча, драматурга. На сцені кінолекційного залу відбувалось ліричне дійство, співала Мала капела бандуристів Миколаївського муніципального колегіуму. Валерій Петрович, який досконально знав життя та творчість М. Л. Кропивницького, присвятив свій виступ декільком яскравим епізодам життя та діяльності Марка Лукича, зокрема успішним гастролям трупи Кропивницького в С.-Петербурзі в 1886 р., виступам в Одесі.

Мало хто знає, що влітку того ж року поет зробив свій останній переклад. На моє прохання він здійснив художній переклад з англійської двох есе волонтера Корпусу Миру США в Україні Чарльза МакКоннелла «Миколаївський парадокс (Парадокси закритого міста)» та «Миколаїв – дружелюбне місто».

У 2010 р. вийшла й остання прижиттєва збірка поета «Хай вам засяє любов», що була визнана переможцем V обласного конкурсу «Краща Миколаївська книга» у номінації «Поезія». Батьківську нагороду в 2011 р. отримала донька Мирослава на тій самій сцені бібліотеки, де виступав востаннє Валерій Петрович...

У Літературному сквері, розташованому біля Центральної міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького, росте граб на честь В. П. Бойченка. Він висаджений у 2012 р. до перших роковин поета під час X ювілейної виставки місцевих видавництв «Миколаївська книга». Висаджував дерево від Миколаївської об'єднаної організації НСПУ Тарас Кремень.

У межах проєкту «Літературна емігія в особах», ініційованого Мико-

лаївською обласною бібліотечною асоціацією, у 2016 р. до 75-річчя з дня народження поета фахівці бібліотеки склали біобібліографічний покажчик про життя та творчість В. П. Бойченка, який містить понад 700 джерел. Завдяки цьому проєкту зібрано електронні копії всіх надрукованих творів автора. У 2018 р. за пропозицією Віктора Жадька бібліотека долучилась до підготовки матеріалів до його книги «Не маємо право забути: вибране з творчості В. Бойченка та І. Григурка» (Київ, 2019 р.), присвяченої відомим миколаївським літераторам.

На збірці «Багряні колони» (Одеса, 1978 р.), подарованій В. П. Бойченком бібліотеці, читаємо поетову заповідь: «Читачам-землякам Центральної бібліотеки м. Миколаєва – на щасливі дороги рідною землею».

Ми вдячні цим чудовим людям Валерію і Олександрі Бойченкам, які з великою любов'ю пройшли разом життєвим шляхом, та пішли з життя майже разом, залишивши глибокий слід назавжди у серцях людей, що були з ними поруч, і віру в щирі любов та відданість ... Миколаївщина повинна пишатися тим, що жив і творив на нашій землі надзвичайно талановитий поет Валерій Бойченко та його вірна муза Леся. Пам'ятаємо їх!

Ваше слово, майстре, звучить в поезіях, перекладах, піснях...

Фіна Улицька, педагог-музикант, краєзнавець, м. Миколаїв

*Щасливий той,
хто в цім краю почався...
Валерій Бойченко*

Багаторічний досвід роботи викладачем музичних дисциплін у Миколаївському педагогічному інституті (нині МНУ ім. В. О. Сухомлинського) пересвідчив, що в підготовці вчителя естетичного профілю та вчителя-філолога як творчих особистостей важливу роль відіграє залучення до краєзнавчих знань, а саме їхнього мистецького компонента.

Із метою пробудження інтересу та зацікавленості майбутніх мовників-літераторів до музичних інтерпретацій поезії краян запропоновано ознайомлення із відповідним пісенним матеріалом на практичних заняттях із курсу «Літературне краєзнавство» (на той час викладачем дисципліни була к. філол. н., доцент Береза І. Ю.).

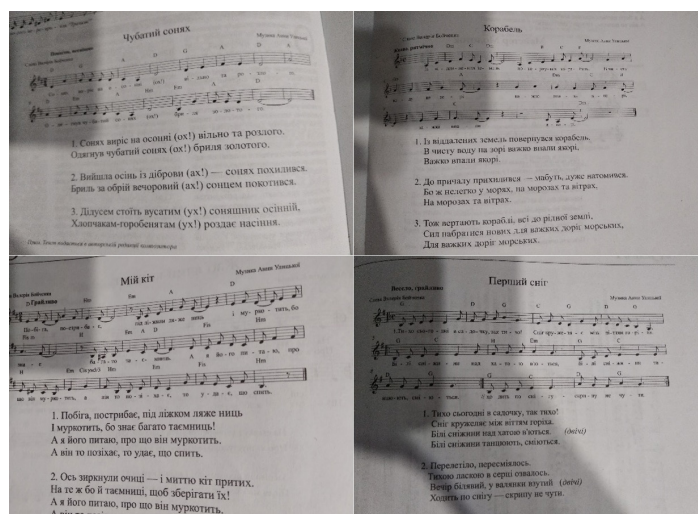
Так, разом із студентами ми готували окремі пісні для виконання під час «творчих віталень» із миколаївськими поетами. На ці заходи запрошували відомого поета і перекладача, лауреата престижних літературних премій Валерія Петровича Бойченка.

На першій зустрічі під акомпанемент фортепіано студенти виконали «Гімн Першої української гімназії», створений за його поетичними

рядками вчителем гімназії Т. Бродовською та гімназистом О. Політухою. На захід я запросила колишню випускницю закладу О. Білу, яка поділилася спогадами про роки свого навчання і подарувала Валерію Петровичу власне віршоване привітання. Для нього це було несподівано, але дуже приємно.

На той час низка поезій В. Бойченка отримала своє друге, «співоче», життя, серед яких «Верби при воді» В. Топчило, «Будемо стояти» заслуженого працівника культури України, видатного миколаївського хормейстера О. Шпачинського, «Вилами по воді» та «Відлуння» заслуженого діяча мистецтв України Т. Ярової. У пісні «Відлуння» (назва поезії В. Бойченка «Пам'ять неначе дитину») привертає увагу органічне поєднання мелодії з яскравою виразністю текста. Цей твір ми підготували зі студентами до наступної зустрічі з Валерієм Петровичем. Студенти зуміли перейнятися настроєм ліричного твору і під фортепіанний супровід виконали його чутливо та проникливо. Після закінчення заходу Валерій Петрович підійшов до мене, я відчула – виконання зворушило його. Він подякував і додав, що це його улюблений твір. Так, пісня подарувала особливий настрій та почуття і автору тексту, і молодим виконавицям-аматорам.

Наше нечасте спілкування з ним відбувалося і надалі. У спогадах залишилось запрошення Майстра на презентацію книги поезій «Не повториться мить». Я радо погодилася прийти. Коли закінчився захід, звернулася до автора з проханням поради, які в нього є збірки дитячих поезій (моя донька Аня шукала «свої» поезії краян для створення власних пісень). Валерій Петрович назвав «Який широкий світ». Усі віршики з цієї збірки увійшли згодом до її збірки дитячих пісень «Співочій малечі». Вони одразу полюбилися школярам і часто лунають на уроках музичного мистецтва в школах України, на творчих конкурсах авторської пісні далеко за межами нашого Миколаєва. У 2019 р. науково-методичний часопис «Мистецтво і освіта» опублікував низку популярних дитячих пісень вчителя музичного мистецтва-композитора, співачки, члена Асоціації діячів естрадного мистецтва України Ганни Улицької, серед яких енергійний «Корабель» як символ рідного міста Миколаєва, вибагливий «Мій кіт», радісна зимова пісенька «Перший сніг», гумористичний діалог «Чубатий сонях» за поезіями Валерія Бойченка.

Відомо, що в творчому доробку В. Бойченка вагоме місце посідають переклади поетів «різних віків і народів». Не обійшов він увагою і дитячу аудиторію, створивши збірки перекладів англійських майстрів слова – «Зроду ще такого я не бачив» та всесвітньо відомих англійських народних дитячих пісеньок «У мене курочка була». Остання мене, як музиканта, дуже зацікавила порівнянням текстів оригіналу і перекладів. Я звернулася до Валерія Петровича надати можливість ознайомитися з цими добрими «перлиночками з дитячого світу». Ми зустрілися, автор дав почитати з його рук тоненькі книжечки з яскравими малюночками. Але тексти... Такий вишуканий смак, особлива мелодика та ритмічність віршиків, неймовірно точні ноті дитячого світосприйняття, давно відомі образи, що зазвучали зовсім незвичайно, коли їх огорнуло українське слово з-під пера Майстра... Я одразу спитала: «Так це ж Ваші власні дитячі поезії, чи не так? А як би побачити книжечку перекладів?» На що він якось дуже сором'язливо сказав: «Так то і є мої переклади...» Прошло вже чимало років із тієї, на превеликий жаль, нашої останньої з ним зустрічі. Коли мій онук прийшов навчатися до Миколаївської ЗОШ № 59 з поглибленим вивченням англійської мови, то без жодних коливань усі вчителі, що викладали іноземну мову в класі Ілюши, підхопили мою ініціативу познайомити дітей та батьків школи із дитячими збірками перекладів Валерія Петровича в поєднанні з англійськими оригіналами. Маленькі актори із задоволенням «перевтілювалися» в мишат та кіцьок, стареньких бабусь та величезних гігантів-ненажер, радо розповідали про казковий годинник... Скільки миколаївських дітей ходили до обласної дитячої бібліотеки (директор Жайворонок Т. А.) у той рік послухати і подивитися чудову мінівиставу маленьких школярів-«англійців» про Робіна-Бобіна, легендарних трьох сестричок-кіцьок, що загубили свої рукавички, розумну курочку...

У жовтні 2015 р. мій онук взяв участь у V Конкурсі української патріотичної поезії ім. В. Бойченка. Незважаючи на свій «неконкурсний вік», він твердо вирішив виступити із позаконкурсним твором – його улюбленою «Казкою про бабусю», прочитати твір мовою оригіналу та в перекладі Валерія Петровича. Цей виступ був несподіванкою і для журі, і для глядачів – Валерій Петрович ще й дитячий поет-перекладач!

Ось наш диплом на добру згадку!

Майстер Слова, неймовірно доброзичливого, чуйного, вишукано інтелігентного, відвертого і люблячого, що лине з самого Серця – Валерій Бойченко!

Розділ 3.
МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ
ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО КРАЄЗНАВСТВА
(за творчістю В. Бойченка)

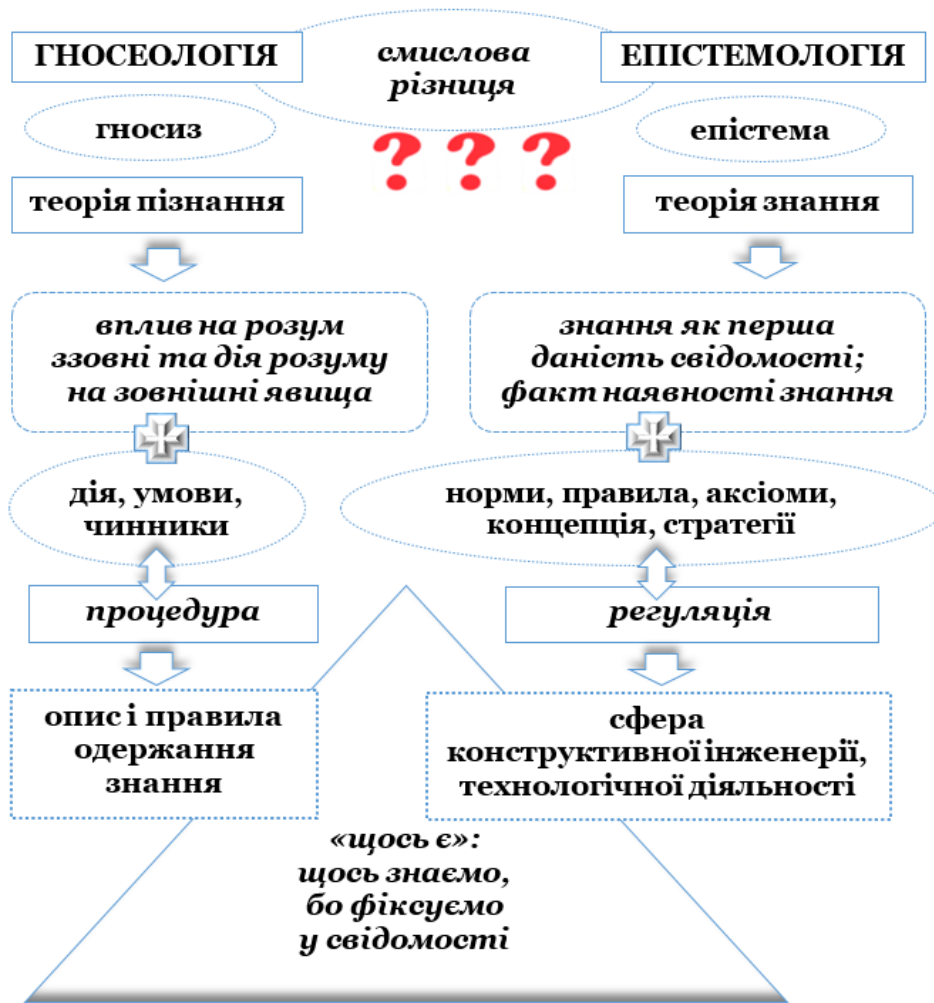
**Епістемологія літературного краєзнавства:
методичний контекст**

*Василь Шуляр, д.пед.н., доцент, професор
кафедри теорії й методики мовно-літе-
ратурної та художньо-естетичної осві-
ти, директор Миколаївського обласного
інституту післядипломної педагогічної
освіти, заслужений учитель України*

Постнекласична філософська парадигма – епістемологічна – є засобом у системі літературного краєзнавства пізнання й самопізнання шкільною молоддю української культури і світогляду українців, їх духовності й ментальності. За такої парадигми маємо включити кожного суб'єкта педагогічного дійства у складний діалог із культурою українського народу взагалі та літературою рідного краю зокрема. Важливо зорганізувати діалог із текстами, підтекстами й контекстами, з однолітками і головне – самим собою, щоб переконати кожного у своїй неущербності, переконатися у значущості української культури й літератури рідного краю у системі загальноєвропейських і світових набутоків і цінностей.

«Епістемологія» як поняття вченими сьогодні потрактовується неоднозначно. У філософських та словниках іншомовних слів значення наповнення зводиться до «теорія пізнання» й урівнюється зі значенням поняття «гносеологія». Сучасні підходи розглядають ці поняття з позиції наукового і практичного розв'язання проблем сучасного суспільного життя. Наукові знання традиційно вважалися основною формою знання. Нині великий інтерес до когнітивних знань. Саме вони наближені й пов'язані з різними історичними й духовними практиками. Таку функцію на себе бере новий тип науковості як епістемологія, що забезпечує «міжгалузеву інтегрованість гуманітарних, природничих, технічних та інших дисциплін, галузей» (за Т. Усатенко, с. 47).

Осягнення значеннєвого наповнення понять «гносеологія» і «епістемологія» продуктивним виявиться у зіставленні та розробленні логіко-семіотичної моделі. Модель вибудовувалася за працями Віктора Петрушенка та Тамари Усатенко і подана нами в такий спосіб:

**Логіко-семіотична модель
«Гносеологія й епістемологія: спільне і своєрідне»**

Проблеми сучасного уроку (заняття) літератури взагалі, позакласного читання та літературного краєзнавства зокрема як ніколи набрали своєї актуальності. Виявом цього є численні статті, публікації та дискусії з проблем літературної освіти в XXI столітті. Тільки за останній час маємо декілька Концепцій літературної освіти (Н. Волошина і група науковців Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ; О. Ніколенко (м. Полтава) та колектив учених: Л. Мірошніченко, М. Сулима, К. Тараннік-Ткачук

(м. Київ), Л. Кавун (м. Черкаси); В. Шуляр (м. Миколаїв). У кожній із публікацій тією чи іншою мірою акцентується увага на методиці та технології уроку/заняття. Одні провокують відмовитися від класно-урочної системи, інші є прихильниками повної технологізації літературної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах.

Нові чинні програми порушили традицію попередників щодо уроків позакласного читання й літератури рідного краю. Про причини можемо лише здогадуватися. Очевидним є те, що в системі літературної освіти

позакласне читання й літературне краєзнавство не знайшли посутнього місця. Хаотичне зменшення годин не на користь формування інтелігентного та компетентного читача як патріота свого краю. Спробуємо віднайти ті методико-технологічні дотики, які сприяли б основному: викликати бажання сучасного школяра читати, а вчителя-словесника, зрозумівши реалії сьогодення, адекватно вибудовувати літературні заняття відповідно до викликів часу на прикладі творів позакласного читання та літературного краєзнавства. Зіставлення двох варіантів програм, за якими працюватимуть учителі літератури, засвідчують заявлене вище.

Таблиця 1

*Розподіл годин «Українська література»:
5-9 класи – позакласне читання та література рідного краю*

Вид, напрям діяльності/клас, кількість годин/ програми 2005 і 2012 років/авторський варіант	5 кл.			6 кл.			7 кл.			8 кл.			9 кл.		
	2005	2012	автор.	2005	2012	автор.	2005	2012	автор.	2005	2012	автор.	2005	2012	автор.
1. Література рідного краю	2	4	4	2	4	4	2	4	4	2	4	4	2	2	4
2. Позакласне читання	4	4	4	4	4	4	4	2	4	4	2	4	-	2	4

Окреслюючи актуальні аспекти методики і технології уроків/занять позакласного читання та літератури рідного краю в навчальних закладах різного типу, маємо проаналізувати напрацьоване в методиці навчання української літератури, виокремити актуальні моменти для реалізації уроків позакласного читання й літературного краєзнавства в загальноосвітніх навчальних закладах, запропонувати технологічну модель уроків із позакласного читання та літератури рідного краю для класів загальноосвітніх і профільних.

Проблема уроків позакласного читання, літератури рідного краю не є новою. У методиці української літератури вона знайшла своє вивчення в працях М. Гордої, Н. Волошиної, Л. Неживої, В. Оліфіренка, Є. Пасічника, В. Романька, Г. Токмань. Учителями-словесниками матеріалізовано в конкретні практико орієнтовані моделі: інтегровані уроки з української мови та літератури рідного краю (М. Ісаєвич); проблема організації дослідницької роботи старшокласників на уроках літератури рідного краю (О. Міхно); формування творчого мислення учнів засобами літературного краєзнавства (С. Горбатюк); краєзнавчий аспект у системі позакласної роботи навчального закладу (П. Оліфер); організація системного навчання з 5-го до 11-го класу на уроках літератури рідного краю (В. Кочегарова); підготовка та використання дидактичного матеріалу краєзнавчої тематики (О. Зайченко); проєкт оформлення кабінету літератури рідного

краю (Л. Фурсова); кабінет літературного краєзнавства (В. Дідківський); організація вивчення літературного краєзнавства на уроках зарубіжної літератури (І. Волинець); метод проєкту за матеріалами газетних матеріалів у системі літературного краєзнавства (В. Нищета); методика створення та використання робочих зошитів на уроках літератури рідного краю (Н. Яценко); мета уроків літератури рідного краю (Л. Лісова).

Шкільне літературне краєзнавство багатогранне, і присутнє місце в ньому займають уроки літератури рідного краю. Вони мають певні особливості. Регулятивом є методологічні норми, а також завдання щодо підготовки та конструювання моделей уроків як позакласного читання, так і занять із літератури рідного краю.

До методологічних норм віднесемо:

- література як художнє відображення духовного життя українського народу і тої спільноти в регіоні, які оточують дитину;
- урахування вікових, психологічних і пізнавальних можливостей школярів, їх загального розвитку в поєднанні з традиціями регіону;
- дотримання вікової динаміки особистісного сприймання літератури взагалі та літературно-мистецьких творів рідного краю;
- формування умінь кваліфікованого читача, який розуміє літературу як мистецтво слова, приймає художні цінності та шліфує культуру почуттів;
- доцільність у наростанні та підборі літературно-краєзнавчого матеріалу з урахуванням принципу від простого до складного;
- глибоке знання історії й літератури рідного краю та об'єктивне його потрактовування в культурно-мистецькому просторі;
- оптимальність і різноманітність навчальних форм роботи, типів уроків із метою посилення зацікавленості до літературно-мистецької спадщини земляків;
- інтегративність і міжтекстуальність як підхід до представлення творів письменників-земляків із опорою на краєзнавчий матеріал;
- наступність у розвитку зв'язного мовлення з вивченням творів позакласного читання та літератури рідного краю, а також теоретичних розділів навчальної програми;
- особистісно зорієнтований підхід у формуванні пакета навчальних запитань і завдань, а також у вибудові моделі з чітко контрольованим, діагностованим і коректованим компонентом.

Завдання уроків позакласного читання та літератури рідного краю:

- поглиблювати відомості про життя та творчість митців самостійно обраних/рекомендованих і даної місцевості;
- розвивати зацікавленість до їх творчого доробку та спадщини;
- забезпечувати особистісне ставлення до самостійно обраних/рекомендованих творів і літератури рідного краю, розвиваючи вміння висловлювати свої думки про автора твору, героїв, художні образи;
- прищеплювати естетичні смаки, виховувати почуття прекрасного, насолоди художнім твором, почуття гордості й поваги до письменника взагалі та земляків-митців зокрема;

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

- виявляти нахили, смаки, здібності учнів, сприяти їх розвитку, виховувати юних поетів-аматорів;
- поглиблювати літературні знання та з історії рідного краю, про найвидатніших діячів культури та мистецтва;
- прищеплювати любов до книжки, творів мистецтва, які народилися на отчій землі чи з'явилися під впливом певних подій, чи під враженнями від перебування у степовому південному Прибужжі чи іншому куточку батьківщини;
- розвивати культуру, логічне та образне мислення, культуру мовлення та читання;
- розвивати уміння вести діалог і полілог у парі, групі, будувати монологічне висловлювання, вступати в дискусію з проблемних питань твору, узагальнювати, систематизувати знання та робити висновки;
- спонукати школярів до самостійного прочитання творів позакласного читання та літератури рідного краю, вести довірливий діалог сам на сам, з авторами чи героями, які жили чи перебували в даній місцевості;
- допомогти учням подолати принизливе почуття національної меншовартості, разом з історією України, рідного краю допомогти повернути їм історичну пам'ять і виплекати природне почуття національних гордощів;
- переконувати, що жити за народним чи релігійним календарем, канонами українського православ'я чи народною етикою – найвищі чесноти українця;
- прищеплювати почуття поваги до видатних людей рідного краю, спонукати наслідувати їхній героїчний чи трудовий подвиг;
- виховувати працелюбність, милосердя, гуманне ставлення до людини, природи тощо;
- спонукати дітей захоплюватися красою й самобутнім багатством рідної землі, звитяжністю національно-визвольних змагань земляків, їхнім славетним минулим;
- викликати в учнів щире й глибоке прагнення захищати світлі набутки матеріального й духовного життя нації, оберігати й примножувати їх, продовжуючи традиції роду, родини, краю;
- розвивати уміння переказувати, стежити за чіткістю та логічністю відповідей на запитання; висловлювати враження від почутого, побаченого;
- виявляти самостійне судження, учити давати об'єктивну характеристику героям, художнім образам і явищам;
- розвивати комунікативно-мовленнєві вміння школярів на уроках позакласного читання та літератури рідного краю, послуговуючись творами малої форми в усному та писемному варіанті (переказ-мініатюра, з творчими завданнями, багатоваріантні міні-твори в контексті певної жанрово-стильової манери письма тощо).

Шкільне літературне краєзнавство багатогранне, і посутнє місце в ньому займають уроки літератури рідного краю, що мають певні особли-

вості.

По-перше, планувати їх треба з урахуванням специфіки літератури як виду мистецтва, що є частиною художньої культури України та рідного краю; *по-друге*, добір літературних творів і мистецького матеріалу здійснювати з урахуванням художньо-естетичної вартісності й регіональної значущості; *по-третє*, уміло поєднувати вивчення літератури зі зразками образотворчого, музичного, архітектурного тощо мистецтва краю, де народилися і вирости школярі; *по-четверте*, забезпечувати формування естетичних смаків, переконань, ідеалів школярів з урахуванням україно/народо/людинознавчих аспектів, традицій і звичаїв регіону; *по-п'яте*, урахуовуючи важливість виховання творчого читача, виробляти особистісне ставлення до художньої літератури рідного краю, щоб допомогти учневі-Читачу-Людині самовиразитися й самоствердитися; учень має розуміти, що митці не тільки відображають своє сприйняття й розуміння світу, але й передають енергію бачення життя в його добрі і злі, красі й потворності, – тим самим допомагають творити своє Я в єдності долі з природою, людством, нацією, рідним краєм.

Співпраця учитель (методист) – митець (художній твір) – учень (читач) досягне органічної єдності й чародійного синтезу, якщо пам'ятати мему настанову І. Франка, підбираючи матеріал до уроків рідного краю (і не тільки): «Кожен чільний письменник – чи він слов'янин, чи німець, чи француз, чи скандинавець, – є наче дерево, що своїм корінням впирається якомога глибше і міцніше в свій рідний, національний ґрунт, намагається ввіссати в себе і переварити в собі якнайбільше його живих соків, а своїм пнем і короною поринає в інтернаціональній атмосфері ідейних інтересів, наукових, суспільних, естетичних і моральних змагань. Тільки той письменник може... мати якесь значення, хто має і вміє цілій освіченій людськості сказати якесь своє слово в такій формі, яка б найбільше відповідала його національній вдачі».

Тож мета цих уроків – осягнення глибинної сутності спадщини митців рідного краю, космосу духу земляків, реалій дійсності, сприйняття й поцінування багатовимірного набутку майстрів слова, плекання почуття гордості творчими людьми, славними краянами, поєднуючи емоційно-естетичне з поняттєвим, образне мислення – з логічним.

Пробудження інтересу до літератури рідного краю сприятиме перенесенню учня-читача у світ думок і почуттів митця, дасть позитивні наслідки в осягненні культурологічної спадщини малої батьківщини в контексті здобутків національної та світової.

У методичних працях відбилися різноманітні позиції в оцінці характеру і специфіки вивчення літератури в школі та класифікації уроків. На жаль, не звернено уваги на заняття з позакласного читання (окрім Н. Волошиної та

Є. Ломонос), літератури рідного краю. Специфіка таких уроків очевидна, тому маємо пам'ятати про те, що вони розглядають матеріал більшого обсягу, ніж на звичайному занятті; навчальна діяльність учнів позначена більшою самостійністю; зміщено акцент із таких традиційних елементів уроку, як опитування, пояснення та закріплення матеріалу.

Методичною наукою ще не розроблена типологія уроків літератури рідного краю й частково з позакласного читання. Нам видається, що дані уроки можуть бути представлені як заняття вступні (настановно-мотиваційні, на яких учитель поведе учнів-читачів у мистецький світ вітчизняної літератури чи регіону, з'ясує, що їм відомо, що прочитали, побачили, почули під час канікул самостійно чи за рекомендаційним списком, проведе проміжну рефлексію тощо); урок-спілкування за прочитаним твором (творчістю митця); підсумково-рекомендаційний урок, на якому учні мають представити результативно-творчу роботу (творчий портрет письменника-лауреата (різних премій), письменника-земляка, звуковий альбом: «Твори

М. Коцюбинського і спроби їх інсценізування», «Пісні мого краю», відеокліп (сюжет) «Ох, анекдот, анекдот» або «Народні байки з вуст мого дідуся (батька) тощо»; узагальнюється вивчене протягом року; сюди також входить етап осмислення ступеня оволодіння навчальним матеріалом; подається список творів для самостійного читання та відбувається презентація нових видань тощо).

Запропонована типологія уроків має, у першу чергу, ознаки оглядовості: літературно-мистецькі огляди (вступні уроки), монографічно-оглядові (уроки-спілкування), узагальнювальні (підсумково-рекомендаційні). На це має зважити вчитель, вибудовуючи та наповнюючи змістом заняття з позакласного читання та літератури рідного краю.

Уроки позакласного читання та літератури рідного краю можна представити як традиційні, так і нестандартні. Останні можуть бути такими: урок-конкурс, -заочна подорож, -інсценізація, -«оживлення», -художня розповідь тощо (для 5–8 класів); урок-конференція, -семінар, -диспут,

-зустріч, -екскурсія, -візуалізація, -семінар, -практикум у 9–11 класах.

Структура та змістове наповнення традиційного заняття з позакласного читання, літератури рідного краю, що вибудовані на засадах дидактики та специфіці літератури як мистецтва слова, передбачають у 5–8 класах:

а) *вступний* (настановно-мотиваційний – літературно-мистецький огляд); б) *урок-спілкування* (за літературним твором, творчістю митця – монографічно-оглядовий урок); в) *підсумково-рекомендаційний* (результативно-творча робота учня-читача – узагальнювальний огляд). Для прикладу подаємо моделі уроків (занять) за програмою «Література рідного краю» (автори-укладачі: Василь Шуляр, Валентина Купцова, 2020 рік), що розроблені вчителями Миколаївщини (розділ 3, параграфи 3.2.1–3.2.11). Про технологічні моделі уроків/занять із літератури рідного краю піде мова в параграфі 3.2.

Використана література:

1.Петрушенко В. Епістемологія як філософська система знання / В. Петрушенко. – Львів : Вид-во «Львівська політехніка», 2000. – 296 с.

2. Усатенко Т. Епістемологія українознавства: педагогічний контекст / Т. Усатенко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 128 с.

3. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.

4. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2014. – 553 с.

Технологія і методика уроку/занять літератури рідного краю

Василь Шуляр, д.пед.н., доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України

Реалізація епістемологічної стратегії в організації літературного краєзнавства та уроків/занять із позакласного читання важливо вибудувати або/і запропонувати матрицю моделі таких уроків/занять. На основі такої матриці вчитель відбере з того переліку назви едукативних (освітніх) ситуацій, що враховуватимуть трискладовість: виховання, навчання, розвиток. До запропонованих технологічних моделей автором розроблено електронний програмний засіб. За допомогою е-програми вчитель може легко конструювати авторську модель заняття, не порушуючи методичні приписи до такого типу уроку і наповнюючи його зміст із урахуванням особливостей учнів, класу, типу навчального закладу та фактичного літературно-мистецького матеріалу до конкретної теми. Поле для творчості та вияву креативності словесника такий засіб не обмежує.

Можливі варіанти технологічних моделей занять із позакласного читання та літератури рідного краю у відповідності до авторської типології уроків/занять подаємо в такому варіанті:

ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ УРОКУ

Архітектоніка, композиційні елементи та сюжетно-змістові лінії співробітництва вчителя-літератора з учнем-читачем за компетентнісно-діяльнісною парадигмою

Тип уроку: урок літератури рідного краю та позакласного читання – **вступний**.

Різновиди (едукативні (освітньо-педагогічні) ситуації): а) вступний (настановно-мотиваційний – літературно-мистецький огляд); б) урок-спілкування (за літературним твором, творчістю митця – моно-

графічно-оглядовий урок); в) підсумково-рекомендаційний (результативно-творча робота учня-читача – узагальнювальний огляд).

I. Зачин уроку

1. Чуттєво-естетичний компонент літературної освіти

- 1.1. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів.
- 1.2. Організаційно-релаксаційна хвилинка.
- 1.3. Літературно-мистецька «хвилинка» (читання творів учнями, прослуховування та розгляд мистецьких творів доби).
- 1.4. Аутотренінг або музикотерапія.
- 1.5. Рефлексія психологічної готовності до виконання літературно-мистецьких завдань.

2. Настановно-мотиваційний компонент літературної освіти

- 2.1. Інтрига-коментар вислову (ідея дня; вислів-твердження; мотто уроку, літературної теми).
- 2.2. Особистісно значіма деталь, факт, сцена з художнього твору.
- 2.3. Життєва ситуація письменника, учня-читача.
- 2.4. Духовно-мистецька подія в суспільстві, культурному житті народу, краю.

II. Основна частина: кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

3. Орієнтаційно-прогностичний компонент літературної освіти

- 3.1. Повідомлення, корпоративне формулювання теми уроку, читачьких завдань.
- 3.2. Визначення та формулювання особистісно важливих цілей читачької діяльності.
- 3.3. Умотивування наступної діяльності вчителем або/і школярами.
- 3.4. Позитивна настанова на вирішення літературно-мистецьких завдань.

4. Змістово-пошуковий компонент літературної освіти

- 4.1. Представлення моделі (ЛСМ) вивчення літературно-мистецької теми:
  - статичні або/і динамічні моделі вивчення курсу літератури рідного краю (позакласного читання);
  - коментар моделі вивчення теми (логіко-семіотична модель – ЛСМ).
- 4.2. Обговорення шляхів, кроків формування літературної компетентності учня-читача (відповідно до моделі компетенцій школяра в системі літературної освіти):
  - визначення компетенцій відповідно до літературно-мистецького матеріалу, що вивчатиметься на уроці;
  - заповнення понятійно-термінологічного простору учня-читача за літературно-мистецькою темою;
  - представлення (спільна вибудова) плану, схеми вивчення матері-

алу у співпраці з учнями, учителем літератури; унесення змін, доповнення.

5. Операційно-діяльнісний компонент літературної освіти

5.1. Презентація літературно-мистецької теми та її усвідомлення:

- представлення виставки літературно-мистецьких здобутків краян;
- ознайомлення з фактами, подіями літературно-мистецького життя рідного краю (новинки видань, часописів для позакласного читання);
- усвідомлення літературно-мистецького матеріалу;
- поглиблення літературознавчої, культурологічної компетенції учня-читача;
- організація дослідно-пошукової діяльності учня-читача під час заняття (на перспективу домашньої роботи до наступного уроку, упродовж чверті; індивідуально, у парі, у групі; створення проекту тощо);
- варіативний вибір різних навчальних джерел для поглиблення знань із літературно-мистецької теми;
- інтернет-джерела для вирішення визначених літературно-мистецьких завдань за темою уроку та ін.

5.2. Ціннісно зорієнтоване осмислення значимості літературно-мистецької теми в духовному житті людини:

- формування аксіологічної компетенції читача (на прикладах, фактах із життя письменників, літературних персонажів даного періоду тощо);
- визначення, побудова кожним особистісно важливої, варіативно аксіологічної моделі поведінки.

6. Системно-узагальнювальний компонент літературної освіти

6.1. О-мовлення узагальнювальних моделей результатів читацької діяльності.

6.2. Унесення змін, доповнень до логіко-семіотичних моделей, схем, таблиць змісту літературно-мистецької теми рідного краю.

6.3. Уточнення планів, тез, виписок.

III. Розв'язка уроку

7. Рефлексивно-корективний компонент контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів

7.1. Представлення, демонстрація результатів читацької діяльності:

- звіт учня-читача за результатами опрацювання різнопланових матеріалів літературно-мистецької теми рідного краю;
- обмін враженнями від почутого, самостійно прочитаного за темою уроку літератури рідного краю.

7.2. Оперативний контроль літературно-читацького досвіду учнів:

- тестування, співбесіда, презентація за результатами читацьких досягнень;

- самооцінювання виконуваної роботи під час опрацювання літературно-мистецької теми з літератури рідного краю.
- 7.3. Варіативне особистісно орієнтоване домашнє завдання:
- оголошення та коментар завдань для обов'язкового виконання учнями-читачами;
  - представлення з наступним коментарем варіативних рівневих завдань для учнів-читачів;
  - коригування учнем-читачем програми вивчення вступної теми з курсу література рідного краю.

8. Духовно-естетичний компонент літературної освіти

8.1. Розгляд світлин, зачитування висловів, думок митців рідного краю, їх коментар.

8.2. Перегляд відеосюжету, ілюстративного виставкового вернісажу, озвучення, коментування.

8.3. Слово-акцент учителя літератури (відповідно до літературно-мистецької теми з курсу література рідного краю).

ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ УРОКУ

Архітектоніка, композиційні елементи та сюжетно-змістові лінії співробітництва вчителя-літератора з учнем-читачем за компетентісно-діяльнісною парадигмою

Тип уроку: урок літератури рідного краю та позакласного читання – *урок-спілкування (за літературним твором; творчістю митця).*

Різновиди (едукативні (освітньо-педагогічні) ситуації):
а) вступний (настановно-мотиваційний – літературно-мистецький огляд); б) урок-спілкування (за літературним твором, творчістю митця – монографічно-оглядовий урок); в) підсумково-рекомендаційний (результативно-творча робота учня-читача – узагальнювальний огляд).

І. Зачин уроку

1. Чуттєво-естетичний компонент літературної освіти

- 1.1. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів.
- 1.2. Особистісно значуща ситуація з життя письменника для учня-читача.
- 1.3. Організаційно-релаксаційна хвилинка.
- 1.4. Літературно-мистецька «хвилинка»:
  - зачитування уривків учнями/учителем із творів письменника, спадщина якого вивчатиметься;
  - прослуховування та розгляд мистецьких творів, які пов'язані з вивченням текстом;
- 1.5. Аутотренінг або музикотерапія:
  - прослуховування фонової музики під час вступного слова вчителя про художній твір;

- прослуховування улюблених творів письменника в його виконанні;
- перегляд мистецьких творів, які найбільше полюбляв письменник під музичний супровід.

1.6. Рефлексія психологічної готовності до вивчення, аналізу та інтерпретування художнього твору.

2. Настановно-мотиваційний компонент літературної освіти

2.1. Інтрига-коментар вислову про художній твір:

- ідея дня, ціннісно-етичний вислів (слово) художнього твору;
- вислів-твердження літературознавця про художній твір;
- мотто уроку, літературної теми.

2.2. Особистісно значуща деталь, факт, сцена з історії створення художнього твору.

2.3. Розповідь про ситуацію в житті письменника, що пов'язана з його твором/творчістю.

2.4. Духовно-мистецька подія в суспільстві або учнів-читачів, що пов'язана з історією створення (написання, постановки, екранізації та ін.).

2.5. Культурно-мистецька подія в житті українського народу, пов'язана з ювілейним виходом у читацький світ художнього твору письменника.

II. Основна частина: кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

3. Орієнтаційно-прогностичний компонент літературної освіти

3.1. Повідомлення, корпоративне формулювання теми уроку, читацьких завдань щодо вивчення, аналізу та інтерпретування художнього твору.

3.2. Визначення особистісно-важливих цілей діяльності з вивчення художнього твору.

3.3. Умотивування вивчення, аналізу та інтерпретування художнього (учителем або/і школярами).

3.4. Позитивна настанова на вирішення літературно-мистецьких завдань за текстом художнього твору.

3.5. Представлення схеми (моделі, алгоритму, плану) вивчення художнього твору або/і творчості письменника.

4. Змістово-пошуковий компонент літературної освіти

4.1. Підготовка до сприйняття художнього твору, творчості митця:

- повідомлення біографічних й історичних відомостей для розуміння тексту;
- художньо-мистецький, соціально-побутовий коментар;
- пояснення незрозумілих слів (за необхідності в письмовій формі);
- постановка системи запитань-орієнтирів до читання твору (випереджувальні міні-завдання для осмислення й наступного обговорення в класі);

- розгляд ілюстративного матеріалу до твору;
- прослуховування уривків музичних творів на слова письменників рідного краю;
- попередня екскурсія до місць, пов'язаних зі змістом художнього твору;
- вибіркове читання твору з навмисне вилученими фразами, репліками;
- незвичний початок вивчення твору з використанням предметно-речових деталей тощо.

5. Операційно-діяльнісний компонент літературної освіти

5.1. Ціннісно зорієнтоване сприйняття й осмислення тканини художнього твору (творчості письменника):

- обмін враженнями від попереднього самостійного ознайомлення з текстом;
- заповнення понятійно-термінологічного простору учня-читача за літературно-мистецькою темою;
- представлення (спільна вибудова) плану, схеми вивчення матеріалу у співпраці з учнями, учителем літератури; унесення змін, доповнення;
- виконання аналітико-синтетичних дій учнем-читачем за текстом художнього твору (творчістю письменника);
- інтерпретування відібраних уривків, сцен, картин, епізодів, фактів, ключових фраз, описів тощо з художнього твору (творчості письменника);
- контекстне особистісно-значиме прочитання твору, виявлення його місця, ролі автора в літературному процесі;
- презентація літературно-мистецької спадщини письменника (попередньо підготовлена; виконання проєктної роботи, дослідно-пошукових завдань; презентація автором (його родичами, друзями) книги, творів «наживо»);
- читання/переказування/розказування/виконання уривків і творів, що самостійно учнем-читачем підготовлені.

6. Системно-узагальнювальний компонент літературної освіти

6.1. О-мовлення узагальнювальних моделей результатів читацької діяльності.

6.2. Унесення змін, доповнень до логіко-семіотичних моделей, схем, таблиць змісту літературно-мистецької теми рідного краю.

6.3. Уточнення планів, тез, виписок.

III. Розв'язка уроку

7. Рефлексивно-корективний компонент контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів

7.1. Обмін враженнями від прочитання художніх творів краян.

7.2. Самоаналіз і самоусвідомлення міри збагачення власного мен-

тального досвіду (творча рефлексія).

7.3. Самооцінювання виконуваної роботи під час опрацювання літературно-мистецької теми.

7.4. Представлення, демонстрація результатів читацької діяльності:

- звіт учня-читача за результатами опрацювання різнопланових матеріалів літературно-мистецької теми рідного краю;
- обмін враженнями від почутого, самостійно прочитаного за темою уроку літератури рідного краю.

7.5. Оперативний контроль літературно-читацького досвіду учнів:

- тестування, співбесіда, презентація за результатами читацьких досягнень;
- самооцінювання виконуваної роботи під час опрацювання літературно-мистецької теми з літератури рідного краю.

7.6. Варіативне особистісно орієнтоване домашнє завдання.

- оголошення та коментар завдань для обов'язкового виконання учнями-читачами;
- представлення з наступним коментарем варіативних рівневих завдань для учнів-читачів;
- коригування учнем-читачем програми вивчення вступної теми з курсу література рідного краю.

8. Духовно-естетичний компонент літературної освіти

8.1. Розгляд світлин, ілюстрацій, зачитування уривків творчих робіт, думок учнів-читачів за художнім твором літератури рідного краю, їх коментар.

8.2. Перегляд авторського ілюстративного виставкового вернісажу, озвучення, коментування – за текстом художнього твору літератури рідного краю (учитель, підготовлений учень-читач, за участю учнів-читачів).

8.3. Перегляд відеосюжету, ілюстративного виставкового вернісажу, озвучення, коментування.

8.4. Слово-акцент учителя літератури (відповідно до літературно-мистецької теми з курсу література рідного краю).

ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ УРОКУ

Архітектоніка, композиційні елементи та сюжетно-змістові лінії співробітництва вчителя-літератора з учнем-читачем за компетентнісно-діяльнісною парадигмою

Тип уроку: урок літератури рідного краю та позакласного читання – підсумково-рекомендаційний.

Різновиди (едукативні (освітньо-педагогічні) ситуації):

- а) вступний (настановно-мотиваційний – літературно-мистецький огляд); б) урок-спілкування (за літературним твором, творчістю митця – монографічно-оглядовий урок); в) підсумково-рекомендаційний (ре-

зультативно-творча робота учня-читача – узагальнювальний огляд).

I. Зачин уроку

1. Чуттєво-естетичний компонент літературної освіти

1.1. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів.

1.2. Особистісно значуща ситуація з життя письменника для учня-читача.

1.3. Організаційно-релаксаційна хвилинка.

1.4. Літературно-мистецька «хвилинка»:

- зачитування уривків із творів письменника, спадщина якого вивчатиметься учнями/вчителем;
- прослуховування та розгляд мистецьких творів про письменника.

1.5. Аутотренінг або музикотерапія:

- прослуховування фонової музики під час вступного слова вчителя про творчість письменників літератури рідного краю, які вивчалися впродовж чверті/семестру/року;
- прослуховування улюблених музичних творів письменників літератури рідного краю/позакласного читання;
- перегляд мистецьких творів, що найбільше любляв письменник під музичний супровід.

1.6. Рефлексія психологічної готовності до виконання літературно-мистецьких завдань.

2. Наставно-мотиваційний компонент літературної освіти

2.1. Інтрига-коментар вислову про письменника (ідея дня; вислів-твердження; мотто уроку, літературної теми).

2.2. Особистісно значуща деталь, факт, сцена з життя письменника.

2.3. Розповідь про ситуацію в житті письменника, що пов'язана з його твором/творчістю.

2.4. Духовно-мистецька подія в суспільстві або учнів-читачів, що пов'язана з особою письменника або його місцем народження, проживання та ін.

2.5. Культурно-мистецька подія в житті українського народу, пов'язана з фактами з життя письменника.

II. Основна частина: кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

3. Орієнтаційно-прогностичний компонент літературної освіти

3.1. Повідомлення, корпоративне формулювання теми уроку, читачьких завдань щодо узагальнення й систематизації знань, підготовки результативно-творчої роботи.

3.2. Визначення особистісно-важливих цілей діяльності щодо узагальнення й систематизації знань, підготовки результативно-творчої роботи.

3.3. Умотивування щодо узагальнення й систематизації знань, підготовки результативно-творчої роботи (вчителем або/і школярами).

3.4. Позитивна настанова на вирішення літературно-мистецьких завдань за літературно-мистецьким матеріалом, який має бути узагальнений.

3.5. Представлення схеми (моделі, алгоритму, плану) щодо узагальнення й систематизації знань, підготовки результативно-творчої роботи.

4. Змістово-пошуковий компонент літературної освіти

4.1. Узагальнення й систематизація літературно-читацьких досягнень, норм, цінностей:

- огляд творів, що вивчалися упродовж усього курсу;
- віртуально-рольова подорож (екскурсія, інсценізація яскравих уривків) за змістом прочитаних творів;
- захист групових літературно-мистецьких проєктів, виставкових експозицій (ілюстрацій, малюнків, зібраного матеріалу на паперових й електронних носіях тощо);
- обмін враженнями про творчість письменника, художній твір (за результатами попереднього анкетування «Автор року», «Книга року», «Художній твір року», «Літературний персонаж року», «Проблема року», «Відкриття року», «Прикрість року»).

5. Операційно-діяльнісний компонент літературної освіти

5.1. Ціннісно зорієнтоване спрямування читацьких дій:

- презентація буклета «Рекомендаційні списки до курсу літератури рідного краю, позакласного та самостійного читання»;
- заповнення понятійно-термінологічного простору учня-читача за літературно-мистецькою темою (перелік, дефініція теоретико-літературних понять, з якими учні не знайомі – за необхідності);
- запитання й завдання випереджувального типу для підготовки до адекватного сприйняття художнього твору (за необхідності, до деяких творів);
- перелік дослідно-пошукових завдань, назв індивідуальних, групових, колективних проєктів для учнів-читачів (за текстом художнього твору, творчістю письменника – за бажанням, вибором школяра);
- побажання, рекомендації вчителя, бібліотекаря, психолога щодо організації літнього самостійного читання.

6. Системно-узагальнювальний компонент літературної освіти

6.1. О-мовлення узагальнювальних моделей результатів читацької діяльності.

6.2. Унесення змін, доповнень до логіко-семіотичних моделей, схем, таблиць змісту літературно-мистецької теми рідного краю.

6.3. Уточнення планів, тез, виписок.

III. Розв'язка уроку

7. Рефлексивно-корективний компонент контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів

7.1. Оперативний контроль літературно-читацького досвіду учнів:

- тестування, співбесіда, презентація за результатами читацьких досягнень;
- самооцінювання виконаної роботи під час опрацювання літературно-мистецької теми з літератури рідного краю.

7.2. Представлення, демонстрація результатів читацької діяльності:

- звіт учня-читача за результатами опрацювання різнопланових матеріалів літературно-мистецької теми рідного краю;
- обмін враженнями від почутого, самостійно прочитаного за темою уроку літератури рідного краю.

7.3. Оперативний контроль літературно-читацького досвіду учнів:

- тестування, співбесіда, презентація за результатами читацьких досягнень;
- самооцінювання виконаної роботи під час опрацювання літературно-мистецької теми з літератури рідного краю.

7.4. Варіативне особистісно орієнтоване домашнє завдання:

- оголошення та коментар завдань для обов'язкового виконання учнями-читачами;
- представлення з наступним коментарем варіативних рівневих завдань для учнів-читачів;
- коригування учнем-читачем програми вивчення вступної теми з курсу література рідного краю.

8. Духовно-естетичний компонент літературної освіти

8.1. Розгляд світлин, ілюстрацій, зачитування уривків творів, думок учнів-читачів за художнім твором літератури рідного краю, їх коментар.

8.2. Перегляд авторського ілюстративного виставкового вернісажу, озвучення, коментування – за текстом художнього твору літератури рідного краю (учитель, підготовлений учень-читач, за участю учнів-читачів).

8.3. Перегляд відеосюжету, ілюстративного виставкового вернісажу за творами літератури рідного краю, позакласного читання, озвучення, коментування.

8.4. Слово-акцент учителя літератури (відповідно до літературно-мистецької теми з курсу література рідного краю).

Підкреслюємо: технологічні моделі містять набір едукативних ситуацій (освітніх, педагогічних). Це не означає, що всі ситуації відбираються вчителем. Набір ситуацій (за поданими назвами в технологічних моделях) здійснюється філологом із урахуванням задуму, фактичного матеріалу, рівня літературного розвитку школярів, їх компетентнісної спроможності, професійного розвитку педагога, типу закладу освіти, можливості залучення письменників рідного краю або/і їх родичів, друзів, знайомих та ін. Набір назв ситуацій і самі ситуації мають бути обрані з урахуванням принципів доцільності, наступності, системності, послідовності, доречності, методичної чи/і літературознавчої затребуваності та як такі, що сприятимуть літературному розвитку та формуванню читацької компетентності школярів.

Отже, уроки/заняття літератури рідного краю формують на компетентнісній основі естетичні смаки інтелігентного читача та націоналістичні прагнення учнів-читачів до розуміння ролі й значення рідного українського слова, місця літератури краю у всеукраїнському, європейському та світовому вимірах.

Використана література:

1. Усатенко Т. Епістемологія українознавства: педагогічний контекст / Т. Усатенко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 128 с.
2. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2014. – 553 с.

Література рідного краю. Урок за творчістю Валерія Бойченка. 10 клас

Валерій Бойченко – поет і публіцист-краєзнавець

Валентина Купцова, учитель української мови і літератури Миколаївської гімназії № 2, Миколаївської міської ради заслужений учитель України

ЗТЛ (змістові та проблемно-тематичні лінії): Валерій Бойченко – поет і публіцист-краєзнавець. Участь митця в розвитку культури Миколаївщини, вагомий внесок у дослідження історії Побужжя, козацького минулого краю. Створення «Краєзнавчого зошита», хрестоматії «Миколаївщина в історії України». Погляд автора на проблему збереження правдивої історії рідної землі, зміщення історичних значень.

ТЗ (міжтекстуальні зв'язки ЛРК з українською та зарубіжною літературами): образ рідного краю в поезіях Д. Креміня, Л. Чижової, дослідженнях І. Марцінковського, О. Ковальової.

ТЛ (теоретико-літературні поняття). Публіцистичні твори. Есей. Літературознавча гіпотеза.

КЛ (культурологічний аспект):

* «Миколаївщина в історії України (книга для читання з краєзнавства»);

* посібник «Культура та побут Півдня України за православно-народним календарем (козацькі поселення Миколаївщини)»;

* конкурс патріотичної поезії імені Валерія Бойченка;

* обласна газета «Аркасівська вулиця».

НЗ (наочні засоби навчання):

1. Презентація «Миколаїв та Миколаївщина в поезіях Валерія Бойчен-

ка»: <http://svitppt.com.ua/ukrainska-literatura/mikolaiv-ta-mikolaivschina-v-poeziyah-valeriya-boychenko.html>.

2. Конкурс патріотичної поезії імені Валерія Бойченка: <https://mnru.com.ua/novyny/peremozhtsi-h-konkursu-ukrayinskoji-patriotychnoyi-suchasnoyi-poeziyi-im-valeriya-bojchenka>

3. Буктрейлер «Миколаїв» за поезією Валерія Бойченка: [/https://www.youtube.com/watch?v=TFTf_uIKtfs](https://www.youtube.com/watch?v=TFTf_uIKtfs).

ДЧ – ВН (для додаткового читання та вивчення напам'ять) – Вірш «Заповідь».

Тип уроку: урок-вивчення літературно-мистецьких явищ.

Різнovid уроку: урок-спілкування за творчістю митця.

ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНЕ ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ: ПРОЧИТАТИ З «КРАЄЗНАВЧОГО ЗОШИТА» В. БОЙЧЕНКА ЕСЕЙ «БАТЬКО НАЦІЇ ТА БАТЬКО ТЕАТРУ».

Зачин уроку

I. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів

1.1. *Інтрига-коментар.* Назвіть відомі вам пам'ятники визначним особистостям рідного краю, які є в Миколаєві. Чи є серед них присвячені нашим землякам-письменникам? А хто з наших майстрів слова вже ввійшов у скарбницю української літератури як класик?

* Прослухайте уривок із есею одного з відомих наших краян.

«Трьох видатних діячів української культури сучасники удостоїли честі називати батьком (за козацькою традицією – запорожці батьком називали свого отамана). Іван Котляревський – батько української літератури, Тарас Шевченко – визнаний батько та ідеолог української нації, а Марко Кропивницький – батько українського професійного театру, театру корифеїв».

- Хто з прославленого театру корифеїв тісно пов'язаний життєвими стежками з Миколаївщиною?
- І про кого з них ми увічнили пам'ять у скульптурі чи іменному музеї?
- Ви бачили в обласному центрі чи в будь-якому населеному пункті Миколаївської області пам'ятники Марку Кропивницькому, Миколі Садовському, Панасу Саксаганському?

1.2. Особистісно значима деталь, уривок із твору щодо життєвої ситуації краян.

• Ще один уривок із есею того ж автора:

«...взагалі, на Миколаївщині увічнення пам'яті корифеїв українського театру та популяризація їхнього творчого подвигу – це досі поле, воістину, цілинне, яке ніхто не орав».

З випереджувального домашнього завдання ви вже зрозуміли, що так гаряче любив свій край і вболівав за його долю наш поет Валерій Петрович Бойченко. Так, у першу чергу поет, про що свідчить і проведення

щорічного конкурсу української патріотичної сучасної поезії, названого його іменем.

- Декламування поезії В. Бойченка учасницею, переможницею конкурсу (на вибір учителя).

Основна частина

II. Орієнтаційно-прогностична лінія літературної освіти

2.1. Формулювання теми уроку, читацьких завдань.

Тема: Валерій Бойченко – поет і публіцист-краєзнавець.

Читацькі завдання. Зрозуміти роль і участь митця в розвої культури Миколаївщини, ознайомитися з його вагомим внеском у дослідження історії Побужжя, козацького минулого краю.

2.2. Визначення особистісно важливих цілей діяльності.

- Визначити основні теми статей «Краєзнавчого зошита» письменника, значення хрестоматії «Миколаївщина в історії України».
- Оцінити погляд автора на проблему збереження історії й культури рідної землі, зміщення історичних значень.

2.3. Умотивування наступної діяльності вчителем і школярами.

Робота в групах. На основі переглянутої вдома презентації і перегляду представленої в класі висвітлити питання:

1. Найвизначніші грані особистості В. Бойченка.
2. Віхи освіти й професійної діяльності.
3. Літературна творчість.
4. Обличчя громадянина.

- ❖ Народився 3 травня 1941 р. в с. Снігурівка (тепер місто) на Миколаївщині.
- ❖ Закінчив середню школу в м. Херсоні, працював на судноремонтному та комбайновому заводах.
- ❖ В 1965 році закінчив факультет іноземних мов Львівського університету.
- ❖ По закінченні університету викладав англійську мову в школі-інтернаті в м. Душанбе.
- ❖ Після повернення в Україну викладає в Херсонському мореходному училищі, Херсонському індустріальному інституті.
- ❖ Згодом переїжджає до Миколаєва. Працював викладачем у Миколаївському інституті післядипломної педагогічної освіти.

Літературна творчість

Автор 12 збірок **поезій**: перша-«Іскри», «Сонячні кола», «Поліття», «Багряні колони», «Широти», «Світлі ріки», «Доброта», «Птахи над полум'ям», «Правий берег», «Не повториться мить», книжки для дітей «Який широкий світ!»; перекладів англійських та американських письменників («У мене курочка була» і «Зроду ще такого не бачив!»), повість американського письменника Р.Л.Стівенсона «Корабельна катастрофа».

Краєзнавча діяльність

В. П. Бойченко – автор понад 100 краєзнавчих статей і публіцистичних нарисів. Він – упорядник книги «З історії словесності Південного Прибужжя» (2005), упорядник та автор хрестоматії у 2-х ч. «Миколаївщина в історії України» (2009). Автор та телеведучий програми «Основи» на Миколаївському телебаченні.

Автор сценарію фільму «Думи мої» (друга премія обласного конкурсу сценарію до 200-річчя Миколаєва (1989)). Він – ініціатор і співавтор унікального видання «Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини» (2014).

За його наполяганням в Миколаєві встановлено меморіальну дошку Тарасу Шевченку.

Громадська діяльність

З 1986 по 1991 роки В. П. Бойченко був відповідальним секретарем Миколаївської організації Спілки письменників України, керівником літературного об'єднання «Сталпель».

В. П. Бойченко — почесний член Всеукраїнського товариства «Просвіта», голова редколегії просвітницької газети «Аркасівська вулиця».

З 1989 р. по 1998 р. був першим головою, потім співголовою Миколаївської крайової організації Всеукраїнського товариства «Просвіта», у 2000 р. був обраний головою Миколаївської міської організації цього товариства.

У 1988–1989 рр. очолював Миколаївську екологічну організацію «Зелений світ», а також Миколаївське міське товариство української мови. Учасник всеукраїнських конференцій багатьох організацій.

Делегат Всесвітнього Конгресу українців.

- Перегляд буктрейлера «Миколаїв» за поезією Валерія Бойченка.
- Виступи представників груп.

2.4. Позитивна настанова на вирішення літературно-мистецьких завдань.

- Яка з граней літературної діяльності письменника не розкрита нами?
- Ви помітили, що в переліку збірок поета немає двох особливо значущих. Це «Хай вам засяє любов» (2010 рік) і «Три зошити» (2011 рік). Отже, звернімо увагу на 1 частину книги «Три зошита».

Кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

III. Проективно-операційна лінія літературної освіти

1. Заповнення понятійно-термінологічного простору учня-читача за літературно-мистецькою темою.

Публіцистика – галузь письменства, що подає важливі й актуальні питання суспільного життя.

Літературознавча гіпотеза – наукове положення, яке пояснює певні літературні факти, явища на основі припущення.

Есе (есей) – (з франц. *essai* – спроба, напис, начерк) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію й висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу.

2. Визначення компетенцій відповідно до літературно-мистецького матеріалу, що вивчатиметься на уроці.

Літературна компетентність – готовність і здатність працювати з публіцистичними текстами різних світоглядних орієнтирів, розуміти зміст прочитаного, з'ясувати авторську позицію і художні засоби

донесення її до читача, творити на основі прочитаного власні смисли щодо порушених проблем, сприймати публіцистичний твір як чинник формування життєвого досвіду та соціально-психологічного й соціокультурного становлення; здатність до самостійної організації здійснення читацької діяльності, а також до особистісних самореалізації, самовдосконалення і самотворення.

Соціальні компетентності: розвиток комунікативних якостей; здатність вирішувати проблеми; формування дієвого патріотизму.

3. Представлення схеми вивчення матеріалу в співпраці з учнями.

Робота над змістом есеїв → бесіда – колективне обговорення змісту → висловля власних думок щодо порушених проблем → вільне есе з власним вибором теми.

Три есеї із «Краєзнавчого зошита» В. Бойченка

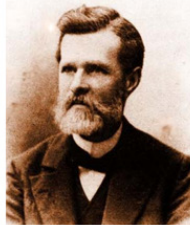

Шевченків рід і Тарас Шевченко на Миколаївщині

Батько нації та батько театру

Іван Нечуй-Левицький та Миколаївщина

IV. Презентація літературно-мистецької теми та її усвідомлення:

1. Представлення виставки літературно-мистецьких здобутків письменника.

2. Усвідомлення літературно-мистецького матеріалу.

- Ознайомлення із змістом есея «Шевченків рід і Тарас Шевченко на Миколаївщині». Зачитування уривків «Нас, миколаївців, цікавить найперше...» (3 абзац, стор. 61); «Літнього дня до під'їзду панського будинку в Баратівці...» (5 абзац, стор. 63); «Отже, дослідник С. Чанін робить висновок...» (7 абзац, стор. 64).
- Розповідь учителя про долю Єфросинії, дочки Омеляна Івановича Шевченка – рідного брата Григорія Івановича Шевченка.
- Бесіда – колективне обговорення змісту:
  - На основі чиеї розповіді автор робить висновки про перебування рідних поета в нашому краї?
  - Які історичні обставини супроводжували їхнє життя?
  - Чи відрізнявся спосіб життя Омеляна Івановича від поведінки інших мешканців села?
  - З якими селами нашого краю пов'язана доля родичів Т. Г. Шевченка?
- Висловлення власних смислів щодо порушених проблем:
  1. Чи переконав вас автор достовірністю краєзнавчих матеріалів.
  2. Чи має порушене питання якесь значення для вас особисто.
- Вільне есе з власним вибором теми або запронованої вчителем («Мої враження від опису зустрічі Тараса Григоровича з двоюрідною сестрою в селі Баратівці»).

3. Організація дослідно-пошукової діяльності учня-читача під час заняття або на перспективу домашньої роботи над змістом есея «Батько нації та батько театру».

Запропоновані питання для обговорення:

Місця дитинства М. Л. Кропивницького на Миколаївщині.

Творчі зв'язки М. Кропивницького й М. Аркаса.

Унікальна подія, пов'язана з Т. Шевченком, її значення для України.

Театр корифеїв на миколаївській сцені.

Тема для есея: «Що дає підстави називати М. Кропивницького батьком українського театру?».

4. Визначення, побудова кожним особистісно важливої моделі поведінки під впливом зорієнтованого осмислення значимості літературно-мистецької теми в духовному житті людини.

ВИЗНАЧТЕ МОЖЛИВІ ВАРИАНТИ ВАШОЇ ОСОБИСТОЇ ПОВЕДІНКИ, УЧИНКІВ ІЗ МЕТОЮ УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ М. КРОПИВ-

НИЦЬКОГО НА МИКОЛАЇВЩИНІ.

**V. Рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти,
читацького досвіду учнів**

1. Обмін враженнями від почутого й самостійно прочитаного за темою уроку.
2. Самооцінювання виконаної роботи під час опрацювання літературно-мистецької теми.

VI. Слово-епілог словесника

1. Враження від співпраці з учнями.
2. Коментар до домашнього завдання:
  - * Розглянути запропоновані питання для обговорення змісту есея «Батько нації та батько театру».
  - * Записати у формі тез свої висновки.
3. Варіативне особистісно зорієнтоване домашнє завдання на перспективу:
  - * прочитати самостійно обрану статтю з «Краєзнавчого зошита» В. Бойченка
або
  - * прочитати есе «Іван Нечуй-Левицький та Миколаївщина».

Використана література:

- * Бойченко В. П. Птахи над полум'ям : поезії / В. П. Бойченко. – К. : Рад. письменник, 1989. – 108 с.
- * Бойченко В. П. Правий берег : лірика / В. П. Бойченко. – К. : Дніпро, 1991. – 256 с.
- * Бойченко В. П. Хай вам засяє любов : поезії та переклади / В. П. Бойченко ; авт. вступ. слова М. Братан. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2010. – 388 с.
- * Бойченко В. П. Три зошита / В. П. Бойченко. – Миколаїв : Можливості Кіммерії. – 2011. – 424 с.
- * Бойченко В. Сторінки шевченкіани Миколаївщини : есе, статті, поезії. – Миколаїв : ОІППО, 2010. – 228 с.
- * Бойченко Валерій Петрович : біограф. справка // Николаевцы 1789–1999 : энциклопедический словарь. – Николаев : «Возможности Киммерии», 1999. – С. 374.
- * Бойченко Валерій Петрович // Лауреати обласної премії ім. Миколи Аркаса. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2006. – С. 17.
- * Бойченко Валерій : біограф. довідка // Письменники Радянської України: 1917–1987. – К. : Рад. письменники, 1988. – С. 83.
- * Валерій Бойченко – лауреат літературної премії імені Павла Тичини // Южная правда. – 2003. – 20 февр. – С. 5.

* Живлюща сила ємигії : літературна антологія Миколаївщини / за ред. В. І. Шуляра. – Миколаїв : Іліон, 2015. – С. 83–91.

* Креминь Т. Год без поета : [светлой памяти Валерия Бойченко] / Т. Креминь // Южная правда. – 2012. – 24 марта. – С. 4 : фот.

* Креминь Д. Золота ріка над синім овидом... (роздуми над літами і новою книгою відомого поета) / Д. Креминь // Бойченко В. Не повториться мить : поезія та переклади. – Миколаїв, 2001. – С. 4–7.

* Культура та побут Півдня України за православно-народним календарем (Козацькі поселення Миколаївщини) : навчальний посібник з народознавства / В. Я. Дрізо-Омеляненко (керівник), О. О. Царельник, С. В. Мицик. – Миколаїв, 2007. – 240 с.

* Лауреати обласної премії ім. Миколи Аркаса : альманах. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2006. – С. 17.

* Марцінковський І. Зустрілися у вічності : [у Снігурівці з'явилися дві меморіальні дошки – видатному українцю В'ячеславу Черноволу і поету Валерію Бойченку] / І. Марцінковський // Щотижня. – 2015. – № 5 (4 лют.). – С. 2.

* «Миколаївщина в історії України (книга для читання з краєзнавства». / Упорядник В. П. Бойченко / За науковою редакцією к.пед.н. Н. М. Огренич. – Миколаїв : ОІППО. – 2009.

* Миколаївщина козацька / О. Ковальова, О. Шарафанов, О. Добровольський. – Миколаїв : Іліон, 2017. – 448 с.

* Миколаївський оберіг : поетична антологія. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2007. – С. 128–144.

* Олійников Ю. Валерій Бойченко повертається : відбувся перший конкурс української патріотичної поезії у Миколаєві / Ю. Олійников // Український Південь. – 2011. – № 35 (20 жовт.). – С. 6 : фот.

* Положення «Бойченко 2020». – Режим доступу : <https://mngu.com.ua/новину/polozhennya-bojchenko-2020>.

* Премія імені Олександра Олеся // Літературна Україна. – 2009. – 28 трав. – С. 2.

* Старовойт Л. В. Мотиви й образи поетичних збірок Валерія Бойченка «Не повториться мить» і «Книга Леля» / Л. В. Старовойт // Письменники Миколаївщини : літературно-критичні матеріали до курсу «Літературне краєзнавство» : навчальний посібник. – Миколаїв : Іліон, 2007. – С. 85–92.

* У мене курочка була : англ. народні дитячі пісеньки / пер. В. Бойченко. – К. : Веселка, 1973. – 16 с.

* Шевченківський енциклопедичний словник Миколаївщини / Ред. кол. : І. Б. Марцінковський (гол.), І. Ю. Береза, Т. В. Березовська, Л. П. Дюдюк, В. М. Руссова, Л. В. Старовойт. – Миколаїв : НУК, 2014. – 564 с.

Життєпис Валерія Бойченка

Світлана Криворученко, кандидат філологічних наук, учитель української мови та літератури Первомайської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 9 Первомайської міської ради

Конспект уроку на тему «Життєпис Валерія Бойченка. Аромати рідної землі в поезіях «Стежки дитинства», «Рідне» письменника-краянина», розроблений за моделлю сучасного уроку української літератури, запропонованою доктором педагогічних наук В. І. Шуляром.

6 клас

Тема: Життєпис Валерія Бойченка. Аромати рідної землі в поезіях «Стежки дитинства», «Рідне» письменника-краянина.

Мета:

навчальна: ознайомити учнів із біографією Валерія Бойченка як поета, краєзнавця, перекладача, громадського діяча, лауреата літературних премій імені Павла Тичини, Олександра Олеся, розкрити образ рідного краю та його оберегів у віршах письменника «Стежка дитинства», «Рідне»;

розвивальна: розвивати навички аналізу змісту художнього твору, уміння виявляти засоби образності, символи в текстовому просторі поетичного твору й пояснювати їхню значущість, а також уміння визначати спільні мотиви й настрої у віршах В. Бойченка, П. Тичини й Р. Бернса;

виховна: формувати духовну особистість, яка б шанобливо ставилась до творчої особистості та результатів її праці, відчувала естетичну привабливість поетичного слова й усвідомлювала значущість почуття любові до рідної землі, відданості Батьківщині.

Очікувані результати: учні володіють знаннями про основні віхи життя й мотиви творчості письменника, уміють виразно та вдумливо читати його поезії, характеризувати їх, висловлювати власні думки та враження щодо ідейно-тематичного змісту твору й засобів його втілення, а також уміють бачити і цінувати красу рідної природи.

Обладнання: портрет В. Бойченка, П. Тичини, Р. Бернса, видання творів В. Бойченка, карта Миколаївщини, відео «Краєвиди Миколаївщини», хмара слів «Аромати рідної землі в поезіях «Стежка дитинства», «Рідне», картки «Біографія Валерія Бойченка», інтерактивна вправа «Із життєпису Валерія Бойченка», кроссенс «Образи-символи в поезії В. Бойченка», ілюстрація Рембрандта «Повернення блудного сина», роздруковані тексти віршів «Стежка дитинства», «Рідне».

Тип уроку: Урок вивчення художнього твору

Методи та прийоми роботи на уроці: слово вчителя, робота з картою, робота з картками за методикою Джигсоу, фронтальне опитування за інтерактивною вправою, евристична бесіда, словесне малювання, постановка проблемних запитань, робота з текстом, пообразний та ідейно-тематичний аналіз твору, виразне читання поезії.

Наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека».

Міжпредметні зв'язки: образотворче мистецтво, краєзнавство, зарубіжна література, біологія, ІКТ.

Випереджувальне домашнє завдання: принести фото на лоні природи рідної землі.

*Любіть Україну, як сонце, любіть,
як вітер, і трави, і води...*

В. Сосюра

Перебіг уроку

I. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів.

Учитель. Розпочнімо наш урок із рядочків Володимира Сосюри «Любіть Україну, як сонце, любіть, як вітер, і трави, і води...». Прогляньте, будь ласка, відеоролик і дайте відповідь на запитання: «Чи відомі вам ці краєвиди? Чи виринули з пам'яті спогади про ці місця? Чи стрепенулась душа?».

– *Літературно-мистецька хвилинка.*

Перегляд відеосюжету «Краєвиди Миколаївщини» за посиланням <https://youtu.be/1vjzSny1wMc>. Далі діти діляться враженнями про знайомі місця рідної землі.

Учитель. Ця земля близька за духом не тільки нам, а й багатьом майстрам українського слова. Рідний край, рідну домівку любив і носив завжди в серці письменник-краянин Валерій Бойченко. На останньому фото відеосюжету саме представлено малу батьківщину поета – Снігурівщину й річку Інгулець.

– *Життєва ситуація письменника.*

Учитель. Коли під час подорожі знайомимось із людиною, завжди цікаво дізнатись, звідки вона. Стає відродно на серці, якщо дізнаєшся, що новий приятель – твій земляк. Такі самі відчуття виникають, якщо розумієш, що сьогодні більше дізнаєшся про постать митця, який усе життя прожив неподалік від тебе. Пропоную подивитися на карту Миколаївщини й з'ясувати для себе, наскільки невеликою для нас є відстань до рідної домівки Валерія Бойченка.

групи для представлення інформації про Валерія Бойченка за номером картки.

Життєвий та творчий шлях Валерія Бойченка

Частина 1. Він, за словами письменника-побратима Д. Кременя, походив «із тієї когорти, котра йшла першою на прою, боліла чужими болями, відкидаючи посполиту «свою хату скраю». Це митець із Прометеєвою одержимістю слугувати людям, віддавати їм до останку свої сили, знання, вогонь душі.

Народився письменник 03 травня 1941 року в невеликому містечку Снігурівці на Миколаївщині. Навчався Валерій Бойченко в загальноосвітній школі в м. Херсоні. Працював на суднобудівному і комбайновому заводах. Це місто й цю благословенну південну землю він оспівав у десятках чудових поезій. По закінченні факультету іноземних мов Львівського університету імені Івана Франка (1965) Валерій Бойченко викладав англійську мову в Таджикистані (у школі-інтернаті м. Душанбе) та в Україні – у морехідному училищі та технологічному інституті в Херсоні, у Миколаївському педагогічному інституті (тепер університет імені Василя Сухомлинського) та місцевій філії Національного університету «Києво-Могилянська академія». Тож у які світи не заносила б доля митця, але завжди він поспішав сюди, бо «люди тут – як ріки навесні, І люди тут – мислителі й поети».

Частина 2. Дебютував Валерій Бойченко як поет у херсонській періодиці на початку 1960-х років. Керував літоб'єднанням «Стапель». Видав збірки для дітей «Зроду я такого ще не бачив» (1975), «В мене курочка була» (1973), «Який широкий світ» (1989). Автор збірок «Іскри» (1972), «Сонячні кола» (1975), «Поліття» (1977), «Багряні колони» (1978), «Широти» (1981), «Світлі ріки» (1984), «Доброта» (1987), «Правий берег» (1991), «Не повториться мить» (2001). Окремі твори В. Бойченка перекладено російською, грузинською, вірменською, осетинською, болгарською та іншими мовами. Поет-громадянин був удостоєний звання лауреата культурологічної премії імені Миколи Аркаса (1997, номінація «Просвітницька діяльність»), Всеукраїнської літературної премії імені Павла Тичини (2003, за книгу «Не повториться мить») та ім. О. Олеса (2008), член Національної спілки письменників України (1976). Та чи не найголовніше – це пошана з боку земляків, серед яких він десятиліттями верстав багатотрудний письменницький шлях.

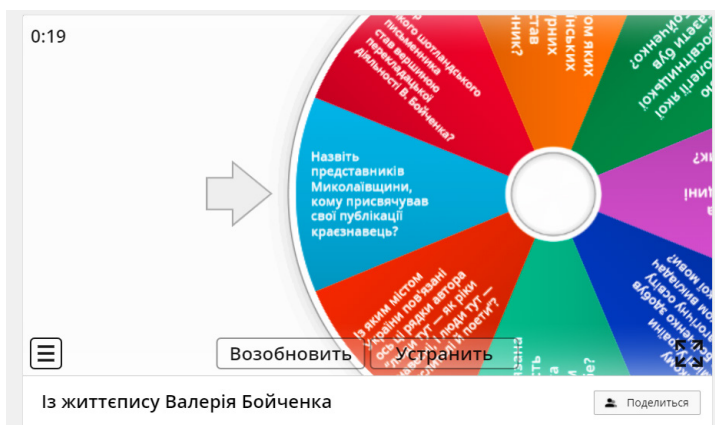
Частина 3. Дебютував Валерій Бойченко і як перекладач. Перша праця в цій галузі – переклад великого американського поета Роберта Фроста, переклав твори старокельтських поетів і новоанглійських класиків «нової хвилі» С. Платта, Д. Томаса. Але вершиною перекладацької роботи стали роман Роберта Льюїса Стівенсона «Корабельна катастрофа», повість американського письменника – ковбоя Віла Джемса «Димок». Валерій Бойченко – засновник відродженої миколаївської «Просвіти». Два роки вів на телебаченні авторську програму «Основи», став одним із засновників та головою редколегії освітянської і просвітницької газети «Аркасівська вулиця».

Частина 4. Виступаючи як краєзнавець у газетах, журналах, збірниках, Валерій Петрович зібрав багатий матеріал, якого вистачило б на кілька поважних видань. На жаль, не всі заміри письменника були реалізовані. Одних нарисів чи рецензій у нього десятки й десятки... Назвемо хоча б такі бойченківські публікації на сторінках газет: «Титан творчого духу» та «Геній нашої культури» (про М. Кропивницького), «Повернення видатного земляка» (про М. Аркаса), «Поезія і доля земляка-вигнанця» (про О. Полішкарова), «Шлях до джерел» (про М. Вінграновського) тощо. В. Бойченко вирішив розширити подібні публікації до книжкового формату. Таким став його навчальний посібник «З історії словесності Південного Прибужжя» (Миколаїв, 2005), який переконливо засвідчив, що автор прекрасно був обізнаний із письменством рідного краю від найдавніших часів і до сьогодення.

Діти опрацьовують матеріал в експертних групах, складають по три запитання за текстом, ознайомлюють учасників «домашньої» групи із змістом своєї картки, ставлять один одному запитання, учитель координує їхню діяльність з урахуванням часу.

– *Перевірка сприйняття матеріалу.*

Учитель. Для узагальнення роботи за біографією письменника пропоную вам інтерактивну вправу «Колесо фортуни» за покликанням: <https://wordwall.net/ru/resource/14248790> (фронтальне опитування).

– *Підготовка до сприйняття художнього твору.*

Аналіз вірша «Стежка дитинства».

Словесне малювання.

Учитель. Зручно сядьте, заплющте очі, вслухайтеся у поезію, потім представте картину, яка постала у вашій уяві за рядками вірша.

«Стежка дитинства»

Ця дорога уздовж лісосмуги,
Цей заплений тихий спориш...
В цім краю осявання і туги

*Ти свої оповідки облиш.
Ти забудь і незгоди й невдачі,
Із тобою мовчатиму й я.
Глянь, як в'ється за обрій тремтячий
Путівця молода течія.*

*Тут мені все родинне і знане.
Тут акацій цвітіння рясне.
Подорожник лікує не рани –
Від смертей захищає мене.*

*Зеленіють від неба до неба
Молоді вікові пшениці.
Тут питати нічого не треба.
Лиш полин розітри у руці.*

*В скронях кров потривожена стука,
Легко сіється чиста блакить,
І стрілою з козацького лука
Давня тиша у небі бринить.*

*Не кажи мені слів, ні словечок.
То все зайве, усе – суєта.
Світ чорнозему широкоплечий
Сивиною століть зацвіта.*

*Блудний син, я благаю прощення...
Чую мамину мову в гаю.
Зупинімось під сонцем спасенним,
Щоб послухати душу свою.*

Діти описують картини, які постали в їхній уяві.

Завдання до поезії:

- Який настрій ліричного героя цієї поезії?
- До якого різновиду лірики належить вірш?
- Які образи природи поставили в уяві першими?

– Вивчення, аналіз, інтерпретування поетичного твору. (Повторне читання поезії учнями, робота з текстом, роздрукованим на папері)

Пояснення незрозумілих слів, образів.

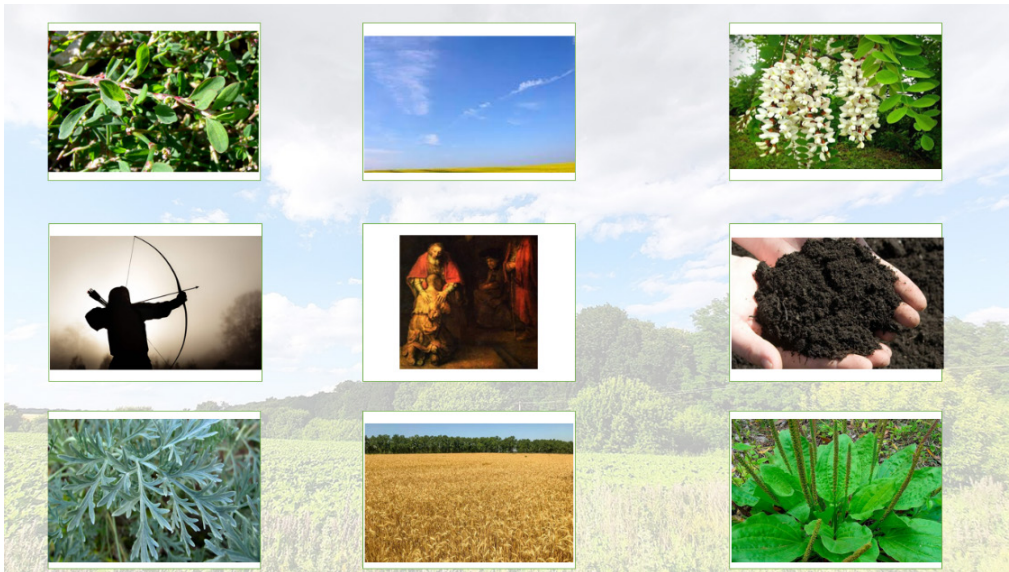
Учитель. Ліричний герой постає в образі блудного сина, що благає прощення. Мотив блудного сина є біблійним, сам образ вважається вічним у літературі. Він представлений також у сфері образотворчого мистецтва, на картині Рембрандта «Повернення блудного сина».

- Чи відома вам ця репродукція?
- Кого представлено на ілюстрації?
- Як ви розумієте фразеологізм «блудний син»?

Учитель. Вислів «блудний син» пояснюють як «людина, що розкалялась у своїх гріхах». Спробуймо пояснити, чому ліричний герой поезії «Стежка дитинства» ототожнює себе з блудним сином. Спочатку звернімо увагу на ключові образи-символи, що представлені у вірші, визначимо, які обереги рідної землі розкриває автор. Скористаймося для цього кроссенсом за покликанням: <https://drive.google.com/file/d/1sk9VNASrolfw1IdRWEvglfhYe6aRx5c/view?usp=sharing>

- Знайдіть рядки у вірші, у яких розкрито образ споришу. Де ви ба-

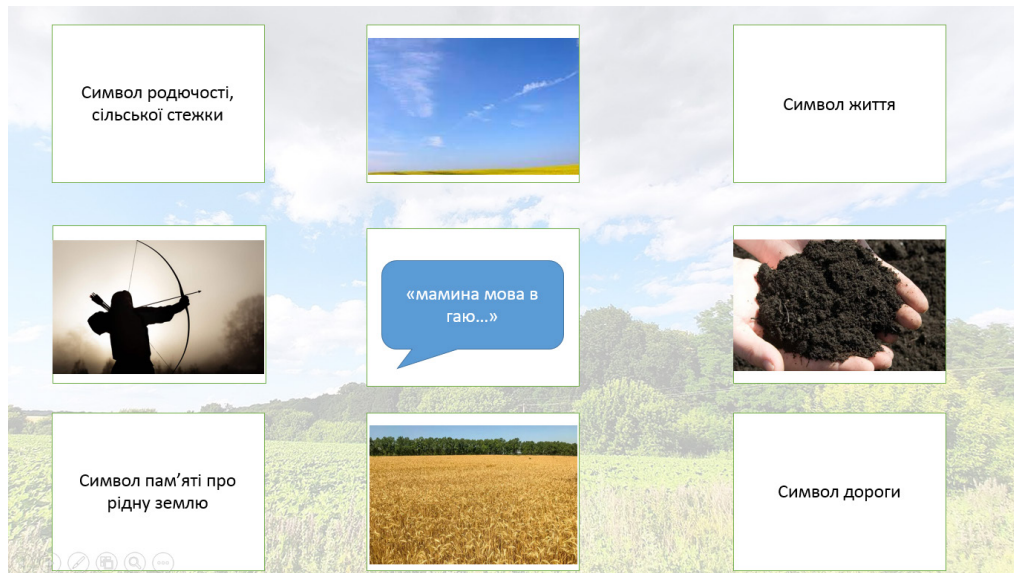

чили цю рослину? Які художні означення автор добирає до цього образу? Що він може символізувати?

- Знайдіть рядки у вірші, у яких розкрито образ акації. Який аромат має цвіт цього дерева? Чому це суцвіття привертає увагу навесні? Які лікувальні властивості має акація? Які художні засоби дібрав автор для увиразнення образу? Що символізує акація?
- Знайдіть рядки в поезії, у яких розкрито образ подорожника. Якого значення набуває ця рослина в житті ліричного героя? Які лікувальні властивості вона має? Якого символічного значення набуває подорожник у вірші? Який художній засіб увиразнює цей смисл?
- Знайдіть рядки у вірші, у яких розкрито образ полину. Який аромат

можна відчутти, якщо розім'яти цю рослину в руках? У яких творах ми вже зустрічали образ полину? (Микола Вороний «Євшан-зілля»). Символом чого виступає ця рослина в поезії?

- Де і коли можна натрапити на ці рослини? Як представлено образ дороги в поезії? Якого віку ліричний герой? Яка проблема турбує ліричного героя? Як можна пов'язати образи рослин у творі з образом блудного сина?

- Узагальнення та систематизація читацьких вражень.

Учитель. На які роздуми надихнув вас вірш? На сьогодні ви принесли фото, де разом із родиною перебуваєте на лоні рідної природи. Поділіться враженнями. Чому ви любляете ці місця? Як рідна природа впливає на людину?

Аналіз вірша «Рідне».

Заздалегідь підготовлений учень читає вірш напам'ять.

«Рідне»

*Шумлять солодкі трави Батьківщини,
І вишум вишні стелиться до ніг,
І прогріває води тепла днина,
І пахне сонях – дивен оберіг.
А я немов забув усі слова.
Лише горить од щастя голова...
Лише цвіте в самому серці щось –
Воно із чебрецем переплелось
І незглибимим небом журавлиним.
До сонця повертається вікно,
Сміється річки синє полотно,
Шумлять солодкі трави Батьківщини.*

Завдання до поезії.

- Який настрій ліричного героя цієї поезії?
- До якого різновиду лірики належить вірш?
- Створити асоціативний куш до слова рідне за текстом поезії, пояснити його.

- Вивчення, аналіз, інтерпретування поетичного твору. (Повторне читання поезії учнями, робота з текстом, роздрукованим на папері)
- Дослідіть, які приголосні звуки повторюються в поезії? Як називається ця синтаксична фігура? Навіщо автор використав алітерацію?

- Яку синтаксичну фігуру використано в рядках

І вишум вишні стелиться до ніг,

І прогріває води тепла днина,

І пахне сонях – дивен оберіг? Яка роль цього засобу? Знайдіть рядки, де також використано анафору. Який стан ліричного героя відтворює анафора в цих рядках?

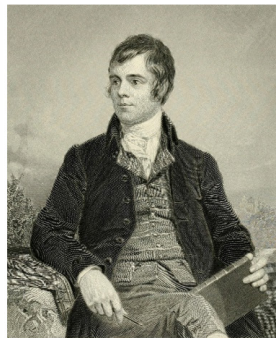
- Чому автор починає та завершує твір тим самим рядком? Який називається цей художній прийом?
- Чи справді трави солодкі? Чому саме таке художнє означення дібрав автор?
- Які образи-обереги представлено в цій поезії? Яке символічне значення вони мають?
- Яка тема й ідея вірша?

IV. Рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів.

- Представлення результатів читацької діяльності (розгляд образів, які не були озвучені в процесі аналізу вірша).

- *Відповіді на проблемні запитання вчителя.*

- Що об'єднує поезії В. Бойченка «Стежка дитинства» й «Рідне»?
- Що хочуть донести до читача в поезіях «Стежка дитинства», «Рідне» В. Бойченка, «Не бував ти у наших краях» П. Тичина, «Мое сердце у верховині» Р. Бернс? Яка думка є спільною в поезіях цих митців?

- У чому ж своєрідність світосприйняття Валерія Бойченка? Які аромати рідної землі живуть у душі ліричного героя його творів? Які провідні мотиви віршів «Стежка дитинства», «Рідне»?
- У чому суголосність віршів письменника-краянина з рядками вірша В. Сосюри, взятими за епіграф? Яку настанову дають нам ці рядки? Якою здобутою сьогодні на уроці інформацією ви вже хочете поділитися вдома з рідними?

Учитель. Дякую. Дійсно, Валерій Бойченко – багатогранна постать у мистецькому світі Миколаївщини. Він відомий країнам як письменник, перекладач, педагог, редактор, краєзнавець. Хочеться, щоб Валерій Бойченко запам'ятався вам, як людина, яка всім серцем любила свій рідний куточок, берегла в душі красу рослинного світу Батьківщини, шану до історії краю, цінувала тепло, любов, радість моментів, прожитих на рідній землі.

- **Варіативне завдання домашньої читацької роботи.**

Знати життєпис письменника, виразно читати вивчені поезії, уміти пояснювати ключові образи-символи.

Намалювати картину природи за однією з поезій.

Створити відеоролик до однієї з поезій, читаючи її напам'ять.

V. Оголошення результатів навчальної діяльності.

VI. Заключне слово-епілог учителя.

Учитель. Проблема любові до рідного краю завжди актуальна. Особливо болючою є вона сьогодні, коли багато українців виїжджають за кордон як заробітчани або в пошуках кращої долі. Усвідомлення себе як блудного сина часто приходить лише після здобутого гіркого досвіду, тому важливо з дитинства навчитися милуватися красою рідної землі, читати поетичні рядки письменників-краян, які прищеплюють любов до Батьківщини, обмінюватися думками з рідними про цінність життя в рідному куточку, адже в найскрутніші часи тільки земля, де народився, зігріває та оберігає.

Використана література:

1. Бойченко В. Літературний Миколаїв : літературно-художній інтернет-журнал URL: <http://litnik.org/index.php/poeziya/valerij-bojchenko123456> (дата звернення: 08.04.2021).

2. Живлюща сила емігрії : літературна антологія Миколаївщини / Гол. ред. В. І. Шуляр ; укл.: І. Ю. Береза, П. М. Водяна, В. І. Марущак та ін. – Миколаїв : Іліон, 2014. – С. 83.

3. Немченко І. Жив і творив заради України : (на смерть Валерія Бойченка) / І. Немченко // Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори) : Літературно-науковий збірник. Випуск 8. – К. – Херсон : Просвіта, 2012. – С. 312–319. URL: <https://prosvita-ks.co.ua/inemchenko-zhiv-i-tvoriv-zaradi-ukrayini> (дата звернення: 08.04.2021).

**Валерій Бойченко. Життєвий і творчий шлях
поета-земляка. Огляд збірки «Не повториться мить»**

Світлана Охневська, учитель української мови та літератури, старший учитель Котляревського ЗЗСО I–II ступенів Шевченківської сільської ради

11 клас

Мета: увести учнів у життєвий світ митця, творчу лабораторію поета-земляка Валерія Бойченка; удосконалювати вміння і навички учнів виразно читати поетичні твори, аналізувати їх, усно висловлювати свої судження, обстоювати власну думку; аналізувати, синтезувати навчальний матеріал; формувати активну життєву позицію.

Тип уроку – засвоєння нових знань.

Обладнання: виставка творів поета, електронна презентація життєвого і творчого шляху, буктрейлер до збірки «Не повториться мить», відеоролик «Слово» Валерія Бойченка у виконанні О. Самборської.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний етап (полікультурна компетентність).

Прийом «Психологічний настрій».

Я – учень.

Я – творча особистість.

Я думаю, аналізую, висловлююсь.

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми, мети уроку.

(Звучить авторський вірш учителя «Художній дивосвіт – поруч»)

*Хто сказав, що поети вмирають?
Вони вічно живуть на землі,
Лиш вони таємницю ту знають,
Де приховані серця ключі.
Ти миттєво пізнаєш поета
По його неповторних рядках,
І по погляду мрії з портрета,
Що залишила слід у віках.
А якщо цей поет народився
Там, де змалку зростаєш і ти,
То тоді вже твій путь прояснився –
Ти по ньому теж мусиш іти.
Ти повинен розгадувати долю,
Що спіткала твого земляка,
Адже йти по життю – не по полю,*

*Його правда завжди нелегка.
А якщо ти живеш в Миколаєві,
То вшановувать будеш тоді
Пам'ять Валерія Бойченка,
Його твори про кораблі.
А поети живуть завжди доти,
Доки в світі їх вірші живуть.
Тож Валерій живий – це вже точно,
У словах його – сила буття.
Він не вмере, знаю я остаточно,
Його вірші – це ціле життя.*

Вчитель. Слова, як люди, – у кожного своя історія. Іноді, вживаючи їх, ми й не підозрюємо, який глибинний зміст наповнює їх...

- Тож про кого сьогодні говоритимемо на уроці?
- Творчість якого письменника досліджуватимемо?
- Визначте завдання уроку.

Цілевизначення.

Я повинен (- на) пригадати...

Поповнити знання про....

Уміти конструювати.... , узагальнювати... .

А головне – сьогодні щедро звучатиме слово Валерія Бойченка!

Отже, починаємо:

*«Ця книга про життя і смерть, про недовгочасність нашу,
тут, на цьому світі; про корені нашого роду і народу...».*

Дмитро Кремінь

- Прочитайте епіграф. На чому наголошує автор, чи актуально це зараз?
- Про яку книгу йтиме мова на уроці? (*Учні знають – отримали випереджальне завдання*), (*«Не повториться мить»*).

Проблемне завдання уроку: яке місце посідає творчість нашого земляка в українській літературі?

III. Усвідомлення і осмислення навчального матеріалу.

Перегляньмо презентацію **«Валерій Бойченко: віднині і назавжди»**. Самостійна робота (*після перегляду учні складають сенкан як засіб узагальнення побаченого*).

Сенкан (*один із варіантів*):

1. Бойченко.
  2. Миколаївський, талановитий.
  3. Творив, перекладав, грав у футбол.
  4. Творчість поета-земляка зачаровує глибиною почуттів та роздумів.
  5. Філософ.
- Взаємооцінювання!*

«Літературна мозаїка» (учні вдома підібрали матеріал за темою; на уроці потрібно викласти його, визначивши своїх сусідів за змістом, таким чином укладається мозаїка – колективна розповідь).

1-й учень. Любов, випадкова радість.

Валерій Петрович Бойченко написав та видав багато книг, але книга про любов усього його життя – «Не повториться мить», книга про любов до Лесі, про велике та справжнє кохання поета, стала його зірковою книгою. Висновок зрілих роздумів та зрілих віршів, поетичних перекладів – саме ця книга принесла йому такі бажані лаври: лауреат Всеукраїнської літературної премії імені Павла Тичини (2003), лауреат премії імені Миколи Аркаса, засновник нової миколаївської «Просвіти».

Однотомник лірики «Правий берег» Валерія Бойченка вийшов у київському видавництві «Дніпро».

Він блискуче переклав українською вірші класика американської поезії ХХ століття Роберта Проста, книгу його одноплемінника, письменника-ковбоя Віла Джемма «Димок», безсмертну книгу Роберта Л'юїса Стівенсона «Корабельна катастрофа» («Аварія корабля») та балади давніх кельтів. Можливо, і любовна, і цивільна лірика Валерія Бойченка пережила непрості роки. Лірика, публіцистика, переклади поета вже тепер «тягнуть» мінімум на двотомник.

2-й учень. Характеристика інтимної лірики поета.

Книга В. Бойченка «Не повториться мить» (буктрейлер до збірки «Не повториться мить») <https://www.youtube.com/watch?v=2ZsHzrD2uU0>.

Нелегкі шляхи наших книг до читачів, для яких вони пишуться. Ніколи не були ці шляхи легкими творчо – тепер вони перетворилися майже у хрестовий шлях на Голгофу в суто видавничому плані. Велике значення для поета В. Бойченка мала книга для чарівної Лесі «Не повториться мить». Ця книга надто серйозна, щоб відноситися до неї по-земляцьки або дружньо поблажливо: підхвалювати та прикрашати. Поету повинен належати світ, а не тепле ліжко в рідному селі. Хоча його не можна забувати, бо з нього починається «мала батьківщина», яка і проводить нас у великий світ, щоб ми понесли від неї людям щось неповторне та своє. «Ця книга про життя і смерть, про недовговічність нашу тут, на цьому світі, про корені нашого роду та народу». «Моменто мори», – закликали давні мудреці. «Думай про смерть», щоб гідно прожити серед людей. Вірші Валерія Бойченка пронизані саме такими роздумами та міркуваннями, їх глибока і печальна філософічність гріє утомлене серце та навіває радість. Мрійність, властива поетові, стала тут суворішою, навіть часом

жорсткою (учень читає напам'ять):

*Чому ж тебе я вчасно не спитав,
Чому завчасно не відчув,
Що повів наших гіркуватих трав
Тебе все менше обвіває в полі?!*

.....
*Де так буяли трави мовчазні,
Взаємності зелене й спрагле диво,
Лише на дні душі, на самім дні
Ще гріє світ надія терпелива.
Що знов політ з'єднає острови...*

Саме за цим віршем упізнаємо Бойченка. Як і в попередньому творі, який написав ніби не Валерій, а саме наш степ: «Синє небо і пшеничне поле біля готелю» (учениця декламує напам'ять):

*В маленькім готелі у центрі села
В широке вікно безконечність зоріє:
Гойдається марево, мов ковила,
На рівні душі, сподівання й надії.
Немов поплавок на широтах морських,
Гойдається, вражений, в теплому світанку:
В безмежному полі всесвіт притих
І хвили пшеничні котить до ганку.
Один серед безвісті часу й широт,
Німію відчайно, не здатний збагнути,
За що серед інших життєвих щедрот
Дарована й ця...*

3-й учень. Особливо ж уражають «Запорозький Гард», «Експурсія по місту», «Вулиця Потьомкінська»:

*Радійте, лицарів-січовиків потомки!
Імперському орлу кричить «Віват!»
Іде по Миколаєву Потьомкін –
Припудрений і двоєдушний кат.
Тут він козацтво гнав гречкосії.
Під тінню двоголового орла
Прирощував імперію російську –
«Где я ступил, там русская земля»
А ви – з якої, власне, оперетки?
Всю вашу землю, милі землячки,
В порохівниці позсипали предки
Та й на Кубань понесли Козаки!..*

✓ Бойченко В. Книга Леля : лірична драма / В. Бойченко. — Миколай : Ілія, 2006. — 143 с.

«Книга Леля» — це ліричний щоденник закоханих душ, своєрідна лірична драма, яку Валерій Бойченко писав протягом 70-80-х років ХХ століття. «Книга Леля» відомою премією імені Євдокимів Сісєва на краєді зборка лірики (національна премія) — громадська організація «Сумське земляцтво в місті Києві».

✓ Рухомітатне через горизонт : проза і стихи писателів Николаевичины і Ставрополя. — Ставрополь : Ставропольское книжное изд., 1979. — С. 3—61.

Багато років дружать письменники степного краю Ставрополя з письменниками Припугуля, в числі яких і В.П. Бойченко. Плодом цієї дружби і ставилася книга «Рухомітатне через горизонт», складена з творів миколаївських і ставропольських літературів/Письменників, які створили цю книгу, належать до різних поколінь, але творчі інтереси їх єдині: для них дорого і минуле нашої Батьківщини, і день прийдешній.

Просто зачаровують глибиною почуттів та роздумів чудові мініатюри: «Доля», «Жаль», «Злякано в нірку заб'ється звіря, тихе й невинне планетне створіння», «Відцвіта підлеготом зілля», «Сніжок легкий вкриває сіножать», «Осіння елегія», «Південь» – усе це таке рідне, таке наше, таке степове! Замислене і печальне. Мудре та затаєне. Мрійне і ніжне. Отож поневолі думається: «Так ось за що його любить найпрекрасніша та найкраща з жінок нашого краю!».

4-й учень. Особливо хвилює вірш «Крик трави».

*Голубіє ген Інгулу тепле маєво.
Трави хиляться, а пахне сіножать.
На старому кладовищі в Миколаєві
Запорожці із шаблями лежать.*

Поезія здобуває особливу пружність та силу впливу, коли вона не абстрактна, а конкретна, як в цьому циклі:

*Ні калини, ні тополі, ані каменя, –
Лиш перекази та пошуми вітрів,
Лиш у слові залишилось спогадання,
Лиш у слові час той не згорів.
Як діждалися потьомкінської милості,
Подались: хто за Дунай, хто – в чумаки.
Ці ж – в земельці прадідівській залишилися,
І грудками стали їхні кулаки.
Лиш весна заторжествує над могилами,
Пробивається травою крик землі –
Того крику із чорнозему не вилаять,
Хоч би як топтали пам'ять в бугилі.
Тільки в слові залишився корінь спогаду.
Прастарі бузки торкаються плеча.
Наздогад трава кричить – луна до овиду
Котить відгук гайдамацького меча.*

5-й учень. Прикрасою сучасної української поезії, яка збідніла на патріотизм, стануть (або вже стали) вірші «Храм»:

*О степе український, давній храме,
Просторий і високий – аж замру,
Коли твоя летюча діорама
Возносить мовчки вікову журу...*

або «В Очакові», присвячений Миколі Вінграновському
(учениця декламує напам'ять):

*Отут, де загубилися сліди
І дій, і помислів Сірка і Наливайка,*

*Кричить надривно чорноморська чайка
Над холодом солоної води.
На кручі нас розгубленість гойда.
Ми бредемо по вуличках завмерлих –
Хоча б слідок...
Все вигризла, все стерла
Байдужості бульдозерна хода.*

6-й учень. Невгамовний пан Валерій!

До другої зрілості люди, подібні Валерію Бойченку, робляться розсудливими. Захищають дисертації, переходять з віршів на прозу, ну, хоча б зменшують суспільний та цивільний запал. У газетах часто читаєш його есе про українське національне відродження, до просвітницького видання «Аркасівська вулиця» докладає серце та руку як засновник, веде телевізійну програму «Основи», засідає в редколегії молодіжного журналу та книги; долає півтисячі верст до столиці, щоб засвідчити свою громадянську позицію, при цьому постійно працює в Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Та ніколи не змінює поезії:

Тільки в слові залишається корінь спогаду

Зі своєю музою Валерій Петрович познайомився в Снігурівських степах, де народився. Запах тонкого полину, тепло пшеничних валків, замучені війнами та працями, однак дивно життестійкі, співучі та красиві земляки пробудили тягу до слова. Шукати це слово довелось у початковій школі глухої Михайлівки, потім у корабельно-ткацькому Херсоні, нарешті, воістину рідну мову дав поету-початківцю університет імені Івана Франка у Львові.

Мова Валерія Петровича вишукано народна:

*О степе український, давній храме,
Просторий і високий – аж замру,
Коли твоя летюча діорама
Возносить мовчки вікову журу...*

Підсумок вчителя: Та цією дивною мовою Валерій Петрович не перестає писати дивну лірику. Зовсім недавно у видавництві університету ім. Петра Могили вийшов об'ємний том віршів Бойченка, у якому зібрано всі нові твори, у яких говорить поет високим рядком про наших подруг, дружин, матерів. Його рядки здаються єдино відібраними для створення образу любові. Легко запам'ятовуються та цитуються напам'ять:

*Ми йдемо по вузенькій стежині.
Тісно намна безлюдді удвох.
Кожен душу хова в самотині.
М'яко стелиться вицвілий мох.*

*Впав листочок на воду імлисту,
На повільну її течію.
Страшно правду тобі розповісти.
Ще страшніше – почути свою.*

Десь у нічній тиші, на далеких дорогах або в затишку складаються рядки, приходять рими, наспіви, образи. Невгамовний Валерій Бойченко, громадянин, який завжди залишається поетом у наших серцях.

Перегляд відеоролика «Слово».

<https://www.youtube.com/watch?v=UK8GKY50Ch>

Які почуття викликав у вас цей ролик, над чим змушує задуматись поет? Чи актуально звучить зараз слово Валерія Бойченка?

Висновок учнів: поезія Валерія Бойченка...

III. Узагальнення вивченого на уроці.

Бліц-опитування:

1. Місце народження В. Бойченка.
2. Улюблений вид спорту.
3. Заклад, у якому він здобув освіту.
4. Перша поетична збірка («Іскра»).
5. За збірку «Книга Леля» отримав премію ім..... (О. Олеся).
6. Назва повісті, перекладеної з англійської американського письменника (В. Джеймс «Димок»).
7. Остання збірка поета («Три зошити»).
8. Назва збірки, яку розглядали на уроці («Не повториться мить»).
9. У поезії «Храм» звучить ... (любов до Батьківщини).
10. Жанр останньої поезії (Заповіт).
11. «Корабельна катастрофа» – це... (переклад роману Стівенсона).
12. Помер поет (2011 р.).

IV. Оцінювання.

V. Домашнє завдання (диференційоване).

Напишіть відгук на збірку «Три зошити», або створіть її рекламу; підготуйте до виразного читання поезію «Осінь елегія», складіть паспорт твору.

Використана література:

1. Твори В. П. Бойченка : книги. Бойченко В. П. Іскри / В. П. Бойченко. – К.: Молодь, 1972. – 48 с.
2. З роду ще такого я не бачив : вірші-небилиці ; з англ. пер. В. Бойченко. – К. : Веселка, 1973. – 16 с.
3. У мене курочка була : англ. народні дитячі пісеньки ; пер. В. Бойченко. – К. : Веселка, 1973. – 16 с.
4. Бойченко В. П. Сонячні кола : поезії / В. П. Бойченко. – Сімферо-

поль : Таврія, 1975. – 88 с.

5. Бойченко В. П. Багряні колони : поезії / В. П. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1978. – 78 с.

6. Бойченко В. П. Світлі рік : лірика / В. П. Бойченко. – К. : Рад. письменник, 1984. – 134 с.

7. Бойченко В. П. Доброта : поезії / В. П. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1987. – 127 с.

8. Бойченко В. П. Птахи над полум'ям : поезії / В. П. Бойченко. – К. : Рад. письменник, 1989. – 108 с.

9. Бойченко В. П. Який широкий світ! : вірші / В. П. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1989. – 40 с.

10. Бойченко В. П. Правий берег : лірика / В. П. Бойченко. – К. : Дніпро, 1991. – 256 с.

11. Бойченко В. П. Не повториться мить : поезія та переклади / В. П. Бойченко. – Миколаїв : Видавництво МФ НаУКМА, 2001. – 208 с.

12. Бойченко В. П. Книга Леля : лірична драма / В. П. Бойченко. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 144 с.

13. Миколаївщина в історії України : (книга для читання з краєзнавства). Ч. 1 / Ред. Н. М. Огренич ; упор. В. П. Бойченко. – Миколаїв : ОІППО, 2009. – 256 с.

14. Миколаївщина в історії України : (книга для читання з краєзнавства). Ч. 2 / Ред. Н. М. Огренич ; упор. В. П. Бойченко. – Миколаїв : ОІППО, 2009. – 270 с.

15. Бойченко В. П. Хай вам засяє любов : поезії та переклади / В. П. Бойченко ; авт. вступ. Слова М. Братан. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2010. – 388 с. – Публікації у збірниках та альманахах.

16. Бойченко В. П. Балада про пісню : вірші / В. П. Бойченко // Вітрила – 70–71. – К., 1971. – С. 10–11.

17. Бойченко В. П. Таврійські степові : вірші / В. П. Бойченко // Поезія–72. – К., 1972. – С. 10–11.

18. Бойченко В. П. Мир : вірші / В. П. Бойченко // Поезія–76. – К., 1976. – С. 13–16.

19. Бойченко В. П. Чайки в степу: вірші / В. П. Бойченко // Дніпрові райдуги : антологія молоді поезії України. – К., 1978. – С. 42–45.

20. Бойченко В. П. Вірші / В. П. Бойченко // Література рідного краю : Письменники Миколаївщини : посібник-хрестоматія. – Миколаїв, 2003. – С. 157–163.

21. Література рідного краю : Письменники Миколаївщини : посібник-хрестоматія / В. П. Бойченко ; ред. Н. М. Огренич. – Миколаїв, 2003. – С. 10–17.

22. Шуляр В. Урок літератури в умовах 12-річної школи : 5–9 класи / В. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2006.

23. Шуляр В. Історіософська лірика Дмитра Кременя : методика вивчення / В. Шуляр, Є. Горкуша. – Миколаїв : Іліон, 2008.

**Інтимна лірика Валерія Бойченка. Глибоко особистісна
збірка поезій «Книга Леля: лірична драма»**

*Ярошенко Альона Вікторівна, учитель
Веснянської ЗОШ І–ІІІ ступенів Веснянської
сільської ради Миколаївського району*

Конспект уроку, розроблений за моделлю
сучасного уроку української літератури, запропонованою
доктором педагогічних наук Василем Шуляром

10 клас

Мета літературної освіти: засвоїти основні відомості про життєвий і творчий шлях Валерія Бойченка, жанрово-тематичне розмаїття його поетичної спадщини; з'ясувати особливості поезій збірки інтимної лірики «Книга Леля: лірична драма»; виявити глибокий чуттєвий зміст, тонкий ліризм та експресію віршів, майстерність автора у відтворенні душевних переживань та вмінні засобами слова передати щире захоплення коханою жінкою; розвивати навички виразного читання та ідейно-художнього аналізу художніх творів; виховувати прагнення до щиро-го кохання, почуття любові до життя, уміння бачити прекрасне в простих речах, повагу до творчої особистості Валерія Бойченка.

Цілі: знати основні відомості про життя і творчість митця, особливості збірки «Книга Леля: лірична драма»; уміти виразно читати й аналізувати ідейно-стильові та художні особливості інтимної лірики В. Бойченка.

Завдання: читати поезії, виявляти та характеризувати художні засоби, важливі для розуміння ідейного змісту та мотиву творів, засоби фольклорної поетики; відшукувати й характеризувати ліричні образи, художні деталі, пояснювати їх роль у розкритті змісту; коментувати та засвоювати вселюдські й особисті мотиви лірики; висловлювати особисті погляди з приводу інтимної лірики поета, опираючись на своє світо-відчуття та здобутий життєвий досвід.

Змістові лінії літературної освіти:

- вільне володіння навчальним матеріалом;
- застосування навичок різних видів аналізу поетичних творів;
- відповіді на запитання;
- реалізація своїх читацьких можливостей;
- набуття досвіду планування, організації читацької діяльності;
- уміння реалізовувати міжпредметні зв'язки.

Компетенції учня-читача:

- *домінуючі:* читацька, комунікативно-мовленнєва, креативна, аксіологічна;
- *фонові:* інформаційна, рефлексивна, візуалізаційна, фасилітативна.

Тип і різновид уроку – урок літератури рідного краю.

Теоретико-літературні поняття: тропи (тавтологія, епітет).

Міжпредметні зв'язки: мистецтво (музика, скульптура), історія, географія.

Наочні засоби навчання: портрет В. Бойченка, фото з особистого архіву митця, світлина скульптури «Наречена» В. Макушина, медіатексти (буктрейлери до збірки), літературна карта Миколаївщини.

Варіативне домашнє завдання: написати відгук на поезії Валерія Бойченка зі збірки «Книга Леля: лірична драма» (на вибір) або створити аудіовізуальний твір на одну з поезій митця.

II. Модель уроку-заняття з літератури КОМПОЗИЦІЯ ТА СЮЖЕТНО-ЗМІСТОВІ ЛІНІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ З а ч и н у р о к у

- Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів:

Розгляньте, будь ласка, світлину скульптури «Наречена» Віктора Макушина, талановитого митця з міста Миколаєва. Які асоціації викликає у вас образ?

Коментар учителя: скульптура «Наречена» – окраса Миколаївського обласного палацу урочистих подій. Неповторний образ дівчини-нареченої, створений скульптором та дизайнером Віктором Макушиним, – легкий і чистий, сповнений краси та ніжності, він ніби поза часом та простором: чарує захоплених чоловіків та окрилює мрійливих жінок. І, звісно ж,

наречена – це ніжність, любов, чистота, легкість, краса... Саме про міцне кохання, про захоплення жінкою, яка колись була прекрасною нареченою, а потім стала вірною дружиною, про зрілу поетову любов йтиметься сьогодні на уроці...

О с н о в н а   ч а с т и н а

I. Орієнтаційно-прогностична лінія літературної освіти

- Повідомлення теми уроку вчителем, визначення особистісно-важливих цілей діяльності учнями самостійно.

Сьогодні будемо говорити про любов, зріле та усвідомлене кохання, що так майстерно відобразив Валерій Бойченко в поетичних творах збірки «Книга Леля: лірична драма». Також пригадаємо основні відомості з біографії митця, читатимемо та аналізуватимемо кращі зразки його інтимної лірики, спробуємо осмислити весь простір почуттів та передчуттів поета.

- Умотивування подальшої діяльності вчителем або/і школярами:

Погляньте, будь ласка, на ілюстрацію. Знаєте, кого зображено на ма-

люнку?

Коментар учителя: Це Лель – бог кохання і бджолярства (бджола в давніх українців – емблема кохання, що поєднувала в собі, за повір'ям, «солод меду й гіркоту жала»). Іноді уявлявся «вічним парубком», який приносить юнакам і дівчатам найвищу радість кохання, опікує дітей, любить квіти, сприяє бортникам. Лель – один з найдавніших персонажів давньоукраїнської міфології (<https://proridne.net>).

А тепер давайте поміркуємо, чому збірка найяскравіших зразків інтимної лірики Валерія Бойченка має таку назву?

Кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

II. Проективно-операційна лінія літературної освіти.

- **Опрацювання відомостей про життєвий і творчий шлях, громадську діяльність Валерія Бойченка з опорою на літературну карту Миколаївщини.**

Матеріал для вчителя або/і учнів (<http://tsikave.ostriv.in.ua>):

Бойченко Валерій Петрович народився 03 травня 1941 року в Снігурівці на Миколаївщині.

Закінчивши середню школу в місті Херсоні, працював слюсарем на суднобудівному та комбайновому заводах. У 1965 р. закінчив факультет іноземних мов Львівського університету імені І. Франка. Викладав англійську мову в школі-інтернаті (м. Душанбе), Херсонському морехідному училищі, Херсонському технологічному інституті, Миколаївському педагогічному інституті.

Із 1986 року – відповідальний секретар Миколаївської організації Співки письменників України, голова Миколаївського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, член Руху, Товариства «Зелений світ», «Меморіал», член Києво-Могилянського братства. Учасник всеукраїнських конференцій усіх цих організацій. Делегат Всесвітнього Конгресу українців.

В. П. Бойченко – почесний член Всеукраїнського товариства «Просвіта», голова редколегії провітницької газети «Аркасівська вулиця».

З 1989 до 1998 р. був першим головою, потім співголовою Миколаївської крайової організації Всеукраїнського товариства «Просвіта». У 2000 році обраний головою Миколаївської міської організації цього товариства.

Як поет він дебютував у журналі «Дніпро» у вересневому номері 1970 р. Першу збірку поезій, яка називалася «Іскра», видав 1972-го. Далі були «Сонячні кола» (1975), «Поліття» (1977), «Багряні колони» (1978), «Широти» (1981), «Світлі ріки» (1984), «Доброта» (1987), «Птахи над полум'ям» (1989), «Правий берег» (1991), збірка віршів для дітей «Який широкий світ!» (1989).

В. Бойченко займався і перекладацькою діяльністю. Він переклав дві збірки англійської та американської поезії для дітей: «У мене курочка була» (1973) та «Зроду ще такого я не бачив!» (1975).

Лавреат Всеукраїнської літературної премії ім. Павла Тичини, премії імені М. Аркаса (1997 р.).

У 2008 р. йому присуджено Всеукраїнську літературну премію імені Олександра Олеся за поетичну збірку «Книга Леля».

Валерій Петрович за природою свого таланту – лірик, однак тяжів до філософського осмислення дійсності. Тематичні обрії поезії В. Бойченка досить широкі. До кожної збірки поета входять зразки громадянської, філософської, інтимної лірики тощо.

Валерій Петрович Бойченко відійшов у вічність 25 березня 2011 року.

- Перевірка сприйняття матеріалу:

Які сторінки біографії найбільше вам запам'яталися?
Чи можемо вважати творчість митця багатогранною?

- Підготовка до сприйняття художніх творів.

Настановчо-мотиваційне слово вчителя:

Збірка поезій «Книга Леля: лірична драма» Валерія Бойченка, що побачила світ 2006 року, містить глибоко особистісну інтимну лірику вже зрілого митця, який захоплений образом коханої жінки, ймовірно, дружини Лесі, з якою прожив багато років. Ліричний герой оспівує прекрасне почуття любові, пронесене життям, і здається, що нині він кохає свою обраницю (наречену, дружину) так само, як і в далекій молодості. У кожній поезії автор майстерно передає свій почуттєвий досвід, відтворює піднесення і драму, як це колись робив Іван Франко у збірці «Зів'яле листя».

Валерій Петрович присвятив своїй любій дружині поетичну збірку «Не повториться мить», зазначивши: «Присвячую цю книжку єдиному співавторові моїх здійснених і нездійснених надій – дорогій дружині Лесі Дмитрівні Бойченко». Чимало поетичних творів збірки «Книга Леля» також адресовані пані Лесі, бо, за свідченням колег та друзів родини, вони були палко закохані одне в одного. Невдовзі після смерті Валерія Петровича, тієї ж весни, небеса забрали і Лесю Дмитрівну.

Ось як захоплено розповідає про подружжя Бойченків Людмила Яківна Чижова, неймовірно талановита представниця літературної Миколаївщини. Вона порівнює Лесю Бойченко із «русалкою» та «мавкою» (також, як і Лель, яскраві образи слов'янської міфології), а їх із чоловіком називає «два лебеді».

- **Перегляд медіатексту** (буктрейлер до збірки «Книга Леля»: <https://youtu.be/mXY4lb5vQf4>).
- **Обговорення відео.**
- **Завдання до читання поезії «Мойй дружині Лесі»:**
Прочитайте виразно поезію, прослухайте її, поясніть, який настрій передано. Чи доречні художні засоби, використані автором?
- **Виразне читання учнями поезії під музичний супровід.**

Дружині Лесі
Біла хмара висить,
Небо синє – безмежне.
Сто минуло століть,
Серце ж – знову бентежне.
Сто віків прогримить,
Лихо й щастя – грозою.
Не повториться мить
Зустрічі із тобою.

- **Обмін враженнями від первинного прочитання твору**
  - Чи сподобався вам вірш? Чим саме?
  - Що ви відчували, коли слухали/читали текст?
  - Які картини поставали в уяві?
  - Чи можна стверджувати, що це зразок інтимної лірики?
- **Повторне вдумливе читання учнями поезії.**
- **Вивчення, аналіз, інтерпретування поетичного твору:**
Яким постає перед нами ліричний герой?
Які художні засоби використано у творі? Чи доречні вони?
Які ще образи, окрім образу коханої, є в поезії?
Визначте провідний мотив вірша?
Чого вчить нас ця поезія, які думки навіює?
- **Перегляд медіатексту** (буктрейлер до збірки «Книга Леля»: <https://youtu.be/jFmEsfX58Bw>).
- **Виразне читання вчителем поезії «Любов – неначе вулик золотий»**

Любов – неначе вулик золотий:
До нього ми з тобою, наче бджоли,
Приносимо по краплі мед густий,
Облітуючи пагорби та доли.
Буває всяк на нелегких шляхах.

*Нам без кінця – польоти і польоти,
Й лиш нам відомо, що медові соти –
Немов червоне й чорне в рушниках.
Брунатний взяток нам солодкий тим,
Що спільний він і в сонячній завії,
І тужної години безнадії:
Коли удвох, не гірке навіть дим.
Ген за рікою квітка розцвіла.
Знов летимо: крилечко до крила.*

- **Обмін враженнями після прочитання твору.**

- Чи сподобався вам вірш?
- Про які почуття в ньому йдеться?
- Чому саме бджоли, на вашу думку? Чи доречний цей образ?
- У чому запорука кохання, на думку автора?

Коментар учителя: повернімося до початку уроку, коли ми говорили про Леля. Так от, образи закоханих старанних бджіл, що так дбайливо наповнюють соти свого вулика медом – абсолютно не випадковий, він – фольклорно-міфологічний (із солодкістю меду та гіркотою отрути). Але Валерій Петрович, окрім цього, доносить до читача влучну і таку мудру думку про те, що кохання – це нелегка спільна праця обох, яка робить життя «солодким» у будь-яку пору і в будь-які життєві ситуації, якщо кохані поруч «крилечко до крила».

- **Літературно-мистецька діяльність учнів-читачів (дослідно-пошукова та творча робота):**

I група – визначити ідейний зміст поезії, провідний мотив;

II група – характеристика образів, аналіз засобів характеротворення;

III група – аналіз художніх засобів, їх ролі у розкритті змісту;

IV група – творча робота «Любов – це... (у стилі бренду Love is ....)» за поезією В. Бойченка.

- **Представлення, демонстрація та обговорення результатів читачької діяльності.**

IV. Рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти, читачького досвіду учнів:

1. Обмін враженнями від прочитаних поезій, рефлексія.

Продовжити речення:

Я знав, що...

Я дізнався....

Інтимна лірика В. Бойченка....

Поезії про кохання вчать нас....

Щира любов – це....

2. Варіативні завдання домашньої читацької роботи.

Написати відгук на поезії Валерія Бойченка зі збірки «Книга Леля: лірична драма» (на вибір) або створити аудіовізуальний твір на одну з поезій митця.

V. Заключне слово-епілог словесника

Щоразу, кожного нового уроку літератури рідного краю, ми вражаємося багатогранністю поетів-земляків. Сьогодні відомий поет Валерій Бойченко постав перед нами тонким ліриком, неперевершеним співцем кохання, чуттєвим міфологічним Лелем, хоча з попередньо засвоєного курсу літератури рідного краю ми більше звикли до Бойченка-пейзажиста, філософа, громадянина, активіста. Тому сміливо можна стверджувати, що кращі зразки інтимної лірики поета не поступаються своєю мистецькою та художньою довершеністю особистій ліриці знаних співців кохання – Івана Франка та Генріха Гейне.

Валерій Бойченко – наш талановитий земляк, гордість Миколаївщини, а його твори – завжди сучасні та актуальні. Хай чуттєвий зміст дивовижних поезій митця торкається ваших сердець якомога частіше, любіть палко, будьте коханими, живіть окрилено та натхненно, як це робив Валерій Бойченко.

Використана література:

1. Бібліотека-філія для юнацтва. Валерій Бойченко «Поезія закоханої душі». Буктрейлер на збірку поезій «Книга Леля». – Режим доступу: <https://youtu.be/mXY4lb5vQf4>

2. Біографія Валерія Бойченка. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

3. Біографія Валерія Бойченка. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20161106125313/http://tsikave.ostriv.in.ua/publication/code-4FD08A854B737/list-162A7204727>

4. Бойченко В. П. Книга Леля : лірична драма / В. П. Бойченко. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 144 с.

5. Ішмакова Любов Олександрівна. Бібліотека імені М. Л. Кропивницького. Буктрейлер до збірки «Книга Леля. Лірична драма» за поезією Валерія Бойченка. – Режим доступу: <https://youtu.be/jFmEsfX58Bw>

6. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології / С. П. Плачинда. – К. : Укр. письменник, 1993. – 63 с. – Режим доступу: <https://proridne.net>

7. Шуляр В. І. Література рідного краю : програма для закладів загальної середньої освіти (5–11 класи) / В. І. Шуляр, В. В. Купцова. – Вид. 2-ге, переробл. й доповн. – Миколаїв : ОІППО, 2020. – 156 с.

8. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання : [монографія] / В. І. Шуляр. – Миколаїв : вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2010. – 348 с.

Любов – негасимий світильник поезії

Валентина Каратєєва, учитель української мови і літератури Баштанського ЗЗСО I–III ступенів № 1 Баштанської міської ради, заслужений учитель України

10 клас

Тема уроку: «Любов – негасимий світильник поезії» (Інтимна лірика Валерія Бойченка).

Мета літературної освіти: ознайомити з життєвим і творчим шляхом поета-краянина, його світоглядними переконаннями, відкрити для учнів поетичний світ письменника, розкрити мотиви, музичність, звукову виразність інтимної лірики; виховувати розуміння естетики слова; удосконалювати вміння аналізувати поетичні твори; виховувати любов до рідної землі.

Цілі: знати основні відомості про творчу спадщину митця; особливості тематичних центрів інтимної лірики.

Завдання: виділяти й пояснювати засоби поетичної мови, засоби фольклорної поетики; відшукувати образну деталь, пояснювати її роль; висловлювати власні судження з приводу художніх особливостей поезій митця.

Компетенції учня-читача:

домінувальні: читацька, креативна, комунікативно-мовленнєва;

фонові: інформаційна, фасилітативна, візуалізаційна.

Тип і різновид уроку: ЛРК (урок-дослідження-спілкування).

Теоретико-літературні поняття: синтаксичні фігури, тропи (повторення).

Міжпредметні зв'язки: музичне мистецтво, образотворче мистецтво, світова література.

Наочні засоби навчання:

портрет письменника, збірки В. Бойченка, «Літературна карта Миколаївщини», презентація «Письменники Миколаївщини», репродукція картини А. Антонюка «Благословенні чисті серцем», «Наречена» скульптора В. Макушина, тексти поезій Роберта Фроста, І. Франка, М. Вороного, М. Вінграновського, В. Симоненка, буктрейлер до книги «Хай вам засяє любов».

Варіативне домашнє завдання: написати на електронну пошту однокласника листа ліричному героєві поезій В. Бойченка. Буктрейлер до однієї з інтимних поезій.

II. КОМПОЗИЦІЯ ТА СЮЖЕТНО-ЗМІСТОВІ ЛІНІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

Зачин уроку

Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів.

Оспівана в легендах і думках Миколаївщина гордиться іменами тих,

хто в буденному знаходив величне, кому дано відчути красу й моря,
замилуватися чортополохом і крилами чайки, уславити працю корабеля
і хлібороба.

Погляньмо на «Літературну карту Миколаївщини», укотре пошануємося, бо ми того варті.

Бесіда.

1. Назвіть імена письменників Баштанщини.
2. Хто серед представлених митців є лауреатом Шевченківської премії?
3. Що ви знаєте про обласну премію імені Миколи Аркаса та її лауреатів?

Основна частина

II. Орієнтаційно-прогностична лінія літературної освіти.

- **Мотивація навальної діяльності.**

Робота з першим епіграфом уроку-заняття (демонстрація на слайді):

*Не убий бездомної зозулі,
Не стопчи барвінку на межі.
Оленятко вбережи від кулі,
Річку від смерті вбережи.
Не убий чуттів своїх глибинних,
Суму, щастя й радості журби.*

*Зрослої у віковім борінні,
Власної душі не погуби.*

(«Заповідь» В. Бойченка)

Ви прослухали ці поетичні рядки і, переконана, змогли уявити образ поета. Кому вони належать? Назвіть 4–5 рис для його характеристики.

- **Перегляд фрагменту презентації «Письменники Миколаївщини: Валерій Бойченко».**

Завдання: під час перегляду скласти опорну схему «Паспорт письменника».

Дата і місце народження	
Родовідь	
Риси характеру, вдача	
Освіта	
Сімейний стан	
Світ захоплень	
Життєве кредо	
Грані творчості	
Досягнення	
Оточення, друзі	

- **Повідомлення теми уроку вчителем, визначення особистісно-важливих цілей діяльності.**

На сьогоднішньому уроці ми здійснимо мандрівку до рідних місць Валерія Петровича Бойченка, заирнемо у світ, де минуло дитинство та юність, ознайомимося з його інтимною лірикою, спробуємо самостійно створити поетичний і прозовий твори.

- Запишіть у зошити тему уроку:
«Любов – негасимий світильник поезії»
(інтимна лірика Валерія Бойченка)

- **Умотивування наступної діяльності вчителем або/і школярами.**
Обговорення епіграфу:

*Людиною не був лиш той,
Кого ти обійшла, любове!
Нехай з тобою і згорю,
Нехай зотлію із тобою.*

- Виділіть ключове слово в прочитаних рядках.
- Яке почуття є найголовнішим у житті людини?
- Що для вас означає «любов»?
- Як поводить себе закохана людина?
- Що вже можете сказати про поета-земляка? (Цей чоловік родом із Ми-

колаївщини, міста Снігурівки. У 60-х роках ХХ ст. почав друкувати свої поезії у пресі. Дуже любив музику і спорт. Гарно грав на гітарі, писав мелодії до своїх віршів, чудово співав. З юнацьких років захоплювався футболом. Був одним із засновників, головою редколегії та видавцем просвітницької газети «Аркасівська вулиця», першим головою та співголовою Всеукраїнського товариства української мови – потім Миколаївського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка, лауреатом літературних премій).

- СЛОВО ВЧИТЕЛЯ. Протягом уроку ви доопрацюєте таблицю.
- 12 збірок поезій В. Бойченка надруковано, у кожній з них є вірші про кохання. Ми говоритимемо про ці перлини чоловічого серця, зокрема і про збірки «Не повториться мить», «Книга Леля» і «Хай Вам святиться любов».

Кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

III. Проективно-операційна лінія літературної освіти.

Літературно-мистецька діяльність читачів: дослідно-пошукові завдання, творчі (усні й письмові) роботи, художнє читання (розказування) текстів (уривків).

1. Випереджувальне завдання.

Повідомлення учнів про збірку «Не повториться мить»:

- а) особливості будови, відзнаки;
- б) передмова до першого видання збірки Д. Кременя;
- в) «Хай повториться мить відкриття» (із листа О. Сизоненка);
- г) робота в групах (аналіз однієї поезії, визначення теми, ідеї, жанру, художніх засобів, словникова робота зі словами, значення яких не зрозумілі):

- «Тільки про тебе»;
  - «Коли тебе угледів я в саду»;
  - «Між хмар був місяць у дозорі»;
  - «Дружині Лесі»;
  - «Любов- неначе вулик золотий»;
- д) Мелодекламація (прочитання віршів під музичний супровід).

2. Робота з поезіями збірки «Книга Леля»:

- а) задум автора як продовження циклу «Тільки про тебе» з попередньої збірки;
- б) передмова до книги – авторське трактування найсвітлішого почуття: «Кожна історія кохання – обов'язкова драма двох сердець, своєрідна вистава життєвого театру... Згадка про прадавнього українського мі-

фічного бога Леля – із многоліття самої закоханості та любові»;

в) міфологічне дослідження «Хто він – Лель (Полель)?»;

г) вивчення, аналіз, інтерпретування поетичних творів:

- «Обсипається листя в лункій тишині»;
- «Назавжди ти. Як світло. Як вода»;
- «Над нами яблуко звисало».

3. Робота з поезіями збірки «Хай Вам святиться любов»:

а) перегляд буктрейлера до збірки;

б) декламування поезій;

в) творче завдання:

- виписати афоризми,
- створити (на вибір) сенкан до ключового слова, «хмарна техніка» з тематичних слів поезій, ментальна карта «Ліричний герой збірки».

IV. Узагальнення та систематизація читацьких вражень, літературо-(філологіко)знавчих компетенцій, навиків старшокласників.

1. Бойченко-перекладач.

- У творах Валерія Бойченка переплелися образи моря, лиману, степу, весни, жінки, коханої, історії. Саме через цю єдність поет показує нам зв'язок між вчорашнім і сьогоднішнім. І незмінним залишається почуття любові.
- До речі, Валерія Петровича цікавило, як трактується «любов» іншими поетами. Відомі його захоплення англійською та американською літературою. Він, знавець мови далеких країн, багато перекладав, особливо імпонувала йому творчість Роберта Фроста (цікаво знати, що наважилися перекладати відомого класика літератури США лише троє українців – Д. Павличко, Є. Крижевич і В. Бойченко!). Послухаймо поезію «Двоє бачить двох» мовою оригіналу та в перекладі В. Бойченка (демонстрація на екран).
- У цій поезії Бойченка привабила «мудра простота слова, що приховує в собі глибинну суть».
- А в поезії-перекладі «Що сказали мої 5 десятків» Валерій Петрович не копіює Роберта, а сміливо створює свої образи-асоціації в дусі Фроста. Знайомимося.

2. Інтимна лірика В. Бойченка в порівнянні з творами І. Франка, М. Вінграновського, М. Вороного, В. Симоненка.

- Слово вчителя:

Кохання – незбагненна таїна! Кожен проживає це Богом дане почуття по-своєму... Пропоную провести літературні паралелі, прослухавши поезії про кохання поетів різних епох, доль, стилів, і зробити висновок: яким постав перед вами ліричний герой поезій В. Бойченка?

- Прослуховування аудіозаписів поезій:

І. Франка «Чого являєшся мені у сні»;

М. Вінграновського «Цю жінку я люблю»;

М. Вороного «За брамою раю»;

В. Симоненка «Вона прийшла».

В и с н о в о к - п і д с у м о к

У ліричних поезіях про кохання В. Бойченка емоційний настрій піднесений, щирий, захоплений, іноді елегійно-сумовитий. Його уява викохує жінку як найвищий моральний ідеал. Жінка, дружина для нього – символ кохання, натхнення. Ліричний герой щасливий тим, що зі своєю обраницею впродовж багатьох років «до золотого вулика любові» вони приносять «мед густий по краплі вдох» – «крилечко до крила». А «червоне й чорне» на життєвих дорогах тільки укріплює їх союз, робить мудрішими.

Отже, всеохоплююче почуття любові – то провідний мотив інтимної лірики В. Бойченка.

V. Рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів.

1. Обмін враженнями від почутого, прочитаного (за творчістю письменника):

- проведення репортажу про урок.

2. Варіативні завдання домашньої читацької роботи:

- написати на електронну пошту однокласника листа ліричному героєві поезій В. Бойченка;
- створити буктрейлер до однієї з інтимних поезій.

VI. Заключне слово-епілог словесника.

Наш сьогоднішній урок – згадка про людину, письменника-земляка, який був гідним сином своєї Батьківщини, який не переставав турбуватись про свій народ, дарував йому свої думки і почуття.

Валерій Бойченко – один із сучасних письменників України, наш земляк, ім'я якого можна побачити на літературній карті Миколаївщини. Сьогодні у нас особливий урок – урок-спогад, бо оживе Валерій Петрович у своїх віршах. Ми побачили, читаючи поезії, що це лірика люблячого сина, палкого патріота, чесного громадянина.

Я переконана, що **ВСЕВИШНЯ ЛЮБОВ** і вас підтримає в житті!

Використана література:

1. Бойченко В. Книга Леля : лірична драма / В. Бойченко. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 143 с.
2. Бойченко В. Не повториться мить : поезії та переклади / В. Бойченко. – Миколаїв : МФ НаУКМА, 2001. – 203 с.
3. Бойченко В. П. Хай вам засяє любов : поезії та переклади / В. П. Бойченко ; авт. вступ. слова М. Братан. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2010. – 388 с.

4. Бойченко В. П. : біограф. справка // Николаевцы 1789–1999 : энциклопедический словарь. – Николаев : «Возможности Киммерии», 1999. – С. 374.

5. Живлюща сила Ємигії : літературна антологія Миколаївщини / За ред. В. І. Шуляра. – Миколаїв : Іліон, 2015. – С. 392–402.

6. Кикоть Валерій. Роберт Фрост і його поезія // Холодний Яр. – Черкаси, 2007. – Вип. 1. – С. 118–120.

7. Кремінь Д. Золота ріка над синім овидом... (роздуми над літами і новою книгою відомого поета) / Д. Кремінь // Бойченко В. Не повториться мить : поезія та переклади. – Миколаїв : Вид-во МФНаУКМА, 2001. – С. 4–7.

8. Лауреати обласної премії ім. Миколи Аркаса : альманах. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2006. – С. 17.

9. Література рідного краю (Письменники Миколаївщини): посібник-хрестоматія / Уклад. і заг. редакція Н. М. Огренич. – Миколаїв : ОІППО, 2003. – 212 с.

10. Старовойт Л. Література Миколаївщини: навчальний посібник до курсу «Літературне краєзнавство» для студентів філологічних спеціальностей / Людмила Старовойт. – Миколаїв: Іліон, 2014. – 248 с.

11. Старовойт Л. В. Мотиви й образи поетичних збірок Валерія Бойченка «Не повториться мить» і «Книга Леля» / Л. В. Старовойт // Письменники Миколаївщини : літературно-критичні матеріали до курсу «Літературне краєзнавство» : навчальний посібник. – Миколаїв : Іліон, 2007. – С. 85–92.

12. Шуляр В. Компетентнісний підхід у діяльності вчителя літератури та учня-читача : [за творчістю М. Вінграновського] / В. Шуляр // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 12. – С. 10–13.

Валерій Бойченко. Поезії «Стежки дитинства», «Рідне». «До краю рідного я доторкнув душею»

Марія Мелашенко, учитель української мови та літератури Рибаківського закладу загальної середньої освіти I–III ступенів Коблівської сільської ради.

6 клас

Мета: формувати ключові компетентності:

- загальнокультурну – дотримуватися норм мовленнєвої культури;
- здоров'язбережувальну – викликати позитивні емоції шляхом ігрових вправ;
- соціальну – розвивати вміння працювати в колективі;
- інформаційну – навчати учнів чуттєво сприймати поетичні твори,

використовувати схеми як джерела інформації;

- комунікативну – удосконалювати вміння дітей формулювати цілі власної діяльності та робити висновки за її результатами.

Формувати *предметні компетентності* й компетенції шляхом виконання навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих завдань відповідно до змістових ліній:

- літературознавчої – ознайомити учнів із життєвим та творчим шляхом поета; розвивати вміння учнів узагальнювати, робити висновки, грамотно висловлювати власні думки, судження;
- загальнокультурної – формувати вміння виразно і вдумливо читати поезії, виховувати любов до рідної землі, збереження історичної пам'яті народу;
- компаративної – розвивати навички компаративного аналізу тексту, зв'язне усне мовлення дітей, уміння висловлювати власну думку та обґрунтовувати її.

Тип і різновид уроку: ЛРК (урок-спогад).

Наочні засоби навчання: портрет письменника, дидактичний матеріал, мультимедійна дошка, літературна карта Миколаївщини.

*Як не любить той край,
Де вперше ти побачив
Солодкий дивний світ,
Що ми звемо життям...*

В. Сосюра

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

Створення сприятливого психологічного клімату.

Приєм «Сюрприз у долоні».

Щоб наша робота на уроці була успішною, у мене для вас сюрприз.

Відгадайте, що лежить у мене в долоні:

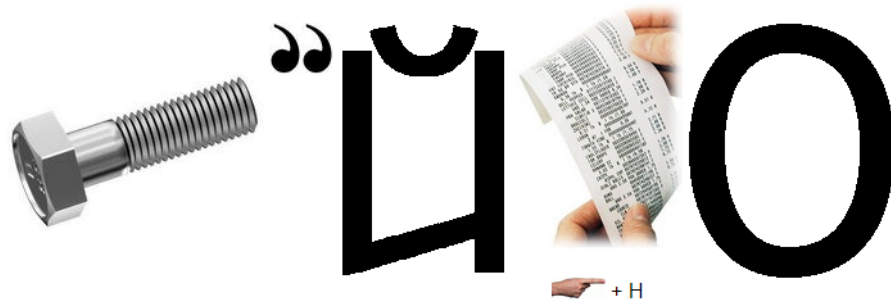
- Це є в кожного.
- Це нічого не коштує, але дає нам так багато.
- Це те, без чого вихована людина обійтись не може.
- Вона збагачує тих, кому її даруєш, не збіднюючи нас. Вона забирає в нас лише одну мить, але залишається в пам'яті назавжди. (Усмішка)

II. Мотивація навчальної діяльності.

Вступне слово-звернення вчителя до учнів.

Багата і щедра письменницькими талантами наша Миколаївщина. На сьогоднішньому уроці ми здійснимо мандрівку до рідних місць поета родом із м. Снігурівки. Він любив музику і спорт, гарно грав на гітарі, писав мелодії до своїх віршів. З юнацьких років захоплювався футболом.

- Хто ж ця людина? Спробуйте здогадатися про кого з письменників рідного краю ми будемо говорити, розгадавши ребус.

Учитель. Так, це Валерій Петрович Бойченко – один із сучасних письменників України, наш земляк, ім'я якого можна побачити на літературній карті Миколаївщини. Сьогодні у нас особливий урок – урок-данина шани і вдячності великому поетові.

III. Повідомлення теми й мети уроку.

IV. Опрацювання навчального матеріалу.

1. Слово вчителя. Ми, як справжні літературознавці, створимо таймлайн життєвого і творчого шляху Валерія Бойченка. Опрацьовуючи матеріал про життя поета, зробити записи у відповідних колонках (завдання на картках).

Бойченко Валерій Петрович народився 03 травня 1941 року в селі Снігурівці на Миколаївщині.

Закінчивши середню школу в місті Херсоні, працював слюсарем на суднобудівному та комбайновому заводах. У 1965 р. закінчив факультет іноземних мов Львівського університету ім. І. Франка. Викладав англійську мову в школі-інтернаті (м. Душанбе), Херсонському морехідному училищі, Херсонському технологічному інституті, Миколаївському педагогічному інституті.

З 1986 до 1991 року В. П. Бойченко був відповідальним секретарем Миколаївської організації Спілки письменників України, керівником літературного об'єднання «Стапель». Вів активну громадську діяльність, писав багато публіцистичних статей з історії та культури рідного краю.

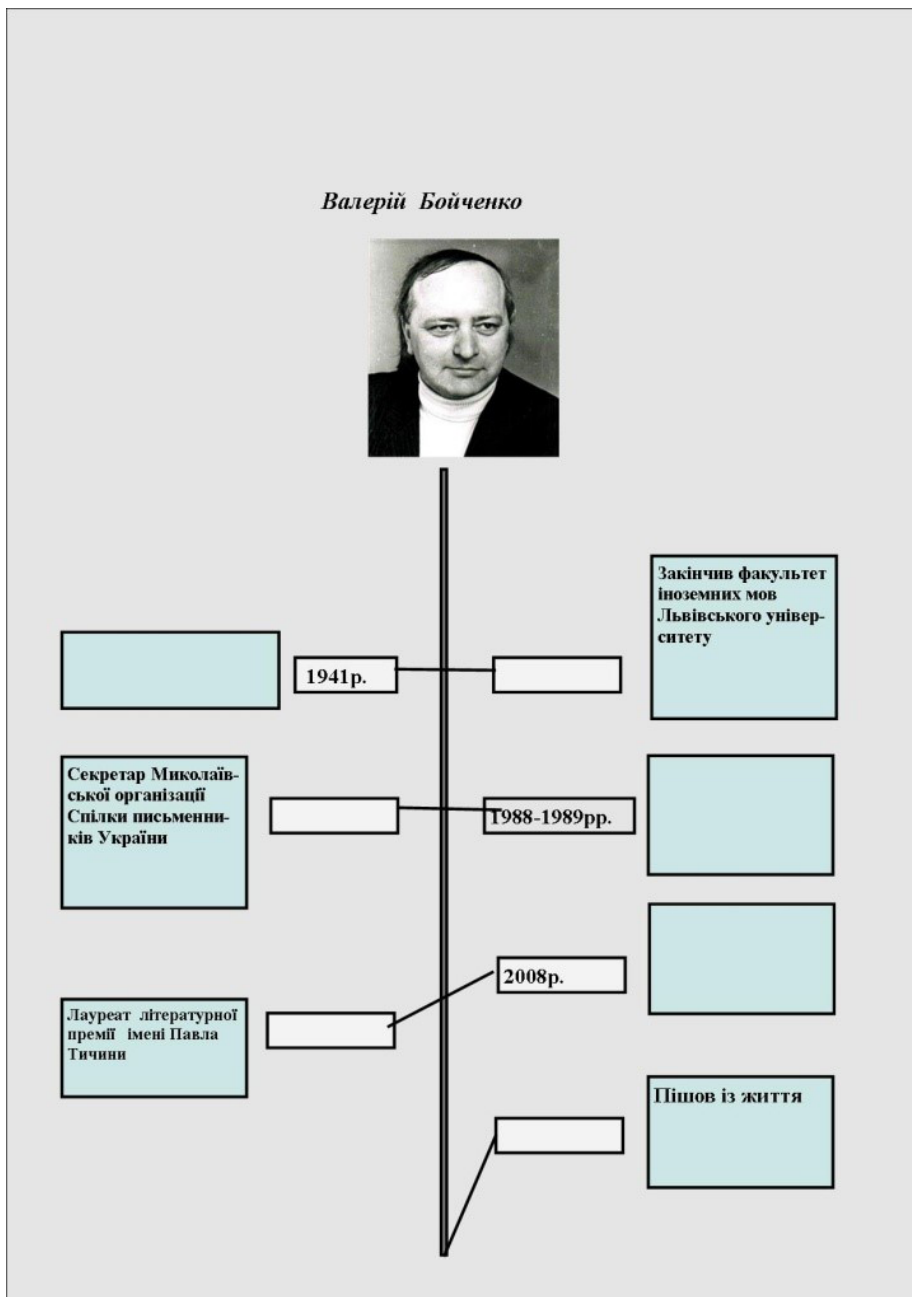
В. П. Бойченко – почесний член Всеукраїнського товариства «Просвіта», голова редколегії просвітницької газети «Аркасівська вулиця». З 1989 р. до 1998 р. був першим головою, потім співголовою Миколаївської крайової організації Всеукраїнського товариства «Просвіта». У 2000 р. обраний головою Миколаївської міської організації цього товариства. Член товариства «Меморіал», а також член Києво-Могилянського братства. У 1988–1989 рр. очолював Миколаївську екологічну організацію «Зелений світ», а також Миколаївське міське товариство української мови. Лауреат обласної премії імені М. Аркаса 1997 року в номінації «Просвітницька діяльність» та літературної премії імені Павла Тичини. У 2008 році присуджено Всеукраїнську літературну премію ім. Олександра Олеся за поетичну збірку «Книга Леля».

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

Видав збірки поезій «Іскри» (1972), «Сонячні кола» (1975), «Поліття» (1977), «Багряні колони» (1978), «Широти» (1980) «Світлі ріки» (1984), «Доброта» (1987), «Птахи над полум'ям» (1989), «Правий берег» (1991), збірку віршів для дітей «Який широкий світ!» (1989).

Валерій Петрович за природою свого таланту – лірик, однак тяжіє до філософського осмислення дійсності. Тематичні обрії поезії В. Бойченка досить широкі. Одна з тем, що з боєм вривається на сторінки його творів, – це осмислення минулої війни, яка обпалила дитинство поета. Тут він знаходить вражаючі широти слова, його переживання передаються читачеві.

Помер письменник 25 березня 2011 року в Миколаєві.

2. Підготовка до сприйняття художніх творів.

Учитель. А щоб пізнати поета, ми помандруємо в його країну... Що ж таке поетова країна? Це і земля, де він народився і зростав, це і батько, і мати, друзі й ровесники. Де б ми не були, де б ми не жили – спогади про рідний край, рідну домівку, милі розуму і серцю, завжди будуть з нами. Наприклад, поети для вираження своїх почуттів знаходять чудові слова, які передають їхню любов і тепло до рідного краю, домівки.

3. Опрацювання ідейно-художнього змісту поезії «Стежка дитинства».

- Прослухайте поезію і скажіть, які почуття, настрої викликають поетичні рядки?
- Що уявляли під час читання?
- Чому автор згадує полин? Назвіть твір, у якому ви зустрічали схожий образ.
- Чому в поезії ліричний герой називає себе блудним сином? Висловіть припущення: у кого і за що він благає прощення.
- Чи є у вас улюблені «стежки дитинства»?
- У творі є рядки «тут мені все родинне і знане». Що саме є рідним для нашого героя? (робота з фільвордом).

У	Щ	Х	У	С	П	О	Р	И	Ш	К	В	Й	Ч	Є
Є	М	С	Л	А	К	А	Ц	І	Ї	К	Ю	Ш	Ч	П
А	К	Ф	Г	С	І	Л	С	Н	У	Ь	А	З	Н	Щ
Я	Б	Д	Є	К	Ч	О	Р	Н	О	З	Е	М	Ю	Є
К	И	Р	Х	У	Л	Н	К	Ю	О	Х	Р	С	З	О
І	Ш	Я	С	У	Я	Д	О	Р	О	Г	А	Ш	А	Х
Ф	П	О	Л	И	Н	В	Ь	Ф	Н	Ц	У	Ч	Ї	Г
О	Б	Р	І	Й	Н	Т	П	Ю	І	Л	Й	Т	Ю	Ю
Ь	К	Л	І	С	О	С	М	У	Г	А	Ш	У	Ж	К
Ж	Г	В	З	Ш	П	Ш	Е	Н	И	Ц	Я	Ч	Й	У
М	Ч	Й	Є	О	З	В	Ю	Ь	Т	Ч	Ч	І	А	К
Щ	Ю	Д	Д	Ф	Ч	К	Ї	Ї	О	Б	Ж	З	Щ	П
Ь	Е	Ж	Г	Д	Х	К	З	С	Е	Ь	И	Я	Ч	Й
Ж	Р	Д	К	Ф	Щ	В	Є	Ч	А	Н	Щ	Ж	Ф	Т
П	О	Д	О	Р	О	Ж	Н	И	К	Ц	О	Ш	І	Т

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

Знайди слова «Що є рідним для ліричного героя?»

Список слів:	5. АКАЦІЇ
1. ДОРОГА	6. ПОДОРОЖНИК
2. ЛІСОСМУГА	7. ПШЕНИЦЯ
3. СПОРИШ	8. ПОЛИН
4. ОБРІЙ	9. ЧОРНОЗЕМ

ХВИЛИНКА РЕЛАКСАЦІЇ (під музику 1–2 хвилини):

https://www.youtube.com/watch?v=bfuHqH_mJw

Давайте трішки відпочинемо. Поринемо у світ мрій. Заплющіть очі та уявіть своїх рідних, чудові слова, які передають їхнє тепло, свою мрію. Вона здійсненна. Зовсім поруч. Залишилося докласти трохи зусиль і все збудеться. Не зупиняйтеся на півдорозі. Сміливо втілюйте всі свої задуми і ви будете щасливими.

Усі разом: МИ БУДЕМО ЩАСЛИВИМИ!

Опрацьовування ідейно-художнього змісту поезії «Рідне».

Шумлять солодкі Батьківщини,
І вишум стелиться до ,

І прогріває тепла днина,
І пахне – дивен оберіг.
А я немов забув усі слова.

Лише од щастя ...

Лише цвіте в самому щось –

Воно із переплелось

І незглибимим

До повертається,

Сміється синє полотно,

Шумлять солодкі Батьківщини

(«Рідне»).

Прочитати поезію, використовуючи метод мнемотехніки.

- Що ви відчули, прослухавши поезію? Яким настроєм вона пройнята?
- Назвіть символічні образи, які використовує автор. Що вони уособлюють?
- Спробуйте пояснити, чому поет починає і закінчує твір виразом «Шумлять солодкі трави Батьківщини»? Назвіть цей прийом (обрамлення).

Вправа «Зображення в кольорі поетичних рядків». Учні на аркуші замальовують колір кожного рядка і коментують малюнки.

4. Слово вчителя. Про любов до рідної землі кожен говорить по-своєму: хтось прозою, хтось віршем, хтось музичним твором чи малярським полотном. Хтось говорить пошепки... в один урок не можна вмістити увесь «самобарвний» талант Валерія Бойченка.

Вправа «Вірш за метафорою».

1. Колір	Рідний край – .....метелик
2. Смак	Рідний край – .....почуття
3. Запах	Рідний край – .....життя
4. Зовнішність, вигляд	Рідний край – .....
5. Звук	Рідний край – .....чиста
6. Враження	Рідний край – .....

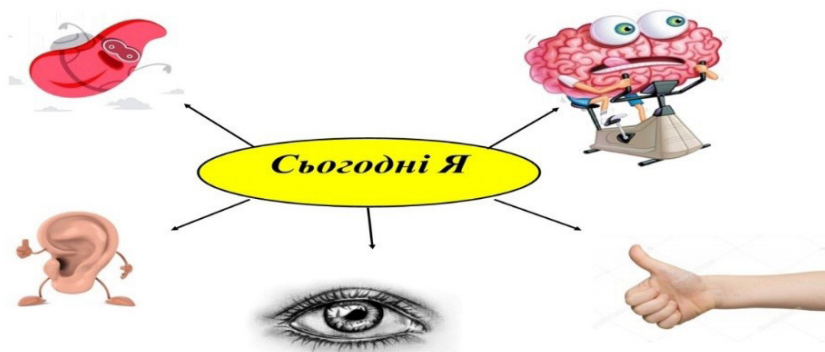
Скласти вірш із 6-ти рядків про рідний край.

V. Рефлексійно-оцінювальний етап.

1. Перейдіть за покликанням і виконайте вправу:

<https://wordwall.net/ru/resource/14314812>

2. Обмін враженнями від почутого, прочитаного (за творчістю письменника).

Вправа «Сьогодні Я»

3. Три рівні ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ (кожен обирає сам):

Створити сенкан (ключове слово ПОЕТ) – на вибір.

- Створити вебсторінку про В. Бойченка – на вибір.
- Написати твір-роздум «У чому ж може полягати моя дійова любов до Батьківщини?» (для учнів високого рівня навчальних досягнень).

VI. Заключне слово-епілог.

Наш сьогоднішній урок – це урок-спогад про людину, поета, земляка, який був гідним сином своєї Батьківщини, який не переставав турбуватися про свій рідний край, про свій народ, дарував йому свої думки і почуття.

Використана література:

1. Бойченко В. П. Зустріч з поетом : вірші / В. П. Бойченко // Кобзарева зоря. – К., 1984.
2. Бойченко В. П. Вірші / В. П. Бойченко // Література рідного краю : Письменники Миколаївщини : посібник-хрестоматія. – Миколаїв, 2003.
3. Бойченко В. П. Про автора // З історії словесності Південного Прибужжя / В. Бойченко. – Миколаїв, 2005.
4. Бібліотечка «Дивослова». Література рідного краю. – № 5. – 2006.
5. Публікації в газеті «Рідне Прибужжя», 2005.

Валерій Бойченко. Розповідь про поета

Світлана Євдокимова, учитель української мови і літератури Лупарівського ЗЗСО Галицинівської сільської ради Вітовського району, учитель-методист.

6 клас

Тема: Валерій Бойченко. Розповідь про поета. Поезії «Стежки дитинства», «Рідне». Невгасима любов ліричного героя до рідної землі, берегів рідного краю – основні мотиви поезій. Значення художньої деталі в поезії.

Мета: ознайомити учнів із фактами біографії Валерія Бойченка, поезією громадянської лірики, формувати вміння виразно й усвідомлено читати ліричні твори, робити їх аналіз; виховувати патріотичні почуття до рідного краю.

I. Мотиваційний етап.

*Із сутіні травневих вечорів
Засяяли квітучі абрикоси.
Між пагіллям онімблених садів*

Із неба зорі бризнули, як оси...

- Яку уявну картинку ви собі намалювали? (відповіді-асоціації учнів)
- Як ви думаете, якою є людина, що написала ці рядки? (озвучення рис характеру)
- Хочете познайомитися ближче з поетом? До речі, він – наш земляк,

а це означає, те, що писала ця людина, відгукнеться в серці кожного.

II. Повідомлення теми та мети уроку.

Поділіться, будь ласка, з друзями, що ви знаєте про Валерія Бойченка,

ЗНАЮ

ХОЧУ ДІЗНАТИСЯ

ДІЗНАВСЯ/ДІЗНАЛАСЯ

Сьогодні ми здійснимо мандрівку до рідних місць поета Валерія Бойченка; зазирнемо у світ, де він проживав; познайомимось з поезією про рідний край; спробуємо себе в ролі досвідчених фахівців з аналізу поезії нашого земляка.

III. Опрацювання навчального матеріалу.

Слово вчителя.

Слухаючи розповідь про поета-земляка, створіть власну дитячу вікіпедію, фіксуючи туди важливі, як на вашу думку.

Валерій Бойченко народився в місті Снігурівці 03 травня 1941 року. До речі, хто пригадає, яка визначна і сумна подія випала на долю нашої країни того року?

Переконана, якщо Валерій Петрович був вашим ровесником, то обов'язково був би в центрі уваги і вашим гарним другом. Чому? Бо дуже любив спорт, його улюблена гра – футбол (а хто з хлопців його не лю-

бить?!), а ще Валерій дуже гарно грав на гітарі, писав музику до своїх поезій, виконував пісні (це ж мрія кожного підлітка!).

Школу закінчував уже в Херсоні, у тому ж місті працював на судно-ремонтному та комбайновому заводах.

У 1965 році Валерій Бойченко закінчив факультет іноземних мов Львівського університету і викладав англійську мову діткам школи-інтернату в місті Душанбе, студентам Херсона та Миколаєва. Працював головою редколегії та видавцем миколаївської газети «Аркасівська вулиця», очолював миколаївське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

- Ознайомте, будь ласка, своїх однокласників зі своїми відомостями до дитячої вікіпедії про Валерія Бойченка. Поділіться своїми відчуттями до цієї людини.

Ознайомлення з поезією Валерія Бойченка.

Кожна людина своє натхнення черпає в рідній стороні... Стежки рідного краю – це натхнення, любов, мелодія душі. Валерій Петрович, як поет і творча особистість, теж надихався своїм, рідним.

Мелодекламація.

Читання поезії «Стежки дитинства» завчасно підготовленим учнем під музичний супровід.

Обмін враженнями від первинного прочитання тексту.

- Що уявляли під час читання?
- Чи сподобався вам вірш? Чим саме?

Повторне читання поезії учнями.

- Як ви розумієте рядки: «Подорожник лікує не рани – від смертей захищає мене»? «Тут питати нічого не треба. Лиш полин розітри у руці»? Чому автор згадує полин? У якому ще творі саме полин як художня деталь повертає ліричному героєві пам'ять?
- У поезії автор називає себе блудним сином. Як вважаєте, чому (згадайте факти біографії)?
- Зачитайте останню строфу. Як ви думаєте, чому і в кого ліричний герой просить прощення?
- Назвіть свої «стежки дитинства», що тримають вас у житті.

Арт-терапія.

Аналіз поезії «Рідне».

Слово вчителя. Візьміть, будь ласка, олівці й під час прочитання мною поезії Валерія Бойченка «Рідне» намалюйте картину, яку ви побачите чи уявите.

*Шумлять солодкі трави Батьківщини,
І вишум вишні стелиться до ніг,
І прогріває води тепла днина,
І пахне сонях – дивен оберіг.
А я немов забув усі слова.
Лише горить од щастя голова...
Лише цвіте в самому серці щось –
Воно із чебрецем переплелось*

*І незглибимим небом журавлиним.
До сонця повертається вікно,
Сміється річки синє полотно,
Шумлять солодкі трави Батьківщини.*

- Покажіть, будь ласка, свої пейзажні картини. Чия картина на вас справила вау-ефект? Чим саме?
- Поділіться, які кольори ви використали у своїх творчих роботах? Хочете дізнатися, що означають саме ці кольори?

Червоний – це активність, впевненість у своїх силах, прагнення пронизати, перетворити і підкорити.

Зелений – природний, заспокійливий і розслабляючий колір, символізує твердість і стійкість.

Жовтий – це радість, теплота і віра в найкраще.

Помаранчевий означає дію та ентузіазм, спонукає йти вперед, допомагає звільнитися від нав'язливих страхів і зміцнює морально. Синій символізує спокій і задоволення, це єднання з навколишнім, розряджена емоційність, готовність до естетичних переживань і натхненних роздумів.

Блакитний – символ ясності та прямої. Асоціюється з інтелектуальною діяльністю, спокійними роздумами.

Рожевий викликає почуття комфорту, позбавляє від нав'язливих думок.

Коричневий. Вибір цього кольору означає підвищену потребу у відпочинку та затишку.

Сірий – це нейтральний колір, достатньо доброзичливий і надійний.

Чорний – це авторитетність.

Білий символізує завершеність і досконалість, свободу можливостей і зняття будь-яких бар'єрів.

- Помітили, як Валерій Бойченко своєю кольоровою поезією допоміг вам розібратися в собі?

Повторне читання поезії.

- Назвіть, будь ласка, слова-символи, які є у вірші. Як ви вважаєте, із якою метою автор їх використовує у тексті? Що вони уособлюють?
- Спробуйте пояснити, чому автор починає і закінчує поезією виразом «Шумлять солодкі трави Батьківщини». Чому трави солодкі?
- Чи було у вас відчуття, як у Валерія Бойченка, які він передав словами «А я немов забув усі слова. Лише горить од щастя голова...»? Поділіться ними.

Самостійна робота.

Складіть паспорт поезії В. Бойченка «Рідне». Блакитним кольором підкресліть епітети, зеленим – метафори.

IV. Рефлексійно-оцінювальний етап.

Слово вчителя.

Думаю, що всі ми любимо, стоячи на стежці рідного краю, слухати

вечірню симфонію чи ранкову сюїту. Звучну, многоголосу... Милуватись, як вправно заправляє умілий вітер-диригент, куйовдячи листя на вершечках дерев, нагинаючи налите колосся... Така краса тільки вдома, у рідних краях. Саме таку красу оспівував нам і наш поет-земляк Валерій Бойченко. Переконана, що його вірші влучили вам у самісіньке серце своєю щирістю і неповторністю.

Повернемося до таблиці, яку ми використали на початку уроку.

ЗНАЮ	ХОЧУ ДІЗНАТИСЯ	ДІЗНАВСЯ/ДІЗНАЛАСЬ
------	-------------------	--------------------

- Чи справдилися ваші очікування? Поділіться, будь ласка, новою інформацією, яку дізналися під час уроку літератури рідного краю.
- Прочитуйте рядочки, які надовго осядуть у вашій душі.
- Продовжте кінцівку запропонованого мною речення: «Найбільше мені імпонує Бойченкове...».

V. Домашнє завдання. Поділіться інформацією, яку дізнались під час сьогоднішнього уроку, зі своїми друзями та родиною. Спробуйте написати власний вірш чи етюдну замальовку про рідний край.

Використана література:

1. Бойченко В. П. Сонячні кола : поезії. / В. П. Бойченко. – Сімферополь : Таврія, 1975.
2. Бойченко В. П. // Письменники Радянської України. / В. П. Бойченко. – Київ, 1981.
3. Бойченко В. П. // Література рідного краю : письменники Миколаївщини : посібник-хрестоматія. / В. П. Бойченко. – Миколаїв, 1994.
4. Бойченко В. П. // Николаевцы : энцикл. словарь / В. П. Бойченко; ред. В. А. Карнаух. – Николаев, 1999.
5. Бойченко В. П. // Література рідного краю : письменники Миколаївщини : посібник-хрестоматія / В. П. Бойченко; Ред. Н. М. Огренич. – Миколаїв, 2003.
6. Бойченко В. П. Лауреати обласної премії ім. Миколи Аркаса. / В. П. Бойченко. – Миколаїв, 2006.
7. Кремень Тарас. Концептуальна своєрідність сучасної української дитячої літератури (за матеріалами творчості Валерія Бойченка) / Тарас Кремень // Іноземна філологія. Український науковий збірник. – 2007. – Вип. 119 (2).
8. Миколаївський оберіг. Поетична антологія. – Миколаїв, 2007.

**Валерій Бойченко. Любов до рідної землі в поезіях
«Стежка дитинства», «Рідне»**

*Євгенія Худа, учитель української мови
та літератури, учитель-методист Ми-
колаївського муніципального колегіуму ім.
В. Д. Чайки Миколаївської міської ради*

6 клас

Мета уроку: прилучити учнів до кращих надбань літератури рідного краю; сприяти розширенню кола їх читацьких інтересів через знайомство з життєвим та творчим шляхом Миколаївського поета Валерія Бойченка; розвивати вміння висловлювати свої думки; формувати навички виразного читання; здатність відчувати емоційний зміст поезій; збагачувати словниковий запас учнів; прищеплювати високі естетичні смаки; виховувати почуття прекрасного, пробуджувати патріотичні почуття, плекати вільну особистість, яка вміє самовиражатися, шанує історичне минуле та сучасне регіону.

Тип уроку: урок-спілкування.

Обладнання: портрети письменників, чия доля пов'язана з Південним Прибужжям, виставка збірок поезій Валерія Бойченка, фотоілюстрації, роздатковий матеріал, мультимедійний проектор, кольорові олівці.

Ключові компетентності: спілкування державною мовою, соціальні та громадянські компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури.

Перебіг уроку

I. Організація учнів до уроку.

I Блок.

II. Повідомлення теми, мети та очікуваних результатів уроку.

Мотивація навчальної діяльності.

1. Учні записують тему уроку в зошити.

2. Слово вчителя.

Рідні мама і тато, рідна мова, рідна школа, рідний дім і рідна Україна... Ці слова є життєдайними джерелами, що наповнюють любов'ю струмочки, які в свою чергу живлять річку нашого народу. Велике слово – «рідна». Воно разом із маминим молоком живить душу й тіло, навчає бути чесним і сміливим, любити рідний край, свою мову. Пам'ятати минуле, збагнути сьогодення, з цікавістю зазирнути в майбуття рідного краю – це значить жити єдиним життям із своїм народом, країною та цілим світом.

Із любові до матері-землі починається людина. Не можна любити те, чого не знаєш, до чого байдужий. Тому сьогодні ми будемо мандрувати поетичними стежками нашого славетного поета-земляка, який оспівав наш рідний край – Миколаївщину.

Скарбниця української літератури надзвичайно багата. У ній зібрано твори митців з усіх куточків нашої прекрасної країни. Миколаївщина –

це частина держави. Наші митці слова теж долучилися до її збагачення. Сьогодні ми дізнаємося про внесок до літературного процесу нашого поета-земляка, насолодимось прочитанням творів.

3. Звернути увагу учнів на папки з роздатковим матеріалом (змісти поезій, розмальовки, таблиця).

4. Методичний прийом «Портретна галерея» (портрети митців-краян: Л. Чижової, В. Марущак, Дніпрові Чайка, П. Глазового, М. Вінграновського, В. Бойченка, Д. Кременя).

- Запрошую вас до портретної галереї нашого уроку.
- Кого упізнали?
- Що об'єднує цих людей?
- Із творчістю яких письменників-земляків ви вже знайомі?

III. Сприйняття та усвідомлення учнями нового матеріалу.

1. Слово вчителя. Епіграфом до сьогоднішнього уроку я обрала рядки поезії Валерія Бойченка.

*Не убий бездомної зозулі.
Не стопчи барвінку на межі.
Оленятко вбережи від кулі.
Річку від смерті вбережи.
Не убий чуттів своїх глибинних –
Суму щастя й радості журби.
Зрослої у віковім борінні,
Власної душі не погуби.*

Валерій Бойченко

2. Методичний прийом «Кошик думок».

Виписати і пояснити ключові слова епіграфа. Учні пояснюють свій вибір.

3. Слово вчителя. Погляньте на портрет автора цих рядків.

Це – Валерій Петрович Бойченко, миколаївський поет, краєзнавець, публіцист, перекладач, один із сучасних письменників України, ім'я якого є на літературній карті Миколаївщини. Сьогодні в нас особливий урок – урок-спілкування, на якому постане перед нами Валерій Петрович у своїх віршах. Ми почуємо голос митця, читаючи твори лірика, ми зануримося в чарівний світ поетичного слова люблячого сина, палкого патріота, громадянина.

Методичний прийом «Кінозала». Прослуховування поезії у виконанні Валерія Бойченка.

https://www.youtube.com/watch?v=C4Prho1AuuE&ab_channel=fregatn1

4. Слово вчителя.

Де б ми не були, де б ми не жили – спогади про малу батьківщину завжди в нашому серці. У кожного з нас своє ставлення до рідного краю, батьківської оселі, звичаїв та обрядів, нашої історії. Поет для вираження почуттів добирає неймовірні слова-самоцвіти, сповнені любов'ю і те-

плом. У цих словах зібрано щирі людські сподівання, дорогі кожному з нас. Адже саме з ними пов'язано багато прекрасного в житті людини.

5. Виконання поезії «Стежка дитинства» завчасно підготовленим учнем (або використати матеріал конкурсу <https://mnru.com.ua/h-konkurs-poeziyi-valeriya-bojchenka-2020>)

Стежка дитинства

*Ця дорога уздовж лісосмуги,
Цей запилений тихий спориш...
В цім краю осявання і туги
Ти свої оповідки облиш.*

*Ти забудь і незгоди й невдачі,
Із тобою мочатиму й я.
Глянь, як в'ється за обрій тремтячий
Путівця молода течія.*

*Тут мені все родинне і знане.
Тут акацій цвітіння рясне.
Подорожник лікує не рани –
Від смертей захищає мене.*

*Зеленіють від неба до неба
Молоді вікові пшениці.
Тут питати нічого не треба.
Лиш полин розітри у руці.*

*В скронях кров потривожена стука,
Легко сіється чиста блакить,
І стрілою з козацького лука
Давня тиша у небі бринить.*

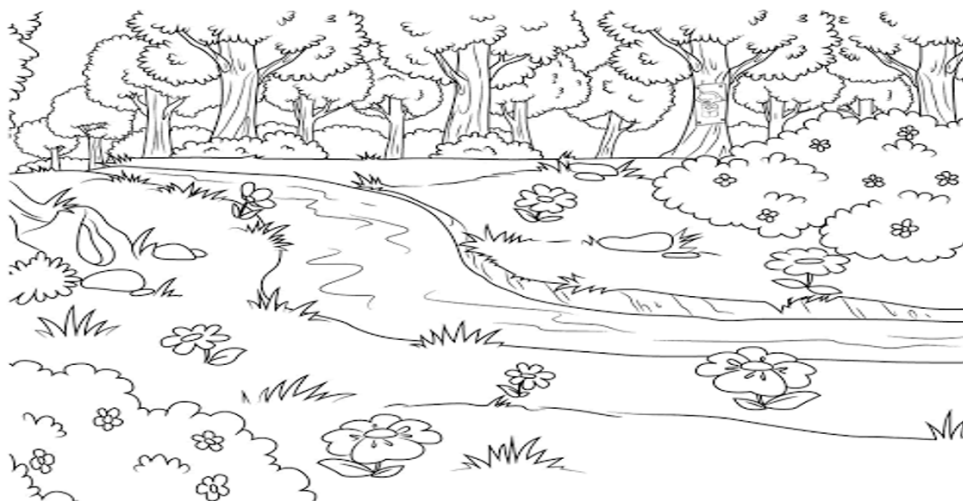
*Не кажи мені слів, нісловечок.
То все зайве, усе – суєта.
Світ чорнозему широкоплечий
Сивиною століть зацвіта.*

*Блудний син, я благаю прощення...
Чую мамину мову в гаю.
Зупинімось під сонцем спасенним,
Щоб послухати душу свою.*

6. Аналіз поезії. Методичний прийом «Майстерня літературного художника».

Яким настроєм пройнятий твір?

За допомогою кольорових олівців спробуйте передати почуття, які пробудилися у вас під час прослуховування поезії. Чому саме ці кольори ви обрали?

7. Методичний прийом «Грунування». Дібрати синоніми до слова «стежка».

СТЕЖКА

Очікувані відповіді (шлях, стежина, доріжка, тропа, плай).

8. Робота над образами поезії. Виписати образи, які є у творі. Символами чого вони є? (стежка, спориш, подорожник, полин, козацький лук, чорнозем, блудний син).

9. Повторення вивченого. Назвіть твори, в яких ми зустрічали образ полину. Символом чого є він?

Поясніть, чому Валерій Бойченко у своїй поезії згадує полин ? («Тут питати нічого не треба. Лиш полин розітри у руці»).

10. Прокоментуйте рядки: «Блудний син, я благаю прощення...». Чому автор називає себе блудним сином. Висловіть припущення: у кого й за що він благає прощення (за потреби розповісти притчу «Про блудного сина»).

11. Робота з роздатковим матеріалом.

- У кожного в папці є твір «Стежка дитинства» із зафарбованими словами та виразами. Визначте засоби художньої виразності поезії за кольорами.

12. Висновок. Стежка людського життя складається з маленьких до-ріжок. Є стежки, які ми обираємо, а є ті, які самі обирають нас. Упродовж життя можна багато чого побачити, відчути, здійснити, і це залежить від того, хто йде цією стежкою.

В. П. Бойченко обрав для себе стежину – бути співцем рідного краю, «бути його довічним охоронцем та воїном».

13. Фізкультхвилинка (показ за допомогою рухів і звуків життя рідного міста).

II. Блок

1. Слово вчителя.

Валерій Бойченко – син степової землі, що так щедро живила його життєдайними соками. І він віддячував їй своєю любов'ю, яку переливав у поезії-перли. Перед тим, як ми почнемо працювати над поезією «Рідне», я прочитаю вам уривок статті Д. Кременя «Золота ріка над синім овидом...», щоб ви відчули ставлення до поета його колег.

2. Опрацювання уривку статті «Золота ріка над синім овидом...» Д. Кременя.

«Білоголовий болиголов – така ж прикмета степової ойкумени, як і полин і перекотиполе, чебрець і ковила. Для мене Поет – усе та ж степова трава болиголов, котрій болить і за вояка, що окропив її своєю кров'ю, і за беззахисного зайчика чи сайгака, вбитого стрілою скіфа чи кулею сучасного бракон'єра. Полюють усі, полюють – на всіх, але болить – у болиголова, і болить – голова і душа в поета за всіх убієнних та пропалих безвісти. Поет, перекладач і громадський діяч Валерій Бойченко – саме з таких. Із тієї когорти, котра йшла першою на прю, боліла чужими болями, відкидаючи посполиту «свою хату скраю». Може, й тому, що першими запалюють крайню хату, може... Але ось яка дивовижна доля в нашого відомого поета-земляка, котрий уже на початку XXI століття все ще переїмається болями віку Проминулого... Ми вже майже загубили екологію, сиріч – природу, ми вже боїмося вголос ужити словосполучення «екологія душі», а він усе ще стукає в «двері Бога», тобто до людської душі. Як писав інший перевесник Валерія Бойченка, лауреат Шевченківської премії Петро Скунець: «Поет – як розумна дитина, або як наївний дід... За всіх промовчати, коли всі кричать. За всіх – прокричати, коли всі мовчать...»

3. Лексична робота.

Ойкумена (екумена, ейкумена) – заселена людиною частина землі; у стародавніх греків – весь відомий світ (населена суша).

– Чому, на вашу думку, Д. Кремень порівнює поета В. Бойченка, зі степовою травою болиголовом?

4. Виконання поезії Валерія Бойченка «Рідне» у виконанні завчасно підготовленого учня та робота над змістом (або використати матеріал конкурсу <https://mnru.com.ua/h-konkurs-poeziyi-valeriya-bojchenka-2020>).

Рідне

*Шумлять солодкі трави Батьківщини,
І вишум вишні стелиться до ніг,
І прогріває води тепла днина,
І пахне сонях – дивен оберіг.
А я немов забув усі слова.
Лише горить од щастя голова...
Лише цвіте в самому серці щось –
Воно із чебрецем переплелось
І незглибимим небом журавлиним.
До сонця повертається вікно,
Сміється річки синє полотно,
Шумлять солодкі трави Батьківщини.*

5. Методичний прийом «Поетична майстерня».

- Завітайте до поетичної майстерні поета й проаналізуйте використані художні засоби.
- Яким настроєм пройнята поезія? Які слова добирає поет для цього?
- Які почуття вас переповнюють? Чому?

6. Будова твору. Особливості поезії.

- Назвіть символічні образи, які використовує автор у поезії. Що вони уособлюють?
- На вашу думку, чому поет починає і закінчує твір виразом «Шумлять солодкі трави Батьківщини»? На що хоче звернути нашу увагу?

Теорія літератури. Кільце (художнє обрамлення) – стилістичний прийом, що полягає у повторенні однорідних приголосних звуків задля підвищення інтонаційної виразності вірша, емоційного поглиблення його змістового зв'язку.

7. Визначте засоби художньої виразності за кольоровою гамою, які допомагають поетові реалізувати свій задум.

Епітети
Метафори
Персоніфікація
Фразеологізми

8. Слово вчителя. Вірші В. П. Бойченка неперевершені ліричні шедеври, читаючи які, ми відчуваємо силу любові автора до своєї країни та людей.

9. Методичний прийом «Інтерв'ю». Сьогодні на уроці звучали твори поета-земляка Валерія Петровича Бойченка. Які питання ви б поставили авторові? Та чому?

Учні пропонують свої варіанти.

IV. Підсумок уроку. Слово вчителя. А я б запитала:

- Чи легко бути поетом?
- Це тяжка праця, бо для того, щоб писати такі поезії треба насамперед бути гордим за свою країну, народ, його історичне минуле, пишати тим, що ти українець.

Валерій Бойченко – неперевершений майстер слова і чарівник, який зумів словом торкнутися людської душі, щоб ми стали чистішими і благороднішими, уміли бачити красу навколо себе.

Ось і добігає кінця урок-спілкування з поезією В. П. Бойченка, який, сподіваюсь, допоміг кожному глибше осягнути і постать поета-краянина, і його творчість, отримати естетичну насолоду від спілкування з поезіями і, безперечно, ще раз припасти до життєдайного джерела рідної мови.

V. Повідомлення домашнього завдання. Написати есе. «Поезії Валерія Бойченка запам'ятаються мені...»

**Валерій Бойченко. Поезії «Над колискою»,
«Перші цукерки»**

Валентина Вовченко, учитель української мови та літератури, учитель-методист Миколаївського муніципального колегіуму ім. В. Д. Чайки, учитель-методист

Мета: ознайомити учнів із художніми творами митця рідного краю Валерія Бойченка; формувати вміння самостійно аналізувати поетичні твори, розкривати їх зміст, виразно читати поезію; розвивати критичне й образне мислення, мовлення; виховувати естетичні смаки; формувати стійкий інтерес до читання творів письменників-земляків.

Обладнання: портрети митців-земляків, портрет письменника, таблиці, роздатковий матеріал, презентація.

Тип уроку: урок-спілкування.

Ключові компетентності, що формуються: спілкування державною мовою, соціальні та громадянські компетентності, самовираження.

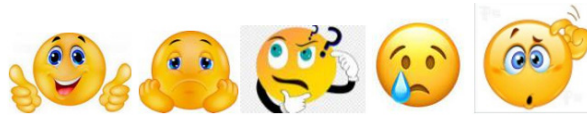
Теоретико-літературні поняття: художня деталь, тропи (повторення).

Перебіг уроку

I. Організація учнів до уроку.

1. Визначення психологічного настрою учнів.

Я сьогодні:

II. Повідомлення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

1. Перевірка отриманих знань I та II блоків. Тести з презентації.

2. Слово вчителя.

- Запрошую вас продовжити нашу поетичну подорож бурхливою рікою поезій нашого земляка Валерія Бойченка. Насолодимось образною яскравістю, мелодійністю, глибиною змісту його творів.

3. Сприйняття нового матеріалу.

III. Блок

1. Слово вчителя.

Ми розпочинаємо огляд другого блоку літературної спадщини нашого славетного поета-земляка Валерія Бойченка. Доторкнемось до глибини родинних почуттів, теплих спогадів дитинства, чарівності та мелодійності поетового слова.

2. Методичний прийом. «Літературна вітальня». Перегляд відео : <https://youtu.be/konSwHbHHSs>

Акцентуємо увагу учнів на поезію Валерія Бойченка, присвячену доньці Мирославі «Лети».

*Лети!
Що приснилось тобі?
Я літала!
Очі доні – блакиттю ячать,
І в зіницях її запалала
І заграла душі благодать.

З літ дитячих повіяла м'ята –
Пригадалося миттю мені,
Як літалося у снах вище хати
В дивнім літеплі височини...
В серце впала холодна жоржина.
Очі доні – глибинь висоти.
Я тебе синьооку пташину,
Піднімаю в долоні –
Лети!*

3. Методичний прийом «Крісло Відвертості». Описати почуття батька до доньки.

4. Методичний прийом «Асоціативний куш». Записати назви по-

чуттів батьків до дитини.

5. Слово вчителя. Родина – це найдорожче, що є в людини. З давніх-давен повелося в нас, на Україні, поважати старших у родині, а старші діляться своєю любов'ю, досвідом із дітьми. Матуся, схилившись над ліжечком немовляти, ніжно промовляю колисковою перші слова нашого роду, бажаючи дитині здоров'я.

6. Методичний прийом «Кінозала». Мелодекламація поезії «Над колискою» (відео учня), музичний супровід («Коліскова Брамс: Музика для Дітей, Коліскові пісні для Малюків Файна Мьюзік»): <https://youtu.be/m33E9TnoDDM>

Випереджаюче завдання. Із яким жанром лірики асоціюється твір?

Над колискою

*Мальва цвіте при вікні
І посміхається, сонна.
Зайчик сміється у сні:
Морква приснилась червона
Пісенька тишу снує,
Мов павучок – павутинку.
Мальвою личко твоє
Зарожевілось, дитинко.
Спить блискавиця-вогонь,
Грім не гуркоче, на щастя.
Наче лужок-оболонь,
Тепла подушка квітчаста.
Тишу пресвітлих годин
Віям твоїм прихляю.
Гуркіт залізних машин
Тілом своїм я вбираю.
Спи...Із роси та з води –
Зросту твоєму розкриллю!
Спи, я тебе від біди
Тілом і серцем прикрию.*

7. Формування вмінь та навичок літературного аналізу поезій.

Аналіз поезії.

Твір	«Над колискою»
Автор	Валерій Бойченко
Рід	Лірика
Жанр	Вірш, інтимно-родинна лірика
Час подій	
Тема	Любов і переживання батька до немовляти
Ідея	Уславлення батьківських почуттів до своєї дитини, возвеличення міцного родинного зв'язку між ними

Проблеми	Родинні зв'язки, батьківський обов'язок, емоційний вплив природи на стан дитини
Особливості побудови	Перегук із колисковою, звертання, авторська лексика
Образи	Ліричний герой – тато, маля; мальви, зайчик, морква, пісенька, павучок, подушка, тиша, гуркіт машин

1. Які асоціації викликають у вас слова виділені червоним кольором? (Мальви, зайчик, морква, пісенька, павучок, подушка, тиша) – (колискова, родина, дитинство).

2. Методичний прийом «Незакінчене речення». Продовжити думку та пояснити її.

- «Колискова для мене – це...»
- «Мамина пісня для мене – це...»
- «Батькове слово для мене – це...»
- «Бабусина казка для мене – це...»

3. Робота в зошитах. Виписати художні засоби та пояснити їх значення у творі.

- Епітети.
- Порівняння.
- Фразеологізми.
- Авторська лексика.

4. Висновок. Поезія Валерія Бойченка є результатом творчого натхнення автора, який хотів висловити свою любов до власної дитини, заспокоїти, уберегти маля від будь-якого лиха, охороняючи їй сон. Твір невеликий, але глибокий за змістом. У центрі сюжету – батько, дитина, її сон, щастя, здоров'я. Тато, бажаючи найріднішій, найдорожчій людині в житті доброї долі, тремтливо й ніжно виспіває над колискою свою душу. Саме з колиски маля вперше вчиться пізнавати світ, відрізняти звуки, емоційний настрій рідних. Навіть сьогодні, у час комп'ютерних технологій і музичних центрів, домашніх кінотеатрів і аудіосистем із якісним суперзвучанням, малюки віддають перевагу саме ніжності, доброти і любові таких близьких і рідних – татуся й матусі. Ці почуття вічні.

IV. Блок

1. Слово вчителя.

Дитинство та війна – одна зі знакових тем творчості письменників та поетів – дітей-війни. В їхніх творах заговорили спогади, переживання воєнного дитинства, що висвітлюють сторінки біографії цілого покоління. Спогади дитинства, як сонячні зайчики, метушаться, горнуть, висвітлюють, ніби прожектором, дорогі серцю картини. Раннє дитинство...

Замість машинок, ляльок, ведмедиків, зайчиків – гільзи, черепки, крем'яхи... Знову і знову повертається цей барвистий сон пам'яті. А під плином років раптом спалахне якась деталь, і знову відкривються щасливі у воєнну годину горизонти дитинства. Саме такі спогади лягли в основу поезії Валерія Бойченка «Перші цукерки».

2. Випереджувальне завдання. Записати яскраві моменти – спогади від очевидців воєнного та повоєнного часу (1941–1948 рр.).

- Учні зачитують свої повідомлення, виказуючи свої почуття від прочутого.

3. Виразне читання та аналіз поезії «Перші цукерки».

Проблемне питання: Через які образні деталі автор переносить нас у часи воєнного та повоєнного лихоліття?

Перші цукерки

*У нашій тихій хаті край села
У сорок п'ятім луками війнуло:
То мама трав зелених принесла
І килимком зеленим розгорнула.*

*В ту хату, що біліла за бузком,
Зайшов солдат: медалі та сивини...
Я затремтів осиковим листком,
Коли зраділа мама:– Тато, сину!..*

*Я ж таткових очей не пам'ятав –
Без нього вибухи я слухав із коліски.
І вперше мною вимовлене «та...»
Півсловом у сльозі дитячій зблиснуло...*

*У таткових руках до стелі я злетів,
Не зводячи очей з ясних медалей.
І пахли руки подихом боїв:
Гарячим димом, порохом і сталлю.*

*Кололись вуса таткові густі...
Поцілувавши маму чорноброву,
Він вийняв з речмишка й поклав на стіл
Щось дивно кругле й різнокольорове...*

*В моїх очах питання зацвіло...
Дивуючись яскравій кульці кожній,
Я, нетямущий, їх прийняв було
За крем'яхи, в які погратись можна...*

Я притуливсь щокою до руки.
А тата щось казав, і голос рвався сухо.
Так ось які цукерки!.. Он які!-
Солодші найсолодшої макухи...

...Ще Будапешт вогнем палахкотів.
І якось у вцілілій комірчині
Старий маляр солдата пригостив.
А той сховав цукерки... Для дитини.

Щоб не було гірких дитячих сліз,
Бив автомат гарячий безупинно,-
У речмішку крізь битви батько ніс
Оті цукерки... Для малого сина.

Європи заміновані фронти,
Фашистські доти він зумів здолати –
Він мав на Україну принести
Оті цукерки... Для свого хлоп'яти.

Над батьком люто месери гули,
Та він проповз між кулеметних точок.
Його в бою від смерті вберегли
Прості цукерки... Для синочка.

На тих трудних цукерках я зростаю.
З них почалися всі мої науки.

...Я не собі рядки ці записав.
Я їх дарую батьковим онукам.

4. Робота з таблицею. Заповнити таблицю, посилаючись на поезію.

Воєнні часи	Повоєнні часи
Солдат, Старий маляр, Ще Будапешт вогнем палахкотів, Бив автомат гарячий безупинно, Європи заміновані фронти, Фашистські доти він зумів здолати	Солдат, медалі, сивина, я татових очей не пам'ятав, Без нього вибухи я слухав із колиски, І пахли руки подихом боїв, Він вийняв з речмішка й поклав на стіл Щось дивно кругле й різнокольорове ..., Я, нетямущий , їх прийняв було За крем'яхи, Так ось які цукерки! .. Он які! – Солодші найсолодшої макухи

5. Слово вчителя. Які картини ви уявили під час прослуховування поезії? Що допомогло вам яскраво й чітко відчувати переживання, настрої

ліричних образів, зануритися в минуле?

6. Теорія літератури. Художня деталь – засіб словесного та малярського мистецтва, який полягає у виділенні особливо значущого елементу художнього образу. Через художню деталь виявляється спосіб художнього мислення письменника, поета. Художня деталь може бути речовою, портретною, пейзажною, інтер'єрною, психологічною, мовною. Може перетворюватися в образ і символ. Це значимий елемент художнього образу, виразна подробиця у творі, що несе значне змістове та ідейно-емоційне навантаження. Здебільшого художня деталь розкриває певні елементи портрета людини, опису природи чи окремого періоду в житті героя.

У художньому творі можуть бути наявні лише елементи художньої деталі, наприклад, під час розкриття психологічного портрета можуть надаватися певні уточнення щодо пережитого.

Диптих (із грецької – «складений удвоє») – це композиція із двох самостійних, проте пов'язаних спільним ідейним задумом, змістом та провідним мотивом мистецьких творів (термін використовується також у малярстві, музиці, кіномистецтві). У літературі такі композиції найбільш поширені в поезії.

Диптих – об'єднані однією темою та ідеєю два поетичні твори.

Чим вони поєднані?

1. Спільним ідейним задумом.
2. Образами.
3. Засобом мовленнєвого зв'язку.

Твір	«Перші цукерки»
Автор	Валерій Бойченко
Рід	Лірика
Жанр	вірш
Час подій	Воєнні та повоєнні часи, село Снігурівка
Тема	Відтворення особистих ліричних спогадів автора про щемливі миті дитинства, пов'язаних із першою зустріччю з батьком у повоєнний час
Ідея	Уславлення батьківської любові та піклування про дитину й родину як найвищої моральної цінності людини.
Проблеми	Сила почуттів між батьком та сином; руйнівна сила війни; вдячність і обов'язок;
Особливості побудови	Диптих – це мистецький твір, що складається з двох частин, об'єднаних одним задумом. Художня деталь – засіб словесного та малярського мистецтва, який полягає у виділенні особливо значущого елементу художнього образу
Образи	Батько – солдат, син, мати, маляр; цукерки, макуха, медалі, вибухи, сивина, речмишок, автомат, заміновані фронти, фашисти, месери, кулеметні точки

7. Робота з картками. Формування вмінь та навичок літературного аналізу поезій.

8. Осмислення знань учнями. Методичний метод «Занурення».

- Учні пропонуються прочитати фрагменти думок про дитячі спогади й поміркувати над питаннями які почуття переживали автори уривків.

9. Висновок.

- Спогади дитинства: барвисті, духмяні й теплі. Так хочеться зберегти у пам'яті все, не розгубивши жодної краплиночки, жодної деталі, подробиці. Як жаль, що я не художниця! Це були б роботи казкові, щирі, захопливі, як веселка в ясну днину.
- Поринути в чарівний світ, просвітлити душею, доторкнутися до історій, знайомих кожному, прийти на побачення із добрим минулим, адже всі ми родом із дитинства.
- Я здіймаюся в небо і розчиняюся у небесній блакиті. Я і здивована, і збентежена водночас... Аж раптом дужі таткові руки вихоплюють мене, і я слідом за тією квіткою-метеликом злітаю в небо назустріч усміхненому татовому обличчю і сонцю.
- Щоб бути щасливим, зовсім не обов'язково повертатися до країни Дитинства. Досить зберегти в серці цю ніжну часточку минулого, яка буде зігрівати душу все наше життя й освітлювати шлях сонячними, неймовірно дивними кольорами.

V. Підсумок уроку.

«Незакінчене речення».

- Сьогодні на уроці я дізнався (-ася)...
- Творчість Валерія Бойченка вразила мене своєю...
- Найбільше мені сподобався...
- Я хочу більше дізнатися про творчість поета...
- Своїми відчуттями я поділюся з ...

VI. Повідомлення домашнього завдання.

Написати твір-роздум «Мого дитинства спалахи спогадів яскраві».

Додаток

Використана література:

1. Благодатная З. Пам'яті поета-земляка / З. Благодатная // Південна правда. – 2015. – 30 квітня–5 травня. – С. 6.
2. Бойченко Валерій // Живлюща сила Ємигії : літературна антологія Миколаївщини / Гол. ред. В. І. Шуляр ; укл.: І. Ю. Береза, П. М. Водяна, В. І. Марущак та ін. – Миколаїв : Іліон, 2014. – С. 83-90.
3. Братан М., Бойченко В. З історії письменства рідного краю / М. Братан, В. Бойченко // Миколаївський оберіг. – Миколаїв, 2004. – С. 5–14.
4. Бойченко, В. Три зошита : вибрані статті та поезії / В. Бойченко. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2011. – 424 с. – (Південна бібліотека).
5. Формула кохання : [про новий поетичний збірник «Книга Леля»] / М. Братан // Рідне Прибужжя . – 2009. – 10 янв. – С. 3.
6. Кремінь, Д. Концептуальна своєрідність сучасної української дитячої літератури (на матеріалі творчості В. Бойченка) / Д. Кремінь // Краєзнавчий альманах. – 2007. - № 1. – С. 15-18.
7. Кремінь Т. Полель української культури (До роковин Валерія Бойченка) / Т. Кремінь // Соборна вулиця . – 2012. – № 1. – С. 57.
8. Мотиви і образи поетичних збірок В. Бойченка «Не повториться мить» і «Книга Леля» // Животворна сила Ємигії: літературна антологія Миколаївщини / Гол. ред. В. І. Шуляр ; укл. : І. Ю. Береза, П. М. Водяна, В. І. Марущак та ін. – Миколаїв : Іліон, 2014. – С. 162–170.
9. Сизоненко О. Хай повториться мить відкриття / О. Сизоненко // Урядовий кур'єр. – 2002.– № 131. – С. 8–9.

**«Золотою рікою над синім овидом»
(за поезією Валерія Бойченка)**

Світлана Миронюк, учитель української мови і літератури, учитель-методист Доманівського ЗЗСО I–III ступенів № 2 Доманівської селищної ради

Вікова аудиторія: урок може бути проведений у 8–9 та 10–11 класах (учитель сам визначає його змістове наповнення через вибір текстів автора, що пропонуються для аналізу).

Мета літературної освіти: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом поета-земляка Валерія Бойченка, визначити провідні мотиви його поетичних творів; розвивати критичне мислення, висловлювати власні думки про здобутки письменника, творчу уяву, уміння вибирати головне шляхом дослідницько-пошукової роботи, розвивати навички читання й аналізу ліричних творів; виховувати любов до рідного краю, шанобливе ставлення до творчості митця.

Цілі: знати основні відомості про творчу спадщину митця; уміти схарактеризувати ідейно-стильові особливості його поезій.

Завдання: виділяти й коментувати національні й уселюдські мотиви, шукати образну деталь, висловлювати власні судження з приводу художніх особливостей поезії митця, пояснювати її роль.

Змістові лінії літературної освіти:

- вільне володіння матеріалом та навичками різних видів аналізу;
- набуття досвіду планування й організації своєї читацької діяльності;
- здатність використовувати можливі міжпредметні зв'язки.

Компетенції учня-читача: домінувальні: читацька, креативна, комунікативно-мовленнєва; фоніві: інформаційна, фасилітативна.

Тип і різновид уроку – урок засвоєння нових знань; урок літератури рідного краю, проведений у формі подорожі, урок-мандрівка.

Методи, прийоми й форми роботи: літературознавче дослідження, застосування елементів проектної технології, робота в групах.

Міжпредметні зв'язки: історія, образотворче мистецтво.

Обладнання: портрет В. Бойченка, його твори, інтерактивна дошка (презентація), дидактичний матеріал («Паспорт літературного твору», роздруківки віршів, репродукції картин, присвячених козацтву, фотоматеріали).

*Яка ж у Вас, Бойченку, багата,
мудра й красива душа!*

*...Це істинно українська поезія!
До того ж – степова! Моя, рідна!*

Із листа О. Сизоненка

I. ОРГАНІЗАЦІЯ УЧНІВ ДО УРОКУ.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

1. Пригадайте імена письменників-земляків, видатних майстрів слова.
2. Які їхні твори ми вивчали?

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.

1. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів.

Письменник Олександр Сизоненко, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, наш земляк, писав у листі до іншого миколаївського поета: «Зустріч із Вашою книгою – свято для мене».

Сподіваюся, що знайомство з поезією Валерія Бойченка стане для вас, любі діти, теж

справжнім святом.

2. Повідомлення теми уроку вчителем, визначення особистісно-важливих цілей діяльності.

- На уроці ми здійснимо мандрівку до рідних місць поета, зазирнемо у світ його дитинства та юності, ознайомимося з деякими творами, спробуємо самостійно визначити їх основні мотиви, жанрову специфіку.
- Запис теми уроку.

3. Умотивування подальшої діяльності вчителем й учнями.

- Прочитайте епіграф до уроку, спробуйте висловити свої думки про нашого поета-земляка, його твори. Що вам дасть це знайомство?
- Погляньте на портрет поета. Що про нього як про людину можете сказати?

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.

1. Опрацювання біографічних відомостей (презентація).

Біографічні відомості.

Валерій Петрович Бойченко народився 03 травня 1941 року в с. Снігурівці на Миколаївщині.

Закінчив середню школу в Херсоні, працював на судноремонтному та комбайновому заводах.

У 1965 році закінчив факультет іноземних мов Львівського університету.

Після закінчення університету викладав англійську мову в школі-інтернаті в м. Душанбе. Після повернення в Україну викладав у Херсонському морехідному училищі, Херсонському індустріальному інституті. Згодом переїхав у Миколаїв. Працював викладачем у Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Помер 25 березня 2011 року.

Світ захоплень.

У 60-х роках ХХ ст. почав друкувати свої поезії у пресі. Дуже любив музику і спорт. Гарно грав на гітарі, писав мелодії до своїх віршів, чудово співав. З юнацьких років захоплювався футболом.

Громадська діяльність.

Із 1986 до 1991 р. В. П. Бойченко був відповідальним секретарем Миколаївської організації Спілки письменників України, керівником літературного об'єднання «Стапель».

Вів активну громадську діяльність, писав публіцистичні статті з історії та культури рідного краю.

В. П. Бойченко з 1989 до 1998 р. був першим головою, потім співголовою Миколаївської крайової організації Всеукраїнського товариства «Просвіта», у 2000 р. очолив Миколаївську міську організацію цього товариства. Керував редколегією просвітницької газети «Аркасівська вулиця». Був членом товариства «Меморіал», Києво-Могилянського братства.

У 1988–1989 рр. очолював Миколаївську екологічну організацію «Зелений світ», а також Миколаївське міське товариство української мови. Учасник всеукраїнських конференцій, делегат Всесвітнього Конгресу українців.

Літературна діяльність.

Автор збірок поезій «Іскри», «Сонячні кола», «Поліття», «Багряні колони», «Широти», «Світлі ріки», «Доброта», «Птахи над полум'ям», «Правий берег», «Не повториться мить», книжки для дітей «Який широкий світ!»; перекладав англійських та американських письменників.

Нагороди.

Лауреат обласної премії ім. М. Аркаса 1997 року в номінації «Прогресивна діяльність» та літературної премії імені Павла Тичини. У 2008 році В. Бойченку присуджено літературну премію ім. Олександра Олеся за поетичну збірку «Книга Леля».

Ушанування пам'яті.

У містах Новий Буг та Снігурівці є вулиці, найменовані на честь Валерія Бойченка. Проводяться конкурси читців за творчістю поета-земляка.

2. Перевірка сприйняття матеріалу про життя поета.

- Що найбільше запам'яталося з прослуханого?
- Про що хотіли б дізнатися більше?

3. Самостійна дослідницька робота учнів над аналізом поетичних творів В. Бойченка.

Настановче слово вчителя.

Діти! Ми сьогодні попливемо «золотою рікою» поезії Валерія Бойченка. Вона – повновода; подекуди стрімка, бурхлива; іноді спокійна, лагідна, умиротворена. А уявну подорож ми здійснимо трьома маршрутами й трьома групами.

Перша група подорожуватиме перлиною нашої Миколаївщини – рікою Південний Буг. З цією річкою пов'язано багато визначних історичних подій, про які згадує у своїх віршах наш поет-земляк. Під час мандрівки вам треба дослідити такі твори митця: «Запорозький Гард», «Крик трави», «Вулиця Потьомкінська».

Друга група перенесеться в далеке-далеке минуле, коли повноводим і широким було русло річки Чичиклії, яка сьогодні, на жаль, стала ледь помітним струмочком. Чому це сталося, сподіваюся, вам підкажуть такі твори: «Храм», «Мертва криниця», «Мертвовод».

А третя група милуватиметься мальовничими берегами нашого Інгулу та красою слова й гармонією почуттів у віршах «Південь», «Любов – неначе вулик золотий», «Довічний охоронець твій і воїн».

Подумайте, яким судном ви могли б здійснити плавання (козацькою чайкою, вітрильником, комфортабельною яхтою, риболовецьким човном тощо). Придумайте назву, яка б відповідала змісту прочитаних віршів, їх колориту.

(Перелік та кількість віршів для аналізу подано орієнтовно. Учитель

може вибрати те, що відповідатиме віку та рівню підготовки учнів).

Завдання до аналізу:

- прочитати вірш, визначити провідний мотив;
- заповнити літературний паспорт твору;
- виписати (підкреслити, якщо вірші будуть надруковані на окремих аркушах) ключові образи;
- навести приклади художніх засобів, використаних автором;
- визначити, що об'єднує вірші кожної із груп.

Учні працюють спочатку в малій групі, аналізуючи один із запропонованих творів, а потім у великих групах обговорюють, що є спільного в опрацьованих творах.

Учитель виконує роль фасилітатора: допомагає школярам, направляє хід дослідження, коригує зроблені висновки тощо.

Демонстрація результатів читацької діяльності.

Орієнтовні висновки, які можуть зробити учні.

I група. Провідні мотиви творів: туга за козацькою минувиною: «На старому кладовищі в Миколаєві Запорозжці із шаблями лежать», «Ці ж – в земельці прадідівській залишилися, І грудками стали їхні кулаки» («Крик трави»); віра в невмирущість людської пам'яті, заклик її шанувати: «Та не згоріло слово і зело, Та пам'ять пророста з землі тернами», «І замкнена стоїть козацька Брама – Лиш людська пам'ять береже ключі» («Запорозький Гард»); біль за втраченою вольницею, засудження «землячків», горе-патріотів України, які «Імперському орлу кричать «Віват!» («Вулиця Потьомкінська»).

Щемливо звучать рядки заклику поета до історичної пам'яті, адже без знань про минуле, без збереження матеріальних свідчень духовної спадщини не побудувати майбутнього.

Вірші належать до громадянської лірики.

Учні відзначають багатство художніх засобів проаналізованих творів: розгорнуті метафори, епітети, риторичні фігури, інверсії.

Для подорожі учні обрали козацьку чайку, адже в опрацьованих творах йдеться саме про славну добу козаччини. Назва – «Пам'ять».

II група.

Головні мотиви віршів – звернення до витоків духовності, доброти, відданості рідній землі. Поет акцентує увагу на екології, на збереженні всього живого, всього трепетного, суцього в душі й на землі. Автор висловлює стурбованість та занепокоєння ситуацією зі зникненням річок («Мертвовод»). Він засуджує людську байдужість, тривожиться майбутнім людства, долею планети:

Криниця та, з якої пив колись,

Без мене висохла...

Вбивати можна й так – вбивати забуттям,

Байдужістю вбивати і давиту... («Мертва криниця»).

У творах В. Бойченка звучить тривога про долю України, заклик розбудувати українську державність:

*О храме долі нашої... Ікони,
Священні книги, прадідів кістки
У прах втоптали чоботи і коні.
Ти чуєш? – холод леза до щоки...*

*Не лиш молитись нам за Україну –
Тяжким трудом вставати із руїн («Храм»).*

Людина – це частина природи, а не її господар. Про це нагадує нам Валерій Бойченко.

Учні роблять висновок, що вірші також є зразками громадянської лірики, відзначаються багатством художньої мови, образністю.

Для подорожі річкою Чичиклією учні обрали риболовецьку шаланду – судно, яке могло плавати в минулому цією могутньою, багатою на рибу, а на сьогодні напівзабutoю водною артерією. Назва – «Тривога».

III група. У творах В. Бойченка змальована сувора краса нашого миколаївського краю, який поет безмірно любить. Так, у вірші «Південь» автор уміло передає приморський колорит: *«На хмару хмара – з боєм абордажним, На берег хвиля раптом – наче рись. Степ золотий – потужно й неосяжно. На грані золота – блакитна вись».*

Вірш належить до пейзажної лірики. Своєрідним є звукопис цього твору (вдало використано прийом алітерації та асонансу).

Красу ми бачимо не лише в описі природи, а й в передачі найтонших порухів людської душі. Вірші «Любов – неначе вулик золотий», «Довічний охоронець твій і воїн» є яскравими зразками інтимної лірики. Людина, яка пізнала справжнє взаємне кохання, є щасливою:

*Брунатний взяток нам солодкий тим,
Що спільний він і в сонячній завії,
І тужної години безнадії –
Коли удвох, не гіркне навіть дим («Любов – неначе вулик золотий»).*

Велику силу та значимість любові в житті людини підкреслює автор такими рядками:

*Бо навіть камінь квітне, спраглий вроди,
І квітне сад, хоч зрошений слізьми.
Лише любов посвідчує народам,
Що ми були,
Що єсть,
Що будем ми («Довічний охоронець твій і воїн»).*

Для подорожі учні пропонують обрати вітрильник, який символізуватиме високі почуття, поривання до прекрасного, а назвати його «Любов», адже у поезії В. Бойченка багато любові – до коханої жінки, до свого краю, до всього живого на Землі.

V. РЕФЛЕКТИВНО-КОРЕКТИВНИЙ ЕТАП.

1. Узагальнення та систематизація читацьких вражень.

2. Обговорення епіграфів до уроку.

3. Пояснення домашнього завдання.

Написати есе, узявши за назву один із висловів, винесених як епіграфи до уроку.

VI. ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО-ЕПЛОГ.

Сьогодні ми торкнулися життя й творчості одного з найвідоміших поетів-мислителів Миколаївщини. Здійснили плавання «золотою рікою» його поезії «над синім овидом». Ми переконалися, що Валерій Бойченко – люблячий син, палкий патріот рідної землі; чесний громадянин, який переймався минулим і майбутнім України, жив її болями і стражданнями; людина, яка вміла бачити красу довкола себе, палко закоханий чоловік.

Поет-громадянин своїми творами примножив скарбницю державотворчої патріотичної літератури, укарбувавши в поетичне слово віру в народ, його здатність зрозуміти свій шлях, свої права і обов'язки перед державою Україною. Ліричний струмінь його громадянських поезій випромінює розмаїття почуттів нинішнього вкраїнця – від болю й відчаю до гордості та віри.

У його творах струменіє пам'ять про славу минувшину, пульсує тривога про рідну землю, горить велика земна любов. Хай ці грані творчості, яких ми сьогодні торкнулися, допоможуть вам стати гідними земляками великої Людини, яким є наш Валерій Бойченко.

Використана література:

1. Береза І. Ю. Незалежність України у творчості Валерія Бойченка / І. Ю. Береза // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Літературознавство. – 2011. – Т. 166, Вип. 154. – С. 15–18. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2011_166_154_5.

2. Бойченко Валерій : біограф. довідка // Миколаївський оберіг. – Миколаїв, 2004. – С. 128.

3. Бойченко Валерій // Література рідного краю : посібник-хрестоматія. – Миколаїв, 2003. – 155 с.

4. Кремінь Д. Золота ріка над синім овидом... (роздуми над літами і новою книгою відомого поета) / Д. Кремінь // Бойченко В. Не повториться мить : поезія та переклади. – Миколаїв, 2001. – С. 4–7.

5. Література рідного краю (Письменники Миколаївщини) : посібник-хрестоматія / Уклад. і заг. редакція Н. М. Огренич. – Миколаїв : ОІППО, 2003. – 212 с.

6. Миколаївське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка «Живлюща сила Ємигії». – Миколаїв : «Ліон», 2015. – 83 с.

7. Шуляр В. І. Література рідного краю : програма для закладів загальної середньої освіти (5–11 класи) / В. І. Шуляр, В. В. Купцова. – Миколаїв : ОІППО, 2019. – 128 с.

Валерій Бойченко «Три зошита». Вибрані статті та поезії

Валентина Ворошилова, учитель української мови і літератури Новоодеської гуманітарної гімназії

8 клас

Мета: ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом письменника, захопити творчими дослідженнями та красою поетичного слова; розвивати критичне й образне мислення, творчу уяву, мовлення, уміння вибирати головне через дослідницько-пошукову роботу; виховувати любов до рідного краю, шанобливе ставлення до творчості митця.

Очікувані результати.

Учні знатимуть: основні етапи життєвого і творчого шляху В. Бойченка; про Шевченків рід і перебування Тараса на Миколаївщині, поезії, легенди, пов'язані з постаттю великого сина України.

Учні вмітимуть складати опорну таблицю, заповнювати анкету письменника, висловлювати думки щодо статей, робити висновки; засобами виразного читання передавати настрій поезій.

Тип уроку.

Засвоєння нових знань.

Методи, прийоми і форми роботи: літературознавче дослідження, застосування проєктної технології, робота у групах.

Обладнання: твори В. Бойченка, використання матеріалу зі стенда в кабінеті «Літературна мапа Миколаївщини», інтерактивна дошка, платформи Mentimeter, Kahoot, дидактичний матеріал (узагальнююча таблиця «Естетичні уподобання письменника», «Анкета письменника» (на вибір учнів).

Міжпредметні зв'язки: історія, українська мова.

Ключові компетентності, що формуються: спілкування державною мовою, соціальні та громадянські компетентності, полікультурна компетентність, саморозвитку і самоосвіти, інформаційна компетентність.

Учні об'єдналися у групи й отримали випереджувальні завдання.
Група «Біографи». Підготувати презентацію в PowerPoint «Життєвий і творчий шлях В. Бойченка».

Група «Літературознавці». Прорекламувати книгу В. Бойченка «Три зошита».

Група «Декламатори». Підготувати виразне читання поезій. В. Бойченка (відповідно до вподобань учнів).

До уроку учні опрацювали статтю «Шевченків рід і перебування Тараса на Миколаївщині» із книги В. Бойченка «Три зошита».

Хід уроку

I. Організація учнів до уроку.

Створення позитивного настрою та успішної роботи на уроці.

II. Актуалізація опорних знань.

Учитель.

- Пригадайте імена письменників-земляків, видатних майстрів слова.
- Що вам уже відомо про внесок у літературу поетів-земляків?
- Із чіми творами ви ознайомились на попередніх уроках літератури рідного краю?

III. Мотивація навчальної діяльності (полікультурна компетентність)

Учитель.

Сьогодні ми ознайомимося із збіркою «Три зошита». Це остання книга митця.

А родом він із Миколаївщини, містечка Снігурівка. З юнацьких років захоплювався музикою, футболом, складав вірші. У 60-х роках почав друкувати свої поезії у пресі. Двічі обирався головою Миколаївської письменницької обласної організації. Був одним із засновників, головою редколегії та видавцем просвітницької газети «Аркасівська вулиця», першим головою та співголовою Всеукраїнського товариства української мови (згодом – «Просвіта» імені Тараса Шевченка). Лауреат Миколаївської обласної премії імені Миколи Аркаса, Всеукраїнських літературних премій імені Павла Тичини і Олександра Олеся.

– Хто ж ця людина?

Так, це Валерій Бойченко – один із сучасних письменників, наш земляк (звертаю увагу на літературну мапу Миколаївщини, використовую матеріали, що знаходяться на стенді в кабінеті української мови та літератури).

IV. Повідомлення теми і мети уроку

Епіграф

*Лише любов
Посвідчує народу,
Що ми були,
Що єсть,*

Що будем ми.

В. Бойченко

- Як ви розумієте цей вислів?

V. Сприйняття та осмислення матеріалу.

Учитель.

Готуючись до уроку, ви провели дослідницько-пошукову роботу у групах.

Група «Біографи» опрацювала матеріали, добирала фотографії, ілюстрації і підготувала презентацію про життєвий і творчий шлях Валерія Бойченка, а також виготовила мапу «Найголовніші етапи діяльності письменника».

Група представляє свою презентацію: <https://drive.google.com/file/d/1K0SvhiWVw9QD4xDDQIzDAiGkT-50WMiq/view?usp=sharing>

Завдання учням:

- Слухаючи розповідь, складіть опорну таблицю «Естетичні уподобання письменника» або заповніть «Анкету письменника» (додаток 1). (Перевірка опорних таблиць, їх доповнення учнями, учителем).

Учитель.

Група «Літературознавці» рекламує книгу Валерія Бойченка «Три зошита».

Книга В. Бойченка «Три зошита» видана у 2011 р., складається з трьох частин.

I частина – краєзнавчий зошит;

II частина – поетичний зошит;

III частина – публіцистичний зошит.

(Учні групи «Літературознавці» коротко характеризують кожну частину).

Учитель.

Який висновок можна зробити? (Книга пронизана мотивами історії та сучасності рідної Миколаївщини в контексті історії й сьогодення України).

- Ви прочитали дослідження «Шевченків рід і Тарас Шевченко на Миколаївщині».
- Чи все для вас зрозуміло?
З'ясуємо, що таке нарис?

Словникова робота.

Нарис – малий оповідний художньо-публіцистичний жанр, в якому автор зображує дійсні події, факти і конкретних людей.

- До якої лексики належать слова тракт і маєток? (Пасивної, архаїзми).

Тракт – дорога, шлях.

Маєток – будинок із прилеглою територією.

Робота над змістом (компетенція саморозвитку і самоосвіти).

1. Про кого з дослідників Шевченкового роду на Миколаївщині розповів В. Бойченко у своєму краєзнавчому зошиті? (Про Чаніна).

2. Де він збирав ці оповіді? (у Державному архіві Миколаївської області, Новобузькому районному архіві, у Центральному державному історичному архіві України в Києві, у Державному архіві Черкаської області та інших архівах, але найцікавішими є оповіді старожилів та нинішніх нащадків роду Тараса Шевченка у нашому краї).
3. Коли видано дослідження автора, яка його назвав? (у 2008 р. у Київському видавництві ТОВ «Елібре» під назвою «Великий рід великої людини»; у 2009 р. (російською мовою) у Кривому Розі у видавництві «СТПРЕС»).
4. Як же з'явилися Шевченкові родичі в наших краях? (Поміщик Василь Енгельгард завербував серед своїх кріпаків села Кирилівки охочих переселитися в його степові маєтності над Інгулом. Згодився на переселення й Омелян Іванович Шевченко, рідний брат Тарасового батька Григорія Івановича, з чотирма малолітніми дітьми. Їх спочатку поселили в селі Піски, а незабаром вони переїхали в містечко Улянівку (нині село Новобузького району). В Улянівці Омелян Іванович одружився вдруге, народилося троє дітей: Єфросинія (1821 р.), Дем'ян (1822 р.) і Текля (1823 р.). А коли в кінці 1823 р. – на початку 1824 р. В. Енгельгард повернув Омеляна Івановича в Кирилівку, діти від другого шлюбу залишилися в Улянівці. Так на Миколаївщині вкоренилася одна з гілок Шевченкового роду).
5. Хто після смерті Василя Енгельгардта (1828 р.) став власником села Кирилівки і роду Шевченків? Хто служив у цього пана з роду Шевченків? (його позашлюбний син Павло Енгельгардт, ад'ютант віленського генерал-губернатора. У нього й служив козачком підліток-кріпак Тарас).
6. Знайдіть опис села Улянівки? Яким господарем був Омелян Іванович, брат Тарасового батька? (першим завів пасіку, за будинком посадив сад, вирощував городину, с. 62).
7. Як склалася доля Єфросинії, дочки Омеляна Івановича Шевченка? (Розповідь учнів про спадкоємців Баратових, подружжя Гербелів. Дівчина працювала у попів Гербелів. Була старанною, тому для неї Марфа Данилівна Гербель найняла вчителя-француза, який навчив її писати і рахувати, зробила її своєю ключницею (економкою). Єфросинія дружила з відданим слугою (родом із-під Калуги) Олексієм Козловим; улаштували вінчання в Улянівській Успенській церкві, тоді ж Марфа Гербель виділила молодим кімнату на першому поверсі панського будинку. Про це знав і молодий Т. Шевченко, який тримав зв'язки з родичами і не пропускав нагоди зустрітися з ними.
Сучасний дослідник С. Чанін розшукав і зробив відеозапис унікального спогаду, який передавався нащадками Омеляна Івановича Шевченка. Єфросинія, в заміжжі Козлова, розповіла про цей епізод своєму внукові Івану Мефодійовичу Шияновському).
8. Від кого був записаний цей родовий переказ, який переповідаємо

за книжкою С. Чаніна? (від онука Єфросинії Івана Мефодійовича Шияновського).

9. Зачитати уривок, в якому розповідається про приїзд у 1845 р. Т. Г. Шевченка у с. Баратівку до двоюрідної сестри Єфросинії (с. 63. 2-й абзац).
10. Як автор обґрунтовує можливість приїзду Тараса в наші краї? (Переказ епізоду с. 63–64).
11. Яким маршрутом здійснено подорож Т. Г. Шевченка у 1845 р.? (с. 64. 2-й абзац).

Зробіть висновок.

- Як доля нащадків Тараса Шевченка пов'язана з нашим краєм?
- Чи є цей твір актуальним сьогодні?
- Скласти сенкан про рід Кобзаря відповідно до прочитаного твору.

Учитель. Прилучимося до поетичного слова.

Група «Декламатори» опрацювала другий розділ «Поетичний зошит» і підготувала плейкасти до поезій Валерія Бойченка: «Яке предивне відчуття», «Початок березня», «Обложний дощ».

Завдання учням.

Висловити враження від почутих поезій за допомогою інтерактивної вправи на платформі **Mentimeter** (хмара слів). Кожен учень висловлює своє враження за допомогою двох дієслів, словосполучень.

VI. Узагальнення і систематизація вивченого (компетентність саморозвитку і самоосвіти).

1. Інтерактивна вправа на платформі **Kahoot** (можна використати такі тести). <https://create.kahoot.it/details/e9de0521-9791-4acd-b060-8310429c3851>
  1. Де і коли народився В. Бойченко?
    - а) 05 серпня 1836 р. на Львівщині;
    - б) 30 лютого 1941 р. на Київщині;
    - в) **03 травня 1941 р. на Миколаївщині.**
  2. Яким видом спорту з дитинства любив займатися поет?
    - а) **футболом;**
    - б) баскетболом;
    - в) волейболом.
  3. В якому місті В. Бойченко отримав середню освіту?
    - а) Миколаєві;
    - б) **Херсоні;**
    - в) Одесі
  4. Який вищий навчальний заклад закінчив поет?
    - а) **Львівський університет ім. Франка;**
    - б) Київський університет ім. Шевченка;
    - в) Миколаївський університет ім. В. О. Сухомлинського.
  5. Як називається перша збірка поета?
    - а) «Поліття»;
    - б) «Поезії»;
    - в) **«Іскра».**

6. За яку збірку автор отримав премію ім. Олександра Олеся?
а) «Книга Леля»;
б) «Три зошита»;
в) «Доброта».
7. В якому році В. Бойченко став лауреатом премії ім. Павла Тичини?
а) 1997 р.;
б) 2003 р.;
в) 2009 р.
8. Яку повість американського письменника Віля Джеймса переклав В. Бойченко?
а) «Димок»;
б) «Корабельна катастрофа»;
в) «Сонячні кола».
9. Який твір був перекладений з англійської мови?
а) «Вітер з Лиману»;
б) «У мене курочка була»;
в) «Широти».
10. Хто за природою свого таланту В. Бойченко?
а) лірик;
б) актор;
в) перекладач.
11. Як називалася остання збірка поета?
а) «Три зошита»;
б) «Правий берег»;
в) «Який широкий світ».
12. До якої спілки письменників належав В. Бойченко?
а) Миколаївської;
б) Одеської;
в) Харківської.

<https://create.kahoot.it/details/e9de0521-9791-4acd-b060-8310429c3851>

VII. Рефлексивно-оцінювальний етап.

Інтерактивна вправа «Мікрофон».

Поділіться враженнями від почутого, обміняйтеся думками.

- Сьогодні на уроці... (я ознайомилась, ознайомився з життєвим і творчим шляхом Валерія Бойченка, його книгою «Три зошита»).
- Я дізнався... (про перебування на Миколаївщині Шевченкового роду і самого Тараса).
- Найцікавішим для мене було... (складання сенкана, робота на платформах **Mentimeter, Kahoot...**).
- Найбільше мене вразила... (тематика творчості поета, творчі досягнення...).

Учитель.

Ще раз хочу звернутися до епіграфа уроку:

Лише любов

Посвідчує народу,

*Що ми були,
Що єсть,
Що будем ми.*

Дійсно, творчість Валерія Бойченка живим струмком влилась до широкого річища літератури рідного краю. Душею і серцем ми вбираємо художнє слово. Ми повинні дбати, щоб не висохло джерело народної мудрості та жило в наших серцях.

Пишаємося тим, що наш край пов'язаний із постаттю такої великої Людини, а завдяки талановитому митцю, ми поповнюємо знання з історії рідного краю. То ж будьте вірними, відданими своєму роду й народу. Бережіть рідне слово, бо це душа нашої благословенної матері України.

VIII. Домашнє завдання.

Скласти відгук на твір, який найбільше сподобався зі збірки В. Бойченка «Три зошита».

Використана література:

1. Бойченко В. Збірка «Три зошита» / В. Бойченко. – Миколаїв : Можливості Кіммерії. – 2011. – 424 с.
2. В. Бойченко // Бойченко В. Література рідного краю : посібник-хрестоматія. – Миколаїв, 2003. – 155 с.
3. Миколаївське обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка «Живлюща сила Ємгії». – Миколаїв : «Іліон», 2015. – 83 с.

Додаток 1

Портрет письменника

Місце і дата народження	
Родовід	
Портрет	
Вдача, характер	
Освіта	
Сімейний стан	
Заняття, світ захоплень	
Світоглядне кредо	
Творчість	
Жанрова палітра	
Досягнення митця	

Естетичні уподобання письменника

Сфера діяльності письменника. Визначальні риси характеру	Кредо	Світ захоплень		
		Улюблені письменники	Улюблені митці, твори	Улюблені заняття й природні обдарування

Компетентнісно-діяльнісні завдання/задачі в системі читацької діяльності школярів

Василь Шуляр, д.пед.н., доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, заслужений учитель України

Реалізація компетентнісно-діяльнісної стратегії в системі літературної освіти школярів потребує напрацювання технології розроблення компетентнісно-діяльнісних завдань/задач. Із цією метою кожен заклад освіти повинен мати модель компетентного учня-випускника Нової української школи взагалі та кожен учитель літератури зокрема.

Модель компетентного випускника-читача в системі літературної освіти зорієнтована на досягнення практичних літературно-мистецьких досягнень, досвід особистої участі в читацькій діяльності, вироблення ціннісних орієнтирів засобами літератури та мистецьких творів, що допоможуть йому самовизначитися й самоутвердитися у професійному житті, соціумі. Також модель вибудовувалася з урахуванням ряду принципів: соціо-, природо- та культуро-відповідності, особистісно-діяльнісної зорієнтованості, художньо-мистецької вартісності твору, діалогізму й полілогізму з мистецьким твором, системності духовно-мистецького збагачення читача, толерантності й гуманності в ставленні, оцінці один до одного та літературно-мистецького явища, доцільності й оптимальності у відборі компетенцій літературної діяльності читача.

Засадничими є змістові лінії літературної освіти школяра, визначені Державним стандартом, що передбачають реалізацію 1) літературознавчої, аксіологічної та культурознавчої складових (2005) і ціннісної, літературознавчої, культурологічної та компаративної складових (2011) та Держстандартом 2020 року. На нашу думку, вони мають бути доповне-

ні ще двома: комунікативно-мовленнєвою (розвиток зв'язного мовлення учня-читача, риторичної компетенції, уміння виразно читати підготовлений та вивчений текст), діяльнісною (загальні уміння й навички та специфічні в сфері літературної освіти).

Реальність соціо-, природо- та культуроорієнтованої діяльності читача в системі літературної освіти на особистісному рівні передбачає його включення як суб'єкта співпраці, здатного вступати в діалог із культурою свого народу та інших національностей. Духовно-мистецька культура може виступати власне як літературна діяльність, носити як загальнокультурний, так і професійно-літературний (мистецький) характер. Тільки в системі особистість читача набуває літературно-мистецького змісту й реалізує себе в літературно-читацькій діяльності. Тобто, особистість випускника набуває не тільки навиків із читання, а спроможна засвоєну духовно-мистецьку культуру свого народу, інших національностей засобами літератури спроектувати на вибудову своєї ціннісно зорієнтованої, професійної моделі життя, щоб забезпечити свій успіх, сталий розвиток, свою конкурентну спроможність на ринку праці. Це становитиме основу формування її літературної компетентності.

Отже, *літературна компетентність – стала якість літературної освіти особистості-читача, яка забезпечує нерозривну єдність її літературної спрямованості і літературного досвіду в системі духовно-мистецької, літературної, читацької діяльності.*

Вище викладене можемо представити в логіко-семіотичній моделі (ЛСМ-1), рис. 1.

Рис. 1. Модель «літературна компетентність» і сфери вибудови літературної освіти випускника-читача (ЛСМ-1)

Відповідно до «Загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної освіти середньої освіти» маємо взяти до уваги, по-перше, профільність старшої школи, по-друге, психолого-педагогічні особливості старших підлітків, по-третє, специфічні характеристики літературного розвитку цієї категорії школярів. Тому, вибудовуючи модель компетентного випускника-читача, необхідно спиратися на такі форми і методи, що ставлять старшокласника в позицію дослідника, першовідкривача, щоб задовольнити його особистісні інтереси та мотиви.

У кінцевому результаті такий підхід сприятиме вибудові та реалізації власної траєкторії літературних досягнень випускника-читача. Відповідно досягнення випускника можуть матеріалізуватися в літературне портфоліо учня-читача як накопичувальний засіб видів робіт. Портфоліо учня-читача засвідчує як кількісну, так і якісну оцінку його досягнень, літературної компетентності.

Логіко-семіотична модель (ЛСМ-2) суб'єктивного духовно-мистецького досвіду компетентного випускника-читача містить три сфери:

- літературні знання і навички (навичкова здатність) узгоджуються із знаннями, уміннями, навичками, нормами й цінностями державної програми;
- сфера літературної творчості передбачає творчо-продуктивну діяльність шляхом реалізації компетентнісної стратегії;
- емоційно-ціннісна сфера учня-читача відповідає прагненням та нормам як загальнолюдським, так і здатність жити й діяти за вищими духовними законами (див. ЛСМ-2, рис. 2).

Рис. 2. Складові суб'єктивного
духовно-мистецького досвіду випускника-читача

У зв'язку з цим особливою перспективністю й евристичністю виділяється метод проєктів. Даний метод у системі літературної освіти зорієнтовано на самостійну діяльність учня-читача з літературним (мистецьким) твором, органічно поєднується з груповим підходом до навчання та учіння і спрямований на вирішення літературно-мистецької проблеми засобами художнього твору. Також цей метод забезпечує суб'єктну позицію учня-проєктанта-читача під час осягнення тканини художнього твору, спроможність висловити свою авторську позицію, вступити в діалог, полілог із автором, літературним персонажем, колегою учнем-читачем, соціумом, вітчизняною та світовою культурою тощо. У кінцевому результаті такий підхід сприятиме вибудові та реалізації власної траєкторії літературних досягнень випускника-читача, які можуть матеріалізуватися в літературне портфоліо учня-читача як накопичувальний засіб видів робіт, які засвідчать як кількісну, так і якісну оцінку досягнень, літературної компетентності.

Виходимо з того, що, не заперечуючи формування міцних літературних знань, умінь і навичок, які необхідні для духовно-мистецького розвитку дитини-читача, орієнтуємо вчителя-словесника на озброєння школяра такими нормами, прийомами, способами читацької діяльності, які під час літературної практики він може використати, застосувати для вирішення специфічних літературних завдань, а також, не менш важливо, різноманітних життєвих і в перспективі професійних потреб.

Запропонований компетентнісний підхід у системі літературної освіти школярів передбачає засвоєння ними не тільки окремих знань, умінь, а й оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного напряму є відповідна сукупність освітніх, читацьких компонентів, що забезпечуватимуть особистісно-діяльнісний характер літературно-мистецької співпраці:

«учень → автор → художній твір → персонаж → учитель → джерела комунікації → соціум → світова культура».

Основа моделі – компетентнісно-діялісна парадигма, що не заперечує знання, уміння й навички, але, обмежуючись лише цим, провокуємо учня бути пасивним об'єктом. Тому для нас важливо зважити на теорію діяльності А. Леонтьєва, яка забезпечить перетворення школяра на активного суб'єкта співпраці в процесі літературної, читацької діяльності. Відповідно маємо зробити доповнення. За умов упровадження компетентнісно-діялісного підходу традиційна тріада має бути доповнена новими дидактичними одиницями:

КУЧ:	ЛЗУН	→	СЛК-ц	→	ДЧД	⇒	СОЗЛП
Компетентний учень - читач	Літературні знання, уміння, навички		Система літературних компетенцій		Досвід читацької діяльності		Соціальний, особистісно значущий літературний продукт

Знаннева парадигма в учнів формує практичні уміння й навички, але вони не стають внутрішньою умовою руху особистості до мети. Посилити її маємо системою літературних компетенцій, щоб учень-читач оволодівав такими діями і операціями, які забезпечать перетворення суми знань у здатність навчатися впродовж усього життя. Набуття учнем-читачем досвіду читацької діяльності забезпечить розвиток і поглиблення тих чи інших компетентностей, щоб стати інтелігентним читачем, духовно-багатою Особистістю. Такий випускник житиме й діятиме як успішний, конкурентоспроможний громадянин незалежно від соціально-політичних, економічних змін у суспільстві, світі, вироблятиме соціальний й особистісно значущий продукт.

Освіта для сталого розвитку – це процес і результат прогнозування та формування людських якостей – знань, умінь і навичок, стосунків, стилю діяльності людей і спільнот, рис особистості, компетентностей, що забезпечуватимуть постійне підвищення якості життя.

Тому система ключових компетентностей випускника-читача забезпечуватиме одночасно/паралельно набуття ним особистісного досвіду формування здатності до сталого розвитку, досягнення акме-розвитку (на сьогодні) шляхом осягнення й засвоєння духовно-мистецької культури українського народу та інших національностей, яка закладена у зміст літературної освіти.

МОДЕЛІ

Рис. 3. Модель гіпотетично-ідеального випускника-читача

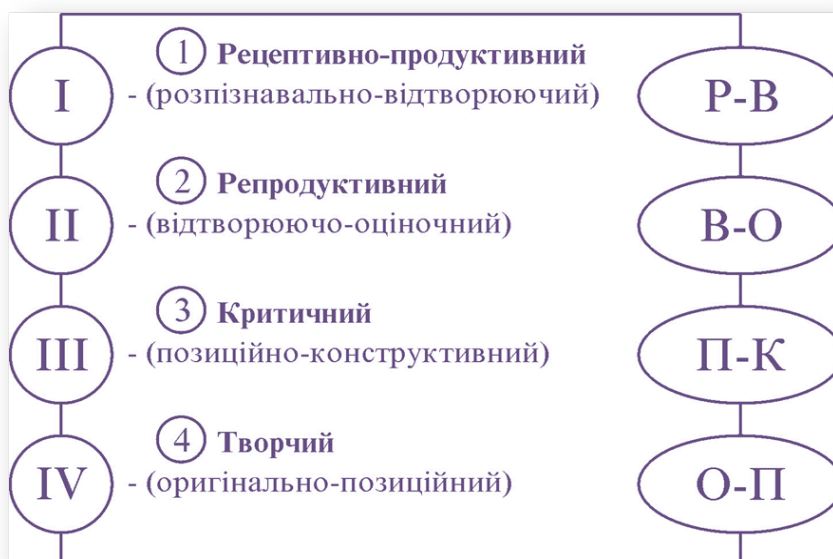

Рис. 4. Рівні реакції на літературно-мистецьке явище

- а) початковий – розпізнавання – учень-читач (У-Ч)
або розпізнавально-відтворювальний (P-V);
- б) середній – відтворення – учень-дослідник (У-Д)
або відтворювально-оцінний (B-O);
- в) достатній – конструювання – учень-критик (У-К)
або оцінно-конструктивний (П-К);
- г) високий – творення – учень-літературознавець (У-Л)
або оригінально-позиційний (О-П).

Методичні поради щодо розробки компетентнісно-орієнтованих завдань до уроків за творами Валерія Бойченка

Галина Гич, завідувач кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти МОІППО, к.пед.н., доцент

Не убий бездомної зозулі.

Не стопчи барвінку на межі.

Оленятко вбережі від кулі.

Річечку від смерті вбережи.

Не убий чуттів своїх глибинних –

Суму щастя й радості журби.

Зрослої у віковім борінні,

Власної душі не погуби.

Валерій Бойченко

У Державному стандарті базової середньої освіти [1] компетентнісний підхід визначено як «спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності».

Відповідно до цього підходу учитель Нової української школи повинен розробляти і впроваджувати в освітній процес компетентнісно орієнтовані завдання як спеціально створену дидактичну конструкцію, що використовують і метою формування або перевірки предметних і ключових компетентностей учнів. Особливість таких завдань полягає в тому, що вони спрямовані не на відтворення інформації, а на організацію самостійної пошукової діяльності школярів із метою розв'язання певних життєвих проблем.

Характерні ознаки компетентнісно орієнтованих завдань (далі – КОЗ):

- моделюють певну життєву ситуацію;
- базуються на актуальній для учнів темі;
- викликають інтерес учнів;
- мають специфічну структуру;
- передбачають практичне застосування засвоєних знань, умінь і навичок;
- потребують нестандартних підходів до навчання.

Цікавими і водночас простими для розуміння, подальшого використання є матеріали Олени Пометун щодо практики створення і застосування компетентнісно-орієнтованих завдань. [3] Зазначимо, що у вітчизняній педагогіці достатньо публікацій теоретичного і прикладного характеру щодо КОЗ.

Під час формулювання компетентнісно-орієнтованих завдань радять дотримуватися такої структури:

1. Вступ (*тут учитель «занурює» учня у контекст завдання і мотивує на його виконання; бажано, щоб у вступі було чітко визначено практикоорієнтований підхід*).

2. Формулювання завдання має відповідати таким критеріям:

- текст завдання має починатися із дієслова;
- у тексті чітко вказати *ЩО* робити і *ЯК* саме.

Водночас зазначимо, що під час розробки завдань кластеру «креативність» учитель може не описувати механізм виконання завдання, а дати учням свободу дій.

3. Інформація, що необхідна учню для вирішення поставленого завдання.

4. Форма представлення результатів КОЗ (*учитель задає структуру представлення учнями результатів своєї роботи із виконання завдання*).

Для підготовки матеріалів авторам використанно навчально-методичні матеріали Василя Шуляра і Валентини Купцової [2].

Основою таксономії Блума, що зазвичай використовується у розробці компетентнісно-орієнтованих завдань, є кластер «знання». Учитель

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

може скористатися такими дієсловами: дати означення, назвати, упізнати, описати, розмістити, вибрати, відрізнити факти від їх інтерпретації, скласти перелік, ідентифікувати, показати, знайти відповідне.

ЗНАННЯ:

Завдання	Назви малу батьківщину Валерія Бойченка
Ресурс для виконання	Світлини із зображенням річки Інгулець

Наступним кластером є «**розуміння** як здатність учня зрозуміти, перетворити, перефразувати, інтерпретувати чи прогнозувати матеріал (передбачити наслідки та дії, ефекти). До цього блоку науковці відносять такі завдання: інтерпретація (перефразування з однієї мови чи знакової системи на іншу), наведення прикладів, класифікація за вивченими чи знайомими ознаками, підбиття підсумків, установлення взаємозв'язків, порівняння і пояснення.

РОЗУМІННЯ:

Варіант завдання	Прочитай поезію Валерія Бойченка (винесена епіграфом до цих матеріалів) з використанням наданого кросенсу. Учитель водночас зазначає, що цей кросенс створений за найпростішою схемою і читається «равликом».
Ресурс для виконання	

Кластер «використання як здатність використовувати інформацію та застосовувати знання в нових умовах» може бути зреалізований у двох варіантах: виконання завдань за відомою чи наданою вчителем інструкцією (як більш формалізований) і виконання завдань за самостійно розробленою інструкцією (як варіант ускладненого, творчого завдання).

Тут доречним є вживання таких дієслів: вирішити, проілюструвати,

обчислити, інтерпретувати, передбачити, показати, застосувати, класифікувати, модифікувати, використати на практиці, продемонструвати, обрахувати.

ВИКОРИСТАННЯ:

Варіант завдання	Підбери кілька світлин або малюнків до диптиху «Перші цукерки» і створи власну дошку візуалізації як образне бачення цього твору.
Ресурси	 <p>Сайт учителя української і зарубіжної літератури Анни-Марії Богосвятської «Натхненник», де за рубрикою «Тексти нової природи» представлені роботи учнів за технологією «мудборд» (дошка візуалізації, дошка настрою) та інші методики візуалізації літературних творів</p>

Цікавим і водночас не завжди простим для виконання учнями є кластер «аналіз як розділення (розбивання) на суттєві деталі, які не мають ознак цілого, та визначення, як ці частини відносяться до цілого». Тут учитель пропонує учням здійснити диференціацію (ділення цілого на складові), упорядкування або визначення характерних ознак.

Дієслова, що означають дію учня під час виконання таких завдань: проаналізувати, організувати, вивести (умовивід, формулу), вибрати, зобразити схематично, протиставити, порівняти, розпізнати, категоризувати, визначити загалом, знайти відповідність, розрізнити.

АНАЛІЗ:

Варіант завдання	Прослухай запропоновані поетичні твори, обери той вірш, що найбільше сподобався і поясни, чому саме.
Ресурси для виконання	https://www.youtube.com/watch?v=UK8GKY50Chg ; https://www.youtube.com/watch?v=Nnh-FoU5LDE ; https://www.youtube.com/watch?v=1OXbgSv_oq4 ; https://www.youtube.com/watch?v=KpUkCwKvn04

Можна ускладнити це завдання, запропонувавши учням самостійно знайти ресурси для виконання, створити кюар-коди за цими покликаннями і розмістити їх у будь-якому публічному місці з метою популяризації творчості Валерія Петровича Бойченка. Нагадаємо, що учні XXI сто-

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

ліття живуть «кліками і ключовими словами», відповідно вони хочуть і вміють самостійно шукати інформацію.

Кластер «синтез як здатність комбінувати нове ціле з частин для отримання більш загальної картини» полягає в завданнях, що спрямуватимуть учня до створення нового «продукту» з окремих складових, планування (створення сценаріїв діяльності, дослідження, експерименту), генерування ідей, гіпотез, альтернативних рішень за певними критеріями.

Тут доречним буде вживання таких дієслів, як «формулювання завдань на синтез, спланувати, сконструювати, переструктурувати, скомпонувати, організувати, розробити, створити, висунути гіпотезу, підтвердити думку, скласти звіт, скомбінувати, зробити за певним законом, правилами».

СИНТЕЗ:

Варіант завдання	За матеріалами книги «Миколаївщина в історії України (книга для читання з краєзнавства) / Упорядник. В. П. Бойченко. – Миколаїв, МОІП-ПО, 2009. – 256 с.), із використанням наведеного сервісу склади карту основних історичних подій (не більше 7–8 дат).
Ресурси для виконання	https://ms.detector.media/how-to/post/16287/2016-03-21-interaktyvni-mapy-v-zhurnalistytsi-dlya-novachkiv-ta-prosunutykh-korystuvachiv/

Завдання на оцінювання як здатність визначати цінність чи можливість ефективного використання інформації, застосовуючи відповідні критерії та стандарти (аргументувати оцінку), спрямовані на перевірку згідно з певними критеріями; критику, рецензування згідно з певними критеріями; ранжування (упорядкування згідно з суттєвими ознаками); формулювання завдань на оцінювання.

Навчити учнів визначати цінність чи можливість ефективного використання інформації, застосовуючи відповідні критерії (аргументувати оцінку), учитель може з використанням завдань, що містять такі дії учнів: оцінити, обрати найважливіше, установити головне, розсудити, відстояти (думку), рецензувати, аргументувати.

ОЦІНКА:

Варіант завдання	Вислови свої думки щодо спільного у творчості Валерія Бойченка і Костянтини Малицької
Ресурси для виконання	https://www.youtube.com/watch?v=Hyql1tT212c https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-k-malicka-rozpovid-pro-pismennicyu-lirichnist-virsha--pisni-chom-chom-chom-zemle-moya-133493.html

Особливо звертаємо увагу на те, що кластер «креативність» відсут-

ній у таксономії Блума як самостійний, але наводиться в роботах його продовжувачів Л. Андерсон – Д. Кратвол і розуміється ними як продукування ідеї, планування і продукування нового.

Мова йде про завдання, спрямовані на створення на основі отриманих знань нового продукту, що є найголовнішим завданням Нової української школи – створи те, чого раніше не було.

Тут можна задіяти такі слова: створить, перетворить (текст у таблицю, схему), запропонуйте свій варіант, переформатуйте, систематизуйте, підготуйте доповідь, напишіть есе тощо.

Кластер «креативність», на нашу думку, є логічним завершенням усіх попередніх видів діяльності на уроці і стимулюватиме учнів самостійно створювати різні види текстів для уроків літератури рідного краю, де учитель використовує природню здатність дітей нового покоління реалізувати власні творчі здібності.

КРЕАТИВНІСТЬ:

Варіант завдання	Створи самостійно або запропонуй елементи для буктрейлера за творами Валерія Бойченка
Ресурси для виконання	https://www.youtube.com/watch?v=Zw4E0W4U5lQ (Книга Леля); https://www.youtube.com/watch?v=TFTf_uKtfs (за поезією Бойченка)

Можна стимулювати активність учнів до створення і поширення власних медіатекстів:

Варіант завдання	Обери вірш, який би ти прочитав на Конкурсі імені Валерія Бойченка, запиши його й опублікуй як власний медіатекст
Ресурси для виконання	Відсутні, оскільки учень сам вирішує, як йому записати свій власний ролик

Наведені матеріали є лише спробою автора означити важливість використання на уроках літератури рідного краю компетентнісно-орієнтованих завдань і жодним чином не вичерпують можливості представленої теми.

Використана література:

1. Державний стандарт базової середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

2. Пометун О. Що таке таксономія Блума і як вона працює на уроці/ О. Пометун [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.criticalthinking.expert/usi-materialy/shho-take-taksonomiya-bluma-i-yak-vona-pratsyuje-na-urotsi/>

3. Шуляр В. І., Купцова В. В. Література рідного краю. Програма для середньої загальноосвітньої школи. 5 – 11 класи). В. І. Шуляр, В. В. Купцова. – Миколаїв; ОІППО, 2020. 86 с.

**Вивчення регіональних текстів на уроці
літератури шляхом імплементації компетентностей
інфомедійної грамотності та практик соціально-
емоційного та етичного навчання**

Дарія Лукьяненко, кандидат філологічних наук, учитель української мови і літератури Миколаївської ЗОШ I–III ступенів № 31 Миколаївської міської ради Миколаївської області

План-проспект уроку літератури
рідного краю для учнів 9–11 класів

Мета: проаналізувати вірш Валерія Бойченка «Експурсія по місту», а саме: розкрити проблематику, визначити художню цінність; розвивати й удосконалювати навички критичного і творчого мислення, монологічного й діалогічного мовлення, ефективно працювати в різних формах взаємодії, уміння аналізувати візуальну інформацію; зацікавити творчістю поета-краянина, виховувати інтерес до літератури як мистецтва; спонукати до подальшого особистісного розвитку.

Ключові й предметні компетентності:

- літературна;
- читацька;
- мовленнєва/державомовна;
- комунікативна;
- уміння вчитися впродовж життя.

Компетентності інфомедійної грамотності:

- інформаційна грамотність;
- критичне мислення;
- візуальна грамотність;
- ефективний пошук, аналіз і систематизація інформації;
- інноваційність, розвиток креативності.

Стійкі вміння СЕЕН:

- дослухатися до свого тіла, самовідчуттів та емоцій;
- цінувати та виховувати в собі доброту й співпереживання;
- розуміти співіснування людей у контексті систем.

Переваги розробки:

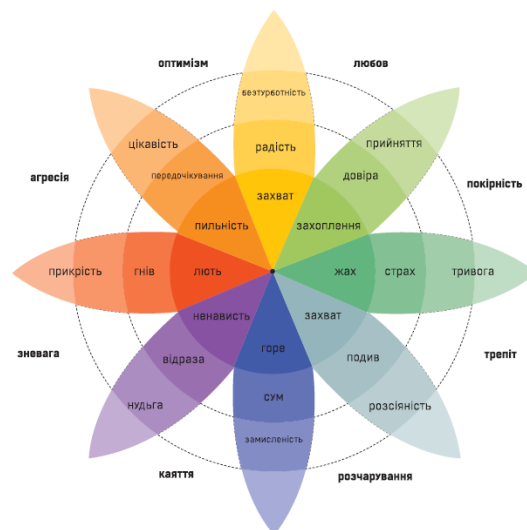
1. Інтеграція читацької, літературної складових, медіаграмотності й практик СЕЕН.
2. Популяризація регіональних текстів (література Миколаївщини).
3. Звернення до історичного минулого міста Миколаєва.

4. Використання маловідомих недосліджених художніх текстів про місто Миколаїв.

Завдання 1. Заплющіть очі, пригадайте вашу прогулянку Миколаєвом: найчарівніші краєвиди понад Інгулом або Південним Бугом; грайливі фонтани, вишукані фасади архітектурних пам'яток, футуристичні новобудови тощо. Позначте свій унутрішній стан на колесі емоцій Роберта Плутчика (у роздрукованому варіанті або електронному на онлайн-уроці за допомогою режиму коментування в програмі для відеоконференцій «Зум»).

Прочитайте виразно вірш Валерія Бойченка «Експерсія по місту». Скористайтеся колесом емоцій удруге. Порівняйте, чи змінилися вони.

*Ми звикли, що все – благовісне,
Що благо – кожнісінька мить...
... Як важко по нашому місту
З чуткою душею ходить.
Де нині розхристана площа,
Стояла будівля лунка.
Як тут витанцьовує дощик!
Яка порожнеча важка...
А ось непомітна хатина –
Сповільнім тут кроки свої:
Жила тут велика людина.
Чому ж ми забули її?
Вітрин та словес вернісажі!
Лише про місцевий народ
Ні вулиці назва не скаже,
Ні сяючий експерсовод.
Про велетнів творчого духу,
Що з рідного краю зросли,
Не скажуть – ні ця веселуха,
Ні бронза – немов не жили...
О світе, байдужливий світе,
Безжурний, як голе пташа!
Як важко по місту ходити,
Коли ще не вмерла душа [2, с. 262].*

IREX

Завдання 2 (індивідуально або в парах). Випишіть ключові слова, що впливають на створення загального емоційного налаштування.

Наприклад, чутка душа, розхристана площа, порожнеча важка, забули, не скаже тощо.

Поміркуйте, чому в цьому вірші Валерія Бойченка панує саме настрій забуття? Доповніть міркування фактами з біографії літератора [1].

Коментар. Біографія має бути у двох форматах: паперовому та

електронному за QR-кодом, роздрукованим або на слайді презентації.

Завдання 3. Мініпроект «Віртуальна прогулянка
Миколаєвом» (робота в малих групах).

Об'єднання за розрахунком:

1) «проспект», «вулиця», «провулок», «бульвар»,
«узвіз»;

2) імена «великих» людей Миколаєва: Глазенап,
Манганарі, Аркас, Грейг, Камінський або будь-які
інші (*візуалізацією може бути слайд-шоу портретів/
ретрофотографій названих історико-культурних діячів із зазначенням
їхньої ролі в розбудові міста*).

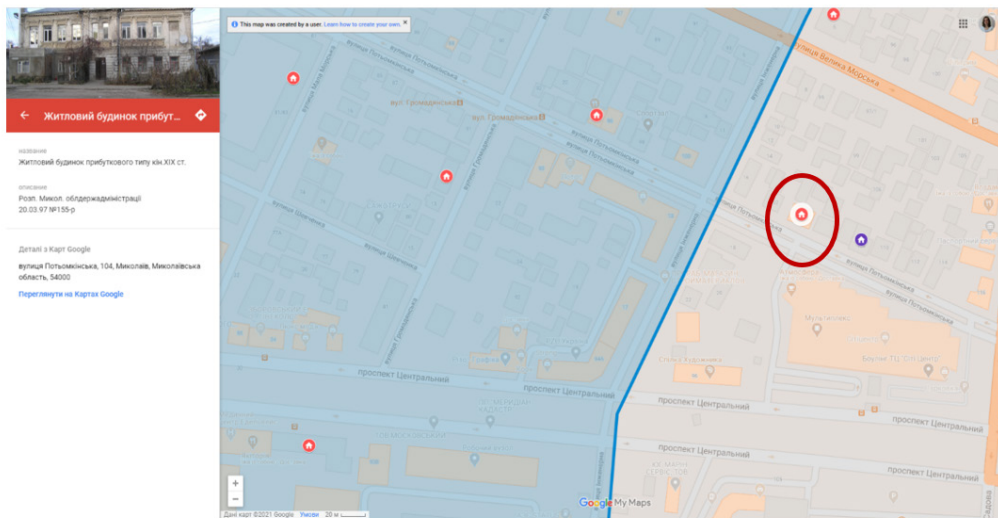
Варіант 1. Використання інтерактивної мапи сайту «Архитектура
Николаева» <http://archmykolaiv.com/> або гугл-мапи «Культурна
спадщина міста Миколаєва» <https://cutt.ly/tvmYNQ6>.

Варіант 2. Використання набору листівок репродукцій картин
Сергія Луньова «Миколаївські етюди» [4].

Уявіть себе гідом і доберіть об'єкти для екскурсійного маршруту,
проілюструвавши рядками з вірша «Екскурсія по місту».

Наприклад, житловий будинок кінця XIX століття на вулиці
Потьомкінській, 104 можна побачити як на гугл-карті [[https://cutt.ly/
LvmR90o](https://cutt.ly/LvmR90o)], так і на репродукції картини Сергія Луньова.

Можна запропонувати зіставити фото й картину або ж за картиною
знайти будинок на мапі.

Наприклад, «Будинок на Слобідці».

У результаті роботи групи мають представити продукт –
екскурсійний маршрут у паперовому варіанті на аркушах формату A3
або A1 або в цифровому, створений, наприклад, у безкоштовному ресурсі
<https://www.genial.ly/>.

Завдання 4. Обговорення представлених мініпроектів.

Дайте відповідь на запитання: що варто змінити в Миколаєві, аби не боліла «чутка душа»?

Візуалізувати відповіді можна за допомогою сервісу [mentimeter.com](https://www.mentimeter.com) для створення презентацій зі зворотним зв'язком у режимі реального часу або килиму ідей, написаних на різнокольорових наліпках.

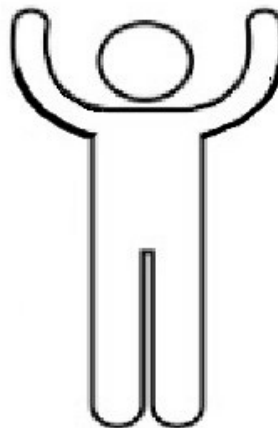
Завдання 5. Рефлексивна практика СЕЕН «Ми всі пов'язані між собою» (адаптована версія).

Уявіть своє місто. Схематично зобразіть його на аркуші: вулиці,

споруди, машини, жителі тощо. Пригадайте якомога більше людей, завдяки яким місто Миколаїв налічує понад двохсотлітню історію. Якщо не знаєте їхніх імен, то запишіть професії. Перегляньте ваш список. Як ці люди пов'язані між собою? А з вами?

І хоча ви нікого з них, можливо, не знаєте особисто, без цих людей не було б Миколаєва – у XVIII столітті або вже у XXI. А якби ви зустрілися з ним чи з нею, як можна було б подякувати?

Задумайтеся про те, що для того, аби ви могли сьогодні зустрітися на вулицях Миколаєва, долучилося стільки людей. Вони працювали, творили задля вас, навіть якщо вони не мали наміру допомагати конкретно вам. Але ви можете відчувати до них удячність. Які приємні або нейтральні самовідчуття ви помічаєте зараз у тілі? Які емоції переживаєте? За потреби ще раз скористайтеся колесом емоцій. Зобразіть емоції на схемі людини за допомогою кольору або слів у тих місцях, де ви їх відчуваєте [3].

Використані джерела:

1. Бойченко Валерій Петрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Ivv46Qt>
2. Бойченко В. П. Хай вам засяє любов: Поезії та переклади / В. П. Бойченко. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2010. – 388 с.
3. Ми всі пов'язані між собою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/Cvv7n3i>
4. Миколаївські етюди [Ізоматеріал]: набір листівок репродукцій картин миколаївського художника з віршами миколаївських поетів, присвячених рідному місту / Укл. В. В. Торубара; художник-аквареліст С. В. Луньов. – Миколаїв : видавець Торубара В. В., 2019. – 1 папка.

Завдання для реалізації мовленнєвої та соціокультурної змістових ліній на уроках української мови (за творчістю В. П. Бойченка)

*Діна Діордіца, методист кафедри
теорії й методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

Любов до рідної землі, до малої батьківщини – одне з найсвітліших почуттів, яке кожен із нас проносить крізь усе своє життя. Витоки

патріотизму починаються там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, де відчула красу і безмежжя рідного краю. Зразком Великого Соборника для нас постає багатогранна творчість Валерія Петровича Бойченка – споріднена душа для вчителів української мови і літератури. Ми спробуємо «розшифрувати» почуття неперевершеного майстра та ретранслювати його поетичне слово до учня.

Пропонуємо завдання для учнів 5–11 класів на основі творів В. П. Бойченка, які можна використати для реалізації мовленнєвої та соціокультурної змістових ліній на уроках української мови.

* Виразно прочитайте поезію. За допомогою словника поясніть лексичне значення слова БРУНАТНИЙ. Випишіть із поезії порівняльні звороти, поясніть розділові знаки.

*Любов – неначе вулик золотий:
До нього ми з тобою, наче бджоли,
Приносимо по краплі мед густий,
Облітуючи пагорби та доли.
Буває всяк на нелегких шляхах.
Нам без кінця – польоти і польоти,
Й лиш нам відомо, що медові соти –
Немов червоне й чорне в рушниках.
Брунатний взяток нам солодкий тим,
Що спільний він і в сонячній завії,
І тужної години безнадії:
Коли удвох, не гірке навіть дим.
Ген за рікою квітка розцвіла.
Знов летимо: крилечко до крила.*

* Прочитайте виразно поезію. Назвіть слова із м'якими приголосними і поясніть, чим позначена ця м'якість. Випишіть виділені слова та поясніть їх правопис.

*Тече крізь мене степ, як споконвічний шлях.
Над Бугом і Дніпром стоїть небесний безмір.
На диску сонячнім карбується курган.
І твердь земна довкруг просториться на безвік,
Важке земне ядро могутньо взявши в бран.
Тече вода річок, тече крізь серце й очі,
Немов прозорий час – без спини, без кінця.
В гущавині садів радіє птах співочий.
І холод перемін струмує до лиця.
Та ширшає душа, і тіло пламеніє,
У жилах – сонячна струмить речовина.
І кров моя гаряча багрянє
В земних судинах, як джерельна бистрина.
Над Бугом і Дніпром віки стоять шатрищем,*

*І чути: мов стріла, запущена з небес,
Крізь мене бистрий час несамовито свище,
І холодом заліз хизується прогрес.
Курить космічний шлях над мовчазним курганом.
Обличчям до небес росте душа в степах.
Пливе широкий степ думливим океаном.*

* Прочитайте виразно поезію. Випишіть слова з подвоєнням приголосних, поясніть їх правопис. Доберіть антонім до виділеного слова.

*Світання вже купалось у промінні.
Я відчинив у тихий сад вікно –
Війнуло в очі золотом осіннім,
Війнуло в душу, уляглося на дно...
Одринь, полине гірко-невблаганний.
Я в сад прозорий тихо увійду:
То не пожовклий лист яріє тьмяно –
То золоті плоди горять в саду.*

* Прочитайте виразно поезію. Випишіть речення з однорідними членами, підкреслити граматичну основу, поясніть правопис розділових знаків.

*До плину років доторкнуся душею –
Болить, наче солі на рану сипнув.
Учора лише починав одіссею,
Сьогодні – вже берег, і круча, і зсув...
Жовтіє при березі глина підтала.
Усі ви мої – і шляхи, й манівці.
І слово з душі обліта, облітає,
І там, де боліло, – рубці та рубці.*

* Прочитайте виразно поезію. Розкрийте основну думку поезії. Зробіть морфологічний розбір виділених слів. Підберіть синоніми до слова НЕЙМОВІРНИЙ.

*Променіє над мороком світло.
Сонце Землю бере в два крила.
Скільки весен на серці відквітло!
Тільки ж та, найясніша, – була?*

*Чисті руки твої – осіяння,
Дар небесний, безмовне «люблю».
Та, як рана, впече запитання:
Чи ж усе я віддав без жалю?*

Це життя, неймовірний дарунок,

*То цілую в уста, то клену.
Ти – свавілля, чи ти – порятунок?
Не сприйму.
Не скажу.
Не збагну.*

*** Прочитайте виразно поезію. Розкрийте основну думку поезії.
Утворіть усі можливі форми ступенів порівняння виділених слів.
Складіть і запишіть із ними речення.**

*Ми йдемо по вузькій стежині.
Тісно нам на безлюдді удвох.
Кожен душу хова в самотині,
М'яко стелиться вицвілий мох.
Впав листочок у воду імлисту,
У повільну її течію.
Страшно правду тобі розповісти.
Ще страшніше – почути твою.*

* Запишіть речення, укажіть у ньому головні члени речення і частини мови. Визначте час, число способ, особу головного члена.

*Не убий бездомної зозулі.
Не стопчи барвінку на межі.
Оленятко вбережи від кулі.
Річечку від смерті вбережи.
Не убий чуттів своїх глибинних –
Суму щастя й радості журби.
Зрослої у віковім борінні,
Власної душі не погуби.*

* Аудіювання

Осіння елегія

*Затуманено синяву димом густим:
Палить жовте бадилля мовчун-дідуган.
Скільки літ і століть обернулося в дим!
Ось і знову над лугом сивіє туман.
Віє свіжістю чиста вода у ріці,
І заріччя синіє пронизливо так...
Під терновим кущем, де сидять горобці,
Загубився без гички цукровий буряк.
Позгорталося листя старої верби.
Шурхотять посірілі сухі комиші.
Як же хочеться все таки мати в собі
Хоч краплину безсмертної тої душі...
Щоб за гранню, яка прохолодно війне,*

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

*Слідкувати за цим журавлиним ключем,
Завжди бачити небо, прозоре й ясне,
І пожовклий листок під терновим кущем.*

На кожне із запитань виберіть правильну відповідь.

1. Яким димом затуманено синяву?

- а) темним;
- б) їдучим;
- в) **густим;**
- г) сивим.

2. Де віє свіжістю вода?

- а) у річці;
- б) у морі;
- в) в океані;
- г) в озері.

3. Під яким кущем сидять горобці?

- а) калиновим;
- б) **терновим;**
- в) шипшиновим;
- г) бузковим.

4. Який синонім до слова вічної (душі) використовує автор

- а) невмирущої;
- б) нескінченої;
- в) нетлінної;
- г) **безсмертної.**

5. Листя якого дерева уже позгорталося?

- а) берези;
- б) дуба;
- в) **верби;**
- г) клена.

6. За яки ключем автору хочеться слідкувати

- а) качиним ;
- б) лебединим;
- в) **журавлиним;**
- г) лелечим.

* Прочитайте вірш. Випишіть виділені слова і доберіть до них синоніми.

Очеретина

*Цвітуть сніги, мов біла гречка.
Над ними – вицвіла блакить.*

*Десь тут сховалось озеречко –
Під кригою, під снігом спить.
Невже його зима захланна
В обійми закує навек?
Весна настане, й сонце гляне,
Немов гарячий сердолік.
Полого стелиться долина.
В снігу і верби, і трава.
Але суха очеретина
Тремтить без вітру і співа.*

* Прочитайте текст. Які почуття він у вас викликає? Доберіть заголовок. Доповніть текст розповіддю про улюблені українські пісні вашої родини.

Століття кривавої трагедії, безкінечні бої проти монгольських, татарських, турецьких, польських, московських та інших загарбників, віки мук на невольницьких торжищах трьох материків, безкінечні журба й чекання, надлюдське терпіння, незгасна надія й вибухи праведного гніву повстань – усе це закарбувалося в нашій пісні.

Поринаючи в українську народну пісню, ми поринаємо в глибини історії, людської душі, краси почуттів і переживань.

Освоюючи неміряні простори Дикого Поля, засіваючи хліб, жили наші предки воістину не хлібом єдиним. З народної пісні виросла наша література, наше мистецтво, а в цій пісні – безсмертя нашої рідної мови.

Валерій Бойченко

* Уважно прочитайте текст. Чи погоджуєтеся ви з думками автора? До якого інструменту, на вашу думку, подібні вірші Поета? Спробуйте написати продовження-пояснення думок автора.

За фахом він – викладач і перекладач з англійської. За покликанням – Поет. Автор тонкої проникливої лірики – інтимної, особистої, громадянської...

Музичний інструмент його вірша – на мою думку – орган. У ньому переплелися яскраве, хоч інколи стримане Почуття, високий, часом іронічний Інтелект з музикою степових вітрів, ароматами чебрецю і полину, гіркотою і свіжістю лиманської хвилі.

Та, пробачте – говорити про Поезію справжню буває важко. Як і пояснити, чому Валерій Петрович Бойченко, реальна людина ХХ сторіччя, у моєму розумінні, пов'язана з таким древнім поняттям, як «Оберіг».

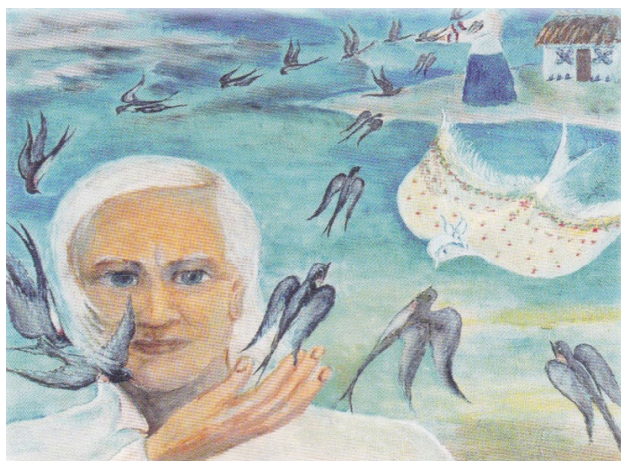
Євгенія Бондаренко

* Розгляньте уважно картину Євгенії Бондаренко «Валерій Бойченко. Поет»

Чи не здалось вам, що Поет нас до чогось закликає? Озвучте його слова. Доберіть співзвучний музичний фон.

* Прочитайте поезію і текст. Виправте орфографічні помилки

та поставте необхідні розділові знаки. Виконайте синтаксичний розбір виділеного речення, побудуйте його структурну схему; дайте загальну характеристику.

*Не убий бе..домної зозулі.
Не стопчи барвінку на м..жі.
Оленятко вб..р..жи від кулі.
Річ..чку від смерті вб..р..жи.
Не убий чут..ів своїх глибин..их –
Суму щас..тя й радості журби.
Зрослої у віковім борін..і.
Власної душі не погуби.*

Про любов до рідної землі кожен говорить по...своєму хтось прозою, хтось віршем, **хтось музичним твором чи маляр...с...ким полотном.** Хтось говорить по/шепки... Валерій Бойченко автор цих рядків, родом з/із Микола...вщ...ни міста Снігурівки. Був одним з/із засновників, головою ред/колегії та видавцем (П,п)росвітниц...кої газети Аркасівська вулиця потім (Г,г)оловою Миколаївського (О,о)блас...ного (О,о)б'єднан...я (В,в)сеукраїнського товарис...ва Просвіта ім. Т. Шевченка, (Л,л)ауреатом (Л,л)ітературної (П,п)ремії імені М. Аркаса.

Використана література

1. Бойченко В. П. Іскри / В. П. Бойченко. – К. : Молодь, 1972. – 48 с.
2. Бойченко В. П. Сонячні кола : поезії / В. П. Бойченко. – Сімферополь : Таврія, 1975. – 88 с.
3. Бойченко В. П. Поліття : поезії / В. П. Бойченко. – К.: Молодь, 1977. – 78 с.
4. Бойченко В. П. Багрянні колони : поезії / В. П. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1978. – 78 с.
5. Бойченко В. П. Широти : поезії / В. П. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1981. – 52 с.

6. Бойченко В. П. Світлі ріки : лірика / В. П. Бойченко. – К. : Рад. письменник, 1984. – 134 с.
7. Бойченко В. П. Доброта : поезії / В. П. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1987. – 127 с.
8. Бойченко В. П. Правий берег : лірика / В. П. Бойченко. – К. : Дніпро, 1991.–256 с.
9. Бойченко В. П. Птахи над полум'ям : поезії / В. П. Бойченко. – К. : Рад. письменник, 1989. – 108 с.
10. Бойченко В. П. Який широкий світ!: вірші / В. П. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1989. – 40 с.
11. Борискіна С. С. Творчі завдання краєзнавчої тематики – джерело формування духовно багатой творчої особистості. – Миколаїв, 2017.

Методична мозаїка до вивчення творчості Валерія Бойченка на уроках української мови

*Анастасія Кузнецова, старший викладач
кафедри теорії й методики мовно-
літературної та художньо-естетичної
освіти Миколаївського обласного
інституту післядипломної педагогічної
освіти*

Під *методичною мозаїкою* розуміємо мобільну систему вправ і завдань за однією навчальною темою, що можуть бути використані як окремо, так і в різних кількісних комбінаціях, а в умілих руках учителя-майстра – утворити цілісну картину продуктивної інтеграції літератури і мови. Методична мозаїка є гнучкою, тому залежно від теми, мети, завдань, типу уроку, вікової категорії здобувачів освіти й особистих дидактичних уподобань педагог може довільно рухати її складові – аналітичні, конструктивні й творчі вправи та завдання.

В основу запропонованої авторської методичної мозаїки покладено текст однієї поезії Валерія Бойченка – відомого письменника, публіциста, перекладача, краєзнавця, педагога і громадського діяча, чий твори гідно представляють Миколаївщину на літературній карті України.

Зважаючи на зміст вибраної поезії – «Слова правічні» – і порушені проблеми, радимо використати розробку в 10 класі під час узагальнення і систематизації знань про дієслово і його форми [3], хоча цю ж тему вивчають і в 7 класі [2].

○ **Вибіркова робота.**

Прочитайте виразно поезію Валерія Бойченка «Слова правічні»:

Поля засніжені – мов музика наспівна,

*При стежці, що упала на ріллю,
Слова іскрились, виведені рівно
Тонкою гілочкою: Я ТЕБЕ ЛЮБЛЮ.
Закрижаніле віття на калині
Подзванювало в тиші спроквола,
І ледь помітна у снігу стежина
Мене мовчазно через гать вела.
А рідний світ по небокрай довкола
Здіймався вежами посивілих тополь,
Що в кожній з них чиясь зоріла доля –
Уздовж доріг без ліку людських доль.
Щасливий той, хто в цім краю почався!
Вклонившись калиновому гіл्लю,
Це він правічним словом розписався
В снігах довічних: Я ТЕБЕ ЛЮБЛЮ. [1]*

Визначте кількість дієслів у тексті твору:

А) 9;   Б) 10;   В) 12;   Г) 13;   Д) 14.

Обґрунтуйте свою думку. Яких помилок можна припуститися під час виконання завдання?

Заповніть таблицю прикладами різних форм дієслова, виписавши їх із поезії.

Готова таблиця має такий вигляд:

<i>Інфінітив</i>	<i>Особове дієслово</i>	<i>Дієприкметник</i>	<i>Дієприслівник</i>	<i>Безособове дієслово</i>
–	Упала, іскрились, люблю, подзванювало, вела, здіймався, зоріла, почався, розписався	Засніжені, виведені, закрижаніле, посивілих	Вклонив- шись	–

○ **«Мовна лабораторія».**

Чи всі дієслівні форми є у вірші?

Які автор не представив? Спробуйте доповнити «пропущені» форми, зважаючи на лейтмотив поезії.

Поміркуйте, чи можна назвати дієслова на -ся в тексті твору Валерія Бойченка безособовими? Аргументуйте й проілюструйте свою відповідь.

Дієслова якого часу переважають у вірші?

Яке смислове навантаження вони несуть?

Яке дієслово використане у формі теперішнього часу? Випадково?

Доведіть свою думку, використовуючи текст поезії.

○ **Моделювання (робота в парах).**

Утворіть усі можливі форми дієслова люблю.

Варіант виконання:

Інфінітив – любити; особове дієслово – любимо; дієприкметник – люблячий, залюблений; дієприслівник – люблячи, полюбивши).

Позначте морфеми в утворених дієслівних формах.

Яке чергування відбувається? У межах якої морфеми? (б // бл у корені слів)

Які слова є змінними? Назвіть їхні закінчення.

Утворіть усі можливі способові форми дієслова любити.

Варіант виконання:

Дійсний – любив, люблю, любитиму; умовний – любив би; наказовий – люби, любімо, любіть).

Моделювання форми якого способу викликало складнощі? Чому?

Якої помилки можна припуститися? (граматичної кальки давайте любити).

Складіть текст допису в соціальну мережу на екологічну тему, використовуючи дієслова наказового способу І особи множини, зокрема любімо, ведімо, почнімо.

○ **«Лабораторія уважних» (робота в групах).**

Об'єднайте самостійно в групи за назвами форм дієслова.

Порівняйте запропоновані пари співзвучних слів (за текстом вірша Валерія Бойченка). Визначте, які з них є прикметниками, які дієприкметниками. Доведіть свою думку.

Засніжений – сніговий

Наспівна – наспівана

Закрижанілий – крижаний

Помітний – помічений

Посивілий – сивий

Щасливий – ошасливлений.

Сформулюйте правила розрізнення паронімічних прикметників і дієприкметників. Презентуйте їх у формі будь-якої візуалізації.

○ **Трансформація.**

Назвіть одиничні дієприкметники в поезії Валерія Бойченка.

Чи є в тексті дієприкметникові звороти? Як їх визначити?

Випишіть із тексту твору речення з дієприкметниками.

Доповніть (поширте) їх так, щоб вони стали ускладненими дієприкметниковими зворотами. Наприклад:

Поля засніжені – мов музика наспівна...

Поля, засніжені ранньою зимою, – мов музика наспівна...

Прокоментуйте розділові знаки в реченнях із дієприкметниковими зворотами. Від чого вони залежать?

Трансформації за варіантами:

І в. – випишіть речення з відокремленим дієприкметниковим

зворотом, перебудуйте його на речення з НЕвідокремленим зворотом.

II в. – випишіть речення з НЕвідокремленим дієприкметниковим зворотом, перебудуйте його на речення з відокремленим зворотом.

○ **Різнорівневі завдання.**

I рівень (3 б.) – випишіть із тексту поезії Валерія Бойченка «Слова правічні» всі дієприкметники.

II рівень (3 б.) – визначте їхні граматичні категорії.

III рівень (3 б.) – виконайте морфемний розбір трьох дієприкметників.

IV рівень (3 б.) – складіть свої речення з кожним дієприкметником. Зробіть повний синтаксичний розбір одного речення (на вибір).

○ **«Нарощення» (робота в мікрогрупах).**

Виконайте нарощення мовних одиниць за алгоритмом:

Дієслово – дієприслівник – дієприслівниковий зворот – просте речення, ускладнене дієприслівниковим зворотом.

Дієслова (за текстом поезії): співати, упасти, вести, здійматися, зорити, іскритися, любити, починатися.

Наприклад.

Починати

Починаючи

Починаючи читати українських авторів

Починаючи читати українських авторів, ми захоплюємося літературою.

Випишіть із вірша Валерія Бойченка речення з дієприслівниковим зворотом.

Позначте частиномовну приналежність кожного слова.

Виконайте морфологічний розбір дієприслівника.

○ **Творче завдання #мова_кольорова.**

Прочитайте виразно всю поезію.

Чи можна її зобразити в кольорах? Яких саме? Аргументуйте.

Що визначає ваш вибір?

Які слова в тексті асоціюються з кольорами?

«Розфарбуйте» першу строфу поетичного твору, за бажанням – увесь вірш.

Приклад виконання 1:

Поля засніжені – мов музика наспівна,
При стежці, що упала на ріллю,
Слова іскрились, виведені рівно
Тонкою гілочкою: Я ТЕБЕ ЛЮБЛЮ [1].

(Білий, блакитний
чорний
оранжевий
червоний)

Приклад виконання 2:

*Поля засніжені – мов музика наспівна,
При стежці, що упала на ріллю,
Слова іскрились, виведені рівно
Тонкою гілочкою: Я ТЕБЕ ЛЮБЛЮ [1].*

Зобразить (опишіть, намалюйте) емоції, викликані прочитанням цього вірша.

Отже, методична мозаїка за творчістю Валерія Бойченка сприяє не тільки розвитку предметних компетентностей здобувачів освіти, а й вихованню гармонійної, усебічно розвиненої особистості, здатної заглибитися в красу мистецтва взагалі й поетичного слова зокрема.

Використана література:

1. Бойченко В. Слова правічні В. Бойченко // Літературний Николаев. Літературно-художественный інтернет-журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litnik.org/index.php/poeziya/valerij-bojchenko-2>.

2. Українська мова 5–9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (за новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти): для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/exHRLiD>.

3. Українська мова 10–11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту (зі змінами, затвердженими наказом МОН від 14.07.2016 № 826): для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/DvvO4p4>.

Літературно-мистецьке середовище компетентного учня-читача як єдність урочної й позакласної діяльності

*Василь Шуляр, д.пед.н., доцент, професор
кафедри теорії й методики мовно-літе-
ратурної та художньо-естетичної осві-
ти, директор Миколаївського обласного
інституту післядипломної педагогічної
освіти, заслужений учитель України*

Одним із ключових механізмів формування літературної компетентності школярів є етап поєднання філологічних знань із їх власним досвідом у ситуації суб'єктної позиції під час позакласної освітньо-мистецької діяльності культурологічного спрямування. Власне таке спрямування посилить цілий ряд змістових ліній літературної освіти школярів, про які йшла мова вище.

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

Можливість такого поєднання забезпечується шляхом органічного поєднання філологічного («Мови і літератури») процесу в просторі освітньо-мистецького середовища навчального закладу різних типів (додаток 1). Моделювання такого середовища здійснюється шляхом розгортання 3-х напрямів діяльності:

- 1) філологічна, художньо-мистецька освіта старшокласників засобами предметів гуманітарного циклу;
- 2) дослідно-практична робота школярів у системі літературно-краєзнавчої діяльності;
- 3) науково-дослідна робота філологічного спрямування на уроках і в структурі наукового учнівського об'єднання, філії Малої академії наук.

Додаток 1

Рис. 1. Літературно-мистецьке освітнє середовище навчального закладу

Логічно маємо представити набір універсальних (специфічних) компетенцій читача, які забезпечать формування й акме-розвиток літературної компетентності школярів. До переліку універсальних (специфічних) компетенцій учня-читача можуть бути включені: прогностична, проєктувальна, *конструкторська*, *когнітивна*, візуалізаційна, *риторична тощо*. Набір компетенцій залежатиме ще й від профільних напрямів старшої школи, виконання специфічних видів роботи, методів і прийомів, які забезпечуватимуть філологічну, освітньо-мистецьку діяльність школярів. Можлива логіко-семіотична модель літературно-мистецького освітнього середовища навчального закладу подано в додатку (рис. 1).

Змістове наповнення зазначених компетенцій на стикові літературних знань, власної читацької діяльності, літературно-мистецької творчості може розумітися так:

- **Прогностична** – здатність до передбачення майбутнього кінцевого результату читацької діяльності або/і літературної творчості, дослідно-практичної чи науково-дослідної роботи, проєкту шляхом цілеутворення, постановки мети й завдань у досягненні бажаного кінцевого продукту на основі попередньо заданих (визначених) критеріїв (опис-коментар нами подано вище – прим. наша).
- **Проєктувальна** – здатність намічати, окреслювати план спільних дій членів групи, колективу (чи своїх власних) щодо вивчення вибраної літературної теми, підготовки конкретної роботи, розроблення проєкту, шляхи досягнення.

Проєктування може бути тільки теоретичним, тобто підготовлене на папероносіїв чи/і в комп'ютерному варіанті без потреби до озвучення, захисту чи впровадження в практичному житті. Конструювання передбачає обов'язкове втілення напрацьованого в практику діяльності людини, організації, установи тощо.

- **Конструкторська** – здатність читача до раціонально-доцільної розробки літературної, наукової теми, реального втілення в практичній діяльності як матеріалізований продукт.

Наприклад, у читацькому житті школяра: реферат може бути підготовлений, але він не потребує озвучення чи захисту; зібраний краєзнавчий матеріал не матеріалізовано в посібник, аудіо-відеофрагмент (фільм) – це вияв здатності учня до проєктувальної діяльності. Конструкторська компетенція читача матиме ознаки, коли, наприклад, той же написаний реферат, проєкт не тільки буде озвучено, захищено, а й використовуватиметься вчителем, учнями під час розгляду літературної теми в наступні роки, подаватиметься на виставки, презентації, конкурси тощо.

Ми можемо також говорити про сформованість в учнів-читачів проєктно-конструкторської компетенції, бо часто їх розмежувати або не можемо, або й немає в цьому потреби.

- **Когнітивна** – здатність читача розширювати, поповнювати та поглиблювати свої знання про автора, персонажів художнього твору, до поступового входження читацької свідомості в художній світ твору, змодельовану картину життя письменником.

Набуваючи читацького та життєвого досвіду, когнітивна компетентність забезпечуватиме формування вміння не тільки розуміти задум автора, а й бажання продовжити його, матеріалізуючи у власний текст відповідно до жанрово-стильової манери письма автора, збагачуючи себе як інтелігентну Людину-Читача.

- **Візуалізаційна** – здатність школяра самостійно добувати, аналізувати, відбирати, кваліфіковано моделювати та ефективно використовувати/застосовувати інформацію під час підготовки науково-дослідної роботи, проекту тощо, де посередниками будуть наочні та технічні засоби, інформаційні технології, мультимедіа-ресурси тощо.

Реалізація візуальної компетентності суб'єктами педагогічного процесу сприятиме їхньому професійному зростанню та духовно-естетичному збагаченню, допоможе бути конкурентоспроможними, мобільними і гнучкими у швидкозмінному соціумі, світі, здатним конструктивно й толерантно входити в міжкультурний простір.

- **Риторична** – здатність старшокласника-дослідника виявляти знання з досліджуваної проблеми, демонструвати навички пошуково-аналітичної діяльності читача як критика, літературознавця, яка засвідчить ефективність, успішність і результативність стратегії, тактики, відібраних засобів підготовки роботи, мовленнєво-поведінкових дій у відповідності до заданої прагматичної культурно-комунікативної мети.

Реалізація означеної компетенції учня-старшокласника матеріалізується в текст наукової роботи (реферат, дослідження, курсова робота, проект), який представляється в писемній формі й виголошується під час публічного захисту (усне мовлення).

- **Самовдосконалення** – здатність і потреба учня-Людини-читача, спрямовані на освоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції й самопідтримки, на неперервне самопізнання, розвиток особистісних якостей, формування психологічної грамотності, культури мислення й поведінки як засобами літературно-мистецьких творів, науковими працями, так і прикладами життєвих ситуацій.

Важливо загострити увагу читачів на проблемі формування й розвит-

ку дослідно-практичних, науково-дослідних, творчих здібностей учнів. Вона стала предметом вивчення багатьох учених (Н. Лейтес, В. Моляко, П. Підкасистий, Я. Пономарьов, Н. Тализіна, Г. Щукіна). Серед психологів плідно розробляли проблему Л. Виготський, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, філософ Г. Щедровицький. Своєвідображення знайшла в науці методика викладання рідної мови. Лінгводидактичні аспекти цієї проблеми цікавили О. Біляєва, М. Вашуленка, Л. Скуратівського, О. Кучерук, В. Федоренка, Г. Шелехову, Л. Шевцову та ін. Методисти літератури також не обійшли своєю увагою означене питання: Н. Волошина, М. Корпанюк, Л. Мірошніченко, О. Ісаєва, Є. Пасічник, Б. Степанишин, Г. Токмань.

Спираючись на концепцію навчальних методів І. Лернера і М. Скаткіна, в основі якої лежить характер пізнавальної діяльності дітей, ми вважаємо, що важливу роль у розвитку творчої самостійної діяльності школярів відіграє саме дослідницький метод.

Метод дослідження, або відкриття, або «розв'язання проблем», є основоположним у методиці творчого навчання, тобто навчання як творчого процесу відкриття дитиною світу. Одним із перших прихильників методу дослідження як провідного в навчанні дітей можна вважати Яна Коменського; важливість його підкреслювали й вітчизняні педагоги та психологи ХХ ст. Найпалкішими пропагандистами активних методів навчання, що передбачають відкриття (дослідження), були Григорій Ващенко, Василь Вахтеров. Перший запропонував чітку класифікацію методів, що забезпечать поєднання активних і пасивних в організації дослідно-пошукової діяльності школярів, акцентуючи увагу власне на активних формах організації пошуку, здобуття інформації.

На переконання Василя Вахтерева, потрібно «викликати» в мозку учня той розумовий процес, який переживає творець і винахідник певного відкриття чи винаходу [с. 145–149]. Учені акцентували виняткову важливість розумових умінь школярів: уміння аналізувати, порівнювати, комбінувати, узагальнювати і робити висновки; уміння користуватися прийомами наукового дослідження бодай на елементарному рівні.

Для оволодіння цими вміннями, потрібно застосовувати евристичний (а не дидактичний) метод викладання та учіння: учитель ставить ту чи іншу проблему, дає матеріал, а учень сам, власними зусиллями відшукує, відкриває те, що було відкрито чи винайдено до нього. За таких умов будуть витримані фасилітативні стосунки між суб'єктами й об'єктами навчально-пізнавального процесу. Таким чином нами будуть закладені основи формування у школярів умінь і навичок дослідницької роботи в системі особистісно зорієнтованого навчання. Тоді учень буде не пасивним об'єктом, а суб'єктом процесу навчання й учіння, головною діючою фігурою всього навчально-виховного процесу.

Вище назване є головною вимогою нашого часу. Фактом сьогодення є те, що в ХХІ ст., мабуть, уперше в історії людства **покоління ідей, покоління речей змінюються в часі швидше за людину**. Тому навчальний процес слід спрямовувати не тільки на засвоєння базових знань, а й на **набуття учнями вмінь та навичок самостійно засвоювати нову ін-**

формацію впродовж усього життя, умінь ефективно використовувати й застосовувати отримані знання в практичній діяльності. Важливо зазначити, що напрацьоване учнем, його вироблений науковий продукт повинні знайти своє втілення, реалізацію в подальшому. Якщо старшокласник бачить, що підготовлена ним робота затребувана, то очевидним є посилення його мотиваційної сфери. Це також сприятиме формуванню особистості, яка здатна бути самодостатньою, самостійно вирішувати професійні і життєві проблеми, а значить бути конкурентоспроможною.

Методологічною основою такої системи має стати концепція сучасної філософії про людину як носія сукупності суспільних відносин, де вона є суб'єктом діяльності, пізнання і спілкування. Власне засвоєння учнями старшої школи різних видів діяльності забезпечуватиме їх мотиваційно-оцінний, навчально-пізнавальний, діяльнісно-пошуковий і контрольно-рефлексивний аспекти навчання в профільній школі, сприятиме їх особистісно фаховому виборі та майбутньому самоутвердженню в обраній професійній сфері.

Важливо витримати принцип наступності у формуванні креативного учня-читача як в урочній, так і в позакласній діяльності. Формування вмінь і навичок дослідницької діяльності учнів основної і старшої школи (до- профільні і профільні класи) є актуальним і є логічним продовженням шляхом:

- постановки проблемних питань та створення проблемних ситуацій на всіх етапах дидактично-мистецької структури уроку/заняття літератури;
- творчого використання суперечностей, що закладені були самим змістом чи/і формою художнього твору, літературно-критичним матеріалом, системою художніх образів чи наявністю неоднозначних філософських та моральних проблем твору;
- ефективного застосування візуальних засобів навчання на семінарсько-практичних заняттях, уроці-конференції чи на етапі узагальнення й систематизації набутих знань і вироблених навичок;
- доречного використання інформаційних і педагогічних технологій навчання у процесі літературно-мистецької освіти школярів.

Структура дослідницько-пошукової діяльності учня-читача (ДПДЧ) у процесі вивчення літератури має такі компоненти:

- 1) суб'єкти/об'єкти ДПДЧ (*ними можуть бути як учень-читач, так і група однокласників, які працюють із літературно-мистецьким матеріалом, визначивши об'єкти дослідження, систему цілей і шляхи, засоби досягнення*);
- 2) потреби і мотиви ДПДЧ (*навчально-пізнавальні потреби не стільки в розв'язанні проблеми, скільки як набуття дослідно-пошукового досвіду учня-читача; стимулювання шляхом уведення школяра в неоднозначно досліджуваний літературно-мистецький простір із наявною новизною, складністю, невідповідністю та наявністю*

протирич у тій інформації, що сприятиме пробудженню активності та приведе до високих пізнавальних досягнень);

- 3) система навчально-пізнавальних цілей ДПДЧ (*здатність вибудувати систему підрядних і супідрядних цілей та завдань, набуття дослідницького досвіду у відповідності до об'єкта та суб'єкта досліджуваної проблеми з акцентом на занурення читача в інформаційно-насичений літературно-мистецький простір);*
- 4) об'єкт і предмет ДПДЧ (*формування компетенцій щодо роботи з художніми, літературно-критичними текстами, які виступатимуть як результат творіння людського духу й перебуватимуть у ролі об'єкта-посередника між суб'єктно-об'єктними стосунками дослідно-пошукової діяльності учнів-читачів);*
- 5) засоби ДПДЧ (*наукові джерела; літературно-мистецька спадщина письменника; епістолярій митця, архівні матеріали; спогади рідних, близьких, очевидців та ін.);*
- 6) процес ДПДЧ (*підсистема пошуку інформації та її інтелектуального придбання; підсистема оброблення здобутої інформації, її перетворення і використання одержаних знань під час вироблення дослідницько-пошукового, читацького продукту діяльності);*
- 7) умови та стимули ДПДЧ (*фізичні умови: відповідність інтелектуально-вольовим, фізичним можливостям/неможливостям до такого виду діяльності; відсутність достатньої кількості матеріалів, технічних засобів для проведення роботи тощо; соціальні умови: суспільний вплив на проведення чи/і заборону дослідно-пошукової діяльності взагалі й читацької зокрема; система вимог і стимулів до такого виду діяльності; ініціювання займатися таким видом діяльності зі сторони вчителя-словесника, стимулювання та заохочення; окреслення перспектив і наукових (практичних) вигод від такого виду діяльності тощо);*
- 8) результати ДПДЧ (*прямі продукти дослідно-пошукової діяльності читача: нова інформація про плановані досліджувані об'єкти; нова інформація про об'єкти, які не були предметом спеціального дослідження, побічний продукт передбачає виконання функції як побічного, так і прямого. Залежить це від тої мети, що ставив перед собою дослідник).*

суб'єкти/об'єкти ДПДЧ	потреби/мотиви ДПДЧ	система цілей ДПДЧ	об'єкт і предмет ДПДЧ
засоби ДПДЧ	процес ДПДЧ	умови і стимули ДПДЧ	результати ДПДЧ

Рис. 2. Структура дослідницько-пошукової діяльності учня-читача (ДПДЧ)

Педагогічні можливості дослідницької методики:

- сприяє формуванню вмінь і навичок самостійної роботи, готує учнів

до здобуття знань самостійно (учні вчаться прийомам пошуку додаткової інформації, а значить роботі з бібліотечними довідниками, каталогами, словниками, енциклопедіями; оволодівають прийомами стислою і раціональною запису, виписки, анотації, конспекту, реферату тощо);

- стимулює учнів до того, щоб не обмежуватися поверховим сприйняттям будь-якого навчального матеріалу, а глибше осмислити прочуте, прочитане, побачене;
- удосконалює аналітико-синтетичне мислення школяра, вміння зіставляти й порівнювати, уявляти й систематизувати уявлене;
- інтенсифікує творчий потенціал дитини, її здібності до імпровізації, інтерпретації та оцінювання певних фактів.

У цьому розділі представлено моделі позакласних і позашкільних занять за творчістю Валерія Бойченка. Запропоновані моделі відповідають першому напрямку створюваного освітньо-культурологічного середовища: **філологічна, художньо-мистецька освіта старшокласників засобами предметів гуманітарного циклу** (див. рис. 1). Решта напрямів – це перспектива для філологів і шанувальників творчості В. П. Бойченка.

Для професійного самовдосконалення важливо мати модель для самооцінювання проведеного позакласного/позашкільного заняття. То ж для зацікавленого читача подаємо таку технологічну модель.

ОРІЄНТОВНА ПРОГРАМА СПОСТЕРЕЖЕННЯ, АНАЛІЗУ, ОЦІНЮВАННЯ ПО-
ЗАКЛАСНОГО ЗАНЯТТЯ/ЗАХОДУ
З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Дата відвідування: «__» _____ 20__ року

_____
прізвище, ім'я студента-практиканта, група

Мета відвідування: _____

Тема/назва, форма проведення
позакласного заняття/заходу _____

№ з/п	Методичні вимоги до організації і проведення позакласного заняття/заходу з української літератури	Бали: 0-3	Словесна лаконічна оцінка: враження, зауваги, побажання, висновки
I. Тема/назва заняття/заходу			
1.	Актуальність і вмотивованість		
2.	Відповідність літературно-віковому розвитку		
3.	Урахованість запитів й інтересів учнів-читачів		

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

4.	Участь учнів-читачів у виборів, уточненні, доповненні, варіантах теми		
5.	Виправдана традиційність, нестандартність, інноваційність формулювання		
II. Аксиологічна складова заняття/заходу			
6.	Чіткість і конкретність пізнавальної, виховної мети та завдань		
7.	Значимість й актуальність запропонованої ціннісної моделі		
8.	Участь школярів у виокремленні складових загальної ціннісної моделі формування особистості читача-Людини		
9.	Участь учня-читача в побудові власної моделі ціннісних пріоритетів Я-особистості		
10.	Спрямованість на підвищення рівня вихованості Я-читача як людини культури		
III. Форма проведення та організація співпраці суб'єктів заняття/заходу			
11.	Доцільність запропонованої/обраної форми		
12.	Відповідність особливостям літературного розвитку учнів-читачів		
13.	Узгодженість дій учасників літературно-мистецького дійства до і під час заняття/заходу («рада справи», ініціативна група, штаб підготовки, комітет проектування)		
14.	Урахування можливості активної участі в обраній формі всіх або/і більшості учасників		
15.	Доцільність вибору, якість виготовлених наочних засобів, оптимальність у відповідності теми, змісту та форми		
IV. Підготовка літературно-мистецького заняття/заходу			
16.	Наявність і продуманість плану або/і програми його підготовки, проведення		
17.	Чіткість у розподілі «ролей» між учасниками, конкретність доручень		
18.	Конкретність кінцевої пізнавально-виховної мети учасників заняття/заходу		
19.	Урахування естетичних вимог, етичних норм		

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

20.	Дотримання санітарно-гігієнічних вимог, ТБ у період підготовки та проведення заняття/заходу в класних та позааудиторних умовах		
V. Проведення літературно-мистецького заняття/заходу			
21.	Організованість, чіткість і своєчасність початку		
22.	Естетичність оформлення, відповідність санітарно-гігієнічним вимогам, раціональність використання наочних засобів, ТЗН		
23.	Доцільність відбору методів і методичних прийомів у реалізації мети		
24.	Наявність елементів дискусії, проблемності, відвертої розмови суб'єктів заняття/заходу		
25.	Достовірність, науковість, емоційна насиченість літературно-мистецького дійства фактами, прикладами		
26.	Зв'язок літературно-мистецького матеріалу з життям, опора на читацький/глядацький і життєвий досвід учнів		
27.	Спрямованість на розвиток особистості, загальнолюдських або/і національних рис, на підвищення загальнокультурного рівня розвитку		
28.	Сприяння у вибудові власної аксіологічної моделі Я-особистості		
29.	Увага, зацікавленість, дисциплінованість, активність учасників літературно-мистецького дійства		
30.	Забезпечення фасилітативних стосунків у спілкуванні всіма учасниками літературно-мистецького дійства, роль кожного в підготовці та проведенні заняття/заходу		
VI. Загальні висновки підготовки та проведення заняття/заходу			
31.	Реалізація пізнавальних можливостей літературно-мистецького заняття/заходу		
32.	Реалізація розвивальних можливостей літературно-мистецького заняття/заходу		

МЕТОДИЧНІ МОДЕЛІ ЗАНЯТЬ ІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО
КРАЄЗНАВСТВА (за творчістю В. Бойченка)

33.	Реалізація виховних можливостей літературно-мистецького заняття/заходу		
34.	Заохочувальне оцінювання діяльності вчителя літератури (0-1 б.)		

Загальні висновки (можливі мовні конструкти для використання під час характеристики відвіданого заняття/заходу)

- забезпечує креативний розвиток Я-особистості читача засобами відібраних фактів із літератури, прикладів мистецтва тощо;
- розвиває уміння бути толерантною, гуманною, демократичною Я-особистістю;
- виробляє навички бути успішною людиною в житті і в майбутній професійно-фаховій сфері діяльності;
- формує в учнів-читачів засобами літературно-мистецького матеріалу ціннісне ставлення до суспільства і держави;
- набувають умінь естетично переживати почуте/побачене/ підготовлене/проведене та формує відповідні смаки;
- формує громадянську позицію; розвиває почуття власної гідності, морально-вольові якості; поглиблює світ уявлень про ...; розвиває почуття співпереживання за ...; забезпечує формування свого фізичного, психічного, соціального «Я»; поглиблює почуття відповідальності за свої дії, дії друзів, колективу; формування в учнів трудових навиків і шанобливого ставлення до людей праці ... (та інші варіанти).

Примітка. Рівні реалізації змістових компонентів заняття/заходу з літератури:

- *недопустимий* – 0 б.; - *критичний* – 1 б.; - *достатній* – 2 б.; - *оптимальний* – 3 б.

Ефективність заняття/заходу вираховується за формулою:

$$Ez = \frac{\text{сума набраних балів}}{\text{максимально можлива кількість балів}} \times 100$$

Якщо	Eз до 85 % і відсутні 0 -	заняття «відмінне»	«Оп»
	Eз від 65 % до 84 % -	заняття «хороше»	«Д»
	Eз Від 45 % до 64 % -	заняття «задовільне»	«К»
	Eз Менше 45 % -	заняття «недопустиме»	«Н»

Отже, ефективне формування літературної компетентності випускника-читача багато в чому залежить від мобільної, гнучкої, продуманої системи органічного поєднання урочної й позакласної діяльності всіх суб'єктів навчально-пізнавального процесу. Тільки за таких умов здатність школярів до ефективною і продуктивною літературно-мистецькою

діяльності в різних соціально-значущих ситуаціях буде високою, забезпечуватиме їх навчання впродовж усього життя й досягнення своїх (на сьогоднішній день) акме-вершин. Результати такої органічної роботи автор описав у публікаціях [525; 537; 542]. Для позакласної і позашкільної літературної освіти школярів важливим є використання місцевого матеріалу – творів письменників-краян. Останнє посилить національно-патріотичну складову формування Людини Культури, яка здатна цінувати чуже і шанувати та примножувати рідне, національне.

Використана література:

1. Шуляр В. І. Вивчення літературної теми: методика і технологія (за творчістю П. Куліша і Марка Вовчка) / В. І. Шуляр : навчальний посібник : Бібліотечка «Дивослово». – 2010. – № 3. – 56 с.

2. Шуляр В. І. Дослідно-пошукова робота учня-старшокласника в системі Малої академії наук України: методика, технологія, поради // Мала академія наук : науково-дослідна робота (відділення філології та мистецтвознавства) / Т. Д. Кремінь, В. І. Шуляр : навчально-методичний посібник. – Миколаїв : Іліон, 2008. – 112 с.

3. Шуляр В. І. Інноваційна науково-педагогічна діяльність у системі підготовки компетентного фахівця-філолога / В. І. Шуляр // Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку. Миколаївська область. – К. : Знання України, 2010. – Розд. 5. – С. 277–293.

4. Шуляр В. І. Компетентний випускник-читач : модель, система компетенцій, критерії оцінювання (літературний компонент освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної освіти) : науково-методичний посібник / В. І. Шуляр. – Миколаїв : вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – 64 с.

5. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 348 с.

6. Шуляр В. Історіософська лірика Дмитра Кременя : методика вивчення / В. Шуляр, Є. Горкуша. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2008. – 134 с.

7. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія : монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.

8. Шуляр В. І. Урок літератури в умовах 12-річної школи: 5–9 класи : методичний посібник / В. І. Шуляр. – [2-ге видання]. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2008. – 284 с.

Усний журнал «До краю рідного я доторкнувся душею».
Проблеми екології у творчості
Валерія Бойченка

*Ірина Лашко, учитель української мови і
літератури Новоолександрівської ЗЗСО І-
ІІІ ступенів Єланецької селищної ради*

Урок літератури рідного краю у 10 класі.

*Не убий бездомної зозулі.
Не стопчи барвінку на межі.
Оленятко вбережи від кулі.
Річечку від смерті вбережи.
Валерій Бойченко*

Мета літературної освіти: розширити знання учнів про життя та творчість В. Бойченка, ознайомившись зі збіркою «Правий берег», розкрити образ природи у творчості поета; розвивати вміння аналізу ліричних творів, удосконалювати навички виразного читання; виховувати екологічну культуру школярів, любов до природи.

Цілі: знати основні відомості про творчу спадщину митця; уміти схарактеризувати ідейно-стильові особливості його поезій.

Завдання: виділяти й пояснювати засоби поетичної мови, засоби фольклорної поезики, визначати віршовий розмір; виділяти і коментувати екологічні мотиви, відшукувати образну деталь, пояснювати її роль; пояснювати художні засоби; висловлювати власні судження з приводу художніх особливостей поезії митця.

Змістові лінії літературної освіти:

- вільне володіння матеріалом та навичками різних видів аналізу;
- реалізація своїх читацьких компетенцій;
- здатність використовувати можливі міжпредметні зв'язки;
- відповіді на запитання;
- набуття досвіду планування й організації своєї читацької діяльності.

Компетенції учня-читача:

домінувальні: читацька, креативна, комунікативно-мовленнєва;
фонові: інформаційна, фасилітативна, візуалізаційна.

Тип і різновид уроку – ЛРК (урок – усний журнал).

Теоретико-літературні поняття: синтаксичні фігури, тропи (повторення).

Міжпредметні зв'язки: музичне мистецтво (запис звуків шуму лісу, фонові музика для віршів, пісня «Берізонька»), образотворче мистецтво.

Наочні засоби навчання: база даних, портрет письменника, репродукції картин: О. Головін «Берізки», Д. Артим «Калинонька».

світлини природи, мультимедійні слайди, збірки поезій В. Бойченка, учнівські ілюстрації, фотороботи, виставка літератури.

Варіативне домашнє завдання: Знати основні відомості про митця. Створити етюд про природу.

II. КОМПОЗИЦІЯ ТА СЮЖЕТНО-ЗМІСТОВІ ЛІНІЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

Зачин уроку

(Виходять дівчина в українській сорочці, уквітчаній квітами, та хлопець у вишитій сорочці).

Мавка. Ох, як я довго спала!

Лукаш. Довго!

Вже сон-трава перецвітами стала,
От-от зозуля маслечко сколотить,
В червоні черевички убереться
І людям одмірятиме літа.

Мавка. А хто мене збудив?

Лукаш. Либонь, весна.

Мавка. Весна ще так ніколи не співала, як от тепер.

Чи то мені наснилось?

Лукаш. Та ні, вже весна. Зараз я почастую тебе березовим соком.

Мавка. Не руш! Не руш! Не рїж, не вбивай!

Лукаш. Та що ти, дівчино! Чи я розбійник.

Я тільки хотїв вточити тобі соку з берези.

Мавка. Не точи, це кров її. Не пий же крові з сестроньки моєї.

Вона жива, вона все відчуває.

Учениця читає вірш В. Бойченка «Словник дерев».

СЛОВНИК ДЕРЕВ

*Благословенна мить занурення у праліс!
Душа притихла, занімів язик.
Іще ніколи так у серце не вбиралась
Розмови цих дерев – увесь живий словник.
Як хороше, що нам з весною зеленіти,
Коли живим вогнем пружні гілки горять,
Коли беруть в полон розлогі трави й віти,
Коли сміється нам зелена благодать.
Ще прастара верба схиляється над рінню,
Ще світиться трава й шепочуть комиші...
Іще словник дерев не мертвою латинню –
Промовою звучить натомленій душі.*

Мавка. Прислухайся, про що наспівує клен свій берізці.
(пїсня «Берізонька»)

Виконує учень у костюмі клена. На мультимедійній дошці демонструється відео без звуку. https://www.youtube.com/watch?v=CwiWhSlHiwI&list=RDCwiWhSlHiwI&start_radio=1&t=81

*На крутому схилі зелен-клен стояв
Берізоньку білу ніжно він кохав.
І як тільки вечір тихий наставав,
Молодій берізці ніжно він співав:
Приспів:*

*«Берізонько мила, я тебе люблю.
Я тобі дарую всю любов свою.
Без твого кохання пропадаю я.
Берізонько мила, будь навек моя».*

*Як, бувало, вітер листячко здіймав,
Клен свою берізку листям захищав.
А як тільки вечір тихий наставав,
Молодій берізці ніжно він співав.
Приспів:*

Лукаш. Березу ти сестрою називаєш! Хто ж ти така?

Мавка. Я – Мавка, лісу чарівне створіння.
Я – від струмка, від пташки, від коріння.
Я – від стебельця, квітки та мурашки,
Одній за всім мені доглянуть важко.
Природу разом треба берегти,
Адже із нею стільки вам іти,
Тоді у веселковому розмаї
Зелений колір дружню засіє

Вступне слово вчителя до учнів-читачів.

Любов до природи, бережливе ставлення до неї тісно пов'язуються з поняттям «батьківщини». Шанувати природу неможливо без глибоких знань про навколишній світ.

Калина під вікном рідної оселі, тополя на околиці села, лелече гніздо на клуні, жеботлива криничка при перехресті доріг, терпкий запах лісової конвалії – усе це спогади нашого дитинства, наш духовний світ, з якими ми вирушали чи маємо вирушати в життя. Знати, а тим паче берегти ці нетлінні критерії – наш святий обов'язок. Людина, котра не засвоїла таких духовних цінностей, не перейнялася любов'ю до природи, рано чи пізно стане брутальним споживачем.

А між іншим, культура людини складається з багатьох чинників, серед яких особне місце займає наше ставлення до природи.

Тема природи хвилює багатьох українських письменників. Актуальною вона є і у творчості письменників Миколаївщини. На виставці представлені твори письменників рідного краю, з якими пропоную вам ознайомитись у позаурочний час.

- Назвіть відомих вам письменників нашого краю, які писали про природу.

(Відповіді учнів)

Але найяскравіше проблеми екології висвітлені у творчості Валерія Бойченка.

Основна частина

II. Орієнтаційно-прогностична лінія літературної освіти.

Повідомлення теми уроку вчителем, визначення особистісно-важливих цілей діяльності.

Словникова робота. Тлумачення поняття «екологія».

Проблемне питання: Чому поет у своїх творах приділяє велику увагу проблемам екології?

- **Умотивування наступної діяльності вчителем або/і школярами.**
Сторінка перша «Не обійду чужої муки».

Завдання для класу: запишіть основні збірки віршів В. Бойченка.

1. Виразне читання вірша Бойченка «Не обійду чужої муки»
2. Повідомлення учнів про життя і творчість Бойченка з використанням мультимедійних слайдів.

<https://infourok.ru/prezentaciya-vboychenko-vidnini-i-nazavzhdi-literatura-ridnogo-krayu-1054634.html>

Кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

III. Проективно-операційна лінія літературної освіти.

Сторінка друга «До краю рідного я доторкнув душею».

Завдання для класу: визначте, які екологічні проблеми порушує автор у своїх віршах.

Короткі відомості про збірку «Правий берег».

Книжки В. Бойченка виходили кожні два роки: «Червоні колони», «Широти», «Світлі ріки», «Доброта», «Птахи над полум'ям», томик вибраного «Правий берег»... Навіть у назвах книжок поет акцентує увагу на екології, по-простонародному кажучи – на збереженні всього живого, усього трепетного, суцього в душі й на цій немилосердній землі. Збірка «Правий берег» вийшла друком у 1991 році в Києві. Вона містить громадянську та філософську лірику.

Також до збірки ввійшли вірші на екологічні теми.

- **Мелодекламація.**

Школярі виразно читають й аналізують вірші екологічного спрямування під музичний супровід.

Завдання учням:

Після кожної прослуханої поезії висловити думку:

- Які роздуми, почуття, переживання виникли у вас під час слухання цих поезій?
- Визначте тему та головну думку прослуханих віршів.
  - До якого виду лірики належать ці поезії?
  - Назвіть художні засоби.

- Визначте розмір поезій.

Виразне читання вірша «Стара лісосмуга».

Автор наголошує на користі лісосмуг у степу. Вони служать захистом полям від вітрів, поповнюють повітря киснем. Нарешті, є затишком і холодком для людини у спекотну погоду. Та не завжди розуміє це людина, безжалісно вирубуючи та знищуючи дерева. Поет порівнює стару лісосмугу із піхотою, скіфами, козацьким оселедцем, яким доводиться самотійно і міцно триматися корінням землі, щоб вижити у бурхливий час НТР.

В. Бойченко засуджує людську жорстокість і у вірші «Квітни, калино». Він звертається до калини, як до живої істоти, тим самим закликає нас відчувати біль калини, яка у будь-який момент потерпає від леза сокири.

Виразне читання вірша «Квітни, калино».

Поет – усе та ж степова трава, річкова вода, котрій болять, що її нищать, нівечать і за беззахисного крука чи сайгака, вбитого стрілою скіфа чи кулею сучасного бракон'єра. Полюють усі, полюють на всіх, але болять у поета душа за все знищене. Ми вже майже загубили екологію, ми вже боїмося вголос ужити словосполучення «екологія душі», а він усе ще стукає у «двері Бога», тобто до людської душі.

Виразне читання поезії «Крук на снігу»

Вірш складається із двох частин. Друга продовжує зміст першої. Поет висловлює стурбованість та занепокоєння ситуацією зі знищенням птахів. Зображує все більше і більше віддалення людини від природи, існування людини за «чистими шибам», яка не переймається проблемами природи, а готує динаміт для гучного вибуху. Людина – це частина природи, а не її господар. Але чомусь

люди забувають про це, вважаючи себе господарями. Автор недаремно зображує мертвого крука на фоні білого іскристого снігу. Такий контраст заставляє замислитись над проблемами екології, які полягають у забрудненні повітря, шкідливих викидах атомних станцій, хімічному отруєнні навколишнього середовища, якого не можуть витримати ні тварини, ні рослини.

- **Узагальнення та систематизація читацьких вражень, літературознавчих компетенцій старшокласників.**

- Над якими екологічними проблемами заставляють нас замислитись вірші В. Бойченка? (Відповіді учнів).

Сторінка третя «Не залишаймося байдужими»

Учитель. Тема природи рідного краю продовжує хвилювати дедалі більше наших сучасників. Тому третя сторінка нашого уроку «Не залишаймося байдужими» присвячена творчості наших односельців. Надаємо слово учням, які готували цю сторінку.

Завдання для класу: яким настроєм пронизаний виступ групи учнів і які мотиви звучать у їх творчості?

1. Учениця. Я хочу прочитати свій власний вірш, у якому я намагалась передати свою любов до природи рідного краю. Якщо кожен із нас з любов'ю погляне навколо, відчує душею кожне дерево, кожна квіточку, якщо перейматимемось проблемами природи, то їх, звичайно ж, стане менше.

2. Учень. Я дуже люблю багато часу проводити на природі. Люблю милуватися ї красою. У будь-яку пору року знаходжу щось прекрасне. Такі моменти обов'язково мають залишатися у пам'яті. Тому почав займатися фотографією. Пропоную невелику презентацію моїх робіт.

Звучання пісні О. Сичова «Мій край» під час презентації фоторобіт «Мій рідний край».

3. Учень. Хтось мріє побувати в Англії, хтось – побачити Ейфелеву вежу, а моя мрія дуже проста, і я думаю, що здійсненна. Я хочу, щоб наше село процвітало, з кожним днем ставало все гарнішим. І куди б не закинула нас доля, ми могли повернутися до рідного села, де б нас зустрічали і ставок, і лісок, і гарне безмежне поле. Свої мрії я втілюю на папері за допомогою фарб.

Персональна виставка малюнків «Здійснення мрій».

Відповіді учнів на запитання, поставлені перед виступом групи.

IV. Рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів.

Обмін враженнями від почутого, прочитаного (за творчістю письменника).

Відповіді учнів на проблемне питання.

V. Оцінювання.

VI. Заключне слово-епілог словесника.

Про любов до рідної землі кожен говорить по-своєму: хтось прозою, хтось віршем, хтось музичним твором чи малярським полотном. Хтось гукає про це на весь голос. Хтось говорить пошепки...в один урок не можна вмістити увесь «самобутній і самобарвний» талант Валерія Бойченка.

Наш сьогоднішній урок – згадка про людину, поета, письменника, земляка, який був гідним сином своєї Батьківщини, який не переставав турбуватись про свій народ, дарував йому свої думки і почуття.

Завершити урок про нашого миколаївського поета-болиголову хочеться поезією:

*Проминуть століття і стомуки
З боєм і навиліт, мов стріла.
Виживуть мій Степ, Хотин, Прилуки,
Колосок, струмок і ковила.
По стежині від Дніпра до Бугу
Побіжить маленьке дитинча.
Буду я, затисши в серце тугу,
Підставлять йому свого плеча,
Щоб воно, безпечно й пустотливе,
У нові століття перейшло...
(«Проминуть століття і стомуки»).*

Використана література;

1. Бойченко Валерій : біограф. довідка // Література рідного краю : посібник-хрестоматія : (Письменники Миколаївщини). – Миколаїв, 1994. – С. 174–175.
2. Бойченко В. Доброта : лірика / В. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1987.– 123 с.
3. Бойченко В. «Правий берег». – Київ : Видавництво художньої літератури «Дніпро». – 1991. – 250 с.
4. Живлюща сила Ємигії : літературна антологія Миколаївщини / За ред. В. І. Шуляра. – Миколаїв : Іліон, 2015. – С. 91–138.
5. Огренич Н. М. «Література рідного краю» (Письменники Миколаївщини) : МОІППО. – 2003 р.
6. Про автора // Бойченко В. П. Три зошити: вибрані статті та поезії / – Миколаїв, 2011. – С. 420–421.
7. <https://infourok.ru/prezentaciya-vboychenko-vidnini-i-nazavzhdi-literatura-ridnogo-krayu-1054634.html>

**Чумацький шлях і борозна поета.
Бібліокреатив (за творчістю В. Бойченка)**

*Світлана Одарченко, бібліотекар
Снігурівської ЗОШ I–III ступенів № 1*

Мета: Ознайомити учнів із життєвим і творчим шляхом письменника – сучасника, захопити його творчими дослідженнями та красою поетичного слова; розвивати критичне мислення, висловлюючи власні думки про здобутки письменника, творчу уяву, вміння вибирати головне шляхом дослідницько-пошукової роботи; виховувати любов до рідного краю, шанобливе ставлення до творчості митця; формувати вміння виразно й осмислено читати ліричні твори; розвивати навички читання ліричних творів; виховувати розуміння естетики слова, єдності поетичного доробку з життєвим шляхом автора.

Компетенції учня-читача: домінують: читацька, креативна, комунікативно-мовленнєва; фоніві: інформаційна, фасилітативна, візуалізаційна.

Обладнання: портрет В. Бойченка, книжкова виставка «Іскри Валерія Бойченка», огляд літератури «З погляду вічності», мультимедіа, презентація «Степова душа», бук трейлер «Не повториться мить».

Учасники заходу: бібліотекар та учні 9-го класу, які поділені на 3 групи експертів: експерти-історики, експерти-філологи, експерти-краєзнавці.

Читець: *Не убий бездомної зозулі.
Не стопчи барвінку на межі.
Оленятко вбережи від кулі.
Річку від смерті вбережи.
Не убий чуттів своїх глибинних –
Суму щастя й радості журби.
Зрослої у віковім борінні,
Власної душі не погуби.*

(В. Бойченко «Заповідь»)

Бібліотекар. Чим глибше ми занурюємося в історію рідного краю, тим більше впевнюємося, яка ж багата на самородки і таланти наша Снігурівська земля. Скільки відомих на всю Україну і світ письменників, журналістів виплекала вона. Але справді народне визнання принесла йому творчість нашого поета-земляка Валерія Петровича Бойченка.

У вирі творців сучасного письменства творчість Валерія Бойченка, яка стала для нашого краю знаковою, поєднала не тільки оригінальну поетичну, але й перекладну, публіцистичну творчість, громадську діяльність, а ще – дивовижну літературу для дітей, склавши золотий фонд сучасної української культури.

Біографія Валерія Петровича Бойченка, навіть найстисліша, багата подіями, людьми, датами.

(На тлі презентації «Моя душа»)

1-й експерт-історик. Народився В. П. Бойченко 03 травня 1941 року в Снігурівці. Середню школу закінчив у м. Херсоні. Працював на судноремонтному та комбайновому заводах.

2-й експерт-історик. У 1965 році закінчив факультет іноземних мов Львівського університету, після закінчення якого викладав англійську мову в школі-інтернаті міста Душанбе (Таджикистан), морехідному училищі та технологічному інституті в Херсоні. Згодом переїжджає до Миколаєва.

1-й експерт-філолог. У 1971 році Валерій Бойченко дебютував на сторінках республіканського альманаху «Вітрила – 70». З того часу снігурівчанин надрукував немало збірок, які принесли популярність авторові, а рідному краю – широке визнання: «Іскри», «Сонячні кола», «Поліття», «Багряні колони», «Широти», «Світлі ріки», «Доброта», «Птахи над полум'ям», «Правий берег», «Не повториться мить», «Книга Леля», а остання з них видана 2010 року – «Хай вам засяє любов».

(Читці читають поезії В. Бойченка з указаних збірок)

Бібліотекар. Валерій Бойченко – відомий дитячий письменник. Відтоді, як 1972 року на сторінках республіканського часопису «Дніпро» з'явилися успішні переклади «З англійської народної дитячої поезії», Валерій Петрович видав для наймолодших книги-читанки: «У мене курочка була», «З роду я такого ще не бачив!» із перекладами творів Льюїса Керролла, Едварда Ліра, Еміля Ріу, Елізабет Флемінг, Джеймса Рівса, Джона Беннетта, Алана Олександра Мілна.

2-й експерт-філолог. До речі, В. Бойченко одним із перших переклав українською лірику американського поета, Нобелівського лауреата Роберта Фроста, хоч у цій справі мав гідних конкурентів: Д. Павличка, В. Коротича, О. Тарнавського, В. Кикотя.

3-й експерт-філолог. У спадщині В. Бойченка і переклад повісті Віля Джеймса «Димок» (1980 р.). До того ж, Валерій Бойченко перший, хто переклав Роберта Льюїса Стівенсона. Авантюрний роман видатного англійця «Корабельна катастрофа» видано у «Веселці» 100-тисячним накладом у 1984 році. Відомі сотні інших перекладів та переспівів відомих поетичних та прозових шедеврів світу.

(Бібліотекар пропонує огляд літератури збірок В. Бойченка)

Бібліотекар. Снігурівщина – це мала батьківщина, що привела Валерія Бойченка у великий світ літератури. Він ще з юних років захоплювався історією рідного краю. У його приватній книгозбірні немало дивовижно цінних книг, які збирав із часів свого шкільництва в Снігурівці.

1-й експерт-краєзнавець. Із-під пера ушавленого земляка вийшли книги: «Миколаївщина в історії України», статті до видань «Література рідного краю: Письменники Миколаївщини», «Словесність Прибужжя крізь століття». Рукопис 3-томного видання «Тарас Шевченко і Миколаївщина» – це унікальні факти з життя славетного поета, десятки

тисяч портретів діячів культури та мистецтва, літературознавчі, краєзнавчі дослідження, які висвітлюють маловідомі сторінки української культури.

2-й експерт-краєзнавець. У подальшому Валерій Петрович досліджував невідомі сторінки культури півдня України, і це було підставою вважати його відомим краєзнавцем. У збірці «Три зошити» висвітлював результати своїх краєзнавчих досліджень. Він писав про зниклі «неперспективні села», понижені гаї та ліси, сплюндровані душі та висохлі ріки.

Читець. *Той сад – у спогаді пече,
Нема уже й тієї школи...
А він іще таки тече,
Мій Інгулець не охололий.
Уже немає тих стежок –
Їх трактори переорали.
Але ступи один лиш крок –
І хвиля, хвилечка зухвала...
Мій Інгулець таки ще є.
Він, прохімічений стомився,
Але зозуля ще кує,
Ще камінь до води схилився...*

3-й експерт-історик. Авторитет Валерія Бойченка справді високий. Наш земляк був почесним членом Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка й очолював його крайову організацію (1989–1998 рр.), був головою редколегії просвітянської газети «Аркасівська вулиця», одним із керівників письменницької організації та членом Ради Національної Співки письменників України, керував літературним об'єднанням «Стапель», очолював Миколаївську екологічну організацію «Зелений світ» та Миколаївське міське товариство української мови.

1-й експерт-історик. Валерій Петрович викладав у Миколаївській філії Національного університету «Кієво-Могилянська Академія», а останніми роками – Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. Митець брав участь у Шевченківських святах, літературних вечорах, вів на обласному телебаченні культурологічну програму «Основи». Поет – учасник всеукраїнських конференцій, делегат Всеукраїнського Конгресу українців.

1-й експерт-філолог. Це справжній українець-патріот, перекладач, публіцист, краєзнавець, громадський діяч, лауреат престижних літературних премій. У його творчому доробку – бібліотека оригінальних творів, переклади відомих поетичних і прозових шедеврів світу, багато газетних та журнальних публікацій, краєзнавчих відкриттів.

2-й експерт-філолог. За високу культуру художнього слова Валерія Петровича Бойченка відзначено Всеукраїнськими літературними преміями ім. Павла Тичини (2003 р.), ім. Олександра Олеся (2008 р.), а також культурологічною – ім. Миколи Аркаса (1997 р.). Нагороджений

почесними знаками Українського фонду культури «За подвижництво в культурі» та Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка «Будівничий України».

3-й експерт-краєзнавець. 25 березня 2011 року В. П. Бойченко відійшов у вічність. У його особі Миколаївщина втратила поета, перекладача, громадського діяча. Але справжні митці живуть і після смерті. Як і раніше, твори Валерія Петровича популярні серед його шанувальників та земляків. Творчий доробок поета вивчається на уроках літератури рідного краю. І досі викликають інтерес його краєзнавчі дослідження, що складають енциклопедію області.

1-й експерт-краєзнавець. Снігурівчани завжди будуть пам'ятати ім'я видатного земляка. Свідченням визнання творчих досягнень Валерія Бойченка та пошани до нього стало присвоєння його імені Снігурівській районній бібліотеці та відкриття 22 січня 2015 року меморіальної дошки на її фасаді. Одна з вулиць нашого міста названа на честь Валерія Бойченка.

Бібліотекар. Хай же вершинні справи видатного Валерія Бойченка, який прославив Снігурівщину на віки, стануть дороговказом прийдешнім поколінням патріотів.

(Показ буктрейлера «Не повториться мить»)

Спільне засідання мовно-літературного клубу «Дивосвіт» Снігурівської гімназії ім. Т. Г. Шевченка та Снігурівської районної бібліотеки імені Валерія Бойченка

Заріна Жуковець, учитель української мови і літератури Снігурівської гімназії ім. Т. Г. Шевченка, заслужений учитель України

Тема. Хай Вам засяє любов...

Мета: ознайомити учнів із життєвим шляхом письменника-земляка, його багатогранною творчою діяльністю, захопити школярів красою поетичного слова Валерія Бойченка;

формувати емоційно-ціннісну сферу учня як національно свідомої особистості з чітко вираженою національною позицією; заохочувати школярів до власної літературної творчості;

розвивати критичне мислення, творчу уяву учнів; виховувати любов до рідного краю, шанобливе ставлення до творчості митця; прищеплювати почуття гордості за поета-земляка, чия творчість є неоціненним здобутком української літератури.

Форма проведення: Літературно-краєзнавче ток-шоу «Я так думаю».

*Лише любов посвідчує народам,
Що ми були, що єсть, що будем ми.*
В. Бойченко

Ведучий. Добрий день! Сьогодні п'ятниця. З вами ток-шоу «Я так думаю» і я – Заріна Жуковець. У нашій студії присутні учні та вчителі Снігурівської гімназії ім. Т. Г. Шевченка, ЗОШ I-III ступенів №1, член спілки журналістів України Благодатна Зоя Іванівна, колектив Снігурівської районної бібліотеки. Наша програма сьогодні присвячена творчості земляка Валерія Петровича Бойченка – талановитого поета, перекладача, публіциста, педагога, громадського діяча, краєзнавця.

Ми поговоримо про Валерія Бойченка як про особистість, геніального митця і спробуємо зрозуміти, у чому ж унікальність його поезій, чому творчість Валерія Петровича сьогодні актуальна?

Послухаймо вашу думку!

Учитель української мови і літератури Снігурівської ЗОШ I-III ступенів № 1 Ольга Дробенчук.

Вважаю, що кожна країна, кожне місто чи село пишуться видатними особистостями, що народилися, навчалися або працювали в них. В історії Миколаївщини є люди, життя і діяльність яких становлять славу нашої землі, чия творча спадщина – це духовний скарб Миколаївщини, що збагачує наші серця гідністю, честю, життєвою мудрістю, красою та любов'ю до рідного краю. До таких митців належить В. П. Бойченко. Як писав Іван Немченко: «Валерій Петрович Бойченко – одна з найяскравіших постатей на ниві національно-культурного відродження нашого Півдня. Він, за словами письменника Дмитра Кременя, походив «із тієї когорти, котра йшла першою на прю, боліла чужими болями, відкидаючи посполиту «свою хату скраю». Це митець із Прометеевою одержимістю слугувати людям, віддавати їм до останку свої сили, знання, вогонь душі». Саме в цьому унікальність його таланту. Щоб пізнати поета, радив колись мудрий Гете, треба піти в його країну...

Пишаємося, що Валерій Петрович народився в Снігурівці.

Презентація біографії Валерія Петровича Бойченка.

<https://padlet.com/leonidovnazarina9/1w4zkusq2ap33t0>

Виставка-представлення творчої спадщини митця. Методист ЦРБ ознайомить із творчим доробком В. Бойченка.

Зоя Іванівна Благодатна, член Національної спілки журналістів України.

Це був справжній українець – патріот: поет, перекладач, публіцист, краєзнавець, громадський діяч, лауреат престижних літературних премій. Горді тим, що земний шлях Валерія Петровича почався саме на Снігурівщині. Поет ніколи не забував своєї родової землі, сивого Інгульця, безкраїх ланів та славних хліборобів.

Перше моє знайомство з відомим земляком відбулося ще у кінці 70-х років. Саме тоді нам, студентам українського відділення філологічного факультету Миколаївського педагогічного інституту, представили викладача іноземної мови Бойченка Валерія Петровича. Молодий, енергійний, завзятий, він одразу заповнив наші серця. Разом з Валерієм Петровичем ми не лише вивчали англійську мову, а й ознайомлювалися з новими творами українських письменників, слухали поезії у майстерному авторському виконанні. Я пишалася тим, що Валерій Бойченко родом із Снігурівки, а значить – мій земляк.

Мою 35-літню педагогічну діяльність супроводжували твори Валерія Петровича. На уроках української літератури знайомила своїх вихованців з творчістю поета-земляка, демонструючи збірки з його автографами. І завжди з нетерпінням чекала виходу нових публікацій автора.

Творче співробітництво з Валерієм Бойченком продовжилося, коли я стала працювати на посаді методиста Снігурівського райметодкабінету. Разом ми планували творчі зустрічі в закладах освіти району, де поет був частим гостем. Дуже привітний, комунікабельний, толерантний, Валерій Петрович умів заволодіти слухацькою аудиторією. Ми, його земляки, гаряче обговорювали збірки: «Книга Леля», «Не повториться мить», «Хай вам засяє любов». Збірка вибраних статей та поезій «Три зошита», на жаль, виявилася останньою.

Снігурівчани завжди пам'ятатимуть ім'я видатного земляка. Свідченням великої пошани до Валерія Бойченка стало відкриття 22 січня 2015 року меморіальної дошки його імені на фасаді районної бібліотеки. Це дуже знаменно, бо саме в бібліотеці Валерій Петрович зустрічався із шанувальниками свого таланту.

Александрова Анна, учениця 9 класу, член клубу «Дивосвіт», неодноразовий переможець мовно-літературних конкурсів, Президентський стипендіат.

Любов до рідної землі, до малої батьківщини – одне з найсвітліших почуттів. Людина бачить і уявляє Вітчизну крізь призму сприймання дорогих для неї місць. Витоки патріотизму там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, де відчула красу і безмежжя рідного краю. Снігурівщина – це мала Батьківщина, що привела Валерія Бойченка у великий світ літератури.

Відео. Вірш «Напередодні» читає Жердєв Нікіта, випускник гімназії, призер обласного конкурсу читців-декламаторів патріотичної поезії імені Валерія Бойченка.

<https://www.facebook.com/duvokvit/videos/1838514562980201>

Бабій Галина Петрівна, учитель української мови і літератури.

Поезія Валерія Петровича – унікальна, бо це поезія серця і водночас думки. В ній переважають почуття та настрої душі. Бойченко

творює свій неповторний дивосвіт, у якому є багатство проявів життя, багатобарвність, багатозвучність. Значний і розмаїтий творчий доробок Валерія Бойченка не уявити поза міцним закоріненням у родову землю, в нашу історію, як і в сучасність, так і в прийдешнє Вітчизни. Наскрізно проходять через його лірику мотиви відповідальності за долю України, за збереження природних багатств. Він захоплюється красою рідного краю, пройнятий повагою до його історії та культури («Скеля Пугач», «Мертвовод», «Дитинча», «Принишли над Бугом хати»). Просто зачаровують глибиною почуттів та роздумів чудові мініатюри: «Доля», «Жаль», «Злякано в нірку заб'ється звіря, тихе й невинне планетне створіння», «Відцвіта під леготом зілля», «Сніжок легкий вкриває сіножать», «Осінь елегія», «Південь» – усе це таке рідне, таке наше, таке степове! Замислене й печальне. Мудре та затаєне. Мрійне та ніжне.

Вірш читає Ткачів Артем, учень 9 класу, член клубу «Дивосвіт».

*Не убий бездомної зозулі.
Не стопчи барвінку на межі.
Оленятко вбережи від кулі.
Річечку від смерті вбережи.
Не убий чуттів своїх глибинних –
Суму щастя й радості журби.
Зрослої у віковім борінні,
Власної душі не погуби.*

Казмірова Дар'я, учениця 9 класу, член клубу «Дивосвіт».

Уже з юних літ Валерій Петрович марив Словом та історією, і така любов та закоханість супроводжувала його на життєвому шляху. Цим музам він служив безкорисливо, самовіддано і жертовно, як мало хто. Валерій Петрович Бойченко – син нашої степової землі, яка так щедро живила його життєдайними соками. І він віддячував їй своєю любов'ю.

Пісня у виконанні ансамблю «Пролісок» на слова Бойченка.

*Шумлять солодкі трави Батьківщини,
І вишум вишні стелиться до ніг,
І прогріває води тепла днина,
І пахне сонях – дивен оберіг.
А я немов забув усі слова.
Лише горить од щастя голова...
Лише цвіте в самому серці щось –
Воно із чебрецем переплелось
І незглибимим небом журавлиним.
До сонця повертається вікно,
Сміється річки синє полотно,
Шумлять солодкі трави Батьківщини.*

Деркач Ксенія, учениця 9 класу, член клубу «Дивосвіт».

Треба вивчати творчість Валерія Петровича, бо вона позначена високим громадянським звучанням, твори звернені до людської свідомості. Саме заради рідної України Поет жив і творив, не втрачаючи надії на її щасливе майбутнє. Темою моєї науково-дослідницької роботи є «Образ Снігурівщини у творчості Валерія Бойченка». Працюючи над цією роботою, я помітила, що в його віршах цілковито визначені географічні параметри: Дніпро, Буг, Лиман, рідні Миколаївщина й Херсонщина, незбагненний Миколаїв, а надто родова земля Снігурівщини, села козацького Прибужжя – й саме звідси росте вічна Україна. Бойченко вірив, що злинуть у небуття та забуття холодні вітри і негоди, запанує в нашій сторонці добро і щастя.

*Проминуть століття і стомуки
З болем і навиліт, мов стріла.
Виживуть мій Степ, Хотин, Прилуки,
Колосок, струмок і ковила.
По стежині від Дніпра до Бугу
Побіжить маленьке дитинча.
Буду я, затисши в серце тугу,
Підставлять йому свого плеча,
Щоб воно, безпечно й пустотливе,
У нові століття перейшло,
Де б над ним не висло страхітливо
З-над Москви імперське помело.*

(«Проминуть століття і стомуки»).

Душкіна Олена Миколаївна, учитель англійської мови Снігурівської гімназії імені Тараса Григоровича Шевченка, переможець обласного туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2012».

Я думаю так. Унікальність Бойченка в його перекладацькій діяльності. До речі, він одним із перших переклав українською лірику американського поета, Нобелівського лауреата Роберта Фроста. У його спадщині переклад повісті Віля Джемса «Димок» й авантюрного роману видатного Р.-Л.Стівенсона «Корабельна катастрофа».

Не поминув перекладач і жанру дитячої поезії, видавши англійські пісеньки в збірках «Зроду ще такого я не бачив» і «У мене курочка була».

Переклад вірша Александра Кочеткова «Баллада о прокуренном вагоне» – свідчення виняткового таланту митця-перекладача. (2 учні читають вірш під музичний супровід).

*«З коханими на розлучайтесь»
– Як сяйно-боляче, кохана!*

*Корінням зрощеним й корою, –
Як сяйно-боляче, кохана,
Нас крає надвоє пила!
Не заросте на серці рана –
Проллємось чистою сльозою;
Не заросте на серці рана –
Проллеться полум'ям смола.
– Покіль жива, з тобою буду –
Не роздвоїти душу й тіло.
Покіль жива, з тобою буду –
Любов і смерть єднають нас.
На перепуттях, поміж люду
Не забувай мене, мій милий;
На перепуттях, поміж люду
В тобі ми разом повсякчас.
– А раптом я у безвість кану –
Тремтливий промінь тихосвітний?
А раптом я у безвість кану,
В космічний безмір світовий?
– Я вимолю тебе, коханий,
На землю отчу, в дім привітний,
Я вимолю тебе, коханий,
І ти повернешся – живий...
З коханими не розлучайтесь!
З коханими не розлучайтесь!
З коханими не розлучайтесь!
Але щораз навік прощайтесь,
Але щораз навік прощайтесь,
Але щораз навік прощайтесь,
Коли йдете хоча б на мить.*

Душкіна Олена Миколаївна, учитель англійської мови Снігурівської гімназії імені Тараса Григоровича Шевченка, переможець обласного туру Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2012».

Учасники літнього мовного табору «Harry Campers», учні 8 та 10 класів, брали участь в обласному заочному фестивалі-конкурсі учнівських проєктів «Краяни» («KRAYANY»). Конкурсна робота «The flame of his soul never dies away» присвячена вивченню та популяризації творчості Валерія Петровича Бойченка. Пропоную вашій увазі вірш Бойченка: «Слова правічні» англійською мовою у виконанні Черепашук Яни, автора перекладу.

*Fields covered with snow
like melodious music.
The path which rapidly runs,*

*The words written in row
Were sparkling in the sun.
The words were finely written on a snow blue
So much I love you
Ice branches chime on snowball tree
in silence sleeps frozen land.
And invisible snow road
slowly took my hand.
The native land extends around
Builds tower of grey poplars to the sky
a shining fate is great amount
along the roads of human tries
Happy is that who was born here
bowing to snowball tree
And wrote on a clean snow blue
I thank the Earth.
And so much love you*

*Слова правічні
Поля засніжені – мов музика наспівна.
При стежці, що упала на ріллю,
Слова іскрились, виведені рівно
Тонкою гілочкою:
Я ТЕБЕ ЛЮБЛЮ.*

*Закрижаніле віття на калині
Подзвонювало в тиші спроквола,
І ледь помітна у снігу стежина
Мене мовчазно через гать вела.
А рідний світ по небокрай довкола
Здіймався вежами посивілих тополь,
Що в кожній з них зоріла доля –
Уздовж доріг без ліку людських доль.
Щасливий той, хто в цім краю почався!
Вклонившись калиновому гіллю,
Це він правічним словом розписався
В снігах пречистих:
Я ТЕБЕ ЛЮБЛЮ!*

Криницька Карина, учениця 9 класу, член клубу «Дивосвіт».

Я так думаю. Валерій Петрович Бойченко написав та видав багато книг, але саме «Не повториться мить» – книга про любов, про велике та справжнє кохання поета, стала його зірковою. Вважаю, що світом править любов. Любов до коханої, до матері, Вітчизни. Тому творчість Бойченка нині є актуальною.

**Буктрейлер на книгу В. Бойченка «Не повториться мить»
(Автор Літвінов В. В.)**

<https://www.facebook.com/duvokvit/videos/298833195151888>

Войстренко Світлана Олександрівна, учитель художньої культури Снігурівської гімназії імені Тараса Григоровича Шевченка.

Унікальністю творчості Валерія Бойченка є його публіцистичні, історико-краєзнавчі праці, рецензії та відгуки на ряд історичних публікацій. У 1997 році Валерій Петрович був удостоєний культурологічної премії імені Миколи Аркаса в номінації «Просвітницька діяльність». Відома й громадська діяльність поета. Бойченко був серед фундаторів перших неформальних організацій на Миколаївщині часів перебудови, членом правління Миколаївського відділення Українського фонду культури, співголовою товариства «Зелений світ», першим головою відродженого Миколаївського обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, брав участь у заснуванні Народного Руху, товариства «Меморіал», конгресу української інтелігенції та інших організацій. Два роки вів на ТБ авторську культурологічну програму «Основи», став одним із засновників та головою редколегії просвітницької газети «Аркасівська вулиця». Валерій Петрович – лауреат культурологічної премії імені Миколи Аркаса (1997). Нагороджений почесними знаками українського фонду культури «За подвижництво в культурі» та Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка «Будівничий України».

Бондюченко Ольга, учениця 11 класу, переможець районного етапу мовно-літературних конкурсів.

Уперше я почула поезію нашого поета-земляка Валерія Бойченка у 6 класі на уроках української літератури. Що вразило? Щирість, глибина і синівська закоханість у рідний край! Може, і мої віршовані рядочки народилися під впливом поезії Валерія Петровича.

*У місті нашому найкраще літо:
Усе яскраве, буяє пишно сад,
Вузька доріжка сонечком зігріта,
Ростуть малина, груші, виноград.*

*У місті нашому найкраща осінь:
Приходить час збирати всі плоди,
Уже видніється і неба просинь,
Зі сходу йдуть колючі холоди.*

*У місті нашому зима прекрасна:
Під Новий рік трапляються дива.
Святкова ніч морозна, ясна.
Легкий сніжок хатини покрива...*

*Весна у місті теж така чудова:
Усе цвіте і починає знову жити,*

*Танцює з вітром гілка калинова.
Як можна Снігурівку не любить!*

Александрова Анна, учениця 9 класу, Президентський стипендіат.

Моїй Вітчизні хочу стати я достойною донькою. Мене тривожить доля рідного краю. Так, Україна вільна. Ми маємо те, за що боролися славні предки. Та чомусь мені здається, що замало мати волю, потрібно любити Україну, бути справжнім патріотом, щоб зберегти те, що маємо. Особливо в наш неспокійний час необхідно захищати Вітчизну, вивчати рідну мову, знати історію, добре вчитися, щоб стати інтелектуальною елітою нації, щоб Україна врешті-решт перетворилася в могутню державу...

Якій бути Україні, залежить від нас. Доля країни мусить тривожити нас. Замало в наших душах відповідальності за долю Вітчизни. Читаю Ваші твори, Валерію Петровичу, і вчуся любити Вітчизну по-справжньому, щиро, так, як Ви...

*Вірш читає Косовський Дмитро
Кипить-пульсує в кожній миті й слові,
Мов чистий сік у пружному зелі:
Не дай, життя, померти без любові
А ні одній людині на землі.
Ти дай, життя, усім уста жагучі
І серця небайдужого болінь,
І вистраждані в боротьбі співзвуччя,
Прозорі, наче сонячна світінь.
У пісні, що сміється і ридає,
У річці – чи великій, чи малій
У стежці, що у всесвіт вибігає
Із-під порога прагнень та надій,
Отут вона, твоя любов, людино,
Твій квіт червоний, світло і зоря,
Твоя велика правда – Батьківщина,
За всесвіт вища, глибша за моря.
То ж хай кипить-пульсує в кожнім слові.
Мов чистий сік у пружному зелі:
Ні жити, ані вмерти без любові
Не маєш права на оцій землі.*

(Вірш «Пульс»)

Ведуча. Актуальність поезій Валерія Бойченка у його сердечній любові до України, яку залишив поет нам у спадок. Любов, правдивість є джерелом духовного причастя та орієнтиром нашого життя. Адже заповів усім нам не схилитися перед труднощами й випробуваннями, боронячи рідний край, його слово, щоб:

Залишилася пісня.

Навік.

Українці, мій непереможний народе!

Мене розтерзала ненависть, хай вам засяє любов-

Любов до України-матері, що вища за всі вигоди,

Що рівна лише свободі – волі без передмов.

Наше ток-шоу закінчується. І нехай сьогодні той вогник любові, запалений у наших серцях, допоможе стати гідними синами і доньками України. Шануймо себе! І шановані будемо іншими. Відкриваймо для себе Валерія Бойченка, щоб навчитися любити Вітчизну.

Використана література

1. Бойченко Валерій Петрович // Лауреати обласної премії ім. Миколи Аркаса. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2006. – С. 17.

2. Бойченко Валерій : біограф. довідка // Література рідного краю : посібник-хрестоматія : (Письменники Миколаївщини). – Миколаїв, 1994. – С. 174–175.

3. Бойченко Валерій : біограф. довідка // Література рідного краю : Письменники Миколаївщини : посібник-хрестоматія. – Миколаїв, 2003. – С. 155–156.

4. Бойченко Валерій : біограф. довідка // Миколаївський оберіг. – Миколаїв, 2004. – С. 128.

5. Братан М. Формула кохання / М. Братан // Рідне Прибужжя. – 2009. – 10 січ. – С.

6. Валерій Бойченко : биограф. справка // Южная правда. – 2004. – 29 июля. – С. 7. Валерій Бойченко – лауреат літературної премії імені Павла Тичини // Южная правда. – 2003. – 20 февр. – С. 5.

8. Водяна П. [та ін.] Не обійду чужої муки : (штрих до портрета В. Бойченка) / П. Водяна, Л. Водяна // Актуальні проблеми історії та культури України. – Миколаїв ; Одеса, 2000. – Ч. 1. – С. 158–164.

9. Жадько В. Усе поезія, все диво : Валерієві Бойченку – 65 / В. Жадько // Рідне Прибужжя. – 2006. – 29 квіт. – С. 2.

10. Старовойт Л. В. Мотиви й образи поетичних збірок Валерія Бойченка «Не повториться мить» і «Книга Леля» / Л. В. Старовойт // Письменники Миколаївщини : літературно-критичні матеріали до курсу «Літературне краєзнавство»: навчальний посібник / Л. В. Старовойт. – Миколаїв : Іліон, 2007. – С. 85–92.

11. Бойченко В. П. Доброта : поезії / В. П. Бойченко. – Одеса : Маяк, 1987. – 127 с.

12. Бойченко В. П. Не повториться мить : поезія та переклади / В. П. Бойченко. – Миколаїв : Видавництво МФ НаУКМА, 2001. – 208 с.

13. Бойченко В. П. З історії словесності Південного Прибужжя : навч. посібник для вузів / В. П. Бойченко ; ред. В. П. Шкварець. – Миколаїв : Від,

2005. – 72 с.

14. Миколаївщина в історії України : (книга для читання з краєзнавства). Ч. 2 / Ред. Н. М. Огренич ; упор. В. П. Бойченко. – Миколаїв : ОІППО, 2009. – 270 с.

17. Бойченко В. П. Хай вам засяє любов : поезії та переклади / В. П. Бойченко ; авт. вступ. слова М. Братан. – Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2010. – 388 с.

18. Бойченко В. Доброта [Текст]: лірика / В. П. Бойченко ; худож. Н. А. Дегтяр-Дигузова. – Одеса: Маяк, 1987. – 127 с.

19. Бойченко В. Не повториться мить [Текст] : поезії та переклади / В. Бойченко. – Миколаїв : МФ НАУКМА, 2001. – 208 с.

ІЗ ЛЮБОВ'Ю ДО КРАЯН-ЛІТЕРАТОРІВ І
СЛОВА ВАЛЕРІЯ БОЙЧЕНКА...

...Усе починається в житті з любові... Мудріше й точніше не скажеш. Охоплений чи сповнений любов'ю до рідного слова, батьків, дітей, літератури, ти готовий до звершень. Без любові до всього рідного ти не можеш відбутися. Важко без неї долати труднощі, інколи долати самого себе. Ще важче виплекати і зберегти самого себе, виплекати в собі Людину, патріота рідного краю.

Література рідного краю, поєднуючи в собі настрої, мрії, почуття і переживання, допомагає досягнути досвід, уявлення, образи земляків. Така література пробуджує генетично закладені істини, що власне притаманні країнам гранітно-степового Побужжя. У ній закодовано буття і свідомість, долі й характери людей. Саме література рідного краю впливає на формування особистості дитини, патріота своєї землі, яка дала тобі колись старт чи стала фундаментом до зростання.

Пройшовши цей шлях або й понині йдучи ним, ти ще раз можеш пересвідчитися в унікальності й неповторності того, що оточує тебе, що надихає і спонукає творити і жити... Ось так, напевне, і ті численні ювіляри-краяни проходили свій шлях становлення, ділилися своїми враженнями, почуттями, відкривали спочатку світ для себе, щоб наступні покоління це робили щодня... У буденному і віддаленому бачили прекрасне і вічне...

Саме літературне краєзнавство сприяє формуванню національної гідності та самосвідомості, загальнолюдських цінностей. Тексти письменників-краян допомагають краще дізнатися про історичне минуле і сьогодення рідного краю, готують молоде покоління до розуміння сутності життя, виховують у них любов до «маленької батьківщини», а згодом – і до України.

Письменники і педагоги – це однодумці: мистецтво врятує світ, мистецтво формує національну гідність, мистецтво виховує любов до батьківщини. І якщо ми хочемо мати нову українську школу, нового українця, який може інтегруватися в світ, важливо мудро використовувати СЛОВО письменників-краян, факти з їх життя, досвід поколінь, щоб закласти одну з важливих моральних норм особистості – бути патріотом, патріотом свого села чи міста, своєї родини і держави, патріотом своєї справи і культури свого народу. Знаючи й шануючи своє, така людина ніколи не знищуватиме культурні надбання інших народів. Сформувавши таку норму, ми зможемо зреалізувати настанову Софії Русової, що «любов до рідного краю – гарне, чудове, могутнє почуття! Любов до рідної країни – се найперший, найкращий крок до широкої людської гуманності, пошани до людей, се вияв самоповаги й бажання собі й другим волі і незалежності».

Саме цим керувалися освітяни й діячі культури та мистецтва Миколаївщини, коли ініціювали 2016 рік оголосити роком ПИСЬМЕННИКІВ-КРАЯН. Нинішній – 2021 має не менше...

...2016, 2021 роки надзвичайно багаті на ювілярів, письменників рідного краю. Це унікальне видання. Унікальність його в тому, що вперше системно представлено постать Валерія Петровича Бойченка, нашого землянина-письменника-поета. Це видання – колективна праця багатьох людей, які намагалися сповна представити факти, враження, почуття, емоції від спілкування, співпраці, дружби з Ним. У відборі авторів для нас політична складова була не настільки домінуючою. Важливо засвідчити сам факт. А як його і хто буде сприймати чи потрактовувати – залежатиме від рівня інтелектуальних і духовних потреб чи задатків. І чи те слово сказане від душі, щиро і правдиво, чи так треба, або із примусу, а той для очищення... Хай то буде на совісті кожного. Бо так і за життя: по різному ставилися до Валерія Петровича. Прикро, але це факт...

...Нам хотілося бути просто вдячними Йому, тому, хто жив, творив, плекав, вимрював на благодатній, облюбованій Богом Миколаївській землі. Наскільки нам це вдалося – судити читачеві-земляку, колегам і просто патріотам свого краю чи рідним і близьким ювіляра із Позачасся.

Нам важливо допомогти кожному зацікавленому читачеві віднаходити ті джерела, що допоможуть пізнати своє минуле через знакові постаті, особистості землян, зокрема Володимира Петровича Бойченка. А виокремити моральні істини й естетичні норми, які залишив по собі В. П. Бойченко, для побудови майбутнього: вільного і незалежного, достойного і мирного, щасливого в державі Україна, залежатиме вже від нас, шанувальників і читачів.

*Із повагою до земляків,
із пошанівком до мого земляка-снігурівчанина,
Валерія Бойченка,
від імені авторів-укладачів
доктор педагогічних наук, професор,
заслужений учитель України
Василь Шуляр*

Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ТАЄМИНИ БУТТЯ ВАЛЕРІЯ БОЙЧЕНКА

Літературна редакція:
А. Антонова

Технічний редактор:
Н. Дерманська

Папір офсетний. Друк на різнографі
Формат 84x108 1/16
Умовно-друкованих арк. – 36,5
Обліково-видавничих арк. – 33,9
Гарнітура шкільна

Тираж 100
Замовлення № 23

Адреса редакції:

вул. Адміральська, 4-а,
м. Миколаїв, 54001
Тел./факс 37 85 89
<http://moippo.mk.ua>
e-mail: moippo@moippo.mk.ua